

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ Journal of Social Work

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ | Faculty of Social Administration Thammasat University

ปีที่ 23 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม - ธันวาคม 2558 | Vol.23 No.2 July - December 2015

ISSN 0857 - 3166

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีที่ 23 ฉบับที่ 2 กรกฎาคม – ธันวาคม 2558

ISSN 0857-3166

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เป็นวารสารทางวิชาการของคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางด้านสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์ ตลอดจนวิทยาการทางการบริหารสังคม ซึ่งเป็นการส่งเสริมองค์ความรู้ในแนวสหศาสตร์ ด้านสังคมสงเคราะห์ สวัสดิการแรงงาน การพัฒนาชุมชน การศึกษา สังคมสงเคราะห์คลินิก และการบริหารงานยุติธรรม นอกจากนี้ยังเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับคณาจารย์ นักวิชาการ ผู้ปฏิบัติงานทางด้านสังคมสงเคราะห์และด้านที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งนักศึกษาเสนอผลงานทางวิชาการ อันจะนำไปสู่ความก้าวหน้าในศาสตร์ด้านนี้มากขึ้น

กำหนดการออกวารสาร ออกปีละ 2 เล่ม เดือนมกราคม-มิถุนายน และเดือนกรกฎาคม-ธันวาคม

ที่ปรึกษาวารสาร

คณบดีคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
(รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พวงงาม)
ศาสตราจารย์ยุพา วงศ์ไชย
ศาสตราจารย์ศศิพัฒน์ ยอดเพชร
ศาสตราจารย์ระพีพรรณ คำหอม
รองศาสตราจารย์ ดร.เดชา สังขวรรณ
รองศาสตราจารย์อภิญญา เวชยชัย
รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล นิราทร
ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัญมณี บุรณกานนท์

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

กองบรรณาธิการ

ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ปธานวนิช
รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติพัฒน์ นนทปัทมะคุลย์
อาจารย์ ดร.มาตี ลิ้มสกุล
อาจารย์ ดร.วิไลภรณ์ โคตรบึงแก
อาจารย์ ดร.อ้นยา รุจิเสถียรทรัพย์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Dr.David

Engstrom Department of Social Work,
San Diego State University

Dr.Bala Raju

Nikku Kadambari Memorial College of Science
and Management, Purbanchal University, Nepal
กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม

ดร.อังคณา บุญสิทธิ

ฝ่ายจัดการและประสานงาน

นายณัฐพล จันทรเหล็ก

นางสาวทองศิริ กำแดง

ว่าที่ ร.ต.อิทธิวัตร เภาศรี

นางสาวศิริัญญา แมนวงศ์

บทบรรณาธิการ

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ฉบับนี้ มีความหลากหลายของบทความที่น่าสนใจเช่นเดิม ด้วยเป็นผลการศึกษาที่มุ่งช่วยเหลือเชิงสังคมกับกลุ่มเป้าหมายต่างๆ เช่น การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี, แนวทางการบริหารจัดการและการระดมทุนกองทุนโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม, ทัศนคติและพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุ, การเปลี่ยนแปลงของงานพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทยฯ, การเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ และ ผลกระทบจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

หวังเป็นอย่างยิ่งว่า ท่านผู้อ่านจะได้รับความรู้ หรืออิกนัยหนึ่งคือข้อมูลทางวิชาการ อย่างเต็มที่ เพื่อนำไปศึกษาต่อยอดหรือจุดประกายความคิดของท่านในเวทีทางปัญญาต่อไป

รองศาสตราจารย์ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์

E-mail: lsakchai@tu.ac.th

ความคิดเห็นในบทความและงานเขียนซึ่งตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้ เป็นความคิดเห็นส่วนบุคคลของผู้เขียนแต่ละท่านโดยอิสระ กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป หากท่านใดประสงค์จะนำบทความหรืองานเขียนในวารสารเล่มนี้ไปตีพิมพ์เผยแพร่ จะต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์เป็นวารสารที่ผ่านการรับรองคุณภาพโดย TCI จัดอยู่ในกลุ่มที่ 1 (นับตั้งแต่ 1 มกราคม 2558 จนถึง 31 ธันวาคม 2562) และอยู่ในประกาศของ สมศ. และ สกอ.

สำนักงาน

กองบรรณาธิการวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ปทุมธานี 12121 โทร. 0-2696-5512 โทรสาร 0-2986-8323

สารบัญ

หน้า

□ บทบรรณาธิการ

การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย และผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี	1
--	---

อาจารย์วรพล พิณีจ

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร

แนวทางการบริหารจัดการและการระดมทุนกองทุนโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม	29
--	----

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัญมณี บุรณากานนท์

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ทัศนคติและพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุของนิสิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์	55
---	----

อาจารย์ ดร.เฉลิมขวัญ ลิงหวิ

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

การเปลี่ยนแปลงของงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย : จากพระศาสนจักรคาทอลิกสู่องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิก (ค.ศ.1950-2000)	79
--	----

พรรณทิพย์ เพ็ชรวิจิตร

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทบาท อำนาจหน้าที่และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในอนาคต เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของหมู่บ้าน รองรับประชาคมอาเซียน	106
--	-----

รัฐพล ธุระพันธ์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

การเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ :	126
แนวคิดพื้นฐานเพื่อการปฏิบัติงาน	
อาจารย์ปรียานุช โชคธนะวิชัย	
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
ปฏิบัติการสร้างร่างกายใต้บงการของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ	151
เบญจวรรณ บุณโฑแสง	
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ	
ผลกระทบจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ	181
กรณีศึกษาเทศบาลนทบพู่	
อาจารย์ณัฏฐพัชร โลบล	
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
☐ บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)	208
"Islam and Social Work: Debating values, transforming practice"	
รองศาสตราจารย์วรรณดี พูนพอกสิน	
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	
☐ การเสนอบทความ	217
- หลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์	
- ขั้นตอนการส่งบทความ	
- แบบฟอร์มเสนอบทความ	
- วิธีเขียนบทความ	
☐ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์	225
☐ ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความภายนอกสถาบัน	226

การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย
และผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี

Comparative Studies on the Problems and Needs between Thai
Convicted Prisoners and Foreign Convicted Prisoners
at Khao Bin Central Prison in Ratchaburi Province

วรพล พินิจ¹

Worapol Pinit²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี เพื่อแสวงหาแนวทางในการพัฒนาความเป็นอยู่และการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้มีความเหมาะสม ผลจากการวิจัยพบว่า ผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศมีปัญหาและความต้องการโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยทั้งผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดในด้านปัจจัยความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานและพบว่าผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยมีปัญหาและความต้องการต่อการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำน้อยที่สุดส่วนผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศมีปัญหาและความต้องการด้านการฝึกวิชาชีพน้อยที่สุด ส่วนการทดสอบสมมติฐานผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยพบว่าปัจจัยด้านศาสนา ภูมิสำเนา ระดับการศึกษา ระดับชั้นผู้ต้องขังและเวลาปัจจุบันที่อยู่ในเรือนจำที่แตกต่างกันจะมีความสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการโดยรวมที่แตกต่างกัน ส่วนอายุ สถานภาพสมรสและระยะเวลากำหนดโทษพบว่าไม่มีความสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการโดยรวม ส่วนผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศพบว่าระดับชั้นของผู้ต้องขังที่แตกต่างกันจะมีความสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการโดยรวมที่แตกต่างกัน ส่วนปัจจัยด้านอายุ ศาสนา ระดับ

¹ อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร, คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยศิลปากร เพชรบุรี

² Lecture at Public Administration program, Faculty Management Science, Silpakorn University, Phetchaburi

การศึกษา สถานภาพสมรส ระยะเวลากำหนดโทษและเวลาปัจจุบันที่อยู่ในเรือนจำกลับพบว่าไม่มีความสัมพันธ์กับปัญหาและความต้องการโดยรวม

คำสำคัญ : ปัญหาและความต้องการ, ผู้ต้องขังชาวไทย, ผู้ต้องขังชาวต่างประเทศ

Abstract

The objective was to comparatively studies on the problems and needs between Thai convicted prisoners and Foreign convicted prisoners at Khao Bin Central Prison in Ratchaburi Province in order to find the solutions to develop the status quo and the appropriate treats for the prisoners. According to the research, it was found out that the problems and needs of Thai convicted prisoners and foreign convicted prisoners were generally found at moderate level. Both Thai convicted prisoners and Foreign Convicted Prisoners have problems and needs about fundamental factors the most, but Thai convicted prisoners have lowest problems and needs about the officer's behaviour in the prison. On the other side, Foreign Convicted Prisoners have lowest problems and needs about vocational training. The results of hypothesis testing' Thai convicted prisoners were found that religion, native habitat, educational level, level of prisoners and period of prison time, have been related with the different problems and needs, but ages, marital status and period penalty times were found that they were not related with Thai convicted prisoners' problems and needs at all. On the other side, the results of hypothesis testing Foreign Convicted Prisoners were found that the different levels of prisoners factors have been related with the different problems and needs but ages, religion, level education, marital status, period penalty time and period of prison time were

found that they were not related with the Foreign convicted prisoners' problems and needs at all.

Keywords : Problems and Needs, Thai convicted prisoners, Foreign convicted prisoner

คำนำ

ปัจจุบันจำนวนผู้ต้องขังในประเทศไทยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นจากการศึกษาข้อมูลรายงานประจำปีของกรมราชทัณฑ์ ประจำปี พ.ศ.2555 (เป็นข้อมูลในขณะทำการวิจัย) พบว่าผู้ต้องขังชาวไทยและผู้ต้องขังชาวต่างประเทศมีจำนวนมากถึง 234,895 คน ทำให้เกิดภาวะผู้ต้องขังล้นเรือนจำอย่างต่อเนื่องและส่งผลต่อการบริหารจัดการของเรือนจำที่ต้องควบคุมดูแลผู้ต้องขังที่มีจำนวนมาก การบริหารงานเรือนจำเกิดความล่าช้าเพราะมีขั้นตอนการทำงานรวมไปถึงงบประมาณรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นในการดูแลผู้ต้องขัง โดยมีงบประมาณรายจ่ายปัจจัยพื้นฐานเพิ่มขึ้น เช่น การดูแลจัดการด้านอาหารแก่ผู้ต้องขัง ยารักษาโรค เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม อุปกรณ์อาชญากรรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีปัจจัยด้านสถานที่ที่แออัด สภาพแวดล้อมบางแห่งไม่ถูกสุขลักษณะส่งผลต่อสุขภาพอนามัยของผู้ต้องขังด้วย

ตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง พ.ศ. 2498 (United Nation Standard Minimum Rules For The Treatment of Prisoners 1955) งานราชทัณฑ์ของประเทศไทย ได้มีการปฏิบัติตามข้อกำหนดดังกล่าวมาโดยตลอดแต่ยังประสบปัญหาที่ไม่สามารถปฏิบัติตามมาตรฐาน ขั้นต่ำตามหลักสากลได้ทุกประการ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดจากปัจจัยหลายๆ ประการ เช่น ด้านการจัดสรร งบประมาณที่มีจำกัด การขาดแคลนบุคลากรเพื่อเข้ามาทำหน้าที่ดูแลผู้ต้องขังที่เพิ่มจำนวนมาก อัตราส่วนของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์มีน้อยต่อการดูแลผู้ต้องขังจำนวนมาก ทำให้ไม่มีความสมดุลกันในการบริหารงานเรือนจำ ปัจจัยทางด้านสภาพภูมิประเทศที่ไม่สามารถจัดกิจกรรมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้เหมือนต่างประเทศ เช่น ไม่สามารถก่อสร้างเรือนจำที่เน้นในด้านความสูงและไม่อาจจัดหาพื้นที่กว้างหรือสนามให้ผู้ต้องขังได้ออกกำลังกายได้อย่างเต็มที่เพราะต้องใช้งบประมาณลงทุนสูงมาก การจัดกิจกรรมการ

นันทนาการของผู้ต้องขังที่ค่อนข้างจำกัดความหลากหลายของกิจกรรม จึงทำให้ผู้ต้องขังชาวไทยและผู้ต้องขังชาวต่างประเทศมีความรู้สึกถูกจองจำด้วยภาวะจำยอมต่อสภาพแวดล้อมในเรือนจำที่มีคุณภาพไม่เป็นไปตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำฯ ได้ทุกประการส่งผลทำให้ผู้ต้องขังเกิดปัญหาและความต้องการในความเป็นอยู่ภายในเรือนจำ

เรือนจำกลางเขาบิน จังหวัดราชบุรี เป็นเรือนจำที่มีระดับความมั่นคงสูงต่อการควบคุมผู้ต้องขัง ปัจจุบันมีผู้ต้องขังทั้งหมด 2,751 คน แบ่งเป็นผู้ต้องขังชาวไทย 2,551 คน และผู้ต้องขังชาวต่างชาติอีก 200 คน โดยเป็นนักโทษรายสำคัญในคดียาเสพติด (เป็นข้อมูลในขณะทำการวิจัย ข้อมูล ณ วันที่ 3 กรกฎาคม 2556) จึงมีจำนวนผู้ต้องขังอยู่เป็นจำนวนมากและถือได้ว่าเป็นอุปสรรคสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้การควบคุมผู้ต้องขังยังขาดประสิทธิภาพเท่าที่ควรเพราะความแออัดของจำนวนผู้ต้องขังที่มีมากขึ้นทุกๆ ปี ผู้ต้องขังที่มาอยู่รวมกันจำนวนมาก ทำให้เกิดการเรียนรู้พฤติกรรมการเป็นอาชญากรเพิ่มขึ้นและซึมซับความเป็นอาชญากรเมื่อพ้นโทษออกจากเรือนจำแล้วอาจเกิดการกระทำผิดซ้ำ นอกจากนี้การที่เจ้าหน้าที่เรือนจำมีความไม่เข้าใจในพื้นฐานความเป็นอยู่ของผู้ต้องขัง หรือการที่เจ้าหน้าที่เรือนจำมีความเคยชินกับการปฏิบัติกับผู้ต้องขังชาวไทยจึงทำให้มีผลต่อผู้ต้องขังชาวต่างประเทศที่จะปฏิบัติไม่เหมือนกัน เช่น ข้อจำกัดทางด้านภาษาระหว่างเจ้าหน้าที่เรือนจำกับผู้ต้องขังชาวต่างประเทศที่สื่อสารกันไม่เข้าใจในบางครั้งทำให้เกิดอคติของเจ้าหน้าที่ในการควบคุมดูแลผู้ต้องขังขึ้นได้ ส่งผลทำให้เกิดปัญหาการต่อต้านจากผู้ต้องขังตามมาภายหลัง นอกจากนี้ ตามที่เรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี มีจำนวนประชากรผู้ต้องขังทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศอยู่เป็นจำนวนมาก จากความเป็นอยู่ของผู้ต้องขังที่มาจากต่างถิ่นกัน ความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานของผู้ต้องขังชาวไทยและผู้ต้องขังชาวต่างประเทศจึงมักประสบปัญหาและความต้องการในเรือนจำ เช่น เรื่องของการโภชนาการ การจัดสวัสดิการต่างๆ การฝึกวิชาชีพ กิจกรรมนันทนาการ การไม่ยอมรับบทบาทของเจ้าหน้าที่เรือนจำ รวมถึงการเกิดความเครียด ท้อแท้สิ้นหวังอาจส่งผลต่อการเกิดปัญหาและความต้องการโดยรวม ทั้งนี้ ผลงานวิจัยต่างๆ เกี่ยวกับผู้ต้องขังยังเป็นการศึกษามุมมองปัญหาและความต้องการในภาพรวม ยังไม่ได้มีการศึกษาแบ่งแยกประเภทของผู้ต้องขังโดยเฉพาะ ผู้ศึกษาจึงเห็นสมควรทำการศึกษาในประเด็นของการ

เปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยกับผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ ในเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรีเนื่องจากเป็นเป็นประเภทผู้ต้องขังที่ถูกตัดสินมีเวลาลงโทษอย่างแน่นอน เพื่อเป็นข้อมูลใหม่ที่จะทำให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการอย่างชัดเจนและเพื่อกำหนดเป็นแนวทางในการแก้ไขปรับปรุงการดูแลผู้ต้องขังในเรือนจำต่อไป

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสภาพความเป็นอยู่รวมถึงการปฏิบัติของเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี ที่มีต่อผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังชาวเด็ดขาดชาวต่างประเทศที่เกิดขึ้นในเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี
3. เพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสมในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้ทราบถึงการปฏิบัติของเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรีต่อผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ
2. เพื่อให้ทราบถึงปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังชาวเด็ดขาดต่างประเทศที่เกิดขึ้นในเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี
3. เพื่อเป็นการเสนอแนะแนวทางในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังชาวไทยและชาวต่างประเทศที่เหมาะสมต่อไป

สมมุติฐานในการศึกษา

1. ปัจจัยภูมิหลังมีความสัมพันธ์ต่อปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ

2. ปัจจัยกำหนดโทษในเรือนจำมีความสัมพันธ์ต่อปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ

3. การปฏิบัติของเรือนจำมีความสัมพันธ์ต่อปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ

วิธีดำเนินการวิจัย

เป็นการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อแสวงหาแนวทางที่เหมาะสม ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง โดยมีวิธีศึกษาดังนี้

1. การศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Survey) โดยศึกษาค้นคว้าจากหนังสือตำราทางวิชาการ ตลอดจนบทความ วารสารทางวิชาการ งานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อทราบรายละเอียดต่างๆ ที่จะสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ในการศึกษาครั้งนี้

2. การศึกษาค้นคว้าสำรวจจากภาคสนาม (Field Survey) เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีแบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

ใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) จากการทบทวนวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และทำการสรุปเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษาและเป็นแนวทางกำหนดเนื้อหาของแบบสอบถาม โดยจะทำแบบสอบถามฉบับภาษาไทยสำหรับผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและแบบสอบถามที่แปลเป็นภาษาอังกฤษสำหรับผู้ต้องขังเด็ดขาดที่เป็นชาวต่างประเทศ แบบสอบถามทั้ง 2 ภาษาจะมีเนื้อหาใจความเหมือนกัน แบบสอบถามที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ แบ่งเป็น 3 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยภูมิหลังของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ ได้แก่ อายุ ศาสนา ภูมิลำเนา ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส และ

ข้อมูลปัจจัยภายนอกได้แก่ ระดับชั้นผู้ต้องขัง ระยะเวลากำหนดโทษ ระยะเวลาที่อยู่ในเรือนจำ

ส่วนที่ 2 เป็นคำถามที่สอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศที่มีต่อปัจจัยความเป็นอยู่พื้นฐาน ปัจจัยการศึกษา ปัจจัยการฝึกวิชาชีพ ปัจจัยด้านสวัสดิการและการจัดกิจกรรมนันทนาการ ปัจจัยการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตามมาตรวัดของ Likert โดยมีเกณฑ์การให้คะแนนคือ

ทั้งนี้ผู้ศึกษาได้ทำการจัดแบ่งกลุ่มระดับปัญหาและความต้องการไว้ 3 ระดับ คือ ระดับปัญหาและความต้องการน้อย ปานกลาง มาก โดยเริ่มจาก

1	-	2.33	=	ระดับปัญหาและความต้องการมาก
2.34	-	3.67	=	ระดับปัญหาและความต้องการปานกลาง
3.68	-	5.00	=	ระดับปัญหาและความต้องการน้อย

เนื่องจากในแบบสอบถามของผู้ศึกษาจะเป็นคำถามเชิงบวกทั้งสิ้นดังนั้นผู้ศึกษาจะใช้ความคิดเห็นต่อระดับปัญหาและความต้องการในความหมายดังต่อไปนี้

ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง (1)	=	มีระดับปัญหาและความต้องการมากที่สุด
ไม่เห็นด้วย (2)	=	มีระดับปัญหาและความต้องการมาก
ไม่แน่ใจ (3)	=	มีระดับปัญหาและความต้องการปานกลาง
เห็นด้วย (4)	=	มีระดับปัญหาและความต้องการน้อย
เห็นด้วยอย่างยิ่ง (5)	=	มีระดับปัญหาและความต้องการน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 เป็นคำถามปลายเปิด แสดงความคิดเห็นของผู้ต้องขัง

นอกจากนี้ยังมีแบบสอบถามความคิดเห็นของผู้บริหารเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี จำนวน 3 ท่าน เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการบริหารเรือนจำและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังเพื่อให้ได้มุมมองที่หลากหลายของผู้ปฏิบัติงานกับผู้ต้องขัง

การทดสอบเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

1. ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหา (Content Validity) โดยการนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาได้ทำการตรวจสอบความถูกต้อง และภาษาที่ใช้เพื่อปรับปรุงแก้ไข

2. การหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบการใช้ภาษาแล้ว ไปทำการ ทดสอบ (Pre – test) กลุ่มตัวอย่างที่เรียนจำจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีภูมิหลังคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาจำนวน 30 ชุด แบ่งเป็นผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย 15 คน ผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ 15 คน จากการนำแบบสอบถามไปทำการทดสอบหาผลรวมค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ได้ผลค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.940

กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา

ผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำกลางเขาบิน จังหวัดราชบุรี รวมจำนวนทั้งสิ้น 400 คนจากจำนวน ผู้ต้องขังทั้งหมด 2,751 คน (เป็นข้อมูลในขณะทำการวิจัย ข้อมูล ณ วันที่ 3 กรกฎาคม 2556) กลุ่มตัวอย่างได้มาจากการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ Taro Yamane (อ้างถึงใน ผ่องศรี วาณิชศุภวงศ์, 2545 : 100) เป็นการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย โดยแบ่งเป็นผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย 250 คน และผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศที่มี อยู่ทั้งหมดประมาณในเรือนจำจำนวน 150 คน และรวมถึงผู้บริหารเรือนจำจำนวน 3 คน

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

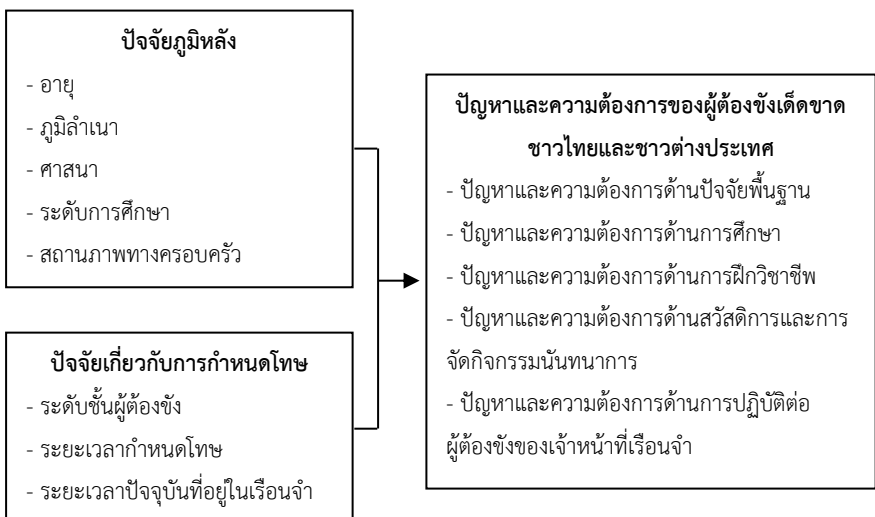
ผู้ศึกษาทำการแจกแบบสอบถาม โดยได้รับความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่เรือนจำช่วยเหลือเก็บข้อมูลแบบสอบถาม ทั้งผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ ทั้งนี้ จากการรวบรวมข้อมูลแบบสอบถามกลุ่มประชากร พบว่า ได้ตอบรับกลับมา 220 ชุด แบ่งเป็นผู้ต้องขังชาวไทย 184 ชุด ผู้ต้องขังชาวต่างประเทศ 35 ชุด เนื่องจากผู้ต้องขังชาว ต่างประเทศไม่สามารถอ่านแบบสอบถามที่เป็น

ภาษาอังกฤษได้ทั้งหมดจึงทำให้ได้รับแบบสอบถามกลับมาได้ในจำนวนดังกล่าว นอกจากนี้ ได้มีการแจกแบบสอบถามให้แก่ผู้บริหารเรือนจำอีกจำนวน 3 คน เพื่อเป็นข้อมูลเชิงนโยบายด้านการบริหารจัดการ

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การหาค่าร้อยละ (Percentage) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลภูมิหลังของผู้ตอบแบบสอบถาม
2. การหาค่าเฉลี่ย (Means) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation, S.D.) เพื่อวิเคราะห์หาระดับความคิดเห็นต่อปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย และผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ ค่า Chi – Square กำหนดให้มีระดับนัยสำคัญที่ ระดับ 0.05
3. ทดสอบสมมติฐานจากการเปรียบเทียบระดับปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำขาบิน จังหวัดราชบุรี โดยการใช้สถิติทดสอบ Independent t – test (เปรียบเทียบค่าเฉลี่ย 2 กลุ่ม)

กรอบแนวคิดในการศึกษา

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการทบทวนวรรณกรรมและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า ผู้ต้องขังจะมีปัญหาและความต้องการที่แตกต่างกันไปทั้งนี้ ผู้ศึกษาได้ทำการแบ่งผลการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องเป็นประเด็นได้ดังนี้

ด้านความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐาน

ไพฑูรย์ วิเศษศิริ (2545, น.116) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเรือนจำความมั่นคงสูง พบว่า ผู้ต้องขังยังมีปัญหาและความต้องการอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะปัจจัยด้านความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐาน ความต้องการในคุณภาพอาหาร ต้องการให้ผู้สอนฝึกอาชีพมีความรู้ความเชี่ยวชาญในสาขาอาชีพที่สอนมากที่สุด แต่ยังมีปัญหาความไม่แน่ใจในการนำวิชาชีพออกไปใช้ในตลาดแรงงานว่าจะมีรองรับหรือไม่

ด้านสวัสดิการ

จารึก มากมณี (2554, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาความพึงพอใจของผู้ต้องขังที่มีต่อการจัดสวัสดิการของเรือนจำกลางเขาบิน จังหวัดราชบุรี พบว่า ความพึงพอใจของผู้ต้องขังภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ย ได้แก่ ด้านความเสมอภาค มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาได้แก่ ด้านสวัสดิการสอดคล้องกับความต้องการ, ด้านการมีส่วนร่วมของผู้ต้องขัง, ด้านความต่อเนื่องก้าวหน้าของสวัสดิการ มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด

พัชรจ พิณิจ (2548, บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำกลางคลองเปรม พบว่า ผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดในด้านสวัสดิการและการจัดกิจกรรมนันทนาการ เพื่อต้องการคลายความเครียดจากการถูกคุมขังเป็นเวลานาน ในขณะที่ผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดในด้านการฝึกวิชาชีพ แสดงให้เห็นว่าผู้ต้องขังชาวต่างประเทศต้องการเรียนรู้วิชาชีพของคนไทย เพื่อเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และเพื่อให้มีผลงานการฝึกวิชาชีพเป็นของตนเอง

ด้านการฝึกวิชาชีพ

สุจรรย์จิรา มหาชนะวงศ์ (2553, บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่องการนำมาตรการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังไปปฏิบัติของเรือนจำจังหวัดยโสธร พบว่า การให้ความรู้ในการฝึกอบรมวิชาชีพ และการฝึกอบรมพัฒนาจิตใจ ภาวนาสมาธิ มีความเหมาะสม แต่โอกาสที่ผู้ต้องขังหลังพ้นโทษจะได้นำความรู้ในการฝึกอบรมวิชาชีพไปใช้ประกอบอาชีพมีน้อย ทรัพยากรขององค์กรมีจำกัด วัฒนธรรมการปฏิบัติงานที่ยึดตัวบทกฎหมายเป็นหลักจึงขาดความยืดหยุ่น ไม่เอื้อต่อการคิดสร้างสรรค์

สุวารี รวมทองศรี (2533, น.96) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการปฏิบัติงานราชทัณฑ์ในทศวรรษหน้า ผลการวิจัยพบว่า กรมราชทัณฑ์ควรสร้างภาพพจน์และบทบาทให้เด่นชัดในการจัดกิจกรรมให้ผู้ต้องขังมีส่วนร่วมมากขึ้นและเกิดการพัฒนาตนเองอันจะเป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมรวมทั้งยังเป็นการป้องกันไม่ให้ผู้ต้องขังกลับมากระทำผิดซ้ำอีก ควรจัดการฝึกวิชาชีพที่มีตลาดแรงงานรองรับเมื่อผู้ต้องขังพ้นโทษ ส่วนเจ้าหน้าที่ต้องปฏิบัติกับผู้ต้องขังอย่างมีมนุษยธรรม และควรมีการเน้นในเรื่องการติดตามผู้ต้องขังหลังพ้นโทษอย่างเป็นรูปธรรม

ด้านกิจกรรมนันทนาการ

โสภิตา วิชาศิริกุล (2545, น.149) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบความต้องการสวัสดิการด้านนันทนาการของผู้ต้องขังระหว่างกับผู้ต้องขังเด็ดขาดเรือนจำพิเศษกรุงเทพมหานคร พบว่า การจัดสวัสดิการด้านนันทนาการให้กับผู้ต้องขังนั้น ได้เป็นไปตามภารกิจหลักและตามนโยบายและแผนของกรมราชทัณฑ์ที่ได้ไว้ แต่ก็ยังมีอีกหลายส่วนที่ไม่เป็นไปตามนโยบายเท่าใดนักและยังต้องเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคมากมาย ทั้งนี้เป็นเพราะเป็นหน่วยงานราชการ ความคล่องตัวมีน้อย

อาทิตย์ โพนทอง (2535, น.128) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษากิจกรรมเพื่อการพัฒนาผู้ต้องขังตามแผนงานอบรมฟื้นฟูผู้ต้องขังกรมราชทัณฑ์ เพื่อเป็นการสำรวจและวิเคราะห์ประเภทและปัญหาของกิจกรรมที่จัดในเรือนจำและทัณฑสถาน ผลการวิจัยพบว่าแต่ละเรือนจำมีการจัดกิจกรรมเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของกรมราชทัณฑ์ ให้โอกาสผู้ต้องขังได้ฝึกฝนวิชาชีพเพื่อนำไปประกอบอาชีพแต่ละเรือนจำมีจำนวนผู้เข้าร่วมอบรม

ฟื้นฟูไม่เท่ากันและมีปัญหาการขาดแคลนเจ้าหน้าที่ในกิจกรรมอบรมก่อนปล่อยตัวจากเรือนจำ รวมถึงความรู้ ความเข้าใจใส่ใจของเจ้าหน้าที่ที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ด้านการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของเจ้าหน้าที่เรือนจำ

ธีรพงศ์ พงษ์ศิริเดชา (2546, น.บ.ทศด้อย) ศึกษาเรื่อง ทักษะของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่อมาตรการควบคุมและการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง : ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำกลางคลองเปรม ผลการศึกษพบว่า เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ มีความเห็นไม่แน่ใจว่าสภาพความเป็นอยู่ในเรือนจำจะเอื้อต่อการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง เนื่องจากปริมาณผู้ต้องขังเพิ่มขึ้น นอกจากนี้เจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เห็นว่าปัญหาด้านบุคลากรมีไม่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถควบคุมและดูแลผู้ต้องขังได้อย่างทั่วถึงและประสิทธิภาพในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังลดลง

นอกจากนี้ จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับการปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังของเรือนจำในประเทศไทย ของอารีลักษณ์ สินธพพันธุ์ (2531, น.บ.ทศด้อย) ได้ศึกษาวิจัยพบว่ากรมราชทัณฑ์ไทยยังขาดแคลนงบประมาณ ด้านเครื่องมือในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์ เรือนจำคับแคบ เห็นควรให้มีการยกระดับเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ให้มีคุณภาพ ซึ่งจะส่งผลถึงการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างมีมนุษยธรรมให้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ผู้ต้องขังต้องการประกอบอาชีพหลังพ้นโทษจึงมีความต้องการฝึกวิชาชีพสูง ผู้ต้องขังส่วนใหญ่เห็นว่ากรมมีผู้ต้องขังจำนวนมากทำให้เกิดปัญหาการฝึกวิชาชีพที่ไม่ตรงกับความต้องการ

ทั้งนี้ ผู้ศึกษาตรวจสอบและศึกษาจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่าผู้ต้องขังจะมีปัญหาและความต้องการสรุปได้เป็น 5 ด้านที่สำคัญ ได้แก่ ปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยพื้นฐานความเป็นอยู่ ปัญหาและความต้องการด้านการศึกษา ปัญหาและความต้องการด้านการฝึกวิชาชีพ ปัญหาและความต้องการด้านสวัสดิการและการจัดกิจกรรมนันทนาการ ปัญหาและความต้องการด้านการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ

ผลการศึกษา

ข้อมูลทั่วไปผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย

ผลการศึกษาพบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 30 – 39 ปี มากที่สุด นับถือศาสนาพุทธมากที่สุด มีภูมิลำเนาส่วนใหญ่อยู่ภาคกลาง จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษามากที่สุดและมีสถานภาพโสดมากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังชั้นเยี่ยมคิดเป็น มีระยะเวลากำหนดโทษมากที่สุดอยู่ในช่วง 20 ปีขึ้นไป มีระยะเวลาที่อยู่ในเรือนจำมาแล้วมากที่สุดอยู่ที่ 6 – 10 ปี

ข้อมูลทั่วไปผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ

ส่วนกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 30 – 39 ปี เท่ากับกลุ่มผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ มีภูมิลำเนาทั้งหมดมาจากทวีปเอเชียส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับต่ำกว่ามัธยมศึกษาและมีสถานภาพแต่งงานแล้วมากที่สุด ส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังชั้นกลาง ส่วนใหญ่มีระยะเวลากำหนดโทษมากกว่า 20 ปี มีระยะเวลาที่อยู่ในเรือนจำมาแล้วมากที่สุดอยู่ที่ 6 – 10 ปี เท่ากับกลุ่มผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย

ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย และผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี พบว่าส่วนใหญ่ผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศมีปัญหาและความต้องการในระดับปานกลาง และเมื่อพิจารณาปัญหาและความต้องการในแต่ละด้านสามารถสรุปผลได้ดังนี้

ปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยพื้นฐาน

กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย มีปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยพื้นฐานอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.84) ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย มีปัญหาและความต้องการในเรื่องของการมีแพทย์และพยาบาลรักษาโรคอย่างเพียงพอมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 2.48)

กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ มีปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยพื้นฐานอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 2.90) ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ จะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดเรื่องอาหารมีคุณค่าทางโภชนาการน้อย (ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.40)

ปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย มีปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 3.56) ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย จะมีปัญหาและความต้องการในเรื่องของการมีหนังสือในห้องสมุดอย่างเพียงพอมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 2.75)

กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ มีปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยศึกษาอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย = 3.69) ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ จะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดคือเรื่องของการให้การศึกษาต่อสายสามัญมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 3.00)

ปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยการฝึกวิชาชีพ

กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยมีปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยการฝึกวิชาชีพ อยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 3.40) ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย จะมีปัญหาและความต้องการในเรื่องของการฝึกวิชาชีพที่นำไปใช้หลังพ้นโทษมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 3.18)

กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ มีปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยการฝึกวิชาชีพในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย = 4.02) โดยกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ มีปัญหาและความต้องการมากที่สุดเรื่องของสถานที่ฝึกอบรมมีความเป็นสัดส่วนเฉพาะ (มีค่าเฉลี่ย = 3.88)

ปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยสวัสดิการและการจัดกิจกรรมนันทนาการ

กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย มีปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยสวัสดิการและการจัดกิจกรรมนันทนาการอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย = 3.45) ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยจะมีปัญหาและความต้องการในเรื่องของการจัดอุปกรณ์กีฬาให้เพียงพอมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 2.95)

กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ มีปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยสวัสดิการและการจัดกิจกรรมนันทนาการอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย = 3.96) ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ จะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดคือ เรื่องของการจัดให้มีแพทย์หรือนักจิตวิทยาในการบำบัดและรับฟังปัญหาผู้ต้องขังมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 3.80)

ปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ

กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย มีปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย = 3.68) ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยมีปัญหาในเรื่องของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำเข้าใจความต้องการของผู้ต้องขังมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 3.55)

กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ มีปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำอยู่ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย = 3.75) ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศจะมีปัญหาและความต้องการในเรื่องเจ้าหน้าที่ในเรือนจำมีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างมีมนุษยธรรมมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 3.57)

ตารางที่ 1

ระดับปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย

ปัญหาและความต้องการ	ปัจจัย	ค่าเฉลี่ย	ระดับปัญหาและความต้องการ
ลำดับที่ 1	ปัจจัยด้านพื้นฐาน	2.847	ปานกลาง
ลำดับที่ 2	ปัจจัยด้านการฝึกวิชาชีพ	3.408	ปานกลาง
ลำดับที่ 3	ปัจจัยด้านสวัสดิการและการจัดกิจกรรมนันทนาการ	3.456	ปานกลาง
ลำดับที่ 4	ปัจจัยด้านศึกษา	3.566	ปานกลาง
ลำดับที่ 5	ปัจจัยด้านการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ	3.684	น้อย

ตารางที่ 2

ระดับปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ

ปัญหาและความต้องการ	ปัจจัย	ค่าเฉลี่ย	ระดับปัญหาและความต้องการ
ลำดับที่ 1	ปัจจัยด้านพื้นฐาน	2.900	ปานกลาง
ลำดับที่ 2	ปัจจัยด้านการศึกษา	3.693	น้อย
ลำดับที่ 3	ปัจจัยด้านการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ	3.750	น้อย
ลำดับที่ 4	ปัจจัยด้านสวัสดิการและการจัดกิจกรรมนันทนาการ	3.962	น้อย
ลำดับที่ 5	ปัจจัยด้านการฝึกวิชาชีพ	4.021	น้อย

การทดสอบสมมุติฐาน

ปัจจัยภูมิหลัง

ศาสนา จากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์กับระดับปัญหาและความต้องการโดยรวมเฉพาะ ผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 แสดงว่า

ผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยที่ นับถือศาสนาแตกต่างกันจะมีระดับปัญหาและความต้องการ โดยรวมที่แตกต่างกัน

ภูมิลาเนา จากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์กับระดับปัญหาและความต้องการ โดยรวม เฉพาะผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 แสดงว่า ผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยที่มีภูมิลาเนาที่แตกต่างกันหรือมาจากต่างที่กันจะมีระดับปัญหาและความต้องการโดยรวมที่ แตกต่างกัน

ระดับการศึกษา จากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์กับระดับปัญหาและความต้องการ โดยรวมเฉพาะของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 แสดงว่าผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยที่มีระดับการศึกษาต่างกันจะมีระดับปัญหาและความต้องการโดยรวมที่แตกต่างกัน

ทั้งนี้ อายุ และ สถานภาพทางครอบครัว กลับพบว่าไม่มีความสัมพันธ์กับระดับ ปัญหาและความต้องการโดยรวมของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาว ต่างประเทศ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ปัจจัยภายนอก

ระดับชั้นผู้ต้องขัง จากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์กับระดับปัญหาและความต้องการโดยรวมทั้งผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 แสดงว่าทั้งผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาด ชาวต่างประเทศที่มีระดับชั้นของความเป็นผู้ต้องขังที่ต่างกันจะมีระดับปัญหาและความ ต้องการโดยรวมที่แตกต่างกัน

เวลาปัจจุบันที่อยู่ในเรือนจำ จากการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์กับระดับปัญหา และความต้องการโดยรวมเฉพาะของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ ระดับ 0.05 แสดงว่าผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยที่มีเวลาปัจจุบันที่อยู่ในเรือนจำที่ แตกต่างกัน จะมีระดับปัญหาและความต้องการโดยรวมที่แตกต่างกัน

ทั้งนี้ ปัจจัยเกี่ยวกับระยะเวลากำหนดโทษ กลับพบว่าไม่มีความสัมพันธ์กับระดับปัญหาและความต้องการโดยรวมของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 3

**ผลความสัมพันธ์ของปัจจัยภูมิหลังและปัจจัยภายนอก
ต่อปัญหาและความต้องการโดยรวมระหว่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย
และผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ**

ปัจจัยภูมิหลัง และปัจจัยภายนอก ต่อปัญหา และความต้องการ	นัยสำคัญ Sig.		ยอมรับสมมติฐาน		ไม่ยอมรับสมมติฐาน	
	ผู้ต้องขัง ชาวไทย	ผู้ต้องขังชาว ต่างประเทศ	ผู้ต้องขัง ชาวไทย	ผู้ต้องขังชาว ต่างประเทศ	ผู้ต้องขัง ชาวไทย	ผู้ต้องขังชาว ต่างประเทศ
อายุ	0.179	0.097			/	/
ศาสนา	0.000	0.376	/			/
ภูมิลำเนา	0.014	-	/			
ระดับการศึกษา	0.019	0.106	/			/
สถานภาพสมรส	0.782	0.140			/	/
ระดับชั้นผู้ต้องขัง	0.053	0.003	/	/		
ระยะเวลากำหนดโทษ	0.451	0.332			/	/
เวลาปัจจุบันที่อยู่เรือนจำ	0.000	0.251	/			/

หมายเหตุ: กำหนดระดับนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า ระดับชั้นผู้ต้องขังจะมีความสัมพันธ์กับระดับปัญหาและความต้องการทั้งของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ 0.05 ส่วนศาสนา ภูมิลำเนา ระดับการศึกษาและเวลาปัจจุบันที่อยู่เรือนจำมีความสัมพันธ์กับระดับปัญหาและความต้องการเฉพาะผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ส่วน อายุ สถานภาพสมรสและระยะเวลากำหนดโทษ กลับพบว่าไม่มีความสัมพันธ์กับระดับปัญหาและความต้องการทั้ง

ของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

อภิปรายผลการศึกษา

ปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยพื้นฐาน

พบว่ากลุ่มผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยนั้นมีปัญหาและความต้องการด้านปัจจัยพื้นฐานอยู่ในระดับปานกลาง โดยที่กลุ่มตัวอย่างมีปัญหาในเรื่องของการมีแพทย์และพยาบาลรักษาโรคที่ไม่เพียงพอ รองลงคือปัญหาและความต้องการในเรื่องอาหารมีคุณค่าทางโภชนาการน้อย การรักษาพยาบาลที่เรือนจำจัดให้เป็นไปด้วยความล่าช้า ส่วนปัญหาและความต้องการในเรื่องอื่นๆ อยู่ในระดับปานกลางสอดคล้องกับงานวิจัยของจารึก มากมณี (2554, บทคัดย่อ) ที่ทำการวิจัยเรื่องความพึงพอใจของผู้ต้องขังที่มีต่อการจัดสวัสดิการของเรือนจำเขabin จังหวัดราชบุรี พบว่า ความพึงพอใจของผู้ต้องขังโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยแล้วด้านความเสมอภาคมีค่าเฉลี่ยมากที่สุดอยู่ในระดับมากเนื่องจากผู้ต้องขังทุกคนได้รับสวัสดิการด้านปัจจัยพื้นฐาน 4 ประการได้แก่ ด้านอาหาร ด้านเครื่องนุ่งห่ม ด้านที่อยู่อาศัยและด้านยารักษาโรคอย่างเท่าเทียมกัน เมื่อพิจารณาประกอบกับอายุของกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย พบว่ากลุ่มตัวอย่างในระดับวัยกลางคนจะมีความต้องการด้านปัจจัยพื้นฐานในเรื่องของสุขภาพร่างกายโดยต้องการพบแพทย์มากขึ้น นอกจากนี้ผู้ต้องขังมีความต้องการในเรื่องคุณภาพทางโภชนาการของอาหารในเรือนจำซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของไพฑูรย์ วิเศษศิริ ที่ได้ศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเรือนจำความมั่นคงสูงสุด ที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังวัยกลางคนจะคำนึงถึงสุขภาพอนามัยเป็นอย่างแรก เช่น ความสะอาดของอาหาร เรื่องการรักษาพยาบาลที่รวดเร็ว

ส่วนผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศมีระดับปัญหาความต้องการด้านปัจจัยพื้นฐานในระดับปานกลาง โดยที่กลุ่ม ตัวอย่างจะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดคือเรื่องของอาหารมีคุณค่าทางโภชนาการ รองลงมาคือเรื่องอาหารที่เรือนจำจัด ให้มี

เพียงพอ รองลงมาคือเรื่องของมีแพทย์พยาบาลรักษาโรคอย่างเพียงพอ ส่วนเรื่องพื้นที่นอนสะอาดนั้นมียกระดับปัญหาและ ความต้องการน้อยที่สุด

เมื่อพิจารณาประกอบกับอายุของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศแล้วพบว่า กลุ่มตัวอย่างในระดับวัยกลางคนนั้นจะมีปัญหาและความต้องการในด้านปัจจัยพื้นฐานในเรื่องของสุขภาพเหมือนกับกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยคือต้องการให้มีการปรับปรุงเรื่องคุณค่าทางโภชนาการของอาหารและความต้องการพบแพทย์เพื่อตรวจสุขภาพมากขึ้น

ปัญหาและความต้องการด้านการศึกษา

พบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยส่วนใหญ่มีปัญหาและความต้องการด้านการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง โดยที่กลุ่มตัวอย่างจะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดคือเรื่องการมีหนังสือพิมพ์ในห้องสมุดอย่างเพียงพอ ซึ่ง สอดคล้องกับการศึกษาของไพฑูรย์ วิเศษศิริ ที่ศึกษาเรื่องปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเรือนจำความมั่นคงสูงสุด ที่พบว่าผู้ต้องขังต้องการให้มีการมีหนังสือพิมพ์ในห้องสมุดอย่างเพียงพอ รวมไปถึงเพิ่มหนังสือประเภทให้ความรู้ด้านต่าง รองลงมาเป็นเรื่องอุปกรณ์การเรียนการสอนที่มีน้อยเกินไปรวมถึงเรื่องของจำนวนครูผู้สอนที่มีไม่เพียงพอ ส่วนเรื่องสถานที่ศึกษามีการจัดเป็นสัดส่วนนั้นมีลำดับปัญหาและความต้องการน้อยที่สุด

ส่วนกลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ ส่วนใหญ่โดยรวมมีปัญหาและความต้องการด้านการศึกษาอยู่ในระดับน้อย โดยที่กลุ่มตัวอย่างจะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดคือเรื่องการศึกษาต่อสายสามัญเนื่องจากผู้ต้องขังชาวต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นชาวเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่มีฐานะยากจนและขาดโอกาสทางการศึกษาจากสังคมภายนอกเมื่ออยู่ในประเทศไทยอยู่แล้วเมื่อถูกตัดสินจำคุกจึงมีความต้องการศึกษาต่อจากทางเรือนจำเพื่อให้โอกาสหยาบยื่นให้เพื่อเป็นความรู้ติดตัวนำไปทำงานส่งเสริมฐานะของตนเอง รองลงมาเป็นเรื่องการจัดให้ห้องสมุดมีเพียงพอกับความต้องการ ส่วนเรื่องของอุปกรณ์การเรียนการสอนมีความทันสมัย เรื่องสถานที่ศึกษามีการจัดเป็นสัดส่วนเรื่องจำนวนครูผู้สอน วิชาที่สอน ระยะเวลาในการเรียนการสอน อุปกรณ์การเรียนการ

สอนและโอกาสในการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนการสอน มีปัญหาและความต้องการอยู่ในระดับน้อย

ปัญหาและความต้องการด้านการฝึกวิชาชีพ

พบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยส่วนใหญ่มีปัญหาและความต้องการในด้านการฝึกวิชาชีพอยู่ในระดับปานกลาง โดยที่กลุ่มตัวอย่างจะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดคือเรื่องของการฝึกวิชาชีพที่นำไปใช้หลังพ้นโทษ รองลงมาเป็นเรื่องของวิชาชีพที่เปิดสอนมีความ ส่วนเรื่องมีเครื่องมืออุปกรณ์ที่ทันสมัยนั้น มีระดับปัญหาและความต้องการรองลงมา ส่วนเรื่องการมีใบรับรองผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพนั้น มีระดับปัญหาและความต้องการน้อยที่สุด

เมื่อพิจารณาจากระดับปัญหาและความต้องการผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยส่วนใหญ่มีปัญหาด้านการฝึกวิชาชีพในเรื่องของความกังวลเกี่ยวกับวิชาชีพที่ฝึกในเรือนจำเมื่อออกไปแล้วจะไม่มีการรองรับสอดคล้องกับงานวิจัยของสุรชัยจิรา มหาชนวงศ์ (2553, บทคัดย่อ) ที่ศึกษาเรื่องการนำมาตรการแก้ไขฟื้นฟูพฤตินิสัยผู้ต้องขังไปปฏิบัติของเรือนจำจังหวัดยโสธร พบว่า ผลจากการนำมาตรการแก้ไขฟื้นฟูพฤตินิสัยผู้ต้องขังไปปฏิบัติ ในด้านการให้ความรู้ในการฝึกอบรมวิชาชีพนั้นผู้ต้องขังเห็นว่าโอกาสที่จะนำความรู้จากการฝึกวิชาชีพในเรือนจำไปประกอบอาชีพนั้นยังมีน้อย เพราะมีความกังวลเกี่ยวกับวิชาชีพที่เปิดสอนไม่มีความหลากหลายและมีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ไม่ทันสมัยรวมถึงมีความต้องการได้รับใบรับรองการผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพ

ส่วนของผู้ต้องขังต่างประเทศนั้นมีระดับปัญหาด้านการฝึกวิชาชีพโดยรวมอยู่ในระดับที่น้อย โดยที่กลุ่มตัวอย่างจะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดคือเรื่องของการมีใบรับรองผ่านการฝึกอบรมมีความเป็นสัดส่วนเฉพาะ รองลงมาเป็นเรื่องของการมีใบรับรองผ่านการฝึกอบรมวิชาชีพ ส่วนเรื่องการมีจำนวนเครื่องมืออุปกรณ์มีเพียงพอ เรื่องเครื่องมืออุปกรณ์มีความทันสมัย เรื่องวิชาชีพที่เปิดสอนมีความหลากหลาย ครูผู้สอนมีความรู้ความสามารถในสาขาที่สอน ระยะเวลาในการฝึกอบรมมีความเหมาะสม โรงงานฝึกวิชาชีพมีการจัดทำมาตรการรักษาความปลอดภัย วิชาชีพสามารถนำไปใช้หลังพ้นโทษและจำนวนครูผู้สอนนั้นมีระดับปัญหาและความต้องการอยู่ในระดับน้อย

เมื่อพิจารณาถึงระดับปัญหาและความต้องการด้านการฝึกวิชาชีพของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีปัญหาและความต้องการในด้านการฝึกวิชาชีพในระดับน้อย นั่นคือผู้ต้องขังชาวต่างประเทศมีความต้องการฝึกวิชาชีพน้อยไม่ค่อยสนใจการฝึกวิชาชีพเพราะส่วนใหญ่ที่ตอบแบบสอบถามจะมีความสุขในวิชาชีพที่เรือนจำจัดให้เป็นเพราะผู้ต้องขังต่างชาติมีความรู้สึกกดดันจากเจ้าหน้าที่และสถานที่ควบคุมที่เป็นเรือนจำความมั่นคงสูงสุดจึงเกิดความรู้สึกเครียดและไม่อยากทำกิจกรรมใดๆ มากนักเพราะต้องถูกจับตาเฝ้าระวังอยู่ตลอดเวลา ซึ่งมีความแตกต่างกับผลงานวิจัยของพัศจุ พินิจ (2548, บทคัดย่อ) ที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำคลองเปรม โดยพบว่าผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำคลองเปรมมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดในด้านการฝึกวิชาชีพ แสดงให้เห็นว่าผู้ต้องขังชาวต่างประเทศต้องการเรียนรู้วิชาชีพของคนไทย เพื่อเป็นการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และเพื่อให้มีผลงานการฝึกวิชาชีพเป็นของตนเอง

ปัญหาและความต้องการด้านสวัสดิการและกิจกรรมนันทนาการ

พบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย มีปัญหาและความต้องการด้านสวัสดิการและการจัดกิจกรรมนันทนาการโดยรวมทั้งหมดอยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลาง โดยที่กลุ่มตัวอย่างจะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดคือเรื่องมีการจัดอุปกรณ์กีฬาให้เพียงพอ รองลงมาคือเรื่องการได้รับบริจาคจากองค์กร รองลงมาได้แก่ความต้องการจัดให้มีตัวแทนทางการทูต/ทนายความให้คำปรึกษาด้านกฎหมาย ส่วนเรื่องการจัดแสดงคอนเสิร์ตโดยศิลปิน เรื่องเวลาการพบญาติ เรื่องเวลาการเข้าร่วมกิจกรรม เรื่องการจัดให้มีแพทย์และนักจิตวิทยาเข้ามาบำบัดรับฟังปัญหาและเรื่องการจัดหาสิ่งของจำเป็นแก่ผู้ต้องขังที่ไม่มีญาติเยี่ยมอยู่ในเกณฑ์ระดับปานกลาง ส่วนในเรื่องของการจัดให้มีการติดตั้งโทรทัศน์ในห้องคุมขังและโรงอาหาร มีระดับปัญหาและความต้องการน้อยที่สุด

จากข้อเสนอแนะของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย พบว่าต้องการใช้เวลาในการพบญาติมากที่สุดสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัทธจุ พินิจ (2548, บทคัดย่อ) ที่ทำการศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาด

ชาวต่างประเทศในเรือนจำคลองเปรม โดยพบว่า ผู้ต้องขังชาวไทยในเรือนจำคลองเปรมมีปัญหาและความต้องการด้านสวัสดิการและกิจกรรมนันทนาการมากที่สุด โดยเฉพาะต้องการมีเวลาพบญาติให้มากขึ้น เพราะญาติส่วนใหญ่เดินทางมาไกลแต่เวลาในการเข้าเยี่ยมมีจำกัดทำให้ไม่คุ้มกับเวลาเดินทางมาเยี่ยม

ส่วนผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศมีปัญหาและความต้องการด้านสวัสดิการและการจัดกิจกรรมนันทนาการโดยรวมอยู่ในเกณฑ์ระดับน้อย โดยที่กลุ่มตัวอย่างจะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดคือเรื่องจัดให้มีแพทย์หรือนักจิตวิทยาในการบำบัดและรับฟังปัญหาผู้ต้องขัง รองลงมาคือการให้ผู้ต้องขังได้รับข่าวสารภายนอกและการติดตั้งโทรทัศน์ในห้องคุมขังและโรงอาหาร ส่วนเรื่องการจัดเทศกาลรื่นเริงประจำปี การจัดนิทรรศการให้ความรู้ผู้ต้องขังและการจัดให้มีอุปกรณ์กีฬาให้เพียงพอ มีระดับปัญหาและความต้องการอยู่ในระดับน้อย

ปัญหาและความต้องการด้านการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำ

พบว่ากลุ่มตัวอย่างผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยส่วนใหญ่โดยรวมนั้นมีปัญหาและความต้องการด้านการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่เรือนจำอยู่ในระดับที่น้อยแสดงว่าผู้ต้องขังยอมรับกฎระเบียบตามที่เรือนจำกำหนดได้เป็นอย่างดี สอดคล้องกับงานวิจัยของ จารึก มากมณี (2554, บทคัดย่อ) ที่ทำการวิจัยเรื่องความพึงพอใจของผู้ต้องขังที่มีต่อการจัดสวัสดิการของเรือนจำเขabin จังหวัดราชบุรี พบว่า ผู้ต้องขังมีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่เรือนจำในภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้ เนื่องจากการดำเนินงานควบคุมดูแลผู้ต้องขังตามหลักมาตรฐานสากลเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนของผู้ต้องขัง (Universal Declaration of Human Right, 1948) ในเรื่องของสิทธิ เสรีภาพและความปลอดภัย และสิทธิแห่งความเสมอภาค ได้รับการตอบสนองอย่างครบถ้วน

โดยที่กลุ่มตัวอย่างเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดคือเรื่องเจ้าหน้าที่ในเรือนจำเข้าใจความต้องการของผู้ต้องขัง รองลงมาคือเรื่องเจ้าหน้าที่ในเรือนจำมีการปฏิบัติอย่างยุติธรรม รองลงมาคือเจ้าหน้าที่ในเรือนจำมีการปฏิบัติอย่างมีมนุษยธรรม รองลงมาคือเรื่องเจ้าหน้าที่ในเรือนจำรับฟังการ

ร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง ส่วนในเรื่องเจ้าหน้าที่ใน เรือนจำแจ้งสิทธิและข้อปฏิบัติให้ผู้ต้องขังทราบมีระดับปัญหาและความต้องการน้อยที่สุด

เมื่อพิจารณาจากข้อเสนอแนะของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยแล้วพบว่า เจ้าหน้าที่เรือนจำไม่เข้าใจความต้องการของผู้ต้องขังอาจเป็นเพราะเจ้าหน้าที่เรือนจำต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด จึงทำให้มีบุคลิกที่เข้มงวด ดุดัน จนทำให้ผู้ต้องขังเกิดความเครียดขึ้นได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ อีรพงศ์ พงษ์ศิริเดชา (2546, น.บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง ทักษะของเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์ต่อมาตรการควบคุมและการ แก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขัง : ศึกษาเฉพาะกรณีเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่าเจ้าหน้าที่ราชทัณฑ์เห็นว่าปัญหาด้านบุคลากรมีไม่เพียงพอ ทำให้ไม่สามารถควบคุมและดูแลผู้ต้องขังได้อย่างทั่วถึงทำให้ความเอาใจใส่และความเข้าใจต่อผู้ต้องขังมีน้อยลงรวมถึงปัญหาปริมาณผู้ต้องขังมากทำให้ประสิทธิภาพในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังลดลง

ส่วนผู้ต้องขังชาวต่างประเทศส่วนใหญ่ที่ตอบแบบสอบถามโดยรวมนั้นมีระดับปัญหาและความต้องการในระดับที่น้อย โดยที่กลุ่มตัวอย่างจะมีปัญหาและความต้องการมากที่สุดคือเรื่องของ เจ้าหน้าที่ในเรือนจำมีการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างมีมนุษยธรรม รองลงมาคือเรื่องเจ้าหน้าที่ใน เรือนจำมีการปฏิบัติอย่างยุติธรรม รองลงมาคือเจ้าหน้าที่ในเรือนจำเข้าใจความต้องการของผู้ต้องขัง รองลงมาคือเรื่องเจ้าหน้าที่ในเรือนจำรับฟังการร้องทุกข์ของผู้ต้องขัง ส่วนในเรื่องเจ้าหน้าที่ใน เรือนจำแจ้งสิทธิและข้อปฏิบัติให้ผู้ต้องขังทราบมีระดับปัญหาและความต้องการน้อยที่สุด

เมื่อพิจารณาจากปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศแล้ว พบว่า ผู้ต้องขังบางคนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อเจ้าหน้าที่เรือนจำเกี่ยวกับความรู้สึกว่าถูกบีบคั้นจากเจ้าหน้าที่ที่ทำ หน้าที่อย่างเข้มงวดดุดัน และมีความรู้สึกไม่ได้รับความเป็นธรรมในการให้ญาติเข้าเยี่ยม

สรุปมุมมองและความเห็นในภาพรวมของผู้บริหารเรือนจำ

จากการรวบรวมความคิดเห็นของผู้บริหารเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี จำนวน 3 ท่าน พบว่าการจัดการควบคุมดูแลผู้ต้องขังชาวไทยกับผู้ต้องขังชาวต่างประเทศ

มีการปฏิบัติที่ไม่แตกต่างกันผู้ต้องขังทุกคนต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบของทางราชการอย่างเท่าเทียมกัน ทางเรือนจำจะให้ความสนใจใส่ผู้ต้องขังและดูแลความเป็นอยู่ขั้นพื้นฐานแก่ผู้ต้องขังตามที่กฎเกณฑ์ที่กรมราชทัณฑ์กำหนดไว้ ในด้านสวัสดิการพื้นฐานด้านการจัดกิจกรรมภายในเรือนจำ ด้านการฝึกวิชาชีพในเรือนจำ ด้านการให้การศึกษาต่อในเรือนจำและปฏิบัติต่อผู้ต้องขังอย่างเป็นธรรมไม่เลือกปฏิบัติ ส่วนข้อเสนอแนะเห็นว่าการเพิ่มงบประมาณในการจัดสรรดูแลผู้ต้องขังในการจัดซื้อยาเวชภัณฑ์ให้เพียงพอ รวมถึงการพัฒนาสาธารณสุขในเรือนจำ เช่น พัฒนาระบบการจัดการน้ำดื่มและบริโภคในเรือนจำให้เพียงพอ ส่วนการพัฒนาบุคลากรนั้นเจ้าหน้าที่ทุกคนควรจะต้องมีการพัฒนาทุกด้าน เช่น ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านการศึกษา อบรมกฎระเบียบ ฝึกฝนรูปแบบการตรวจค้นให้ชำนาญ เป็นต้น

ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษา

ด้านนโยบายของผู้บริหาร

ควรมีการนาระเบียบ ข้อบังคับ กฎหมายต่าง ๆ และหนังสือสั่งการกรมราชทัณฑ์มาปรับใช้ให้สอดคล้องกับ แนวทางจากข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nation Standard Minimum Rules For The Treatment of Prisoners 1955) มาบังคับใช้ให้เคร่งครัดตามหลักสากลเพื่อเป็น การเพิ่มประสิทธิภาพในการ ดูแลทั้งผู้ต้องขังชาวไทยและผู้ต้องขังชาวต่างประเทศให้ดียิ่งขึ้น

กรมราชทัณฑ์ควรมีการวางแผนจัดการเรื่องการบริโภคน้ำภายในเรือนจำให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเนื่องจากเรือนจำเขาบิน จังหวัดราชบุรี มีที่ตั้งอยู่ห่างไกลจากระบบชลประทานในพื้นที่ทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำในการนำไปบริโภคได้ไม่เต็มที่เท่าที่ควร รวมถึง ควรติดตั้งเครื่องกรองน้ำภายในเรือนจำเพื่อความสะดวกและสุขภาพอนามัยที่ดีในการบริโภคน้ำของเจ้าหน้าที่และผู้ต้องขัง

ควรปรับเพิ่มอัตราค่าจ้างของเจ้าหน้าที่ในเรือนจำเพิ่มขึ้นเนื่องจากในปัจจุบันยังขาดแคลนกำลังเจ้าหน้าที่และบุคลากรในการควบคุมผู้ต้องขังที่มีจำนวนมากขึ้นและรวมถึงยังขาดบุคลากรที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน เช่น แพทย์ นักจิตวิทยา เป็นต้น และ

ภาครัฐควรมีนโยบายการส่งเสริมพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังตั้งแต่ การศึกษา การส่งเสริมอาชีพต่างๆ การหาแหล่งเงินทุน การแนะนำอาชีพอิสระ

ด้านการบริหารจัดการ

ด้านโภชนาการ จากการศึกษาวิจัย พบว่าผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาว ต่างประเทศจะมีปัญหาเกี่ยวกับคุณภาพของอาหารเป็นส่วนใหญ่ โดยเห็นว่าขาดคุณภาพในด้านโภชนาการรวมถึงรสชาติและปริมาณวัตถุดิบในการประกอบอาหารที่มีน้อยเกินไปทำให้ผู้ต้องขังไม่ ยอมรับประทานอาหารหรือทานได้น้อยหรือไปซื้อจากร้านค้าสวัสดิการที่มีราคาแพงส่งผลให้อาหารจากเรือนจำเหลือทิ้งเป็นจำนวนมาก ดังนั้นทางเรือนจำ ควรปรับปรุงเรื่องการประกอบอาหารให้มี ปริมาณวัตถุดิบ เช่น ประเภทเนื้อสัตว์ต่างๆ ให้เพียงพอต่อความต้องการและให้ครบตามหลัก โภชนาการเพื่อสุขภาพอนามัยที่ดีของผู้ต้องขัง

ด้านสุขอนามัย ควรมีการสุ่มตรวจร่างกายผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทยและผู้ต้องขังเด็ดขาดชาว ต่างประเทศเพื่อส่งเสริมสุขภาพร่างกายให้แก่ผู้ต้องขังอย่างสม่ำเสมอและหากพบผู้ต้องขังที่มีอาการ เจ็บป่วยจะได้ทำการรักษาได้ทัน่วงทีและควรมีการจัดหายารักษาโรคให้เพียงพอและตรงต่อโรคและ รวดเร็วในการขอรับการรักษาจากผู้ต้องขังเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการเจ็บป่วยหรือถึงขั้นเสียชีวิตในเรือนจำ โดยอาจขอบริจาคจากหน่วยงานสาธารณสุขรวมถึงไปถึงโรงพยาบาลของรัฐบาลและเอกชน ตลอดจนขอความอนุเคราะห์ในการตรวจสุขภาพให้แก่ผู้ต้องขังด้วย

ด้านสิ่งแวดล้อมควรจัดเตรียมอุปกรณ์กีฬาให้มีคุณภาพและมีปริมาณความเพียงพอต่อการเล่นกีฬารวมถึง ปรับปรุงสนามกีฬาใหม่เพื่อดึงดูดให้ผู้ต้องขังหันมาออกกำลังกายมากขึ้น และควรเพิ่มจำนวน หนังสือทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษในห้องสมุดให้มีเพียงพอต่อความต้องการ เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์ สารคดี กีฬา หนังสือเฉพาะด้าน เช่น เรื่องเฟอร์นิเจอร์ ฟาร์มโคนม เทคโนโลยีการเกษตร เครื่องยนต์ ไฟฟ้า พระเครื่อง เป็นต้น

ด้านทรัพยากรมนุษย์

ด้านความรู้และทัศนคติ ควรมีการจัดฝึกอบรมเพิ่มพูนความรู้ในการปฏิบัติงาน แก่บุคลากรโดยเฉพาะทักษะของ บุคลากรของเรือนจำในทุกๆ ด้านทุกๆ ตำแหน่งเพื่อให้ ได้รับความรู้รอบตัวมากขึ้นลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงานและควรมีการพัฒนา คุณธรรม จริยธรรมของบุคลากรทุกคนในเรือนจำให้มีความ สำคัญในการปฏิบัติหน้าที่ ให้ ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่ของตนเองต่อผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน

ด้านทักษะในการควบคุมผู้ต้องขัง ควรมีการฝึกอบรมเทคนิควิธีการใหม่ๆ ใน การควบคุมผู้ต้องขังให้แก่เจ้าหน้าที่เรือนจำจากผู้เชี่ยวชาญ ทั้งในและต่างประเทศ รวมถึง การฝึกทักษะภาษาอังกฤษเพิ่มเติมเพื่อสะดวกในการทำงานและการสื่อสารกับผู้ต้องขัง ชาวต่างประเทศและยังสอดคล้องกับการเปิดเศรษฐกิจอาเซียนในปลายปี พ.ศ.2558 รวมถึงไปศึกษาดูงานนอกสถานที่เพื่อเพิ่มพูนความรู้ในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเชิงคุณภาพในด้านปัญหาและความต้องการของกลุ่มตัวอย่าง ผู้ต้องขังชาวต่างประเทศ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกอย่างละเอียดในแง่มุมต่าง ๆ และศึกษา จากผู้ต้องขังที่มีคติแตกต่างกันเพื่อให้ข้อมูลมีความ หลากหลายมากยิ่งขึ้น
2. ควรทำการศึกษาแยกลักษณะผู้ต้องขัง เช่น การศึกษาเฉพาะผู้ต้องขังหญิง ชาวต่างประเทศต่อปัญหา และความต้องการด้านต่างๆ ในเรือนจำหญิงหรือศึกษา ผู้ต้องขังที่เป็นเพศทางเลือกต่อปัญหาและความต้องการ ในเรือนจำ เป็นต้น
3. ควรทำการศึกษาการประเมินผลการปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำ แห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (United Nation Standard Minimum Rules For The Treatment of Prisoners 1955) ของเรือนจำในประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- จารึก มากมณี. ความพึงพอใจของผู้ต้องขังที่มีต่อการจัดสวัสดิการของเรือนจำกลางเขา
บิน จังหวัดราชบุรี. หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขานโยบาย
สาธารณะ. มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา. 2554.
- นันทิ จิตสว่าง. หลักทฤษฎีวิทยา. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิปัญญสงเคราะห์ กรมราชทัณฑ์.
2541.
- นิมิตร บุตรทิพย์. ศึกษาความต้องการของการศึกษาของผู้ต้องขังเรือนจำอำเภอตะกั่วป่า
จังหวัดพังงา. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยทักษิณ. 2544.
- พูนไท มีสัจย์. การศึกษาความต้องการฝึกอบรมวิชาชีพของผู้ต้องขังเรือนจำพิเศษ
กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ. บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2542.
- พัศจุ พินิจ. การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวไทย
และผู้ต้องขังเด็ดขาดชาวต่างประเทศในเรือนจำกลางคลองเปรม. วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2548.
- ไพฑูรย์ วิเศษศิริ. ปัญหาและความต้องการของผู้ต้องขังเรือนจำความมั่นคงสูง.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
2545.
- สุวารี รวมทองศรี. การปฏิบัติงานราชทัณฑ์ในทศวรรษหน้า. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต.
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2533.
- อารีลักษณ์ ลินธพพันธุ์. การปฏิบัติตามข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำว่าด้วยการปฏิบัติต่อ
ผู้ต้องขังของเรือนจำในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. คณะสังคม
สงเคราะห์ศาสตร์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2531.

แนวทางการบริหารจัดการและการระดมทุนกองทุน โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม

ผู้ช่วยศาสตราจารย์อัญมณี บุณณากันท์¹

Assistant Professor Anyamanie Buranakanon²

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องแนวทางการบริหารจัดการและการระดมทุนกองทุนโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา (1) แนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการทำงานด้านพัฒนาสังคม โดยใช้กองทุนเป็นกลไกขับเคลื่อนการทำงาน (2) แนวทางในการระดมทุนโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม และ (3) นวัตกรรมสำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานของกองทุน วิธีการศึกษา คือ (1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น

ผลการศึกษาพบว่า ทุกกองทุนให้ความสำคัญกับการระดมทุนการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ จากภาครัฐและภาคประชาสังคม ดังจะเห็นได้จากโครงสร้างคณะกรรมการที่มาจากภาคส่วนต่างๆ การเปิดโอกาสให้ภาคประชาสังคมรวมทั้งหน่วยงานภาครัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการขอรับการสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินโครงการ/กิจกรรมต่างๆ อย่างไรก็ตามการระดมทุนการมีส่วนร่วมนี้อาจยังมีระดับหรือความเข้มข้นที่แตกต่างกัน สำหรับในด้านงบประมาณและการระดมทุน พบว่า ทุกกองทุนต่างประสบปัญหาในด้านการได้รับจัดสรรงบประมาณที่น้อย และไม่แน่นอนในแต่ละปี รวมทั้งช่องทางของแหล่งเงินอื่นๆ ที่ปรากฏในพระราชบัญญัติของกองทุนต่างๆ ยังไม่ได้ถูกนำมาใช้อย่างเต็มที่ อย่างไรก็ตาม เพื่อแก้สถานการณ์ความไม่สม่ำเสมอของงบประมาณที่แต่ละกองทุนได้รับการจัดสรร กองทุนได้ดำเนินกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อการระดมทุน

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecture at Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

จากภาคส่วนต่างๆ ในด้านนวัตกรรม พบว่า หลายกองทุนได้มีความพยายามในการถอดบทเรียน การพัฒนาโครงการ/กิจกรรม รวมทั้งกระบวนการทำงานให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ ซึ่งเป็นเงื่อนไขหนึ่งนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมได้

คำสำคัญ : การระดมทุน, จัดสรรงบประมาณ, ภาคประชาสังคม

Abstract

The study on the “Guidance of management and fund mobilization in association with the participation of civil society” had objectives to study the guidelines in promoting and supporting the participation of civil society for the social development using the fund as the main mechanism; to investigate the guidance of fund mobilization in association with the participation of civil society; and to study the innovation for the guidance of fund development. The research team has collected the data by using two methods : as follows: (1) compilation of documents and (2) field data collection using the in-depth interviews, focus group discussions and seminars.

Results indicated that all funds paid importance to the fund mobilization with the participation of civil society; for instance, the committee comprised the representatives from various sectors so that the civil society and the governmental departments could participate in and request for supports in relating to budgets allocated for projects /activities. However, the levels of intensity of such fund mobilization might be different. Regarding to the budgets and fund mobilization, it could be noted that all funds encountered the insufficient and uncertain allocation of budgets each year. In addition, the financial sources stated in the fund acts were still not used fully resulting in the uncertain budgets. Anyhow, to solve the uncertain

budget allocation, various activities were conducted for the fund mobilization with all sectors. In term of the innovation, many funds have tried to develop their projects/activities including their work procedures in accord with the changed situation.

Keywords : fund mobilization, budget allocation, civil society.

ที่มา

ปัจจุบันการจัดสวัสดิการสังคมมีความครอบคลุมและสามารถตอบสนองความต้องการทั้งกลุ่มเป้าหมายและพื้นที่ที่หลากหลาย เช่น การจัดบริการสังคมด้านการศึกษา รัฐบาลมีนโยบายขยายการเรียนฟรีจากเดิม 12 ปี เป็น 15 ปี ในปี พ.ศ.2552 โดยครอบคลุมตั้งแต่ระดับอนุบาลไปจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นต้น สำหรับการช่วยเหลือทางสังคม มีการจัดสวัสดิการให้ความช่วยเหลือเฉพาะกลุ่มมากขึ้น เช่น กลุ่มสตรีที่อยู่ในกลุ่มเสี่ยงและประสบปัญหาสังคม เช่น การจัดให้มีศูนย์ช่วยเหลือสังคม (OSCC) (One Stop Crisis Center) เพื่อให้การช่วยเหลือเด็ก สตรี ผู้สูงอายุ และคนพิการ เป็นต้น

จากการประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงและการสร้างภูมิคุ้มกันของประเทศในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 พบว่า ประชาชนได้รับการคุ้มครองทางสังคมเพิ่มขึ้นจากสวัสดิการสังคมในหลายรูปแบบ แต่ยังมีประชากรในอีกหลายกลุ่มที่ไม่สามารถเข้าถึงสวัสดิการอันเนื่องด้วยข้อจำกัดในเรื่องความรู้ ทรัพยากร หรืองบประมาณ เป็นต้น ข้อจำกัดเหล่านี้ได้นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการต่างๆ ที่พึงได้รับสิทธิ (<http://www.nesdb.go.th>) อย่างไรก็ตาม หน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาสังคม ได้ร่วมกันนำเสนอวิธีการในหลายรูปแบบเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว และข้อเสนอหนึ่งคือการจัดตั้งกองทุนเพื่อเป็นกลไกในการหนุนเสริมการจัดสวัสดิการสำหรับประชาชน

ด้านหนึ่งกองทุนข้างต้นได้จัดตั้งขึ้นตามข้อกำหนดของกฎหมาย ในความรับผิดชอบของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ คณะกรรมการ

บริหารกองทุนมีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดหลักเกณฑ์การจัดสรรเงินอุดหนุนเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และการติดตามประเมินผลการดำเนินงาน หรือจัดหา ระดมทุน เป็นต้น (<http://www.fund-m-society.go.th>) ที่ผ่านมากองทุนต่างๆ ได้ดำเนินการโดยให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม รวมทั้งมีการระดมทุน และสนับสนุนกิจกรรมของกองทุนให้มีลักษณะของนวัตกรรม อย่างไรก็ตามจากการศึกษาเบื้องต้นของกองบริหารกองทุน พบว่าการดำเนินงานกองทุนได้รับงบประมาณไม่สม่ำเสมอ หรือในบางปีไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณ ส่งผลให้กองทุนขาดสภาพคล่องในการขับเคลื่อนการดำเนินงานในเชิงรุก รวมทั้งยังขาดการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่ายและนวัตกรรมใหม่ๆ สำหรับใช้ดำเนินการกองทุนอย่างมีประสิทธิภาพ (กองบริหารกองทุน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2555: 2) ดังนั้น ในงานวิจัยจึงมีความสนใจศึกษาแนวทางการบริหารจัดการและการระดมทุนกองทุนโดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม กรณีศึกษากองทุนที่จัดตั้งขึ้นตามข้อกำหนดของกฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

วัตถุประสงค์

- (1) เพื่อศึกษาแนวทางการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคมในการทำงานด้านพัฒนาสังคมโดยใช้กองทุนเป็นกลไกขับเคลื่อนการทำงาน
- (2) เพื่อศึกษาแนวทางในการระดมทุน โดยการมีส่วนร่วมของภาคประชาสังคม
- (3) เพื่อศึกษานวัตกรรมสำหรับใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาการดำเนินงานของกองทุน

ขอบเขตในการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเฉพาะกองทุนที่จัดตั้งขึ้นตามข้อกำหนดของกฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ได้แก่ กองทุนคุ้มครองเด็ก กองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม กองทุนเพื่อการป้องกัน

และปราบปรามการค้ามนุษย์ กองทุนผู้สูงอายุ และกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ

ระเบียบวิธีการศึกษา

คณะนักวิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปสู่การอธิบาย วิเคราะห์ และนำเสนอผลการศึกษาใน 2 วิธี ได้แก่

(1) การเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร คณะนักวิจัยใช้วิธีการรวบรวมจากเอกสารรายงานและฐานข้อมูลของกองบริหารกองทุน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ตลอดจนหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง และ

(2) การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม คณะนักวิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดสนทนากลุ่ม และการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็น ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก

ประกอบด้วย บุคคลที่เกี่ยวข้องในพื้นที่เป้าหมาย 12 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา สุรินทร์ ศรีสะเกษ อุบลราชธานี สุราษฎร์ธานี ชุมพร ระนอง ชลบุรี อ่างทอง และกรุงเทพมหานครซึ่งเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึกคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการฯ ที่ดูแลกองทุนในส่วนภูมิภาค ผู้บริหารและ/หรือบุคลากรที่ดูแลรับผิดชอบกองทุนของสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ผู้บริหารและ/หรือบุคลากรที่รับผิดชอบกองทุนของสำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร ผู้บริหารและ/หรือตัวแทนภาคประชาสังคมจากกรุงเทพฯ และส่วนภูมิภาค

นอกจากนี้ ยังมีการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้บริหารและ/หรือบุคลากรของหน่วยงานต่างๆ ที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับกองทุนที่จัดตั้งขึ้นตามข้อกำหนดของกฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ทั้งนี้รวมทั้งการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคลากรในหน่วยงานเอกชน ได้แก่ มูลนิธิซีเมนต์ไทย มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับบุคลากรในกองทุนที่อยู่ในรายชื่อของกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ได้แก่ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) เป็นต้น รวมทั้งนักวิชาการผู้ทรงคุณวุฒิด้วย

2.2 การสนทนากลุ่ม

การจัดสนทนากลุ่มเพื่อรับความคิดเห็นจากทุกภาคส่วนเพื่อร่วมวิเคราะห์และร่วมแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการของกองทุน ทั้งนี้ คณะนักวิจัยได้แบ่งจัดการสนทนากลุ่มทั้งสิ้น 3 ครั้ง ในกรุงเทพมหานคร ดังนี้

ครั้งที่ 1 การจัดสนทนากลุ่มกับบุคลากรของหน่วยงานภาครัฐ ผู้เข้าร่วมคือผู้บริหารและบุคลากรของกองบริหารกองทุน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ จำนวน 10-15 คน

ครั้งที่ 2 การจัดสนทนากลุ่มกับหน่วยงานภาคเอกชน และกองทุนในกำกับของกรมบัญชีกลาง กระทรวงการคลัง ผู้เข้าร่วมคือ ตัวแทนจากกองทุนอื่นๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ กองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) มูลนิธิป่อเต็กตึ๊งมูลนิธิซีเมนต์ไทย เป็นต้น รวมทั้งตัวแทนของภาคประชาสังคมที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับกองทุน จำนวน 10-15 คน

ครั้งที่ 3 การจัดสนทนากลุ่มกับผู้ทรงคุณวุฒิและคณะกรรมการบริหารกองทุน ผู้เข้าร่วมคือ นักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านกองทุน รวมทั้งคณะกรรมการบริหารกองทุนต่าง ๆ จำนวน 10-15 คน

2.3 เวทีรับฟังความคิดเห็น

การจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นจะเป็นเวทีที่รวมทุกภาคส่วน ร่วมแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการระดมการมีส่วนร่วม การระดมทุน และนวัตกรรมของกองทุน คณะนักวิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมายในการเข้าร่วมเวที คือ ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในพื้นที่เป้าหมายที่ได้ทำการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล ผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ กองบริหารกองทุนสำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

สำนักงานส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ สำนักส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ ตัวแทนพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดในแต่ละภาค รวมทั้งตัวแทนจาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) มูลนิธิซีเมนต์ไทย มูลนิธิป่อเต็กตึ๊ง เป็นต้น รวมทั้งนักวิชาการ ผู้ทรงคุณวุฒิด้วย จำนวน 50 คน

ผลการศึกษา

การศึกษานี้ คณะนักวิจัยได้ทำการศึกษาในประเด็นการระดมการมีส่วนร่วม งบประมาณ และการระดมทุน รวมทั้งการพัฒนาวัฒนธรรมของกองทุนที่จัดตั้งขึ้นตาม ข้อกำหนดของกฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จำนวน 5 กองทุน ได้แก่ กองทุนคุ้มครองเด็ก กองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม กองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ กองทุนผู้สูงอายุ และกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ สามารถอภิปรายและสรุปผลการศึกษาได้ดังต่อไปนี้

1. จุดเด่นของกองทุน ประกอบด้วย

1.1 ด้านการระดมการมีส่วนร่วมจากภาครัฐและภาคประชาสังคม

การมีตัวแทนจากทุกภาคส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการบริหารกองทุน จากการศึกษาพบว่า มีการกระจายอำนาจให้กับทุกภาคส่วนเพื่อร่วมเป็นคณะกรรมการ ทั้งใน ส่วนของคณะกรรมการแห่งชาติ คณะกรรมการบริหารกองทุน และคณะกรรมการระดับ จังหวัด (ยกเว้น กองทุนผู้สูงอายุไม่มีคณะกรรมการระดับจังหวัด) เช่น ในพระราชบัญญัติ ส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม มาตรา 7 ได้กล่าวถึงที่มาอย่างหลากหลายของ คณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติประกอบด้วยตัวแทนจากภาครัฐ และภาคประชาสังคม รวมทั้งในมาตรา 17 ให้มีคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการ สังคมจังหวัด ซึ่งมีตัวแทนทั้งภาครัฐจากหลากหลายหน่วยงาน เช่น ปลัดจังหวัด แรงงาน

จังหวัด วัฒนธรรมจังหวัด นายแพทย์สาธารณสุขจังหวัด เป็นต้น ตลอดจนการให้ความสำคัญกับผู้ทรงคุณวุฒิจากท้องถิ่นในฐานะกรรมการ ดังที่กำหนดไว้ว่า “การแต่งตั้งกรรมการผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนองค์กรสาธารณประโยชน์ และผู้แทนองค์กรสวัสดิการชุมชนให้แต่งตั้งจากบุคคลซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรสาธารณประโยชน์ หรือองค์กรสวัสดิการชุมชนในจังหวัดนั้นได้เลือกกันเอง แล้วแต่กรณี” (<http://www.paliament.go.th>)

นอกจากนี้แล้วยังมีการเปิดโอกาสให้ทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม สามารถยื่นขอรับการสนับสนุนโครงการ หรือการรับการสนับสนุนรายบุคคลได้ตลอดทั้งปี การเปิดโอกาสดังกล่าวด้านหนึ่งทำให้ภาคส่วนต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการทำงานเพื่อพัฒนา กลุ่มเป้าหมาย ในอีกด้านหนึ่งกองทุนสามารถรับทราบสถานการณ์ ประเด็นปัญหาที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาของแต่ละพื้นที่ จากโครงการหรือรายบุคคลที่เข้ามารับการสนับสนุน ซึ่งส่งผลให้กองทุนฯ สามารถปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการได้ทันกับสถานการณ์ต่อไป

1.2 ด้านงบประมาณและการระดมทุน

การบริหารงบประมาณของกองทุน พบว่า ในพระราชบัญญัติได้กำหนดแหล่งที่มาของงบประมาณไว้หลายแหล่ง แต่แหล่งที่มาของงบประมาณหลักพบว่าจะพึ่งพางบประมาณแผ่นดิน ซึ่งมีความไม่แน่นอนและได้รับการจัดสรรจำนวนน้อย หรือบางปีไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณ อีกทั้งกองทุนยังไม่ได้นำแหล่งที่มาของงบประมาณแหล่งอื่นๆ ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติมาดำเนินการยกเว้นกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ แม้จะได้รับการจัดสรรงบประมาณแผ่นดินจำนวนน้อยและไม่สม่ำเสมอเช่นเดียวกับกองทุนอื่น แต่พบว่าการนำแหล่งที่มาของงบประมาณที่ปรากฏในพระราชบัญญัติมาดำเนินการบังคับใช้ ดังกรณีค่าปรับจากสถานประกอบการกรณีที่ไม่รับคนพิการเข้าทำงาน เป็นต้น จึงทำให้กองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการมีงบประมาณที่มากพอในการดำเนินกิจกรรมของกองทุน

ทั้งนี้เพื่อให้กองทุนได้มีงบประมาณอย่างสม่ำเสมอ กองทุนต่างๆ ได้มีการจัดกิจกรรม/โครงการหลากหลายเพื่อการระดมทุนโดยร่วมมือกับภาคส่วนต่างๆ เช่น กองทุน

ผู้สูงอายุได้จัดกิจกรรมระดมทุนร่วมกับบริษัทเอกชน หรือกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมได้ร่วมมือกับภาคประชาชนในการจัดกิจกรรมเพื่อระดมทุนเข้ากองทุน เป็นต้น นอกจากนี้เงินบริจาคเข้าแต่ละกองทุนฯ (ยกเว้นกองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์) ประชาชนหรือหน่วยงานที่บริจาคเงินเข้ากองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมสามารถนำเงินบริจาคไปหักลดหย่อนภาษีเงินได้ การระดมทุนจึงเป็นกิจกรรมหนึ่งของการดำเนินการของกองทุนเพื่อให้มีงบประมาณในการนำมาสนับสนุนโครงการ/กิจกรรมต่างๆ ให้เกิดความต่อเนื่อง อันจะหนุนเสริมให้กลุ่มเป้าหมายได้รับการพัฒนายิ่งขึ้น

1.3 ด้านวัตรกรรมกองทุน

จากการดำเนินงานของกองทุนทั้ง 5 กองทุน ทั้งนี้แบ่งกิจกรรมการดำเนินงานของกองทุนในภาพกว้างออกเป็น 2 ประเภท คือ การให้กู้ยืมรายบุคคล/กลุ่ม และการสนับสนุนโครงการให้แก่ภาคส่วนต่างๆ จากการศึกษาพบการดำเนินงานของกองทุนที่ก่อให้เกิดวัตรกรรมดังนี้

วัตรกรรมเชิงผลิตภัณฑ์

การให้กู้ยืมรายบุคคล/กลุ่ม จากการศึกษาพบว่า ผลิตภัณฑ์ที่เกิดขึ้นจากการกู้ยืมเงินจากกองทุน แม้จะยังไม่เห็นชัดเจนว่าเป็นสิ่งประดิษฐ์ใหม่ แต่หากพิจารณากลุ่มเป้าหมายของกองทุน เช่น คนพิการ การกู้ยืมรายบุคคล/กลุ่ม ได้เป็นจุดเริ่มต้นให้คนพิการได้ริเริ่มทบทวนฝึกฝนทักษะความสามารถเพื่อพัฒนาเป็นอาชีพและเงินกู้ยืมจากกองทุนเป็นกลไกหนึ่งที่จะช่วยหนุนเสริมในการประกอบอาชีพ เพื่อให้คนพิการไม่เป็นภาระของครอบครัว ตลอดจนจนสามารถดำเนินชีวิตในสังคมได้อย่างมีศักดิ์ศรี

การสนับสนุนโครงการให้แก่ภาคส่วนต่างๆ พบว่า ก่อให้เกิดวัตรกรรมอยู่หลายโครงการ เช่น การสนับสนุนงบประมาณของกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมให้แก่กลุ่ม องค์กรภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนประเด็นเรื่องสวัสดิการ จนนำไปสู่การจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชุมชนในระดับตำบลกระจายอยู่ทั่วประเทศ เป็นต้น

นวัตกรรมเชิงกระบวนการ

การให้กู้ยืมรายบุคคล/กลุ่ม นวัตกรรมเชิงกระบวนการของการให้กู้ยืมเงินรายบุคคล/กลุ่มนั้น สะท้อนผ่านความพยายามในการวิเคราะห์และกำหนดคุณสมบัติของผู้กู้ยืม เพื่อให้สอดคล้องกับความเป็นจริงมากที่สุด เช่น ผู้สูงอายุที่จะกู้ยืมเงินจากกองทุนผู้สูงอายุจังหวัดต่างๆ จะให้

เจ้าพนักงานทำความเข้าใจกับผู้สูงอายุ ครอบครัว ผู้ค้าประกันเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการให้กู้ยืม รวมทั้งการประเมินศักยภาพของผู้สูงอายุในการชำระเงินคืน ดังนั้น หากผู้สูงอายุรายใดที่มีอายุมาก หรือมีสภาพร่างกาย สติปัญญา ตลอดจนครอบครัวที่ไม่พร้อมมากนัก เจ้าพนักงานจะต้องมีการประเมินศักยภาพ ความพร้อมในการชำระเงินคืน รวมทั้งความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของโครงการที่เสนอมาของผู้กู้ยืม ทั้งนี้ก็เพื่อไม่ให้กองทุนเผชิญความเสี่ยงมากเกินไป และไม่เป็นภาระที่มากเกินไปของผู้กู้ด้วย

การสนับสนุนโครงการให้แก่ภาคส่วนต่างๆ จุดเด่นของนวัตกรรมกองทุนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง แสดงให้เห็นในรูปของนวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) ซึ่งเป็นการพัฒนาและสร้างสรรค์กระบวนการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยอาศัยความรู้กระบวนการและเทคนิคต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดวิธีการหรือกระบวนการใหม่ๆ ที่ส่งผลให้กระบวนการทำงานโดยรวมมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลที่สูงขึ้น ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม ที่มีความพยายามในการพัฒนากระบวนการในการบริหารจัดการกองทุนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากในหลายจังหวัดที่มีการถอดบทเรียนและแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ที่ได้รับจากการดำเนินโครงการด้านการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม รวมทั้งมีการต่อยอดถอดบทเรียนในระดับประเทศด้วย หรือในกรณีของกองทุนคุ้มครองเด็กที่มีความพยายามในการถอดบทเรียนเกี่ยวกับการดำเนินการคุ้มครองเด็กด้วยเช่นกัน เป็นต้น

นวัตกรรมกรรมการจัดการ

การให้กู้ยืมรายบุคคล/กลุ่ม เนื่องจากประชาชนบางส่วนที่กู้ยืมเงินจากกองทุนมีทัศนคติว่า “เงินหลวงไม่จำเป็นต้องคืน” แต่เมื่อเจ้าหน้าที่ประจำกองทุนได้สร้างความเข้าใจถึงเป้าหมายของเงินหมุนเวียนที่ใช้สำหรับการกู้ยืม รวมทั้งอธิบายถึงข้อกฎหมายเกี่ยวกับผู้กู้ยืม และผู้ค้ำประกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีการกู้ยืมกลุ่มสมาชิกแต่ละคนต้องร่วมรับผิดชอบเงินยืมของกลุ่ม เป็นต้น ดังนั้น การกู้ยืมรายกลุ่มจึงมักไม่ค่อยเกิดขึ้น แต่เมื่อเกิดขึ้นแล้วภายในกลุ่มได้มีการจัดการให้สมาชิกกลุ่มมีวินัยในการชำระเงินคืนกองทุน รวมถึงมีกระบวนการบริหารจัดการกลุ่มในการประกอบอาชีพให้เป็นไปตามข้อตกลงกับทางกองทุน ดังเช่น การใช้จริยธรรมเรื่องความซื่อสัตย์ หรือความรับผิดชอบต่อหน้าที่การทำงานกับการดำเนินงานของสมาชิกกลุ่ม เป็นต้น การจัดการดังกล่าวนับได้ว่าเป็นนวัตกรรมกรรมการจัดการเพื่อบริหารกลุ่มที่เกิดขึ้นโดยกลุ่มประชาชน

การสนับสนุนโครงการให้แก่ภาคส่วนต่างๆ จุดเด่นของนวัตกรรมกองทุนที่สำคัญอีกประการหนึ่ง แสดงให้เห็นในรูปของนวัตกรรมกรรมการจัดการ (Management Innovation) ซึ่งองค์กรจะต้องใช้ความรู้ทางด้านการบริหารจัดการมาปรับปรุงโครงสร้างเดิมขององค์กร ซึ่งรูปแบบบริหารจัดการจะเป็นไปในลักษณะการมีส่วนร่วมของสมาชิก ซึ่งจะทำให้เกิดความคิดเห็นใหม่ รวมทั้งสามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าและสามารถสร้างรายได้และเกิดผลต่อการพัฒนาองค์กร เช่น กองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมที่มีการนำความรู้ ประสบการณ์มาปรับปรุงโครงสร้างเดิมของกองทุนที่มีลักษณะของการรวมอำนาจการบริหารจัดการไว้ที่ส่วนกลางมาเป็นการจัดให้มีระบบกระจายกองทุนสู่ระดับจังหวัดทุกจังหวัด การกำหนดโครงสร้างคณะกรรมการที่มาจากตัวแทนของภาคส่วนต่างๆ ตลอดจนการเพิ่มจำนวนคณะกรรมการในส่วนของภาคเอกชน หรือในกรณีของกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ที่มีการปรับปรุงกฎหมายระเบียบ หลักเกณฑ์ต่างๆ เพื่อกระจายอำนาจการตัดสินใจในการอนุมัติงบประมาณต่างๆ ไปที่ระดับจังหวัด เป็นต้น

2. ข้อจำกัดของกองทุน ประกอบด้วย

2.1 ด้านการระดมการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ

ข้อจำกัดของกองทุนด้านการระดมการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่าง ๆ ประการแรก คือ การที่บางกองทุนมีสัดส่วนของคณะกรรมการบริหารกองทุนที่ไม่สมดุล ทำให้เกิดการหวง/ผูกขาดอำนาจ ซึ่งสะท้อนให้เห็นระดับของการเข้าถึง/การมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้แล้ว การบริหารงานของกองทุนมีลักษณะการบริหารในรูปแบบของระเบียบรัฐ/ราชการ ทำให้ขั้นตอนของแต่ละระดับเกิดความล่าช้า เป็นผลทำให้การดำเนินการตามโครงการ/กิจกรรมอาจไม่สอดคล้องในเรื่องของความทันต่อเหตุการณ์ในการให้การสนับสนุนหรือช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมีผลทำให้การดำเนินการเกิดการเสียผลประโยชน์มากกว่าได้รับผลประโยชน์ทำให้การพัฒนาโครงการเป็นไปอย่างล่าช้าและเกิดความไม่ต่อเนื่องของการดำเนินโครงการ รวมทั้งทำให้ในส่วนของภาคเอกชนและภาคประชาสังคมไม่มีแรงจูงใจในการเข้าร่วมและเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินกิจกรรมของกลุ่มเป้าหมายหรือกองทุน การระดมการมีส่วนร่วมจึงเป็นไปได้ยาก อีกทั้งกองทุนต่างๆ ยังไม่มีประสิทธิภาพในการประชาสัมพันธ์เท่าที่ควร ทำให้โอกาสที่ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมได้รับรู้ข่าวสารของกองทุนเป็นไปได้ยาก การมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นตามมาได้น้อยลง

2.2 ด้านงบประมาณและการระดมทุน

จากการที่กองทุนส่วนใหญ่พึ่งพิงงบประมาณจากรัฐเป็นหลัก และใช้เป็นงบประมาณในการขับเคลื่อนกองทุนทุกๆ ด้าน ทำให้กองทุนมีงบประมาณไม่เพียงพอต่อการดำเนินงาน ดังจะเห็นได้อย่างชัดเจนจากการที่ไม่สามารถสนับสนุนงบประมาณให้แก่โครงการ กิจกรรมต่างๆ ได้อย่างเต็มที่และครบถ้วน และด้วยเหตุที่งบประมาณมีจำกัดและมีระบบการจัดสรรงบประมาณที่ล่าช้า อันเนื่องมาจากการปฏิบัติตามกฎระเบียบอย่างเคร่งครัด ทำให้การจัดสรรงบประมาณไม่สามารถตอบสนองต่อกลุ่มเป้าหมายได้อย่างทั่วถึงและทันสถานการณ์ ทำให้เกิดข้อเสีย คือ กลุ่มเป้าหมายได้รับสิทธิประโยชน์ไม่เท่าเทียมกัน ในอีกด้านหนึ่งพบว่า กองทุนไม่ได้มีการวางแผนที่ชัดเจนในการแสวงหา

เงินทุนหรือยังไม่มีแหล่งทุนอื่นอย่างเป็นรูปธรรม แม้ว่าตามกฎหมายของแต่ละกองทุนจะบัญญัติเกี่ยวกับแหล่งที่มาของเงินในกองทุนไว้หลายแหล่งก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติจะเห็นได้ว่าไม่ค่อยมีการขับเคลื่อนระดมทุนจากแหล่งที่มาต่างๆ ของเงินในแต่ละกองทุนมากนัก ทำให้เกิดผลตามมาคือ ความไม่ชัดเจนในการสนับสนุนงบประมาณแก่กลุ่มเป้าหมาย ทำให้การดำเนินงานของกองทุนเกิดการหยุดชะงักเป็นครั้งคราวไม่ต่อเนื่อง

2.3 ด้านนวัตกรรมของกองทุน

จากการศึกษาด้านนวัตกรรมของกองทุน พบว่า ข้อจำกัดที่เป็นปัญหาอุปสรรคต่อการดำเนินการกองทุน ทั้งการให้กู้ยืมรายบุคคล/กลุ่ม และการสนับสนุนโครงการให้แก่ภาคส่วนต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถสรุปได้ดังนี้

การดำเนินงานของกองทุนที่ผ่านมาพบว่ามีปัญหา อุปสรรคในเรื่องสำคัญอยู่ 3 ประเด็น คือ งบประมาณที่มีอยู่จำกัด ระยะเวลาของการดำเนินโครงการไม่สอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรม และผู้เสนอโครงการมีความรู้ไม่มากพอสำหรับการเสนอโครงการ นอกจากนี้แล้วเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในบางจังหวัดไม่สามารถที่จะให้รายละเอียดและความรู้ ความเข้าใจ ในการขอสนับสนุนงบประมาณในลักษณะการรวมกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกองทุนผู้สูงอายุ และกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ จึงทำให้กลุ่มเป้าหมายเน้นการของบประมาณแบบรายบุคคลมากกว่ากลุ่ม ซึ่งกรณีดังกล่าวนี้มีผลต่อการดำเนินกิจกรรมของกองทุนที่จะก่อให้เกิดนวัตกรรมกับกองทุนได้ และเนื่องจากการมีงบประมาณไม่เพียงพอและไม่แน่นอน จึงทำให้การพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการดำเนินโครงการไม่สามารถทำได้อย่างเต็มที่ และผลจากการที่ระยะเวลาของการดำเนินโครงการไม่สอดคล้องกับการดำเนินกิจกรรมหรือระยะสิ้นสุดก่อนที่จะแสดงผลเชิงประจักษ์ จึงไม่สามารถวัดผลได้ว่าการดำเนินโครงการเป็นไปตามเป้าหมายหรือตัวชี้วัดได้อย่างชัดเจน ซึ่งไม่อาจสรุปได้อย่างชัดเจนว่า การดำเนินงานของโครงการที่ได้รับการสนับสนุนเป็นไปตามเป้าหมายของกองทุนหรือคนได้รับคุณภาพชีวิตที่ดีและมั่นคงได้อย่างไร

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย

1. ข้อเสนอแนะต่อการระดมการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ได้แก่

1.1 การประชาสัมพันธ์

1) หน่วยงานภาครัฐควรมีการนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม เช่น กรณีผู้สูงอายุถูกทอดทิ้งควรมีภาพชัดเจนว่าเมื่อถูกทอดทิ้งแล้วเกิดปัญหาอะไรกับผู้สูงอายุบ้าง ไม่ใช่เป็นการประชาสัมพันธ์เพื่อบอกว่าบริจาคเงินให้กับผู้สูงอายุเด็ก สตรี ซึ่งเป็นภาพที่ค่อนข้างกว้างและทำให้บางคนไม่เข้าใจหรือเข้าใจไม่ถึงสถานการณ์ที่ยากลำบาก เป็นต้น

2) ควรมีการนำเสนอว่าเงินที่ภาคส่วนต่างๆ มีส่วนร่วมในการบริจาคตั้นจะมีแนวทางอย่างไรเป็นรูปธรรมในการทำโครงการ/กิจกรรมอย่างไร

3) การสร้างความชัดเจนถึงเจตนารมณ์ของกองทุนให้เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง จากทัศนคติเห็นว่าผู้สูงอายุหรือคนพิการ ซึ่งมีความยากจนแล้วไม่ควรมีภาวะหนี้สินเพิ่มเติมทำให้เจ้าหน้าที่บางคนเห็นว่าการประชาสัมพันธ์นั้นจะยังเป็นการสร้างภาวะพึ่งพิงให้กับกลุ่มชายขอบ จึงมีการเลี่ยงการประชาสัมพันธ์กองทุนให้กับกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้น การสร้างความชัดเจนถึงเจตนารมณ์ของกองทุนแต่ละพื้นที่จะทำให้มีผู้สนใจกองทุนมากขึ้น และปฏิสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่กับรายบุคคล/หน่วยงานขอรับการสนับสนุนเป็นไปอย่างเคารพซึ่งกันและกันยิ่งขึ้น

4) การสร้างความเข้าใจในกลุ่มนักพัฒนาสังคมถึงบทบาทในการทำงานเกี่ยวกับกองทุน เนื่องจากกิจกรรมหนึ่งของกองทุนคือการให้กู้ (ยกเว้นกองทุนคุ้มครองเด็ก กองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม และกองทุนเพื่อป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์) โดยมีนักพัฒนาทำหน้าที่หนึ่งคือการติดตามการชำระหนี้เงินกู้ ในการศึกษาขั้นต้นพบว่า เจ้าหน้าที่ที่มีความรู้สึกอึดอัดระหว่างบทบาทของนักพัฒนาสังคมในการเสริมพลังอำนาจ และในขณะเดียวกันเป็นผู้ติดตามการชำระหนี้ หรือนักพัฒนาสังคมเรียกว่า “พนักงานเร่งรัดหนี้สิน” ความเหลื่อมซ้อนของบทบาทดังกล่าวได้เป็นเงื่อนไขหนึ่งที่ทำให้เจ้าหน้าที่กองทุนไม่อยากทำงานประชาสัมพันธ์

1.2 การมีส่วนร่วมจากกลุ่มเป้าหมายและภาคส่วนต่าง ๆ

1) สร้างแนวร่วมหรือแกนนำกองทุนในการช่วยผลักดันการทำงานกองทุนให้เกิดประสิทธิภาพยิ่งขึ้น โดยประเด็นที่จะผลักดันนั้นควรเป็นไปตามแผนระยะยาวของกองทุนว่าในช่วง 5 ปี ประเด็นใดเป็นประเด็นเร่งด่วนหรือมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต

2) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จะต้องมีการสร้างความร่วมมือกับสื่อมวลชนแขนงต่างๆ รวมทั้งมีการจัดกิจกรรมร่วมกับสื่อมวลชนอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเป็นการประชาสัมพันธ์กองทุน รวมทั้งการระดมทุนจากภาคส่วนต่างๆ อย่างไรก็ตาม อาจมีข้อสังเกตตามมาว่าในปัจจุบันกระทรวงฯ รวมทั้งกองทุนก็ทำงานร่วมกับสื่อมวลชนอยู่แล้ว ในประเด็นนี้สามารถอธิบายเพิ่มเติมได้ว่า แม้ในข้อเท็จจริงกระทรวงฯ และกองทุน จะทำงานร่วมกับสื่อมวลชนอยู่แล้ว แต่ยังมีช่องว่างในการใช้สื่อให้เป็นประโยชน์อีกมาก เช่น การที่จะทำให้กองทุนเป็นที่รู้จัก การประชาสัมพันธ์ข่าวสารและความเคลื่อนไหวของกองทุนอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการทำงานเชิงประชาสัมพันธ์ในเชิงรุก อาทิ การร่วมมือกับสื่อที่มีชื่อเสียง เพื่อจัดงานประชาสัมพันธ์กองทุนเป็นประจำทุกปี เป็นต้น กล่าวโดยสรุปคือ ต้องสร้างการประชาสัมพันธ์เชิงรุก จัดงานระดมทุนหรือประชาสัมพันธ์กองทุนโดยขอความร่วมมือจากสื่อที่เป็นที่รู้จัก และเผยแพร่อย่างเป็นทางการให้สาธารณชนได้รับรู้ จึงต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จนทำให้ประชาชนตระลึกและจดจำกองทุนได้

3) เพื่อให้ความร่วมมือจากแต่ละภาคส่วนมีความเป็นรูปแบบมากขึ้น กองทุนควรพัฒนาฐานข้อมูลประกอบการเป็นผู้กำกับนโยบาย

- กองทุนควรจัดทำฐานความรู้ประกอบการกำหนดแผนยุทธศาสตร์ โดยการสร้างเครือข่ายของความร่วมมือมากกว่าการขยายหน่วยงาน แผนก กอง ให้มากขึ้น กล่าวคือ ให้ภาคประชาคมและท้องถิ่นเป็นจุดเก็บข้อมูล ประมวลข้อมูล โดยกองทุนช่วยจัดงบประมาณสนับสนุน หรือทำหน้าที่เป็นแม่สื่อในการประสานหน่วยงานต่างๆ เพื่อร่วมเป็นเจ้าภาพในการจัดทำฐานข้อมูล

- ปรับบทบาทของกองทุนส่วนกลางจากผู้ให้การสนับสนุนรายบุคคล รายโครงการ เป็นผู้คุมกติกา (regulator) ทำหน้าที่กลั่นกรองข้อเสนอและคัดสรรโครงการที่มีความริเริ่มดี จากกลุ่มประชาคมและ NGO โดยรับเงินอุดหนุนจากรัฐ ทั้งนี้ กองทุนอาจจัดหาผู้บริหารโครงการ (Project Manager) ทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนประเด็นที่เป็นเป้าหมายของกองทุน และกองทุนทำหน้าที่ในการจัดหา Steering committee ในการติดตามการดำเนินการ

- จากการที่งบประมาณของกองทุนมีจำนวนจำกัด ดังนั้น ควรเลือกพื้นที่เฉพาะ เลือกคนเฉพาะกลุ่มที่ตรงตามประเด็นหรือแผนของกองทุนฯ และจากการที่ในพื้นที่มีส่วนร่วมในการเก็บข้อมูล

2. ข้อเสนอแนะด้านงบประมาณและการระดมทุน

2.1 ภาคส่วนต่างๆ กับการระดมทุน

1) กรณีภาคธุรกิจเอกชน

การสร้างความสัมพันธ์ที่ต่อเนื่องกับภาคธุรกิจเอกชนโดยการจัดทำรายงานผลการใช้เงินบริจาค รายงานดังกล่าวนอกจากจะสร้างความโปร่งใสและความน่าเชื่อถือให้กับหน่วยงานของรัฐมากขึ้นแล้ว ยังเป็นการสร้างสายสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนอีกด้วย นอกจากนี้ในการเสนอรายงานนั้นยังเป็นการประชาสัมพันธ์แผนของกองทุน และงบประมาณที่จะขอรับบริจาคไปได้ทางหนึ่ง

2) กรณีรัฐบาล

การระดมทุนจากรัฐบาล ในที่นี้หมายถึง การที่กองทุนซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จะต้องมีการระดมทุนจากการจัดสรรงบประมาณที่รัฐบาลมอบให้ในแต่ละปีงบประมาณเพิ่มขึ้น อันที่จริงแล้ว รายได้หลักของกองทุนในปัจจุบันส่วนใหญ่มาจากการจัดสรรงบประมาณแผ่นดินให้กับแต่ละกองทุนเป็นหลักอยู่แล้ว ยกเว้นกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการที่มีแหล่งรายได้หลักจากแหล่งอื่นอย่างไรก็ตาม กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ควรที่จะต้องมีการพิจารณาถึงช่องทางและวิธีการที่จะได้ของงบประมาณเพิ่มเติม

จากรัฐบาล เพราะเมื่อพิจารณาในแง่ของสวัสดิการสังคมแล้ว กองทุนถือว่าเป็นกลไกหนึ่งที่จะนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนเพื่อก่อให้เกิดคุณภาพชีวิตที่ดีแก่พลเมือง ดังนั้น ในเบื้องต้นภาครัฐจะต้องเข้ามาเป็นเจ้าภาพหลักในการดูแลกองทุนก่อนที่จะระดมการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ

อนึ่งในส่วนของช่องทางในการระดมทุนจากรัฐบาลนั้น ช่องทางที่สำคัญประกอบด้วย

(1) การขอรับจัดสรรงบประมาณแผ่นดิน ซึ่งได้ชี้ให้เห็นถึง วิธีการที่จะได้มาซึ่งงบประมาณเพิ่มเติมแล้วข้างต้น

(2) การขอรับจัดสรรงบประมาณจากแหล่งรายได้อื่นๆ ของรัฐบาลทั้งนี้ เป็นที่ทราบกันดีว่าแหล่งรายได้หลักของรัฐบาลมาจากการเก็บภาษี ดังนั้น กองทุนฯ อาจต้องพิจารณาการได้มาซึ่งงบประมาณที่เพิ่มขึ้นจากภาษีชนิดต่างๆ อย่างไรก็ตาม ในการที่จะขอ “ส่วนแบ่ง” รายได้จากภาษีให้เข้าสู่กองทุนต่างๆ นั้น หลักการพื้นฐานที่สำคัญ คือ ภาษีที่จะขอแบ่งจากรัฐบาลนั้นต้องมีความเกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์ กลุ่มเป้าหมายของกองทุนโดยตรง

แหล่งที่มาของเงินทุนอื่น นอกจาก งบประมาณจากรัฐ เช่น

- สลากกินแบ่งรัฐบาล
- เงินค่าภาคหลวง/สัมปทาน
- เงินค่าปรับ
- ภาษีสรรพสามิต/ สุรา ยาสูบ สินค้าฟุ่มเฟือย
- สินค้าที่ส่งผลกระทบต่อสังคม ชุมชน และประชาชน
- ภาษีจากตลาดหุ้น/ตลาดหลักทรัพย์/ธุรกรรมทางการเงินผ่านสถาบันการเงิน
- เงินบริจาคจากผู้เสียภาษีเงินได้ (เลือกบริจาคเข้ากองทุน) ฯลฯ

การผลักดันให้มีส่วนแบ่งของภาษีที่สรรพากรเรียกเก็บเข้ากองทุน เช่น กำหนดร้อยละ 2 ของภาษีที่สรรพากรเก็บ (ภาษียาสูบได้บุคคลธรรมดาผู้มีมูลค่าเกือบ 3 เท่าของภาษีเหล้า บุหรี่ ถ้ารวมนิติบุคคลด้วยแล้ว มากกว่าเกือบ 6 เท่าของภาษีเหล้า บุหรี่ที่หักเข้า สสส.) (ชล บุนนาค, 2556) ทั้งนี้สามารถให้ประชาชนสามารถเลือกได้ว่าจะเลือกว่าร้อยละ

ละ 2 จะเข้ากองทุนใด 1 คน 1 สิทธิ์ ทั้งนี้เงินภาษีรายได้ดังกล่าวควรถูกจัดสรรเข้ากองทุนตามสัดส่วนที่ประชาชนได้เลือก

ทั้งนี้ เมื่อสิ้นปีกองทุนต้องรายงานถึงผลการดำเนินงานของกองทุนรวมถึงต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถร้องเรียนหรือตั้งข้อสังเกตได้ นอกจากนี้ กองทุนควรทำสรุปผลงานประจำปีให้ประชาชนได้ทราบเพื่อให้ประชาชนใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจว่าปีภาษีต่อไปจะเลือกกองทุนนี้ดีหรือไม่

ส่วนแบ่งรายได้จากการจำหน่ายสลาก สืบเนื่องจากกลุ่มประชาชนที่ซื้อสลากมากที่สุด ได้แก่ กลุ่มประชาชนที่ประกอบอาชีพรับจ้างที่ประกอบอาชีพอิสระ รวมทั้งเกษตรกร เป็นต้น ซึ่งคนกลุ่มนี้ถูกจัดให้เป็นกลุ่มคนจนของสังคม ดังนั้น ควรมีการปรับปรุง พ.ร.บ.สลาก ประการหนึ่งเพื่อนำเงินดังกล่าวกลับคืนสู่การพัฒนาสังคม โดยเฉพาะกลุ่มเปราะบางข้อเสนอในงานวิจัยนี้สำหรับส่วนแบ่งรายได้จาก สลาก 2 กรณี

กรณีที่ 1 สถานการณ์ปัจจุบันได้มีการขับเคลื่อนเพื่อปฏิรูประบบการบริหารจัดการสลากในประเทศไทย โดยเปลี่ยนปรัชญาการออกสลากเพื่อคืนแบ่งรัฐบาลสู่สลากเพื่อสังคม ทั้งนี้เงินรายได้จากการจำหน่ายสลาก ร้อยละ 15 (ประมาณ 7,200 ล้านบาท/ปี) นำส่งเข้ากองทุน ทั้งนี้ กรมการฯ ได้มีการเสนอให้ร้อยละ 35 หรือประมาณ 2000 ล้านบาท/ปี (จากร้อยละ 15) เข้ากองทุนในความรับผิดชอบของกระทรวงการพัฒนาสังคม ทั้งนี้ กองทุนฯ เข้าควรเข้าไปมีบทบาทในการขับเคลื่อนประเด็นดังกล่าวเช่น การแสดงฐานข้อมูลให้เห็นว่าการจัดสวัสดิการสังคมมีความจำเป็น และต้องใช้เงินต่อหัวประชากรเท่าไร กลุ่มเปราะบางแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างไร เป็นต้น เพื่อนำเสนอให้เห็นว่าหากกองทุนได้รับงบประมาณที่สม่ำเสมอแล้วจะทำให้กองทุนสามารถวางแผนการทำงานในระยะยาวได้อย่างไร

กรณีที่ 2 กองทุน โดยกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ดำเนินการผลักดันเงินจากการจำหน่ายสลากคืนแบ่งรัฐบาลเข้ากองทุนของกระทรวงการพัฒนาสังคม และความมั่นคงของมนุษย์เอง แต่สำหรับรูปแบบนี้ กองทุนสามารถเป็นผู้เสนอทิศทางการจัดสรรเงินส่วนแบ่งจากสลากได้โดยตรง และสามารถกำหนดเงื่อนไขที่สอดคล้องกับสถานการณ์ของกลุ่มเป้าหมายของกองทุนได้ชัดเจน

3) กรณีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ควรมีการทำแผนที่กองทุนภายในท้องถิ่น เพื่อศึกษาว่าในท้องถิ่นมีกองทุนใดบ้าง ในแต่ละกองทุนนั้นมียุทธศาสตร์ แผน งบประมาณ โครงการเป็นอย่างไร เพื่อจะได้ทราบว่าท้องถิ่นมีงบประมาณในแต่ละปีจากหน่วยงานภาครัฐจำนวนเท่าไร ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายใดบ้าง และมีกลุ่มใดที่ตกหล่นเข้าไม่ถึงบริการสวัสดิการ หรือมีความต้องการเพิ่มเติมในบริการของรัฐ นอกจากนี้ในด้านหนึ่งหากแต่ละกองทุนยังคงได้รับงบประมาณที่จำกัดการจัดทำแผนที่กองทุนภายในท้องถิ่นจะทำให้กองทุนฯสามารถนำข้อมูลดังกล่าวมาใช้วางยุทธศาสตร์ของกองทุน เพื่อให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จัดสวัสดิการให้กับกลุ่มเป้าหมาย

บทบาทของส่วนกลางและสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด มีดังนี้

- ส่วนกลางทำหน้าที่เชิงวิชาการ สนับสนุนงบประมาณในการจัดกระบวนการ รวมทั้งทำงานเชิงนโยบายในการสนับสนุนให้งานสวัสดิการบรรจุในแผนท้องถิ่น (การสนับสนุนให้บรรจุโครงการในแผนท้องถิ่นเพื่อกระตุ้นให้ท้องถิ่นสนใจประเด็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตควบคู่กับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน) ทั้งนี้ หากท้องถิ่นมีการบรรจุงานสวัสดิการกองทุนทั้ง 5 จะมีการสนับสนุนงบประมาณตามสัดส่วนของประเด็นในแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

- สำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัด ทำหน้าที่ในการประสานเครือข่าย และสร้างเครือข่ายการทำงานในท้องถิ่น ให้คำปรึกษาแก่องค์กรบริหารส่วนตำบลในมิติของงานสวัสดิการ

2.2 การให้ภาคประชาสังคมและภาคธุรกิจเอกชน

เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดเกณฑ์การใช้เงินบริจาคกระบวนการหนึ่งในการสร้างการมีส่วนร่วมในการระดมทุนคือเมื่อมีการบริจาคเงิน หรือการประชาสัมพันธ์กองทุนฯ ต่างๆ ยังสาธารณะ ภาครัฐควรมีการจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อพิจารณาการใช้งบประมาณในส่วนที่ได้จากการบริจาคและคณะกรรมการการเก็งกำไรหนึ่งมาจากภาค

ประชาสังคม ซึ่งกระบวนการดังกล่าวจะทำให้ภาคประชาสังคมเกิดความเชื่อมั่นในกระบวนการบริหารของภาครัฐมากขึ้น

2.3 การสร้างความชัดเจนจากหน่วยงานให้กับเจ้าหน้าที่เรื่องการระดมทุน

การระดมทุนเป็นประเด็นหนึ่งที่มีความละเอียดอ่อนเนื่องจากเจ้าหน้าที่ในสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดส่วนหนึ่งเป็นคนในพื้นที่ ดังนั้นหากมีการกำหนดให้จังหวัดทำการระดมทุนควรกำหนดเกณฑ์หรือรูปแบบต่างๆ ที่ชัดเจน โปร่งใส จะทำให้งานเรื่องการระดมทุนมีความก้าวหน้าขึ้น

3. ข้อเสนอแนะต่อการสร้างนวัตกรรมกองทุน

การพัฒนาโครงการในเชิงนวัตกรรมทำให้กลุ่มเป้าหมายไม่เพียงแต่เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ แต่รวมถึงทัศนคติ และเกิดทักษะการทำงานที่จำเป็นสำหรับกลุ่มเป้าหมายแต่เงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการเกิดโครงการนวัตกรรมดังเช่น ช่วงเวลาการดำเนินโครงการประมาณ 1 ปีซึ่งกระบวนการเกิดนวัตกรรมอาจจะต้องใช้เวลา 3-5 ปี อีกทั้งโครงการที่ผ่านมามีลักษณะการทำงานเป็นส่วนๆ ไม่เห็นความเชื่อมโยงจึงทำให้มองเรื่องการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดนวัตกรรมได้ค่อนข้างลำบาก เพื่อให้กองทุนสนับสนุนโครงการที่มีนวัตกรรมนั้น มีข้อเสนอแนะดังนี้

- 1) การสนับสนุนโครงการในระยะกลางและยาว 3-5 ปี โดยภาครัฐตั้งแผนระยะยาว ระยะกลาง และระยะสั้นที่ชัดเจน
- 2) การมีพื้นที่นำร่องในการทำโครงการเชิงนวัตกรรม ทั้งนี้พื้นที่นำร่องควรเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายของกระบวนการ รูปแบบ เป็นต้น
- 3) การมีพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาระหว่างการทำโครงการ หากมีการสนับสนุนโครงการระยะกลางและระยะยาว ควรมีพี่เลี้ยงให้คำปรึกษา เป็นการร่วมคิดและร่วมทำในลักษณะของ R&D การมีพี่เลี้ยงจะทำให้ผู้เสนอโครงการมีที่ปรึกษา และในขณะเดียวกันผลผลิตของโครงการนั้นสามารถตอบแผนของกองทุน สำหรับผู้ที่เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงอาจเป็นหน่วยงานประชาสังคมหรือกลุ่มคนที่เคยขอทุนและมีประสบการณ์การทำงานในเชิงนวัตกรรมในระดับหนึ่ง ทั้งนี้ไม่จำเป็นต้องมาจากส่วนกลาง การมีพี่เลี้ยงที่คอยร่วมคิด

ร่วมวางแผน นอกจากจะทำให้ความคิดในการทำงานมีความชัดเจนแล้ว พี่เลี้ยงยังช่วยฝึกทักษะการเขียนโครงการ การรายงานผลและงบประมาณในโครงการ

4) เพื่อให้เกิดการร้อยเรียงภาพของโครงการ หน่วยงานในระดับจังหวัดทำหน้าที่ผู้เชื่อมโยงร้อยภาพของกิจกรรม สร้างเครือข่ายในระดับภูมิภาค โดยหน่วยงานส่วนกลางทำหน้าที่ในการจัดทำนโยบาย สนับสนุนนักวิชาการ

5) การสนับสนุนโครงการในเชิงกระบวนการโดยการสนับสนุนให้เกิดกระบวนการและพลวัตนวัตกรรมสังคม และการขยายตัวของนวัตกรรมสู่ชุมชนอื่นๆ ซึ่งดำเนินการโดยชุมชนหรือกลุ่มคนในสังคม ในการสนับสนุนโครงการมีมุมมองแบ่งเป็น 3 ช่วง ดังนี้

ช่วงที่ 1 มีกิจกรรมอะไรที่นำความคิดดีๆ ไปสู่การปฏิบัติจนเกิดนวัตกรรมทางสังคมขึ้น (ช่วงสร้าง)

ช่วงที่ 2 กิจกรรมที่ทำให้นวัตกรรมทางสังคมสามารถบูรณาการเข้าไปในชีวิตประจำวันของคนในสังคม (ช่วงบูรณาการ)

ช่วงที่ 3 กิจกรรมอะไรที่ทำให้นวัตกรรมสังคมสามารถเติบโตแพร่กระจายไปยังชุมชนอื่นๆ ได้ (ช่วงขยายผล) ทั้งนี้ในแต่ละช่วงของนวัตกรรมมีการวิเคราะห์เชิงลึก ซึ่งเป็นการวิเคราะห์การดำเนินการที่ผ่านมาว่ามีข้อบกพร่องหรือข้อจำกัดในส่วนใด การวิเคราะห์ที่นำไปสู่การปรับปรุงประสิทธิภาพและประสิทธิผล (ทำโดยกลุ่มเป้าหมาย) ผลพลอยได้คือการหมั่นทบทวนประสบการณ์ทำให้เกิดโครงการย่อยใหม่ ๆ จากกระบวนการพูดคุย

4. ข้อเสนอแนะการดำเนินงานเพื่อเพิ่มประสิทธิผล ประสิทธิภาพความเท่าเทียมและทั่วถึงในด้านเงื่อนไขและกลไกการพิจารณาทุนให้กับกลุ่มเป้าหมาย ประกอบด้วย

4.1 เกณฑ์การพิจารณาทุน

การให้ผู้เสนอโครงการเข้าป็นำเสนอความคิดต่อคณะกรรมการบริหารกองทุนหรือคณะกรรมการในระดับจังหวัด เนื่องจากผู้ขอการสนับสนุนในด้านของโครงการส่วนหนึ่งเป็นภาคประชาสังคมที่มีความรู้ในระบบค่อนข้างน้อย แม้จะมีวิถีคิดต่อการจัดทำ

โครงการแต่มีความยากลำบากในการเขียนโครงการเพื่อให้เห็นภาพอย่างชัดเจน ดังนั้น เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมต่อผู้เสนอโครงการ จึงควรให้ผู้เสนอโครงการได้เข้ามาแสดงความคิดเห็นนำเสนอโครงการต่อกรรมการเพื่อให้เห็นความคิด จินตนาการ อีกทั้ง กระบวนการดังกล่าวยังก่อให้เกิดการอภิปรายสืบเนื่องหรือต่อยอดความคิดเพื่อพัฒนาโครงการร่วมกันระหว่างคณะกรรมการและผู้ยื่นเสนอโครงการ ประโยชน์ที่ได้รับจาก ข้อเสนอแนะดังกล่าวยังรวมถึงการก่อให้เกิดความโปร่งใสในขั้นตอนของการพิจารณาโครงการ และทำให้ผู้นำเสนอโครงการได้ทราบถึงเงื่อนไขที่โครงการของตนไม่ได้รับการอนุมัติ ลดขั้นตอนของการติดต่อประสานงานระหว่างฝ่ายเลขาฯ และผู้เสนอโครงการ บางครั้งระยะเวลาการติดต่อระหว่างทั้งสองฝ่ายใช้เวลานาน และเสียงบประมาณในการดำเนินการส่วนหนึ่ง ดังนั้น การให้ผู้เสนอโครงการมีส่วนร่วมในการนำเสนอจะทำให้ผู้เสนอโครงการสามารถแก้ไข และพัฒนาโครงการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และทำให้โครงการสามารถดำเนินการได้เร็วขึ้น (อาจทันตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในข้อเสนอโครงการ)

4.2 การกระจายอำนาจของกองทุน

นอกเหนือจากข้อเสนอแนะดังกล่าวข้างต้นแล้ว “การกระจายอำนาจ” เป็นสิ่งที่มีความจำเป็นต่อการพิจารณาทุนเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ในปัจจุบันกองทุนต่างๆ จะให้อำนาจการพิจารณาทุนอยู่ที่ “ส่วนกลาง” (ยกเว้นกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมที่มีทั้งในส่วนกลางและพื้นที่) ซึ่งก่อให้เกิดข้อจำกัดมากมาย เช่น ความล่าช้าในการพิจารณาความไม่เข้าใจกันระหว่างผู้ขอรับทุน ผู้พิจารณาทุน และผู้ประสานงาน เป็นต้น ดังนั้น ข้อเสนอหนึ่งของคณะนักวิจัย คือ กองทุนฯ ควรมีการศึกษาวิจัยอย่างเป็นระบบเกี่ยวกับความเป็นไปได้ใน “การกระจายอำนาจ” ให้คณะกรรมการในระดับพื้นที่พิจารณาโครงการและงบประมาณในการให้ทุน

4.3 การประเมินผลโครงการ

ควรเพิ่มทีมการประเมินผล โดยมีลักษณะดังนี้

1) การประเมินระหว่างการทำโครงการ (ทีมประเมินในที่นี้เป็นคนละชุดกับที่เลี้ยงโครงการ การประเมินทั้งโดยคนนอกและคนในโครงการ

2) การประเมินเมื่อโครงการดำเนินการสิ้นสุดแล้ว การประเมินโดยคนนอกมีเป้าหมายเพื่อบูรณาการชุดความรู้ของแต่ละโครงการ และการประเมินโดยคนในโครงการมีเป้าหมายเพื่อประเมินหรือถอดประสบการณ์การดำเนินโครงการ

จากที่กล่าวมาทั้งหมดข้างต้น จะเห็นได้ว่ากองทุนที่จัดตั้งขึ้นตามข้อกำหนดของกฎหมายที่อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ทั้ง 5 กองทุน อันประกอบด้วย กองทุนคุ้มครองเด็ก กองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม กองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ กองทุนผู้สูงอายุ กองทุนผู้สูงอายุ และกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการจะมีจุดเด่นในด้านการระดมการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ ด้านงบประมาณและการระดมทุน รวมทั้งด้านการสร้างนวัตกรรมอยู่หลายประการ แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ากองทุนต่างๆ ก็มีข้อจำกัดเช่นเดียวกัน ดังนั้น จึงต้องมีการแสวงหาแนวทางต่างๆ เพื่อนำมาใช้ในการเสริมจุดเด่น และลดข้อจำกัดของกองทุน เพื่อให้กองทุนดำเนินงานไปสู่เป้าหมายที่วางไว้

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ บทความ เอกสารอื่นๆ

กันตพงศ์ รัชสีสว่าง. (2550). วิเคราะห์ปัญหาในการดำเนินการตามพระราชบัญญัติส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม พ.ศ.2546. วิทยานิพนธ์ของนักศึกษาตามหลักสูตรนิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.

กวินดา วัชรสิงห์. (2544). กลยุทธ์การสื่อสารในการระดมทุนขององค์กรสาธารณประโยชน์ในการทำงานเพื่อสังคม. คณะนิเทศศาสตร์ สาขานิเทศศาสตร์พัฒนาการ ภาควิชาประชาสัมพันธ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

กองบริหารกองทุน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2556). โครงการที่เสนอขอจากหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานภาคเอกชนต่อกองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์. เอกสารอัดสำเนา.

กองบริหารกองทุน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2555). โครงการเสริมพลังประชาสังคมโดยใช้กลไกกองทุน. เอกสารอัดสำเนา.

กองบริหารกองทุน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2555).

ยุทธศาสตร์กองทุนคุ้มครองเด็ก พ.ศ.2555-2557. เอกสารอัดสำเนา

กองบริหารกองทุน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2554).

องค์กร/โครงการที่ขอรับการสนับสนุนจากกองทุนคุ้มครองเด็ก (รอบที่ 1-10/2554). เอกสารอัดสำเนา.

กองบริหารกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ สำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2555). รายงานผลการดำเนินงาน กองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ ประจำปีงบประมาณ พ.ศ.2555.

ณิชาพันธ์ ไชโย. (2552). แนวทางการพัฒนาการเข้าถึงกองทุนผู้สูงอายุ. วิทยานิพนธ์หลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต และคณะ. (ม.ป.ท.) โครงการติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของกองทุนคุ้มครองเด็ก. กรุงเทพฯ : สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

พิชาย รัตนดิลก ณ ภูเก็ต และคณะ. (2550). ประเมินผลการดำเนินการดำเนินงาน 11 ปีของกองทุนฟื้นฟูสมรรถภาพคนพิการ. กรุงเทพฯ: คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

กิม ภคเมธาวิ และคณะ. (2552). โครงการวิจัยนำร่องขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมและการจัดสวัสดิการสังคมเชิงพื้นที่. สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

วิรัช วิรัชนิการวรรณ. (2554). การบริหารจัดการและการบริหารยุทธศาสตร์ของหน่วยงานของรัฐ. กรุงเทพฯ: โฟเพช.

สุภรธรรม มงคลสวัสดิ์, ปัทมา ทองस्ता และจุมพล เหลืองสุภรณ์. (2553). การพัฒนาระบบบริหารกองทุนส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการ : การจัดการรายได้และผลประโยชน์. เสนอต่อสำนักงานส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการแห่งชาติ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคมแห่งชาติ และกองบริหารกองทุนสำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2555). คู่มือการปฏิบัติงานกองทุนส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม.

สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการคุ้มครองเด็กแห่งชาติ สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2555). คู่มือการปฏิบัติงานกองทุนคุ้มครองเด็ก. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. (2553). รายงานการสร้างหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าประจำปี 2553. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์.

อัจฉริยา ทวารโจน์. (2551). แนวทางการส่งเสริมการได้รับสนับสนุนทางการเงินจากกองทุนผู้สูงอายุ. สารนิพนธ์ตามการศึกษาหลักสูตรสังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต (การบริหารและนโยบายสวัสดิการสังคม). คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

รายงานการประชุม

กองทุนผู้สูงอายุ. (2554). รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารกองทุนผู้สูงอายุ ครั้งที่ 2/2554.

กองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์. (2553). รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ครั้งที่ 1/2553.

กองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์. (2553). รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ครั้งที่ 3/2553.

กองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์. (2554). รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ครั้งที่ 4/2554.

กองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์. (2555). รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ครั้งที่ 2/2555.

กองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์. (2555). รายงานการประชุมคณะกรรมการบริหารกองทุนเพื่อการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์ ครั้งที่ 4/2555.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

กองบริหารกองทุน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.fund.m-society.go.th> (วันที่ 30 ตุลาคม 2555).

กองบริหารกองทุน สำนักงานปลัดกระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. แผนยุทธศาสตร์กองทุนคุ้มครองเด็ก พงศ.2555-2557. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.fund.m-society.go.th> (วันที่ 20 มกราคม 2556).

มูลนิธิปอเต็กตึ๊ง. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.pohtecktung.org>. (วันที่ 20 ธันวาคม 2555).

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.nesdb.go.th>. (วันที่ 30 ตุลาคม 2555).

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. บทบาท ขอบเขตหน้าที่ความรับผิดชอบของสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.nhso.go.th>. (วันที่ 20 ธันวาคม 2555).

สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ. ประวัติการก่อตั้งสำนักงานสุขภาพแห่งชาติ. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.nhso.go.th>. (วันที่ 20 ธันวาคม 2555).

ทัศนคติและพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิต

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Attitude and Altruistic Behavior toward Older Persons of Students of Faculty of Social Sciences at Kasetsart University

อาจารย์ ดร.เฉลิมขวัญ สิงห์วี¹

Chalermkwan Singhwee, Ph.D²

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติและพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิต คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อศึกษาระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุ และระดับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิต 2) เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิตตามปัจจัยส่วนบุคคล และ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อผู้สูงอายุกับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิต กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จำนวน 509 คน

ผลการวิจัยพบว่า 1) นิสิตมีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง มีทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุในระดับปานกลาง และมีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง 2) นิสิตที่มีเพศ ชั้นปีที่ศึกษาและการมีผู้สูงอายุเป็นสมาชิกครอบครัวแตกต่างกันมีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ .05 และนิสิตที่มี ภาคการศึกษา การเข้าร่วมกิจกรรม และเกรดเฉลี่ยสะสมแตกต่างกันมีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุไม่แตกต่างกัน และ 3) ทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาจิตวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

² Lecture of Department of Psychology, Faculty of Social Sciences, Kasatsart University, Thailand

คำสำคัญ : ทักษะติดต่อผู้สูงอายุ, พฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุ, คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Abstract

This research studied about attitude and altruistic behavior toward older persons of students of faculty of Social Sciences at Kasetsart. The objectives of this study were; 1) to study the level of attitude toward older persons, and altruistic behavior toward older persons of students, 2) to compare altruistic behavior toward older persons of students by personal factors, and 3) to study relationships between positive and negative attitude toward older persons and altruistic behavior toward older persons of students. The samples of this study were 509 students of faculty of Social Sciences at Kasetsart University.

The results of this study indicated that 1) level of positive attitude toward older persons of students was high; while, negative attitude toward older persons of students was medium, altruistic behavior toward older persons of students was high, 2) students with different gender, year of study and having elderly member in family had different altruistic behavior toward older persons with the statistical significant level at .01 and .05, and students with different academic program, activity participation and GPA had not difference altruistic behavior toward older persons, 3) positive attitude toward older persons was positively correlated with altruistic behavior toward older persons with the statistical significant level at .001 and negative attitude toward older persons was negatively correlated with altruistic behavior toward older persons with the statistical significant level at .001.

Keywords : Attitude toward Older Persons, Altruistic Behavior toward Older Persons, Social Sciences at Kasetsart University

คำนำ

ปัจจุบันประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) และมีแนวโน้มผู้สูงอายุที่เพิ่มมากขึ้นจากรายงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2558) พบว่า ประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุตั้งแต่ปี 2548 คือ มีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปร้อยละ 10.5 การนิยามความหมายของการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุนั้นองค์การสหประชาชาติได้ให้นิยามว่าประเทศใดมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ในสัดส่วนเกินร้อยละ 10 หรือมีประชากรอายุ 65 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ ถือว่าประเทศนั้นได้ก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) และจะเป็นสังคมผู้สูงอายุโดยสมบูรณ์ (Aged Society) เมื่อสัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีเพิ่มเป็นร้อยละ 20 และอายุ 65 ปีขึ้นไป เพิ่มเป็นร้อยละ 14 และจากสถิติการคาดประมาณการประชากรของประเทศไทยของสำนักงานสถิติแห่งชาติ พ.ศ. 2543-2573 คาดว่าประชากรผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 15.7 ในปี 2573 จำนวนผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การเข้าสู่สังคมสูงอายุเช่นนี้ สิ่งสำคัญอย่างยิ่งก็คือการมีความรู้ความเข้าใจในการเปลี่ยนผ่านไปสู่การเป็นผู้สูงวัย (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2558) นอกจากการเตรียมความพร้อมผู้สูงอายุแล้วการเตรียมความพร้อมของสังคมรอบด้านให้มีความรู้ความเข้าใจ การยอมรับและมีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุนับว่ามีความสำคัญเพื่อสร้างสังคมที่เอื้อให้กับผู้สูงอายุ และคนทุกช่วงวัยให้สามารถดำรงชีวิตและอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

ผู้สูงอายุมีการเปลี่ยนแปลงและความเสื่อมถอยของร่างกายหลายด้าน สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล (2544: 24-44) กล่าวถึงเวชศาสตร์ผู้สูงอายุมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายทั้งด้านระบบภูมิคุ้มกัน การเปลี่ยนแปลงของระบบประสาทสมองและไขสันหลัง รวมถึงการสัมผัสทั้งผิวหนัง การมองเห็น การได้ยิน การรับกลิ่นและรส การควบคุมการทรงตัว ความเสื่อมของระบบหัวใจและหลอดเลือด ระบบทางเดินหายใจ ระบบต่อมไร้ท่อ ระบบทางเดินอาหาร ระบบกล้ามเนื้อและกระดูก รวมถึงการเปลี่ยนแปลงของภาวะจิตใจ

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ก่อให้เกิดปัญหาสุขภาพกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ประเสริฐ อัสสันตชัย (2556: 7-20) กล่าวถึงปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุว่าต้องเข้าใจลักษณะของผู้ป่วยสูงอายุที่แตกต่างจากผู้ป่วยที่อายุน้อยกว่าเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสรีระวิทยาเนื่องจากความชรา ซึ่งพบว่าผู้สูงอายุอาจจะมีพยาธิสภาพหลายๆ อย่างในหลายระบบอวัยวะในเวลาเดียวกันทำให้มีความเสี่ยงในการเกิดโรคแทรกซ้อน นอกจากนี้พื้นฐานการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากการเกษียณอายุการทำงาน การแยกบ้านของลูก การจากไปของคู่ครองของผู้สูงอายุล้วนส่งผลต่อสุขภาพร่างกายและสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ จากข้อมูลข้างต้นเห็นได้ว่าวัยสูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายด้านที่ต้องการให้บุคคลรอบข้างและสังคมเข้าใจ นอกจากนี้ผู้สูงอายุยังนับเป็นช่วงวัยที่จำเป็นต้องพึ่งพิงทั้งทางตรงและทางอ้อมจากลูกหลาน และบุคคลอื่นในสังคม ทักษะชีวิตต่อผู้สูงอายุจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลในการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557 : 18 - 22) กล่าวถึงการที่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) ในประเทศไทยส่งผลให้มีปัญหาการพึ่งพิงทางสังคมของผู้สูงอายุ (Social Dependency) โดยมีอัตราการพึ่งพิงเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 19.7 ในปี 2553 เป็นร้อยละ 58.3 ในปี 2583 หรือผู้สูงอายุ 1 คน เคยมีวัยแรงงาน 5 คน เกือบหนunduแล ลดเหลือไม่ถึง 2 คน ในปี 2583 ขณะเดียวกันการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคม วิถีชีวิต และเทคโนโลยีต่างๆ ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว การลดบทบาทและคุณค่าผู้สูงอายุ รวมทั้งเกิดทัศนคติต่อผู้สูงอายุในทางลบ เช่น ความถดถอยของศักยภาพ การเป็นภาระของสังคม เป็นต้น ทัศนคติต่อผู้สูงอายุมีผลต่อการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ หากเกิดทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุ อาจนำไปสู่การกีดกัน การลดบทบาททางเศรษฐกิจและการลดการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของผู้สูงอายุย่อมส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุในที่สุด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2557 : 18 - 22)

ทัศนคติต่อผู้สูงอายุ เป็นกระบวนการด้านจิตใจของบุคคลในการรับรู้ ความรู้สึก ทำที่ ความคิดเห็นและพฤติกรรมของบุคคลต่อผู้สูงอายุ ทัศนคติส่งผลให้บุคคลมีแนวโน้มในแสดงออกและการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุตามทัศนคตินั้น กาญจนา ตั้งชลทิพย์และคณะ

(2553 : 30-32) กล่าวถึงความรู้ ความเข้าใจก่อให้เกิดทัศนคติและการยอมรับต่อผู้สูงอายุ ส่งผลให้มีการปฏิบัติต่อผู้สูงอายุอย่างเหมาะสม มุมมองทัศนคติเชิงลบก่อให้เกิดการปฏิบัติทางด้านลบ การเหมารวมทางด้านลบ (Negative Stereotypes) เช่น มองว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ เชื่องช้า ไม่สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ ในขณะที่ความจริงผู้สูงอายุไม่ได้เป็นแบบนั้นทั้งหมด การมองผู้สูงอายุที่เหมารวมว่าเหมือนกันหมดนี้ จะทำให้เกิดอคติต่อผู้สูงอายุ และปฏิบัติเชิงลบต่อผู้สูงอายุ เกิดการเลือกปฏิบัติต่อบุคคลอื่นเนื่องจาก วัยหรืออายุได้ (Age Discrimination) นอกจากนั้นยังกล่าวถึงทัศนคติต่อผู้สูงอายุว่ามีความสำคัญต่อการกำหนดนโยบาย ที่จะช่วยสร้างเสริมสุขภาพของ ผู้สูงอายุ โดยเฉพาะในการกำหนดโครงการที่เหมาะสมกับกลุ่มวัยต่างๆ เพื่อให้เกิดทัศนคติที่ดี ตลอดจน มีความรู้ความเข้าใจ ที่ถูกต้องต่อผู้สูงอายุ ซึ่งจะส่งผลต่อการปฏิบัติที่ดีต่อผู้สูงอายุตามมา

การศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุเป็นการเตรียมพร้อมสังคมที่ดีในการเอื้ออาทรต่อผู้สูงอายุ ช่วยเหลือสนับสนุนให้ผู้สูงอายุอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุขซึ่งนพมาศ อังพระ (ธีรเวคิน) (2555: 186) ได้ให้ความหมาย ความเอื้อเฟื้อหมายถึง การไม่เห็นแก่ตัว มีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อจะห่วงใยและช่วยเหลือแม้ไม่ได้ผลตอบแทน หรือไม่ได้อะไรหวังว่าจะมีผลตอบแทนจากความหมายดังกล่าวหากคนในสังคมมีคุณลักษณะพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุเข้าใจ ยอมรับต่อผู้สูงอายุ รู้สึกในการเห็นอกเห็นใจ มีการช่วยเหลือทั้งด้านวัตถุหรือร่างกายของตนในการช่วยเหลือผู้สูงอายุในสังคมย่อมมีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์สังคมที่ดีให้กับผู้สูงอายุ สอดคล้องกับแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 - 2564) ในการยอมรับและส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีคุณค่าและศักยภาพ ให้มีส่วนร่วมต่อสังคม เพื่อให้ผู้สูงอายุอยู่ร่วมในสังคมและชุมชนได้อย่างมีศักดิ์ศรีและมีคุณภาพชีวิตที่ดีสมเหตุสมผลและสมวัย (สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2558)

การศึกษาทัศนคติต่อผู้สูงอายุและพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์นั้น เนื่องจากสนใจศึกษาความแตกต่างของช่วงวัยรุ่นกับผู้สูงอายุทำให้เกิดช่องว่างระหว่างวัย (Generation Gap) ความแตกต่างของช่วงวัยอาจนำไปสู่การรับรู้และทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุ สุรียเดว ทรีปาตี (2554) กล่าวถึง

วัยรุ่นปัจจุบันจัดว่าอยู่ในยุค Generation Z เป็นกลุ่มวัยรุ่นที่เกิดมาพร้อมกับเทคโนโลยี ความทันสมัย โลกของวัยรุ่นจึงมีแต่เทคโนโลยีและการแข่งขัน เมื่อต้องพบเจอกับผู้สูงอายุ วัยเกษียณที่อยู่ในยุค Baby Boomers เป็นผู้บุกเบิกมาก่อน ตั้งแต่ยังไม่มีคามทันสมัย ความแตกต่างของช่วงวัยนี้อาจส่งผลให้นิสิตในวัยรุ่นไม่เข้าใจประสบการณ์มุมมอง ความคิดและภาวะร่างกายที่ต่างกันทำให้เกิดทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุ เช่น มองว่า ผู้สูงอายุเชื่องช้า โบราณ ไม่ทันสมัยต่อเทคโนโลยีวัยรุ่นปัจจุบันยังขาดความเข้าใจต่อ ผู้สูงอายุ ซึ่งอาจทำให้เกิดทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุได้ หากกลุ่มวัยรุ่นนิตนักศึกษา รุ่น ใหม่เปิดใจยอมรับผู้สูงอายุจะสามารถนำไปสู่ความเข้าใจที่ดีต่อกันมากขึ้น Power (1992: 9-10) กล่าวถึงการศึกษาทัศนคติต่อผู้สูงอายุของกลุ่มเยาวชนเพื่อเข้าใจความแตกต่างของ ช่วงวัย ได้เข้าปัญหาอุปสรรคระหว่างวัยและหาแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์และ ความเอื้ออาทรต่อกัน เพื่อเป็นการสร้างพลังความร่วมมือระหว่างวัยในการนำเอาพลัง ประสบการณ์ ความรู้ ภูมิปัญญา ความเอื้อเฟื้อการช่วยเหลือมาสู่การสร้างสังคมที่ดีใน อนาคตจากแนวคิดดังกล่าวแล้ว การศึกษากลุ่มนิสิตในช่วงวัยรุ่นเหล่านี้จะเติบโตไปเป็น ผู้ใหญ่ในอนาคต จะมีส่วนสำคัญในสังคมในการทำหน้าที่ในการช่วยเหลือดูแลผู้สูงอายุทั้ง ทางตรงหรือทางอ้อม ทัศนคติของนิสิตมีผลต่อการแสดงออกพฤติกรรมต่อผู้สูงอายุต่อไป ในอนาคต

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษาเกี่ยวกับทัศนคติต่อผู้สูงอายุ และพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตบางเขนเพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานส่วนหนึ่งในการสะท้อนภาพมุมมองทัศนคติของ กลุ่มวัยรุ่นและแนวโน้มพฤติกรรมเอื้อเฟื้อของวัยรุ่นปัจจุบันต่อผู้สูงอายุ เพื่อใช้เป็น แนวทางในการส่งเสริมและพัฒนาทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุ และส่งเสริมพฤติกรรม เอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิตและกลุ่มวัยรุ่นไทยกลุ่มอื่น รวมถึงการสร้างนโยบายที่ส่งเสริม ให้เกิดทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุ และระดับพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ตามปัจจัยส่วนบุคคล
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อผู้สูงอายุกับพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ขอบเขตการวิจัย

- 1.ประชากร คือ นิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2557 จำนวน 3,512 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง คือ นิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปีการศึกษา 2557 จำนวน 509 คนสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างคำนวณจากสูตรของ Yamane (1973 อ้างในบุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์, 2547) โดยกำหนดค่าความคลาดเคลื่อนไม่เกิน.05

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

ผลจากการวิจัยครั้งนี้จะทำให้ทราบถึงระดับทัศนคติต่อผู้สูงอายุ และระดับพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุทราบถึงปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุ และทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อผู้สูงอายุกับพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งเป็นข้อมูลในการเสนอแนะเชิงนโยบายให้กับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับเยาวชนในการเสริมสร้างทัศนคติที่ดีให้กับผู้สูงอายุ ตลอดจนมีพฤติกรรมที่เอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นและเป็นแนวทางในการสร้างสังคมที่เอื้อเพื่อให้กับผู้สูงอายุต่อไป

ทบทวนวรรณกรรม

ทัศนคติเป็นแนวคิดที่นักจิตวิทยาสนใจศึกษาอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มนักจิตวิทยาสังคม เนื่องจากทัศนคติเป็นพื้นฐานสภาวะทางจิตใจ ความคิด ความรู้สึก ที่มีผลต่อแนวโน้มการแสดงออกของพฤติกรรม ทัศนคติของบุคคลเกิดจากการเรียนรู้และปฏิสัมพันธ์จนเกิดกรอบความคิดความเข้าใจต่อสิ่งนั้น และส่งผลก่อให้เกิดพฤติกรรมได้ เมื่อมีโอกาส การจะศึกษาพฤติกรรมของบุคคลจึงสามารถทำความเข้าใจแนวโน้มพฤติกรรมของบุคคลได้ผ่านความคิดทัศนคติของบุคคลนั้น

ความหมายของทัศนคติ

Fishbein and Ajzen (1975: 6) ได้ให้ความหมายของ ทัศนคติว่าเกิดจากการเรียนรู้ มีแนวโน้มที่จะก่อให้เกิดพฤติกรรม ซึ่งกระทำได้กล่าวนั้นมาจากความชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งนั้น

Culbertson (1968: 79-60) ได้ให้ความหมายของทัศนคติว่าหมายถึง ความคิด ความเชื่อต่อวัตถุสิ่งนั้นว่าเป็นไปในทางที่ชอบหรือไม่ ความรู้สึกต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น สิ่งนั้นอาจเป็นวัตถุหรือความคิดที่เป็นนามธรรมก็ได้ ทัศนคติทำให้เกิดความโน้มเอียงของจิตใจต่อสิ่งนั้น อาจแสดงในลักษณะพึงพอใจ เห็นด้วยหรือชอบ หรือแสดงออกเชิงลบต่อสิ่งเร้าทำให้เกิดความเบื่อหน่าย หนีห่างจากสิ่งนั้นได้

กาญจนา ตั้งชลทิพย์และคณะ (2553 : 30-32) กล่าวถึงทัศนคติว่า เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์จากการปฏิสัมพันธ์ในสังคม ทั้งทางตรงและทางอ้อมของบุคคล ทัศนคติประกอบด้วยองค์ประกอบทางความรู้และความรู้สึก ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง กฎเกณฑ์ โครงสร้าง บุคคล หรือสิ่งของ ที่เกิดจากการศึกษาการค้นหาคำการสังเกต หรือประสบการณ์ ก่อให้เกิดความรู้ที่สัมพันธ์กับความรูสึกนึกคิด ซึ่งเชื่อมโยงกับสภาวะจิตใจของบุคคลที่มีความแตกต่างกันบุคคลมีความรู้สึกว่า รักหรือชอบพอในบุคคลหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใด ก็จะมีทัศนคติที่ดีต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นด้วย และมีความโน้มเอียงที่บุคคลนั้นจะแสดงออกต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นในทางที่ดี ในทางตรงข้าม หากบุคคลใดไม่มีความรู้ หรือเชื่อว่าบุคคลหรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดไม่ดี หรือมีความรู้สึกไม่ชอบพอ ก็จะมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อบุคคลหรือสิ่งนั้น และมักแสดงออกต่อบุคคลหรือสิ่งนั้นในทางที่ไม่ดีด้วยเช่นกัน

สรุปทัศนคติ หมายถึง สภาวะทางจิตใจของบุคคลที่ตอบสนองต่อวัตถุสิ่งของ หรือเหตุการณ์เฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งที่ได้ ซึ่งอาจเกิดจากการประสบการณ์เรียนรู้ทั้งทางตรงและทางอ้อม ส่งผลให้เกิดความคิด ความรู้สึก แนวโน้มด้านจิตใจลักษณะชอบหรือไม่ชอบต่อสิ่งนั้น

ทัศนคติเชิงบวก หมายถึง ความคิด ความรู้สึก แนวโน้มพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อบุคคลหรือสถานการณ์ต่างๆ ในลักษณะที่ชอบ พึงพอใจ และแสดงออกพฤติกรรมที่ดีต่อสิ่งนั้น

ทัศนคติลบ หมายถึง ความคิด ความรู้สึก แนวโน้มพฤติกรรมที่ตอบสนองต่อบุคคลหรือสถานการณ์ในลักษณะที่ไม่ชอบ ไม่พึงพอใจ และแสดงออกพฤติกรรมถอยห่าง หรือแสดงพฤติกรรมทางลบต่อสิ่งนั้น

องค์ประกอบของทัศนคติ

นักจิตวิทยาสำคัญหลายท่าน Allport, 1935; Krech, Crutchfield, & Ballachey, 1962; Triandis, (1967 cited in Kilty, 1968: 1-2) ได้แบ่งองค์ประกอบของทัศนคติเป็น 3 องค์ประกอบ คือ องค์ที่หนึ่งประกอบด้านปัญญา (Cognitive Component) คือ ความรู้ ความคิด ความคิดเห็นรวมถึงความเชื่อต่อสิ่งนั้น องค์ประกอบที่สองด้านความรู้สึก (Affective Component) หมายถึง ความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ ที่มีต่อสิ่งนั้นๆ องค์ประกอบที่สามด้านพฤติกรรม (Behavior Component) หมายถึงแนวโน้มความพร้อมที่จะกระทำหรือปฏิบัติต่อสิ่งนั้นๆ

การประเมินทัศนคติ

การประเมินทัศนคตินั้นมีผู้ทำการศึกษาไว้หลากหลายวิธี เช่น Ajzen and Fisbien (1977 cited in Millon, Lerner and Weiner, 2003) ได้อธิบายการวัดทัศนคติเป็นแบบทางเดียว (Unidimensional Measurement of Attitude) การวัดทัศนคติเชิงเดียวนำไปสู่ผลของการวัดที่บ่งชี้จุดยืนหรือตำแหน่งของทัศนคติเพียงด้านใดด้านหนึ่งคือทัศนคติเชิงบวกหรือเชิงลบอย่างหนึ่งอย่างใดเท่านั้น อย่างไรก็ตามการวัดทัศนคดียังมีรูปแบบการวัดแบบสองมิติ (Bidimensional Measurement) เป็นแนวคิดที่แย่งมุมมองข้างต้นซึ่ง Kaplan (1972 cited in Millon, Lerner and Weiner, 2003) ที่

กล่าวว่า การวัดทัศนคติไม่จำเป็นต้องมีมิติเดียว สามารถแยกการวัดทัศนคติของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกได้เป็น ทัศนคติเชิงบวกและเชิงลบ โดยมีวิธีการวัดทัศนคติเชิงบวกเกิดจากค่าเฉลี่ยของข้อคำถามเชิงบวก และทัศนคติเชิงลบเกิดจากค่าเฉลี่ยของข้อคำถามด้านลบ

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาทัศนคติต่อผู้สูงอายุซึ่งเป็นสภาวะด้านจิตใจของนิสิตในการรับรู้ การมีความคิด ความรู้สึกและแนวโน้มพฤติกรรมที่มีต่อผู้สูงอายุที่มีอายุตั้งแต่ 60 ปีขึ้นไป โดยการประเมินทัศนคติต่อผู้สูงอายุเป็นลักษณะสองมิติได้แก่ มิติทางบวกและมิติทางลบ ข้อคำถามเป็นการให้ประเมินทัศนคติต่อคุณลักษณะของผู้สูงอายุ

แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุ

พฤติกรรมเอื้อเฟื้อเป็นการแสดงออกถึงการไม่เห็นแก่ตัว มีความห่วงใยใส่ใจต่อสวัสดิภาพของผู้อื่น พฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นนั้นมีหลายแนวคิดที่ใช้อธิบาย เช่น แนวคิดวิวัฒนาการ (Evolutionary) มองว่าพฤติกรรมเอื้อเฟื้อเป็นการช่วยเหลือเพื่อการรักษาเผ่าพันธุ์ของตนเองการช่วยเหลือกันในเครือญาติ แนวคิดที่สอง พฤติกรรมเอื้อเฟื้อทางสังคม (Normative altruism) เป็นสิ่งที่สังคมคาดหวังและบุคคลทำตามความคาดหวังของสังคม แนวคิดที่สามมองว่าพฤติกรรมเอื้อเฟื้อเป็นการตอบแทน (Reciprocal altruism) เป็นการช่วยเหลือในเชิงของการแลกเปลี่ยนโดยคาดหวังความช่วยเหลือตอบแทน ที่ต่างฝ่ายต่างหวังความช่วยเหลือด้านอื่นตอบแทน พฤติกรรมเอื้อเฟื้อเกิดขึ้นเนื่องจากการคาดหวังต่อรางวัลหรือประโยชน์ตอบแทน (Exchange theory) เป็นลักษณะการแลกเปลี่ยนกัน อย่างไรก็ตามยังมีแนวคิดสุดท้ายที่กล่าวถึงพฤติกรรมเอื้อเฟื้อด้วยความบริสุทธิ์ใจที่มาจากแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) ทำให้บุคคลช่วยเหลือผู้อื่นจากภายในตนเอง เป็นการเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่นโดยไม่หวังสิ่งตอบแทน (Rushton,1980: 161 ; นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน), 2555:186 - 209)

ความหมายของพฤติกรรมเอื้อเฟื้อ

Rushton (1980: 161) ได้ให้ความหมายพฤติกรรมเอื้อเฟื้อว่า เป็นพฤติกรรมความห่วงใยต่อผู้อื่น การเสียสละตนเอง การช่วยเหลือบุคคลอื่น ซึ่งสามารถทำได้ตั้งแต่พฤติกรรมง่ายๆ ในชีวิตประจำวันเช่น การช่วยเหลือบุคคลโดยทั่วไป การมีน้ำใจช่วยเหลือ

ผู้อื่น การให้ การแบ่งปันทรัพยากรที่มีจำกัด การให้ความร่วมมือช่วยเหลือผู้อื่น ตลอดจนการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ เช่น การอุทิศชีวิตตนเองช่วยเหลือผู้อื่น นอกจากความหมายดังกล่าวข้างต้น Rushton (1980: 161-183) ยังได้แบ่งพฤติกรรมเอื้อเฟื้อออกเป็น 3 รูปแบบ ได้แก่

- 1) การแบ่งปันทางวัตถุ (Object-related Activity) การให้วัตถุสิ่งของที่จะเป็นประโยชน์ เช่น การให้สิ่งของ เครื่องใช้หรือเงินเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น
- 2) การให้ความร่วมมือ (Cooperative Activity) การอาสาช่วยทำงาน การสนับสนุนร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้งานได้บรรลุจุดหมาย
- 3) การให้ความช่วยเหลือ (Helping Activity) การให้ความช่วยเหลือโดยทั่วๆไปในการทำกิจกรรมหรือดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น การถือของ การสละที่นั่งบนรถประจำทางแก่ผู้อื่น เป็นต้น

สมมติฐานการวิจัย

1. นิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ที่มีปัจจัยส่วนบุคคลแตกต่างกันมีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุแตกต่างกัน
2. ทักษะติดต่อผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิธีดำเนินการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลมีลักษณะเป็นคำถามแบบเลือกตอบ(Check List) และเติมข้อมูลลงในช่องว่าง จำนวน 6 ข้อ

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับทัศนคติต่อผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยประเมินทัศนคติต่อผู้สูงอายุใน 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ด้านความคิด ด้านความรู้สึก และด้านพฤติกรรม และแบ่งเป็นทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุ 14 ข้อ และทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุ 14

ข้อ รวมเป็น 28 ข้อเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) โดยวัดทัศนคติแบบสองมิติ (Bidimensional Measurement) ตามแนวคิดของ Kaplan (1972)

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดของ Rushton (1980: 161-183) ประกอบด้วยข้อคำถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) จำนวน 30 ข้อ แบ่งเป็นด้าน 1) การแบ่งปันทางวัตถุ (Object-related Activity) 2) การให้ความร่วมมือ (Cooperative Activity) 3) การให้ความช่วยเหลือ (Helping Activity)

เก็บข้อมูลระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน พ.ศ. 2558

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่านตรวจสอบความถูกต้องเชิงเนื้อหา จากนั้นนำมาแก้ไขปรับปรุงแล้วทำการทดสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถามกับนิสิตคณะสังคมศาสตร์ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คนแล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ผลการวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามได้ค่าความเชื่อมั่นของทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุเท่ากับ .818 ส่วนทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ .838 และค่าความเชื่อมั่นพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุเท่ากับ .903

การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t-test ค่า F-test และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ตอนดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคล พบว่านิสิตส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 72.10) ศึกษาอยู่ชั้นปีที่ 2 (ร้อยละ 28.88) ส่วนใหญ่เรียนอยู่ภาคพิเศษ (ร้อยละ 63.85) เกรดเฉลี่ยสะสมอยู่ระหว่าง 2.50 – 3.00 (ร้อยละ 37.52) เข้าร่วมกิจกรรมภายในคณะ อย่างเดียว (ร้อยละ 80.55) ส่วนใหญ่มีสมาชิกสูงอายุในครอบครัว (ร้อยละ 41.26)

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทัศนคติต่อผู้สูงอายุ และพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุของนิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)
ทัศนคติต่อผู้สูงอายุและพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุของนิสิต

ตัวแปร	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ
ทัศนคติต่อผู้สูงอายุ			
ทัศนคติเชิงบวก	3.51	.50	สูง
ทัศนคติเชิงลบ	3.31	.58	ปานกลาง
พฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุโดยรวม	3.80	.53	สูง
การแบ่งปันทางวัตถุ	3.68	.59	สูง
การให้ความร่วมมือ	3.79	.57	สูง
การให้ความช่วยเหลือ	3.89	.58	สูง

จากตารางที่ 1 พบว่านิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง มีทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุอยู่ในระดับปานกลาง และมีพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิต
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ตามปัจจัยส่วนบุคคล ดังแสดงในตารางที่ 2

**ตารางที่ 2 เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย
ของพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิตจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล**

ปัจจัยส่วนบุคคล		พฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุ				
		n	$\bar{X}$	S.D.	t	p-value
เพศ	ชาย	142	3.68	.58	-2.89	.004
	หญิง	367	3.84	.50		
ภาคที่ศึกษา	ภาคปกติ	184	3.82	.50	0.78	.437
	ภาคพิเศษ	325	3.79	.54		
การเข้าร่วม	ภายใน	409	3.81	.52	1.73	.084
กิจกรรม	มหาวิทยาลัยฯ	100	3.71	.53		
	ภายในและ					
	ภายนอก					
การมีผู้สูงอายุ	ไม่มี	299	3.75	.51	-2.48	.014
	มี	210	3.87	.54		
ครอบครัวยุค						

จากตารางที่ 2 พบว่า นิสิตที่มีเพศแตกต่างกัน มีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยที่นิสิตเพศหญิงมีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุสูงกว่านิสิตเพศชาย นิสิตที่มีผู้สูงอายุเป็นสมาชิกครอบครัวยุคต่างกัน มีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่นิสิตที่มีผู้สูงอายุเป็นสมาชิกในครอบครัวยุคมีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุสูงกว่านิสิตที่ไม่มีผู้สูงอายุเป็นสมาชิกครอบครัวยุค นิสิตที่มีภาคที่ศึกษา และมีการเข้าร่วมกิจกรรมแตกต่างกัน มีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตารางที่ 3 วิเคราะห์ความแปรปรวนของพฤติกรรมเอื้อเพื่อ
ต่อผู้สูงอายุของนิสิตจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ปัจจัยส่วนบุคคล		พฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุ				
		df	SS	MS	F	p-value
ชั้นปีที่ศึกษา	ระหว่างกลุ่ม	3	4.357	1.452	5.360	.001
	ภายในกลุ่ม	505	136.841	.271		
	รวม	508	141.198			
เกรดเฉลี่ย	ระหว่างกลุ่ม	3	.471	.157	.564	.639
	ภายในกลุ่ม	505	140.727	.279		
	รวม	508	141.198			

จากตารางที่ 3 พบว่า นิสิตที่มีชั้นปีที่ศึกษาแตกต่างกัน มีพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และนิสิตที่มีเกรดเฉลี่ยสะสมแตกต่างกัน มีพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ตอนที่ 4 ผลการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อผู้สูงอายุกับพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุของนิสิต ดังแสดงในตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ความสัมพันธ์ระหว่างทัศนคติต่อผู้สูงอายุกับพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุสังคมของนิสิต

ทัศนคติต่อ ผู้สูงอายุ	พฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุ							
	การแบ่งปันทางวัตถุ		การให้ความร่วมมือ		การให้ความช่วยเหลือ		โดยรวม	
	r	p-value	R	p-value	r	p-value	r	p-value
ทัศนคติเชิงบวก	.353	.000	.323	.000	.346	.000	.376	.000
ทัศนคติเชิงลบ	-.333	.000	-.333	.000	-.268	.000	-.342	.000

จากตารางที่ 4 พบว่าทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุของนิสิต อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 และ

ทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของ
นิสิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001

การอภิปรายผล

1. ผลการวิจัยพบว่าทัศนคติสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มี
ทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง อาจเนื่องมาจากนิสิตรู้สึกว่าคุณค่าผู้สูงอายุเป็นผู้ที่
สามารถเป็นที่พึ่งทางใจ เป็นที่ปรึกษาให้คำแนะนำกับลูกหลานได้ มีความมั่นคงทาง
อารมณ์ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มักยิ้มแย้มแจ่มใส นอกจากนั้นยังมองว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มี
คุณค่าน่ายกย่อง เป็นผู้ที่บุกเบิกทำสิ่งต่างๆ มาก่อนนิสิตส่วนใหญ่มีปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุ
ซึ่งพบว่านิสิตมีสมาชิกที่เป็นผู้สูงอายุอยู่ในครอบครัวถึงร้อยละ 41.26 ทำให้เกิดการเรียนรู้
และเกิดทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุ โดยนิสิตจะมีส่วนในการทำหน้าที่ดูแลปรนนิบัติ
ผู้สูงอายุ ให้ความเคารพนับถือ ปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนของผู้สูงอายุ นอกจากนั้น
นิสิตยังเคยปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุในสังคมโดยผ่านกิจกรรมของคณะและภาควิชาทำให้เกิด
การเรียนรู้และพัฒนาทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุในส่วนของมหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ ได้ปลูกฝังนิสิตให้มีจิตสำนึกที่รู้จักเคารพผู้ที่อาวุโสกว่า การเคารพศักดิ์ศรี
ความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมให้แสดงออกอย่างเหมาะสมกับผู้อื่น มีสัมมาคารวะกับผู้อาวุโส
(กองกิจการนิสิต, 2558) สอดคล้องกับการศึกษาของ กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และคณะ
(2553: 30-32) ที่ได้ศึกษาทัศนคติต่อผู้สูงอายุของคนสองวัยคือวัยทำงาน และวัยเรียนใน
กรุงเทพมหานครและปริมณฑล พบว่า ประชากรทั้งสองวัยมีทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงอายุ โดย
บุคคลทั้งสองวัยเห็นด้วยอย่างยิ่งว่า ผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีคุณค่าและประสบการณ์ของ
ผู้สูงอายุเป็นประโยชน์แก่ คนรุ่นหลัง สอดคล้องกับบทความพิเศษเรื่อง “คุณค่าผู้สูงอายุ
ในสังคมไทย” ของ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
(2557: 18 - 22) ที่กล่าวว่าทำให้คุณค่าผู้สูงอายุยังอยู่ในระดับที่น่าพอใจ ผู้สูงอายุนับเป็น
บุคคลที่มีคุณค่าแก่สังคม บุคคลส่วนใหญ่มีทัศนคติเชิงบวกกับผู้สูงอายุโดยเฉพาะการเป็น
บุคคลที่ควรได้รับความเคารพนับถือ การเป็นผู้ที่ถ่ายทอดประสบการณ์สู่คนรุ่นหลัง
นอกจากนั้นผู้สูงอายุยังเป็นตัวอย่างและเป็นที่พึ่งของลูกหลานได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าสังคมไทย

ยังเป็นสังคมที่เกื้อหนุนมีสัมพันธภาพที่ตีมองเห็นคุณค่าของผู้สูงอายุและสอดคล้องกับการศึกษาของ Oliveira et al. (2015) ได้ศึกษาทัศนคติของเด็กวัยเรียนที่อาศัยอยู่กับผู้สูงอายุในประเทศบราซิล พบว่า เด็กวัยเรียนมีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุมากกว่าทัศนคติต่อเชิงลบ ซึ่งการปฏิสัมพันธ์กับผู้สูงอายุมีส่วนสัมพันธ์กับทัศนคติเชิงบวก

2. ผลการวิจัยพบว่า นิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุอยู่ในระดับปานกลาง อาจเนื่องมาจากนิสิตบางส่วนยังมีความรู้สึกลัวว่าผู้สูงอายุเป็นคนขี้บ่น คิดมาก และเป็นคนรุ่มแกหัวโบราณ สอดคล้องกับคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557: 18 – 22) ที่ศึกษาทัศนคติเชิงลบของประชาชนทุกวัยต่อผู้สูงอายุ พบว่าผู้สูงอายุยังเป็นบุคคลที่มีคุณค่าแก่สังคม แต่การให้คุณค่าลดลงเมื่อเทียบกับอดีต เนื่องจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีทำให้ผู้สูงอายุถูกลดบทบาทการเป็นแหล่งองค์ความรู้ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ในครอบครัวที่ลดลงทำให้การยอมรับนับถือต่อผู้สูงอายุลดลงไปด้วย ทำให้ความเคารพ เกรงใจ และเชื่อฟังลดลง สอดคล้องกับการศึกษาของ Power (1992: 19-25) ที่ศึกษาทัศนคติต่อผู้สูงอายุของนักเรียนอายุ 16-19 ปีในประเทศไอร์แลนด์พบว่า นักเรียนมีทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุมากกว่าทัศนคติเชิงบวก นักเรียนร้อยละ 66 ไม่มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้สูงอายุ นักเรียนร้อยละ 52 มีทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุ โดยนักเรียนที่มีทัศนคติเชิงลบมองว่าผู้สูงอายุมีลักษณะหัวโบราณ เอาแต่ใจตนเอง เป็นคนน่าเบื่อ และอารมณ์ไม่มั่นคง

3. ผลการวิจัยพบว่า นิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากนิสิตมีโอกาสตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ ให้ความร่วมมือช่วยเหลือผู้สูงอายุในกิจกรรมต่างๆ ให้ความช่วยเหลือในการดำเนินชีวิต เช่น การพาข้ามถนน การพยุงให้ขึ้น การช่วยเหลือของ การสละคิวให้แก่ผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นว่านิสิตส่วนใหญ่ได้รับการอบรมและปลูกฝังที่ดีให้มีความเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุจากครอบครัวในการปฏิบัติตนต่อญาติผู้ใหญ่และผู้สูงอายุด้วยความเคารพนับถือ การมีมารยาทที่ดีมีสัมมาคารวะ ให้เกียรติผู้ที่มีความอาวุโสกว่า ในส่วนของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีนโยบายให้ความสำคัญต่อการพัฒนานิสิตโดยกำหนดคุณลักษณะของนิสิตตามอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คือ “สำนึกดี มุ่งมั่น

สร้างสรรค์ สามัคคี” โดยมีการปลูกฝังจิตสำนึกที่ดีของนิสิตในการเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุ และบุคคลที่อ่อนแอกว่า นอกจากนั้นกองกิจการนิสิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีการส่งเสริมให้นิสิตมีค่านิยมที่เหมาะสมต่อการดำเนินชีวิต การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ การพัฒนาการแสดงออกที่เหมาะสมกับผู้อื่น การมีสัมมาคารวะต่อผู้ใหญ่ และรู้จักกาลเทศะที่เหมาะสมกับบุคคล รวมถึงการมีจิตสำนึกด้านคุณธรรมในดำเนินชีวิตและการประพฤติปฏิบัติเพื่อส่วนรวมและสังคม (กองกิจการนิสิต, 2558) ในด้านสังคมได้มีการกำหนดค่านิยมหลักของคนไทย ในด้านการเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุโดยปลูกฝังให้ประชาชนทุกคนมีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์ สอดคล้องกับ การศึกษาของ คณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557: 18 - 22) ที่กล่าวว่า ผู้สูงอายวยังได้รับการเกื้อหนุนจากครอบครัวค่อนข้างสูง โดยผู้สูงอายุ ร้อยละ 80-90 ได้รับการเกื้อหนุนด้านการเงิน การดูแลสุขภาพและสิ่งของ ซึ่งเป็นการแสดงถึงการให้ความสำคัญและการตอบแทนบุญคุณของคนในครอบครัวต่อผู้สูงอายุ โดยพบว่า กลุ่มเยาวชนให้การเกื้อหนุนด้านสุขภาพและการทำกิจวัตรประจำวันมากที่สุด ขณะที่วัยแรงงานเกื้อหนุนด้านการเงิน สิ่งของและสุขภาพมากที่สุด

4. ผลการวิจัยพบว่า พบว่านิสิตคณะสังคมศาสตร์ที่มีเพศต่างกันมีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยนิสิตหญิงมีระดับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุสูงกว่านิสิตชาย อาจเนื่องมาจากการอบรมสั่งสอนภายในครอบครัวที่พ่อแม่มักส่งเสริมให้ลูกชายมีลักษณะของความเป็นผู้นำ แข็งแรง ไม่แสดงออกทางอารมณ์ ส่วนลูกสาวส่งเสริมให้เป็นผู้ที่มีความเรียบร้อย อ่อนโยน ใส่ใจดูแลผู้อื่น Bem (1974) กล่าวถึงลักษณะบทบาททางเพศของชาย หญิง ลักษณะความเป็นหญิง (Feminine) จะมีลักษณะอ่อนโยน ห่วงใย ช่วยเหลือ เป็นมิตรมีน้ำใจ ใส่ใจต่อผู้อื่น ส่วนลักษณะบทบาทความเป็นชาย (Masculine) จะมีลักษณะทะเยอทะยาน ชอบแข่งขัน ก้าวร้าว มีภาวะผู้นำ แข็งแรงกล้าแสดงออก พื้นฐานบทบาทหญิงชายที่นิสิตได้เรียนรู้มานั้นมีส่วนสัมพันธ์กับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุ ซึ่งสอดคล้องกับ Andreoni and Vesterlund (2001) ได้ศึกษา พบว่าเพศต่างกันมีผลต่อความเอื้อเฟื้อในเชิงเศรษฐศาสตร์ต่างกันโดยผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะเสียสละเอื้อเฟื้อ

มากกว่าผู้ชาย ผู้หญิงส่วนใหญ่มีแนวโน้มมีการเอื้อเฟื้ออย่างสม่ำเสมอในขณะที่ผู้ชาย พฤติกรรมเอื้อเฟื้อไม่สม่ำเสมอ และสอดคล้องกับ Seefeldt (2015) ที่ศึกษาเกี่ยวกับ บทบาททางเพศกับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อ พบว่า ผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะถูกคาดหวังต่อบทบาททางเพศให้มีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อมากกว่าผู้ชาย ส่งผลให้ผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะแสดง พฤติกรรมเอื้อเฟื้อมากกว่าผู้ชาย ความเอื้อเฟื้อจึงนับเป็นพฤติกรรมทางสังคมที่เกิดจาก อิทธิพลทางสังคมและความคาดหวังของผู้อื่น จากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้นิสิต หญิงมีแนวโน้มที่จะมีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุมากกว่านิสิตชาย

5. ผลการวิจัยพบว่า นิสิตคณะสังคมศาสตร์ ที่มีชั้นปีที่ศึกษาแตกต่างกัน มี พฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยชั้นปีที่ สูงขึ้นมีแนวโน้มพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องมาจากนิสิตได้รับการ อบรมและพัฒนาในทุกชั้นปีทั้งในห้องเรียนและการทำกิจกรรมเสริมหลักสูตรของนิสิต โดยมหาวิทยาลัยได้กำหนดให้นิสิตต้องเข้าร่วมกิจกรรมเสริมหลักสูตรไม่น้อยกว่า 50 ชั่วโมง เช่น กิจกรรมมหาวิทยาลัย กิจกรรมเสริมสร้างสมรรถนะ กิจกรรมเพื่อสังคม (กอง กิจกรรมนิสิต, 2558) ดังนั้นนิสิตมีชั้นปีที่สูงขึ้นจะมีประสบการณ์การเข้าร่วมกิจกรรมในการ ช่วยเหลือสังคมและบุคคลทุกช่วงวัยมากกว่านิสิตในชั้นปีที่ต่ำกว่า ซึ่งกิจกรรมเสริม หลักสูตรเหล่านี้มีส่วนในการพัฒนาพฤติกรรมของนิสิตให้มีเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น

6. ผลการวิจัยพบว่า นิสิตคณะสังคมศาสตร์ ที่มีผู้สูงอายุเป็นสมาชิกครอบครัว ต่างกัน มีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุแตกต่างกับนิสิตไม่มีผู้สูงอายุเป็นสมาชิกใน ครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยนิสิตที่มีสมาชิกในครอบครัวเป็น ผู้สูงอายุจะมีพฤติกรรมเอื้อเฟื้อมากกว่า นิสิตที่ไม่มีสมาชิกในครอบครัวเป็นผู้สูงอายุ อาจ เนื่องมาจากนิสิตได้รับการอบรมและปลูกฝังให้มีความเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุ โดยอาจได้รับ มอบหมายจากพ่อแม่ให้มีหน้าที่ดูแลผู้สูงอายุในครอบครัวแทนพ่อแม่ที่ต้องทำงานนอก บ้าน สอดคล้องกับการศึกษาของสอดคล้องกับการศึกษาของ Cicirelli (1983) ที่ศึกษา ความผูกพันของลูกกับพฤติกรรมการดูแลพ่อแม่ที่สูงอายุ พบว่าผู้ที่เกิดในครอบครัวที่มี ความรักผูกพันกันจะส่งผลต่อพฤติกรรมการช่วยเหลือเมื่อพ่อแม่เมื่อเข้าสู่วัยสูงอายุ ครอบครัวที่มีความรักผูกพันกันจะก่อให้เกิดความกตัญญูส่งผลให้เกิดการเอื้อเฟื้อ

ช่วยเหลือดูแลพ่อแม่ที่สูงอายุ และสอดคล้องกับคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557) ที่กล่าวถึงการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัยรุ่นกับผู้สูงอายุทำให้มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกับผู้สูงอายุมากขึ้น

7. ผลการวิจัยพบว่า ทักษะคิดเชิงบวกต่อผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิต คณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่นิสิตมีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุนิสิตจะมองว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่มีคุณค่าน่ายกย่อง ให้ความเคารพนับถือ ปฏิบัติตามคำแนะนำสั่งสอนของผู้สูงอายุ ส่งผลให้นิสิตมีความรู้สึกที่ดีต่อผู้สูงอายุ พร้อมทั้งจะให้ความช่วยเหลือทั้งด้านวัตถุ การสนับสนุนให้ความร่วมมือ และการช่วยเหลือโดยทั่วไปเมื่อมีโอกาส ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Khalaila (2013) ได้ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความเอื้อเฟื้อในการบริจาคอวัยวะจากนักศึกษาในมหาวิทยาลัย พบว่า ทัศนคติของนักศึกษามีผลต่อความเอื้อเฟื้อในการตัดสินใจบริจาคอวัยวะ ซึ่งสอดคล้องกับคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2557) กล่าวถึงการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างวัยรุ่นกับผู้สูงอายุทำให้มีการช่วยเหลือเอื้อเฟื้อกับผู้สูงอายุมากขึ้น

8. ผลการวิจัยพบว่า นิสิตคณะสังคมศาสตร์มีทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการที่นิสิตรู้สึกว่าผู้สูงอายุเป็นคนขี้บ่น คิดมาก และเป็นคนรุ่นเก่าหัวโบราณส่งผลให้ไม่อยากมีปฏิสัมพันธ์ด้วย ไม่อยากให้การช่วยเหลือ การมีทัศนคติเชิงลบอาจนำไปสู่การเกิดอคติต่อผู้สูงอายุได้ ซึ่งสอดคล้องกับ Power (1992: 19-25) ที่ศึกษาทัศนคติต่อผู้สูงอายุของนักเรียนอายุ 16-19 ปี ในประเทศไอร์แลนด์พบว่านักเรียนมีทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงอายุจะปฏิเสธการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้สูงอายุ และมองว่าผู้สูงอายุมีลักษณะหัวโบราณ เอาแต่ใจตนเอง เป็นคนน่าเบื่อ และอารมณ์ไม่มั่นคง สอดคล้องกับ กาญจนา ตั้งชลทิพย์ และคณะ (2553) ที่กล่าวว่าหากมีทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุย่อมส่งผลให้บุคคลมีแนวโน้มมีพฤติกรรมเชิงบวกและปฏิบัติดีต่อผู้สูงอายุ แต่หากมีทัศนคติเชิงลบต่อผู้สูงแล้วไม่สามารถแยกแยะจะทำให้เกิดการเหมารวมการมองผู้สูงอายุ

ในทางลบ (Negative Stereotypes) เช่น มองว่าผู้สูงอายุอ่อนแอ เชื่องช้า มีความเสื่อมถอยทั้งทางร่างกาย และจิตใจ ไม่สามารถเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ ได้ ซึ่งในความเป็นจริงผู้สูงอายุไม่ได้มีลักษณะที่เป็นแบบเดียวกันทั้งหมด ผู้สูงอายุบางคนมีสติปัญญาที่เฉียบคมและสร้างสรรค์ นอกจากนั้นยังสอดคล้องกับ นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน) (2555: 206) ที่กล่าวว่า การสอนและพัฒนาความเอื้อเพื่อสิ่งสำคัญต้องต่อต้านอคติเข้าข้างกลุ่มของตน และให้ความสนใจผู้อื่น เห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ เห็นได้ว่าอคติหรือทัศนคติเชิงลบส่งผลให้พฤติกรรมการเอื้อเพื่อช่วยเหลือลดลง

ข้อเสนอแนะ

1. ผลการวิจัยพบว่าพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุของนิสิตอยู่ในระดับสูง สามารถพัฒนาให้อยู่ระดับสูงต่อไปได้ โดยพัฒนาพฤติกรรมเอื้อเพื่อด้วยการสอนโดยตรง การเรียนรู้จากประสบการณ์ และการมีแบบอย่างที่ดีด้านความเอื้อเพื่อควบคู่กับการสอน ด้านจริยธรรม สอดคล้องกับ Rushton (1972) ได้เสนอแนวทางการขัดเกลาทางสังคม เพื่อสร้างพฤติกรรมเอื้อเพื่อโดยการเรียนรู้พฤติกรรมเอื้อเพื่อจากสถานการณ์ต่างๆ การส่งเสริมการรู้จักและจริยธรรมของนิสิตการเรียนรู้ผ่านการสอน การสาธิต การให้แรงเสริม การใช้ตัวแบบ และการปลูกจริยธรรมตามคำสอนทางศาสนาควบคู่ไปด้วย

2. ผลการวิจัยพบว่า นิสิตมีทัศนคติเชิงบวกอยู่ในระดับสูง และทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุมีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมเอื้อเพื่อต่อผู้สูงอายุ ดังนั้นผู้ที่เกี่ยวข้องควรเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อผู้สูงอายุให้แก่นิสิตอย่างต่อเนื่อง โดยในส่วนของครอบครัวควรมีการสร้างความรักความผูกพันในครอบครัว ปลูกฝังให้เกิดความเคารพต่อผู้ใหญ่และผู้อาวุโสในครอบครัว ในส่วนของสถาบันการศึกษาควรมีการสร้างทัศนคติเชิงบวกของนิสิตต่อผู้สูงอายุผ่านการเรียนรู้และการทำกิจกรรมเสริมหลักสูตรเพื่อให้มีประสบการณ์ต่อผู้สูงอายุให้เกิดการยอมรับในคุณค่าศักดิ์ศรี ให้การเคารพนับถือของผู้สูงอายุ เช่น กิจกรรมค่ายปันรักโดยให้นิสิตลงพื้นที่ในการจัดกิจกรรมช่วยเหลือผู้สูงอายุ ในชุมชน กิจกรรมจิตอาสาโดยแนะนำให้นิสิตไปช่วยเหลือผู้สูงอายุในหน่วยงานต่างๆ ในส่วนของสังคมหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดความเคารพต่อ

ผู้สูงอายุ เพื่อเป็นแบบอย่างของเยาวชนรุ่นหลัง เช่น กิจกรรมรดน้ำดำหัวผู้สูงอายุ กิจกรรมสานสัมพันธ์ระหว่างวัย การเชิญคุณค่าให้แก่ผู้สูงอายุที่เป็นแบบอย่างในชุมชน เช่น ปราชญ์ชุมชน ผู้ทรงภูมิปัญญาท้องถิ่น ผู้สูงอายุที่เป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น กิจกรรมดังกล่าวจะช่วยส่งเสริมสัมพันธ์ภาพและทัศนคติที่ดีต่อผู้สูงอายุอันนำไปสู่พฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งนี้เป็นการทัศนคติและพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุของนิสิตคณะสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ซึ่งสามารถศึกษาตัวแปรนี้กับประชากรกลุ่มอื่น เช่น กลุ่มบุคลากรที่ให้บริการผู้สูงอายุ กลุ่มเด็กและเยาวชนสมาชิกในครอบครัวที่มีผู้สูงอายุ เป็นต้น
2. ควรมีการศึกษาตัวแปรอื่นๆที่สัมพันธ์กับพฤติกรรมเอื้อเฟื้อต่อผู้สูงอายุ เช่น รูปแบบการอบรมเลี้ยงดู สัมพันธภาพในครอบครัว การยอมรับผู้สูงอายุ บทบาททางเพศ เป็นต้น
3. การศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติที่มีต่อผู้สูงอายุที่มีความหลากหลายตามสังคมวัฒนธรรมของประเทศในภูมิภาคอาเซียน
4. การศึกษาระบบสังคมและสวัสดิการที่เอื้อต่อคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในประเทศไทย หรือประเทศในภูมิภาคอาเซียนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์เชิงนโยบายต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา ตั้งชลทิพย์และคณะ. (2553). *คุณค่าผู้สูงอายุไทย* : มุมมองจากคนสองวัย. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นพมาศ อึ้งพระ (ธีรเวคิน). (2555). *จิตวิทยาสังคม*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2547). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: จามจุรีโปรดักท์. บริษัท.
- ประเสริฐ อัสสันตชัย. (2556). *ปัญหาสุขภาพที่พบบ่อยในผู้สูงอายุและการป้องกัน*. กรุงเทพมหานคร: ยูเนียนครีเอชั่น.
- สุทธิชัย จิตะพันธุ์กุล. (2544). *หลักสำคัญของเวชศาสตร์ผู้สูงอายุ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2557). *ภาวะสังคมไทย ไตรมาสหนึ่งปี 2557*. สืบค้นเมื่อ 30 เมษายน 2558, จาก http://www.nesdb.go.th/temp_social/data/SocialOutlookQ1-2014.pdf.
- สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล. (2558). *แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545 – 2564)*. สืบค้นเมื่อ 20 เมษายน 2558, จาก http://www.thaicentenarian.mahidol.ac.th/TECIC/index.php?option=com_content&view=article&id=49:-2-2545-2564&catid=39:policy&Itemid=60.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2558). *เตรียมตัวให้พร้อมไว้ ในวัยผู้สูงอายุ*. สืบค้นเมื่อ 5 สิงหาคม 2558, จาก http://service.nso.go.th/nso/nsopublish/citizen/news/poll_elderly-1.jsp.
- สุริยเดว ทรีปาตี. (2554). *เด็กเจนเอเรชั่น แอลฟากับการเรียนรู้*. สืบค้นเมื่อ 30 กรกฎาคม 2558, จาก <http://educa2014.com/wp-content/uploads/2014/11/d17-29.pdf>.
- Andreoni, J. and Vesterlund, L.(2001). “Which is the fair sex?: gender differences in altruism.” *The Quarterly Journal of Economics*. pp. 293-312.
- Bem, S. L. (1974). *The measurement of psychological androgyny*. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42, 155-162.
- Cicirelli,V. G.(1983). “Adult children's attachment and helping behavior to elderly parents: a path model.” *Journal of Marriage and Family*.Vol. 45, No. 4 (Nov. 1983). pp. 815-825.

- Culbertson, H.M. (1968). *"What is an attitude?."* Journal of Cooperative Extension. Summer 1968. pp. 79-84.
- Fishbein, M., and Ajzen, I. (1975). *Belief, Attitude, Intention, and Behavior: an Introduction to Theory and Research.* Reading: Addison-Wesley.
- Khalaila, R. (2013). "Religion, altruism, knowledge and attitudes toward organ donation: a survey among a sample of Israeli college students." *Med Law.* Vol.32 No.1 (Mar. 2013). pp. 115-129.
- Kilty, K.M. (1968). *"Attitudinal Affect and Behavioral Intentions."* Technical Report. No. 65 (November, 1968). pp.1-22.
- Millon,T, Lerner, M. J. ,Weiner, I. B. (2003). *Handbook of Psychology, Personality and Social Psychology.* New Jersey : John Wiley & Sons.
- Oliveira, N.A., Luchesi, B.M., Inouye, K., Barham, E.J., Pavarini, S.C.(2015). "Assessment of the attitudes toward aging among children who live with the elderly." *Acta Paul Enferm.* Vol.28 No.1. pp. 87-94.
- Power, B. (1992). *Attitudes of Young People to Aging and the Elderly.* National Council for the Elderly. Report No. 16. Dublin, Ireland: National Council for the Elderly.
- Seefeldt, L.D.(2015). *Gender Stereotypes Associated with Altruistic Acts.* Online <http://www2.uwstout.edu/content/rs/2008/10Gender%20Altruism%20for%20publication.pdf>. Retrieved for 5 August, 2015.
- Sijuwade,P. O.(2009). *Attitudes towards old age: a study of the self-image of aged.* Study Home Com Sci, Vol.3 No.1. pp.1-5.

การเปลี่ยนแปลงของงานพัฒนาชนกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย :
จากพระศาสนจักรคาทอลิกสู่องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิก (ค.ศ. 1950-2000)¹
The Transformation of Ethnic Development Work in Northern Thailand
: From the Catholic Church to Catholic-Inspired NGOs

พรณัฏทิพย์ เพ็ชรวิจิตร²

Phanthip Petchvichit³

บทคัดย่อ

งานแพร่ธรรมและงานพัฒนาเป็นสิ่งที่พระศาสนจักรคาทอลิกได้กระทำควบคู่กันมาเป็นเวลายาวนาน โดยไม่เลือกเชื้อชาติ ศาสนา แต่เมื่อบริบทโลกเปลี่ยนแปลงไป องค์กรทางศาสนาถูกลดบทบาทลงอย่างมากในโลกสมัยใหม่ที่เชื่อมั่นในเหตุผลนิยม ศาสนาถูกมองว่าเป็นเรื่องส่วนบุคคล การปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญคือ การสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 (ค.ศ.1962-1965) ภายใต้อิทธิพลหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และสงครามเย็น ปัญหาหลักคือ ผู้อพยพลี้ภัยในพื้นที่ต่างๆ ทั่วโลก พระศาสนจักรคาทอลิกซึ่งเป็นองค์กรที่มีฐานอยู่ทั่วโลก จึงได้ปรับบทบาทตามการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 โดยเน้นการทำงานกับผู้อพยพและลี้ภัย สำหรับพระศาสนจักรคาทอลิกไทยก็มีการปรับตัวเช่นเดียวกัน ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในงานพัฒนาชนกลุ่มชาติพันธุ์ที่พระศาสนจักรและคณะนักบวชได้เริ่มทำงานพัฒนามาตั้งแต่คริสต์ทศวรรษ 1950 เป็นต้นมา แม้ว่าการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะเป็นส่วนหนึ่งในการปรับตัวของพระศาสนจักร แต่ขณะเดียวกันก็เป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุดของชนกลุ่มชาติพันธุ์ด้วย

คำสำคัญ องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิก, งานพัฒนา, ชนกลุ่มชาติพันธุ์, พระศาสนจักรคาทอลิก

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง แนวคิดและกลยุทธ์ในงานพัฒนาของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อชนกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย พ.ศ. 2530-2550 ซึ่งได้รับทุนจาก โครงการทุนวิจัยมหาวิทยาลัย สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์

² ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ The Department of History, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Abstract

The Roman Catholic Church has been performing services, development work and supporting charities simultaneously for a long time regardless of race or religion. When the world's context changed, the roles of the religious organizations were significantly reduced in the modern world that held onto reasonability. Therefore, religion became a personal choice. The Roman Catholic Church has been transformed constantly and one of the important events is the Vatican Council II (1962-1965 C.E.) after World War II and the Cold War. The major problem was immigrants around the world. The Roman Catholic Church based in different areas adjusted itself according to the Vatican Council II and started development work by focusing on immigration problems. The Catholic Church in Thailand changed itself too. This Change made a difference in ethnic development work of the Church and the orders which has begun since 1950s. The transformation of the Catholic Church is beneficial to the ethnic groups in Northern Thailand.

Keywords : Catholic-Inspired NGOs, Development work, Ethnic groups, the Catholic Church

บทนำ

บทความนี้ผู้วิจัยมุ่งแสดงให้เห็นการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกในการรับมือกับปัญหาจากการพัฒนาในโลกร่วมสมัย ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนที่ทำให้เกิดการทำงานพัฒนาในด้านต่างๆ ของพระศาสนจักรคาทอลิกสากล รวมไปถึงการเกิดขึ้นของ *องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิก (Catholic based NGOs)* ที่ถูกก่อตั้งขึ้นเพื่อจัดการกับปัญหาหลากหลาย อันเนื่องจากการพัฒนากระแสหลัก นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังมุ่งสะท้อนบทบาทในงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ของพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย เพราะคนส่วนใหญ่จะรับรู้เฉพาะงานพัฒนาระบบการศึกษาและการแพทย์เท่านั้น

ในแวดวงวิชาการมีงานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับศาสนาคริสต์ทั้งนิกายคาทอลิกและโปรเตสแตนต์กับกลุ่มชาติพันธุ์ แต่ส่วนใหญ่ศึกษาการเปลี่ยนศาสนาของกลุ่มชาติพันธุ์ ส่วนงานศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกเพิ่งเริ่มมีการศึกษาในช่วง 5-6 ปีมานี้เอง โดยเป็นงานศึกษาของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับฝ่ายคาทอลิก สำหรับการเปลี่ยนแปลงของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยภายหลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 มีงานศึกษาถึงผลกระทบต่อพระศาสนจักรไทยและสังคมไทย ทว่าไม่ได้สะท้อนผลของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งถือว่าเป็นคริสตชนคาทอลิกของไทยกลุ่มใหญ่อีกกลุ่มหนึ่ง ดังนั้น บทความนี้จึงเป็นการศึกษาเพื่อเติมเต็มงานศึกษาก่อนหน้า โดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการเปลี่ยนแปลงของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยอันเนื่องจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 กับงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย

ผู้วิจัยจะเริ่มต้นโดยการสำรวจภาพรวมการเปลี่ยนแปลงของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลท่ามกลางบริบทโลกสมัยใหม่ที่ยึดมั่นในปฏิธานนิยมและอัตถิภาวนิยม เป็นเหตุให้ศาสนาลดบทบาทลง พระศาสนจักรจึงต้องมีการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งเกิดการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ที่ถือเป็นการกลับใจครั้งสำคัญ อันจะส่งผลต่อเนื่องหาในส่วนต่อมาที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนจักรท้องถิ่นในเอเชียภายใต้บริบทหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และผลการสังคายนาฯนี้ยังได้ให้อิสระแก่การทำงานแพร่ธรรมและงานพัฒนาของพระศาสนจักรท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น ทว่าในช่วงเวลาดังกล่าวพระศาสนจักรท้องถิ่นในเอเชียก็ต้องเผชิญหน้ากับการต่อต้านในยุคหลังอาณานิคมกับปัญหาใหญ่เรื่องผู้อพยพและผู้ลี้ภัย ส่วนที่สามผู้วิจัยมุ่งนำเสนอการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยภายหลังการสังคายนาและอิทธิพลจากพระศาสนจักรท้องถิ่นเอเชียที่มีมากขึ้น ภายใต้บริบทภายในประเทศที่มีทั้งกระแสต่อต้าน ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ นำเสนอว่าพระศาสนจักรคาทอลิกไทยจะมีกลยุทธ์ในการปรับตัวเพื่อเผชิญหน้ากับสถานการณ์เหล่านี้อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

- 1 เพื่อศึกษาการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกในบริบทโลกร่วมสมัย
- 2 เพื่อศึกษาผลจากการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

เนื่องจากเป็นบทความวิจัยทางประวัติศาสตร์และเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงดำเนินการตามวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเริ่มจากทบทวนวรรณกรรม กำหนดคำถามวิจัยและขอบเขตในการศึกษา โดยธรรมเนียมปฏิบัติงานศึกษาทางประวัติศาสตร์จะจำกัดขอบเขตการศึกษาด้วยกรอบ 2 ประการ คือ ระยะเวลาและพื้นที่ โดยครั้งนี้ผู้วิจัยจำกัดพื้นที่โดยเลือกกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือหรือในเขตสังฆมณฑลเชียงใหม่เป็นกรณีศึกษา เนื่องจากเป็นพื้นที่แรกที่คาทอลิกเข้าไปทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ ทั้งยังมีความเคลื่อนไหวในงานพัฒนาของคาทอลิกในพื้นที่ดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

สำหรับระยะเวลาในการศึกษาผู้วิจัยกำหนดโดยใช้ช่วงระหว่าง ค.ศ.1950-2000 เนื่องจากบริบทหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีผลกระทบและก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในพระศาสนจักรคาทอลิก ประกอบกับเป็นช่วงเวลาที่กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยได้รับผลกระทบทั้งจากแนวทางการพัฒนากระแสหลัก การปราบปรามคอมมิวนิสต์ และที่สำคัญคือ ตลอดระยะเวลาดังกล่าวกลุ่มชาติพันธุ์ต้องเผชิญกับการเบียดขับให้กลายเป็น “คนอื่น” หรือ “ชายขอบ” ส่วนจุดสิ้นสุดใน ค.ศ.2000 นั้น มิได้หมายความว่างานพัฒนาของกลุ่มชาติพันธุ์ของฝ่ายคาทอลิกสิ้นสุดลงแต่อย่างไร ทว่าเพื่อให้ครอบคลุมช่วงเวลาที่องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกที่ทำงานเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะถือกำเนิดขึ้น ซึ่งจะสะท้อนการเปลี่ยนแปลงในงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ของฝ่ายคาทอลิกได้อย่างชัดเจน รวมถึงการทำงานในระยะแรกขององค์กรนี้ แต่เนื่องจากภายหลัง ค.ศ.2000 จะมีประเด็นและความซับซ้อนมากขึ้น ทำให้ผู้วิจัยเลือกจะศึกษาถึงปีดังกล่าวเท่านั้น

เมื่อกำหนดคำถามวิจัยและขอบเขตวิจัยแล้ว ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยประวัติศาสตร์ในการศึกษา เริ่มจากการรวบรวมหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ซึ่งทำ

การรวบรวมจากพระสมณสาสน์ บันทึกการประชุมของสภาพระสังฆราชแห่งเอเชีย (FABC) ที่จัดเป็นหลักฐานชั้นต้น นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังได้ศึกษาจากหลักฐานชั้นรอง อาทิ หนังสือ บทความวิจัย งานวิจัย รวมถึงวารสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระศาสนาจักรคาทอลิกและงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์

นอกจากหลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว งานวิจัยจำเป็นจะต้องรวบรวมข้อมูลจากบุคคลสำคัญที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับฝ่ายคาทอลิกและงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ ผู้วิจัยจึงได้เข้าสัมภาษณ์และเก็บรวบรวมข้อมูลจากทั้งคณะทำงานของคาทอลิกและกลุ่มชาติพันธุ์ที่คาทอลิกทำงานพัฒนา ได้แก่ บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร บาทหลวงวิชัย โภคทวี บาทหลวงวินัย บุญลือ และบาทหลวงบุญเลิศ สร้างกุศลในพสุธา รวมไปถึงบุคลากรที่ทำงานร่วมกับคาทอลิก ได้แก่ คุณสุนทร วงศ์จอมพร, คุณชุตี งามอรุณเลิศ, คุณสรินยา กิจประยูร, และคุณกิงแก้ว จันดีบ ทั้งนี้ผู้วิจัยยังได้สัมภาษณ์กลุ่มชาติพันธุ์ที่ร่วมงานพัฒนากับฝ่ายคาทอลิก ได้แก่ พ่อหลวงจอนิ โอโอเฮา, พ่อหลวงศรีมา พุ่งเมืองทอง, และพะตีปูหลุ บุญลือ

หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรทั้งชั้นต้นและชั้นรอง รวมถึงหลักฐานสัมภาษณ์ทั้งหมด ผู้วิจัยจะต้องทำการวิพากษ์ความน่าเชื่อถือและข้อเท็จจริงที่ได้จากหลักฐาน โดยการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของหลักฐานต้องพิจารณาถึงแหล่งที่มาของหลักฐาน ผู้สร้างหลักฐานว่าเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นที่หลักฐานนำเสนอมากน้อยเพียงใด และมีผลได้ผลเสียต่อเรื่องที่เขียนหรือไม่ รวมไปถึงการตรวจสอบจากหลักฐานของฝ่ายตรงข้ามในส่วนหลักฐานที่เป็นข้อมูลสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยตนเอง โดยเลือกบุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษาโดยตรง อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องพิจารณาถึงบริบทแวดล้อมของผู้ให้สัมภาษณ์ว่าส่งผลต่อความน่าเชื่อถือของข้อมูลมากน้อยแค่ไหน รวมถึงอาจต้องตีความข้อมูลสัมภาษณ์ร่วมกับข้อมูลเอกสารเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความน่าเชื่อถือและใกล้เคียงความจริงมากที่สุด

เมื่อได้ทำการวิพากษ์หลักฐานเรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลที่ผ่านมาการวิพากษ์ร่วมกับบริบทแวดล้อมทางประวัติศาสตร์ทั้งในมิติด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม รวมไปถึงแนวคิดของนักวิชาการที่ได้ทำการศึกษาไว้ก่อนหน้านี้ โดยเฉพาะใน

ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มชาติพันธุ์ จากนั้นจึงประมวลและเรียบเรียงเป็นงานเขียนประวัติศาสตร์การปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกภายใต้บริบทหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 และผลกระทบต่อการปรับตัวของงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ภาคเหนือของไทย

ผลการศึกษา

จากการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์ ผลการศึกษาได้ถูกเรียบเรียงเป็นงานประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงของพระศาสนจักรสากลกับผลกระทบต่องานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นมูลเหตุในการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลและผลกระทบของการปรับตัวนั้นที่มีต่องานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์โดยบุคลากรของคาทอลิกในประเทศไทย ภายใต้บริบทแวดล้อมในแต่ละช่วงเวลา มีผลการศึกษา ดังนี้

บริบทโลกสมัยใหม่กับการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกสากล

บริบทโลกสมัยใหม่ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา โลกตะวันตกได้ก้าวสู่ยุคแห่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เกิดการเปลี่ยนแปลงโลกทัศน์ คำอธิบายธรรมชาติและชีวิต นักประวัติศาสตร์เชื่อว่าการเปลี่ยนแปลงและการแพร่กระจายของโลกทัศน์ดังกล่าวนี้ เป็นผลมาจากเทคโนโลยีการพิมพ์ที่ก้าวหน้า ทำให้ข้อค้นพบทางดาราศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ปรัชญาการเมือง และการปฏิรูปศาสนาของนิกายโปรเตสแตนต์แพร่กระจายอย่างรวดเร็ว พระศาสนจักรไม่สามารถควบคุมความคิดของคนในสังคมยุโรปได้อีกต่อไป ทั้งยังกลายเป็นเป้าโจมตีของบรรดานักคิดในเวลานั้น และเริ่มไม่ยอมรับอำนาจสูงสุดของพระศาสนจักรอีกต่อไป (Casanova, 1994, p. 47)

ขณะเดียวกันอีกกระแสหนึ่งที่ก่อตัวควบคู่กันไป นั่นคือ การปฏิวัติอุตสาหกรรมในช่วงครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 18 ส่งผลต่อการเกิดขึ้นของเมืองและชนชั้นกลางในเมือง คนกลุ่มนี้มีลักษณะการดำเนินชีวิตประจำวันแตกต่างไปจากผู้คนในสังคมชนบท ความเป็นปัจเจก (individual) มากขึ้น ซึ่งลักษณะดังกล่าวไม่สอดคล้องกับค่านิยมทางศาสนา เพราะความเป็นปัจเจกนั้นรวมถึงเรื่องของการนับถือศาสนาที่กลายเป็นเรื่องส่วนบุคคลมากขึ้นด้วย คนเหล่านี้ในรุ่นต่อมาก็ได้กลายเป็นผู้ยึดมั่นในทฤษฎีโลกิยานุวัติ อัน

เกิดจากแนวคิดของบรรดานักวิชาการ นั้นยังทำให้ทฤษฎีดังกล่าวทรงพลังในการอธิบายสังคมยุคสมัยใหม่อย่างยิ่ง

พระศาสนจักรคาทอลิกเริ่มมีการปรับตัวมาตั้งแต่ ค.ศ. 1891 โดยการออก คำสอนคาทอลิกเพื่อสังคม (Catholic Social Teaching) ฉบับแรกคือ สมณสาสน์สิ่งใหม่ (Rerum Novarum) ของพระสันตะปาปาเลโอที่ 13 มีสาระสำคัญว่าด้วย ปัญหาเรื่องสิทธิของผู้ใช้แรงงานเป็นสำคัญ โดยสอนให้คริสตชนผู้ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าแสดงความรักและความเมตตาต่อเพื่อนมนุษย์ ไม่เพียงแต่ให้การสงเคราะห์เท่านั้น ทว่าจะต้องช่วยเหลือให้สามารถดำรงชีวิตอย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ด้วย (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น.108-109) พระสมณสาสน์ฉบับนี้ถูกมองว่าเป็นการกลับใจของพระศาสนจักรที่หันกลับมาพิจารณาบทบาทและหน้าที่ต่อโลกสมัยใหม่ (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น. 138-139) ทั้งยังสะท้อนให้เห็นความพยายามในการแสดงบทบาทสาธารณะของพระศาสนจักรคาทอลิกด้วย

ช่วงก่อนการออกสมณสาสน์สิ่งใหม่ สังคมยุโรปผ่านการปฏิวัติอุตสาหกรรม โรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก เกิดการจ้างแรงงานตามมา ปัญหาคือ ความยากจนและสภาพความเป็นอยู่ที่เลวร้ายของแรงงาน เนื่องจากการเอารัดเอาเปรียบของนายจ้าง (Aubert & Boileau, 2003. pp.23-24) แรงงานเหล่านี้เป็นเป้าหมายของพระศาสนจักรในเวลานั้นที่จะต้องให้ความช่วยเหลือตามหลักศาสนา ประกอบกับความตื่นตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนในยุโรปช่วงคริสต์ทศวรรษ 1880-1890 มีการรวมตัวของชนชั้นแรงงานเป็นจำนวนมากในขณะนั้น (Davies, 2013, pp.46-51) พระศาสนจักรคาทอลิกซึ่งเห็นถึงความสำคัญในประเด็นนี้และถือเป็นหน้าที่ของตนเองที่จะต้องเข้ามาช่วยเหลืออย่างน้อยที่สุดโดยการเตือนสติบรรดาคริสตศาสนิกชนให้ตระหนักถึงปัญหา อย่างไรก็ตาม การปรับตัวในช่วงแรกนี้ไม่ได้รับความสนใจจากสาธารณชน เนื่องจากยังไม่มีกรเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

ภายหลังมีการออกสมณสาสน์อีกหลายฉบับต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน เมื่อโลกต้องประสบกับปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง รวมไปถึงการเกิดขึ้นของสงครามโลกทั้งสองครั้งที่เกิดการเข่นฆ่ากันอย่างเหี้ยมโหด เทคโนโลยีที่ทันสมัยถูกนำมาใช้

เพื่อประหัตประหารชีวิตมนุษย์ด้วยกัน พระสันตะปาปาจอห์นที่ 23 จึงได้ออกสมณสาส์นว่าด้วย *สันติภาพในโลก (Pacem in Terris)* และทรงเรียกประชุมพระสังฆราชในการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ใน ค.ศ. 1962 เสร็จสิ้นใน ค.ศ. 1965 ในสมัยของพระสันตะปาปาปอลที่ 6 (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น.141-142)

อาจพิจารณาบทบาทที่โดดเด่นของพระศาสนจักรคาทอลิกในช่วงเวลานี้ว่าเป็นผลมาจากปัจจัยสำคัญ 2 ประการคือ 1) การเป็นองค์กรทางศาสนาที่สามารถระดมทุนได้มาก ขณะที่รัฐบาลของแต่ละประเทศได้รับความเสียหายจากสงคราม ทำให้องค์กรทางศาสนาทุกศาสนา เข้ามามีบทบาทหลักในการช่วยเหลือและฟื้นฟู (Ferris, 2005, p.315) และ 2) สภาพการกดขี่ขูดรีดแรงงานและผลจากสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ไม่เพียงแต่สร้างความพินาศย่อยยับและความตาย ซึ่งเป็นที่ประจักษ์ชัดในทันที ทว่าได้ก่อให้เกิดผลกระทบในระยะยาวอื่นๆ ตามมามาก ได้แก่ ปัญหาเรื่องผู้อพยพและผู้ลี้ภัย อันเนื่องมาจากการขีดเส้นแบ่งเขตแดนในช่วงสงครามและหลังสงครามโลกสิ้นสุดลง รวมถึงปัญหาชนกลุ่มน้อยในสังคมที่เกิดจากความพยายามในการสร้างความมั่นคงของรัฐชาติ (Tomas, 2012, pp.14-15) นั่นทำให้ความเชื่อมั่นในความก้าวหน้าและเหตุผลของมนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ถูกตั้งคำถาม ผู้วิจัยมองว่าปัจจัยทั้งสองประการมีส่วนทำให้พระศาสนจักรคาทอลิก และศาสนาอื่นๆ สามารถเรียกศรัทธาและกอบกู้สถานะของพระศาสนจักรให้ฟื้นคืนมาได้ในระดับหนึ่ง

อย่างไรก็ตาม บริบทโลกช่วงสงครามเย็นที่ประเทศมหาอำนาจทั้งสหรัฐอเมริกาและสหภาพโซเวียตต่างก็ใช้ “การพัฒนา” เป็นเครื่องมือในการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองและแสวงหาแนวร่วม โดยเฉพาะค่ายเสรีประชาธิปไตยที่ได้นำแนวทางการพัฒนาโดยมีตะวันตกเป็นต้นแบบไปปรับใช้กับประเทศร่วมค่าย แนวทางการพัฒนาดังกล่าวนี้นั้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลัก ทั้งยังปฏิเสธบทบาทและความสำคัญของศาสนา ทว่าผลจากการพัฒนากลับทำให้เกิดปัญหาที่ยากจะแก้ไข โดยเฉพาะในบรรดาประเทศที่ถูกจัดว่าเป็น “ประเทศด้อยพัฒนา” หรือ “ประเทศโลกที่สาม” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น.51-62) นั่นทำให้บทบาทศาสนาในงานพัฒนายังคงถูกละเลยต่อไป

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาผลของสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ซึ่งถือเป็นการกลับใจครั้งสำคัญของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลอันมีผลต่อการปรับตัวของพระศาสนจักรท้องถิ่นทั่วทุกภูมิภาค (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น.83-84) การสังคายนาครั้งนี้มีผลที่สำคัญ 3 ประการ ดังนี้

ประการแรกคือ *การยอมรับและปรับตัวให้เข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่น (contextualization)* ส่วนหนึ่งก็เพื่อให้การทำงานแพร่ธรรมสามารถดำเนินต่อไปได้ท่ามกลางกระแสต่อต้านเจ้าอาณานิคม ซึ่งพระศาสนจักรท้องถิ่นถูกมองว่าเป็นส่วนที่หลงเหลืออยู่จากยุคอาณานิคม ดังนั้น การปรับตัวในลักษณะที่ลดภาพลักษณ์ความเป็นตะวันตกและการเน้นยุโรปเป็นศูนย์กลาง (Eurocentric) จึงอาจเป็นการลดแรงต้านจากสังคมท้องถิ่นได้บางส่วน นอกจากนี้ยังทำให้พระศาสนจักรยอมรับการมีส่วนร่วมของ *ฆราวาส* ในงานพัฒนามาก อีกทั้งยังเน้นแนวทางการพัฒนาสังคมด้วยวิธีจัดตั้งและทำงานเป็นองค์กร (organizations) (ปรีชา จินตเสวีวงศ์, 2531, น.202-204) จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าผลของการสังคายนาเปิดโอกาสให้พระศาสนจักรท้องถิ่นทำงานอย่างเป็นอิสระและทำงานได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น

ประการที่สอง พระศาสนจักรคาทอลิกได้ย้ำประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนอย่างชัดเจนอีกครั้งหนึ่งในการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 เนื่องจากภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ประเทศต่างๆ ที่เคยตกอยู่ภายใต้อาณานิคมตะวันตกได้ทยอยประกาศเอกราช ทำให้บรรดารัฐเอกราชใหม่ทั้งหลายจำเป็นต้องสร้างความเป็นหนึ่งเดียวกันภายในชาติท่ามกลางความแตกต่างหลากหลายทางเชื้อชาติและศาสนา อีกทั้งการขีดเส้นแบ่งเขตแดนรัฐชาติโดยมิได้คำนึงถึงความแตกต่างดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาความขัดแย้งระหว่างเชื้อชาติที่เจ้าอาณานิคมได้ก่อไว้ ดังนั้น ปัญหาหลักที่โลกต้องเผชิญคือ *ผู้อพยพและผู้ลี้ภัย* รวมไปถึงปัญหาชนกลุ่มน้อยในแต่ละประเทศ (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น.137-140) ในการสังคายนาครั้งนี้พระศาสนจักรคาทอลิกจึงมุ่งเน้นการแก้ไขปัญหารights of human beings เป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญ

ประการที่สาม พระศาสนจักรปรับตัวและเสวนา (dialogue) กับโลกภายนอกและต่างศาสนามากขึ้น ผลของการสังคายนาโดยสรุปคือ “การปรับกิจการแพร่ธรรมให้

ทันสมัยต่อภาวะโลกปัจจุบันและให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น เปลี่ยนท่าทีจากเจ้านายมาเป็นผู้รับใช้ อีกทั้งยังเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับปัญหาสังคมโดยตรง มุ่งหมายที่จะเป็นความหวัง คำตอบ และทางเลือกที่สามแก่คนในสังคม” (ปริชา จินตเสวีวงศ์, 2531, น. 183) นอกจากนี้ยังมีแนวโน้มที่จะดึงแนวทางวิทยาศาสตร์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการแก้ไขปัญหา ซึ่งเราจะเห็นถึงท่าทีประนีประนอมกับโลกภายนอกมากขึ้น นับว่าความพยายามในการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่นี้เป็นสิ่งที่ท้าทายอย่างมาก เรียกได้ว่าเป็นการเปลี่ยนโลกทัศน์ที่มีต่อโลกภายนอก และต้องปรับตัวเข้าหาวัฒนธรรมและผู้คนที่ครั้งหนึ่งพระศาสนจักรมองว่าเป็นอนารยะ การที่พระศาสนจักรคาทอลิกเปิดตัวเองออกสู่ภายนอก โดยเฉพาะการเสวนากับศาสนาอื่นๆ นั้น นับว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่เป็นรูปธรรมและชัดเจนมากที่สุดในการเปลี่ยนแปลงเพื่อดำรงอยู่ในสังคมโลกสมัยใหม่

พระศาสนจักรท้องถิ่นหลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 กับแนวทางการพัฒนาชุมชนชาติพันธุ์

แนวทางการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ทำให้พระศาสนจักรท้องถิ่น ในที่นี้คือพระศาสนจักรคาทอลิกในเอเชียมีความเป็นอิสระในการแพร่ธรรมและการทำงานพัฒนามากยิ่งขึ้น เนื่องจากก่อนหน้าการสังคายนาพระศาสนจักรท้องถิ่นจะต้องรอคำสั่งคำแนะนำ หรือแนวทางการดำเนินงานจากวาติกัน แต่ด้วยแนวทางของพระสันตะปาปาปอลที่ 6 และที่ประชุมสังคายนาครั้งนี้เน้นย้ำถึงหน้าที่และบทบาทหลักของพระศาสนจักรท้องถิ่นในการแพร่ธรรม ทำให้ภายหลัง ค.ศ. 1965 ซึ่งเป็นปีที่การสังคายนาเสร็จสิ้น พระศาสนจักรคาทอลิกในเอเชียก็เริ่มมีการจัดการประชุมและจัดตั้งองค์กรต่างๆ ขึ้นจำนวนมาก

ใน ค.ศ.1970 มีการรวมตัวกันของพระศาสนจักรคาทอลิกท้องถิ่นเพื่อจัดตั้งสหพันธ์สภาพระสังฆราชเอเชีย (The Federation of Asian Bishops' Conferences หรือ FABC) ขึ้นที่กรุงมะนิลา ประเทศฟิลิปปินส์ ด้วยความมุ่งหวังที่จะประกาศข่าวดีโดยการเสวนาและอยู่เคียงข้างผู้คนส่วนมากในเอเชีย อันได้แก่ คนหนุ่มสาว คนยากจน รวมไปถึงคนต่างศาสนา โดยคำนึงถึงวัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ สหพันธ์สภา

พระสังฆราชเอเชียมีการจัดประชุมร่วมกันเป็นประจำทุก 4 ปี ซึ่งพระศาสนจักรคาทอลิกของประเทศต่างๆ ในเอเชียจะเวียนกันเป็นเจ้าภาพ การประชุมแต่ละครั้งจะมีมิตรร่วมซึ่งเป็นแนวทางในการทำงานแพร่ธรรมและงานพัฒนา โดยสรุป คือ พระศาสนจักรเอเชียให้ความสำคัญกับชีวิตมนุษย์ สิ่งแวดล้อม สิ่งสร้างทั้งหลาย ส่วนหนึ่งเป็นผลจากความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าผู้สร้าง ทั้งยังถูกผนวกรวมกับแนวคิดของฮินดูและพุทธอันเป็นศาสนาพื้นเมือง (บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์, 2553, น.83-85, 98)

เมื่อย้อนกลับมาพิจารณาบริบทของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ความพยายามสร้างความเป็นหนึ่งเดียวของรัฐชาติ ก่อให้เกิดการเบียดขับกลุ่มชนที่มีความแตกต่างในแง่ของเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมให้กลายเป็นคนชายขอบของสังคมหรือไม่ก็ถูกกลืนกลายผ่านนโยบายชาตินิยม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น.72-73) ประกอบกับสภาวะการณสงครามเย็น ปัญหาอุดมการณ์ที่แตกต่างระหว่างสังคมนิยมกับเสรีนิยม ทั้งสองฝ่ายต่างก็เร่งหาแนวร่วมด้วยการใช้ “การพัฒนา” ที่นำเสนอให้กับบรรดาโลกที่สามเป็นเครื่องมือ การพัฒนาที่โลกตะวันตกเป็นผู้กำหนดแบบแผนนั้น ได้ก่อให้เกิดผลเสียร้ายแรงต่อประเทศโลกที่สาม โดยเฉพาะกับบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังถูกเบียดขับให้อยู่ชายขอบมากยิ่งขึ้น ทั้งยังกลายเป็นแพะรับบาปในประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมและยาเสพติดที่เกิดขึ้นหลายพื้นที่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น.74-79)

นอกจากปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ภายในของแต่ละประเทศแล้ว ภาวะสงครามเย็นและสงครามตัวแทนยังส่งผลให้นานาชาติยังต้องเผชิญกับปัญหาใหญ่อันเป็นผลมาจากสงครามและการเมืองระหว่างประเทศที่ไม่ได้คำนึงถึงความหลากหลายทางเชื้อชาติและศาสนาของผู้คน พร้อมๆ กับการกำเนิดรัฐเอกราชจำนวนมากในระยะดังกล่าวก็เกิดการอพยพและลี้ภัยของชนกลุ่มน้อย ในส่วนของพระศาสนจักรในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยความร่วมมือของพระศาสนจักรและองค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกในประเทศต่างๆ ได้ร่วมกันให้ความช่วยเหลือผู้ลี้ภัยและผู้อพยพจากภัยสงครามคอมมิวนิสต์ในอินโดจีน โดยเป็นการช่วยเหลือและให้บริการในทุกด้านทั้งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม รวมไปถึง

การแพทย์และยารักษาโรค ส่วนผู้อพยพที่ทำงานด้วยก็มีทั้งชาวลาว เขมร และเวียดนาม (บุญเทียน ทองประสาน, 2531, น.21)

สภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นสอดคล้องกับแนวทางของพระศาสนจักรคาทอลิก หลังการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 รวมไปถึงพระศาสนจักรในเอเชียที่มีจุดยืนอยู่เคียงข้างผู้ยากไร้ และเคารพในสิทธิมนุษยชน เมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์การแพร่ธรรมจนถึงปัจจุบันแล้วจะพบว่าธรรมชาติงานของพระศาสนจักรท้องถิ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จะเป็นการแพร่ธรรมและพัฒนาในหมู่กลุ่มชาติพันธุ์ อันเนื่องมาจากความยากลำบากในการแพร่ธรรมให้กับประชากรส่วนใหญ่ในแต่ละประเทศที่ต่างก็นับถือศาสนาสากสกล ได้แก่ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม อยู่ก่อนแล้ว (Winzeler, 2008, pp.45-46) สหพันธ์สภาพระสังฆราชเอเชียก็ตระหนักดีว่ากลุ่มชาติพันธุ์เป็นส่วนสำคัญของประชากรพระศาสนจักรในเอเชีย ทั้งยังต้องการรักษาคุณค่าดั้งเดิมของสังคมกลุ่มชาติพันธุ์ ที่ขณะนี้กำลังถูกโลกทุนนิยมรุกคืบเข้าไปจนก่อให้เกิดผลกระทบต่อคุณค่าดั้งเดิมในสังคมของพวกเขา ดังนั้น แนวทางการทำงานของพระศาสนจักรในเอเชียจึงจะต้องช่วยเหลือพวกเขาเพื่อดำรงไว้ซึ่งสิทธิมนุษยชนและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมไปถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งด้านเศรษฐกิจและการศึกษาเป็นหลัก (บุญเลื่อน หนั้นทรัพย์, 2553, น.89)

ปัญหาของกลุ่มชาติพันธุ์ที่พระศาสนจักรเอเชียต้องเผชิญมีลักษณะคล้ายคลึงกัน อันเกิดจากการสร้างรัฐชาติและการพัฒนาประเทศ งานแพร่ธรรมและงานพัฒนาของพระศาสนจักรในประเทศต่างๆ จึงมุ่งทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ (Winzeler, 2011A, pp.203-219), (Silliman & Noble, 1998, p.142) พระศาสนจักรในแต่ละพื้นที่จะเน้นให้ความช่วยเหลือด้านเศรษฐกิจให้พ้นจากความยากจน รวมไปถึงช่วยให้กลุ่มชาติพันธุ์สามารถเลื่อนสถานะทางสังคมผ่านการศึกษา ความช่วยเหลือในลักษณะนี้ทำให้ถูกมองว่ากลุ่มชาติพันธุ์หันมาเข้ารีตคาทอลิกก็เพราะต้องการหนีพ้นจากสภาพยากไร้หรือที่เรียกกันว่า “คริสเตียนข้าว” หรือ “Rice Christians” (Winzeler, 2011A, pp.206-209)

แม้ว่าจะต้องเผชิญปัญหากับกลุ่มชาติพันธุ์เหมือนกัน แต่แนวทางและกลยุทธ์ในการทำงานของพระศาสนจักรในแต่ละประเทศก็必将มีความแตกต่างกันในรายละเอียด เนื่องจากบริบทแวดล้อมภายในที่แตกต่างกันออกไป เช่น กรณีของฟิลิปปินส์ที่ประชากร

ส่วนใหญ่นับถือศาสนาคริสต์ทำให้พระศาสนจักรคาทอลิกมีอำนาจต่อการกำหนดนโยบายของรัฐสูง (Bautista & Lim, 2009, p.2) และไม่ต้องเผชิญกับความหวาดระแวงของคนต่างศาสนา ต่างจากกรณีของไทยที่เป็นศาสนาของคนส่วนน้อยในสังคม ในบางช่วงเวลายังถูกหวาดระแวงและเบียดขับ อย่างไรก็ตาม การปรับตัวของพระศาสนจักรสากลก็ช่วยให้พระศาสนจักรในประเทศต่างๆ ปรับตัวเข้ากับสังคมและทำงานทั้งแพร่ธรรมและงานพัฒนาได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อันจะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อปวงประชาโดยทั่วกัน

พระศาสนจักรไทยกับการแก้ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ในบริบทการเมืองไทย

มิชชันนารีคาทอลิกชาวโปรตุเกสได้เดินทางเข้ามายังแผ่นดินสยามตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ และต้องเผชิญกับอุปสรรคนานาประการจากทั้งฝ่ายผู้ปกครองที่ในแต่ละช่วงเวลามีนโยบายต่อนักบวชต่างชาติต่างศาสนาแตกต่างกันออกไป สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเมื่อพิจารณาจากประวัติศาสตร์พระศาสนจักรคาทอลิกพบว่า การแพร่ธรรมจะได้รับการตอบรับอย่างดีในหมู่ชาวจีน ชาวลาว และชาวญวนที่อพยพเข้ามาเป็นแรงงานในประเทศไทย (Strate, 2011, pp.63-64) เราจะเห็นว่าตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นต้นมางานหลักของมิชชันนารีคาทอลิกมักจะเป็นการทำงานกับชนกลุ่มน้อยของสังคม

กระทั่งในสมัยของสังฆราชปัลเลอรักซ์ได้มีความพยายามที่จะเข้าไปแพร่ธรรมในภาคเหนือของไทย ใน ค.ศ.1843 ได้ส่งบาทหลวง 2 ท่านเข้าไปในพื้นที่ แต่ถูกต่อต้านจากเจ้าเมืองเหนือในเวลานั้น อย่างไรก็ตาม พระศาสนจักรคาทอลิกยังคงไม่ละความพยายามและได้ส่งบาทหลวงขึ้นไปเพื่อเตรียมการแพร่ธรรมในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ กระทั่งใน ค.ศ.1931 คุณพ่อมิราเบลกับคุณพ่อนิโคลาส ได้ซื้อที่ดินและสร้างโบสถ์ที่เชียงใหม่ สองปีต่อมาเกิดกลุ่มคาทอลิกขึ้นที่ อ.แม่ริม จ.เชียงใหม่ และเวียงป่าเป้า จ.เชียงราย จากนั้นจึงค่อยๆ แพร่ไปยังพื้นที่ห่างไกลอื่นๆ (สังฆมณฑลเชียงใหม่, 2557, น. 47-48)

สำหรับช่วงแรกเมื่อขยายเข้าไปแพร่ธรรมในภาคเหนือบริเวณพื้นที่ราบก็ยังคงมีคนเข้ารับบัพติศมา เนื่องจากเครื่องมือหนึ่งในการเผยแพรศาสนาของบาทหลวง คือ การแพทย์และการศึกษา ยังคงเป็นที่ต้องการในเวลานั้น แต่ภายหลังพุทธศวรรษ 2500 (ค.ศ.1958-

1967) เป็นต้นมา การพัฒนาพื้นที่ภาคเหนือโดยรัฐทำให้การเปลี่ยนศาสนาคนพื้นราบมีความเป็นไปได้น้อยลง นั่นเป็นเหตุผลที่ทำให้คณะบาทหลวงคาทอลิกมุ่งเข้าไปพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่สูงโดยใช้การแพทย์และการศึกษาเป็นเครื่องมือ (Winzeler, 2011A, pp.206-209) การแพร่ธรรมประสบความสำเร็จอย่างมากในหมู่ชาวเขา ทำให้งานพัฒนาของสังฆมณฑลเชียงใหม่เป็นการทำงานกับบรรดาพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์เสียเป็นส่วนใหญ่

การแพร่ธรรมในหมู่กลุ่มชาติพันธุ์ภาคเหนือของไทยก้าวหน้าขึ้นอย่างมากในคริสต์ทศวรรษ 1950 ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่เกิดการปฏิวัติในประเทศจีนใน ค.ศ.1949 จีนกลายเป็นคอมมิวนิสต์ ทำให้บรรดามิชชันนารีต้องเดินทางออกนอกประเทศ บางส่วนมีความประสงค์จะเข้าร่วมงานแพร่ธรรมในไทย ซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของพระสังฆราชโซแวง จึงได้มอบหมายงานแพร่ธรรมในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ให้แก่คณะเบธาราม ใน ค.ศ.1953 คุณพ่อเชกีน็อตกับคุณพ่อโพญินีได้เริ่มงานแพร่ธรรมในหมู่ชาวปกากะญอ ในเวลาไม่นานคุณพ่อทั้งสามได้ขยายงานแพร่ธรรมในหมู่ชาวเขาออกไปในอีกหลายจังหวัดในภาคเหนือ ทั้งยังรวมไปถึงการแพร่ธรรมแก่ชาวเขาเผ่าอื่นๆ ด้วย (สังฆมณฑลเชียงใหม่, 2557, น.49-50) นับเป็นการวางรากฐานให้กับงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ของสังฆมณฑลเชียงใหม่ในเวลาต่อมา

เมื่อพิจารณาจากบริบททางประวัติศาสตร์ในประเทศไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา จะเห็นว่าทั้งการสร้างความเป็นหนึ่งเดียวในชาติและการพัฒนากระแสหลักในช่วงพุทธทศวรรษ 2500 (ค.ศ.1958-1967) เป็นต้นมา เป็นการเบียดขับกลุ่มชาติพันธุ์ที่เรียกกันว่า “ชาวเขา” ให้กลายเป็นคนชายขอบ กลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ห่างไกลไม่ได้รับความสนใจในการพัฒนาจากรัฐ จึงถูกมองจากคนทั่วไปว่าเป็นพวก “ด้อยพัฒนา” (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น.72-76) ทำให้ไม่ได้รับความสนใจจากรัฐในการจะพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่อย่างเท่าเทียมและเสมอหน้ากับชาวไทยพื้นราบ

อย่างไรก็ตาม มิชชันนารีคาทอลิกที่มุ่งเข้าหาชาวเขาหรือกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อการแพร่ธรรมกลับตระหนักถึงความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งในเวลานั้นถือเป็นปัญหาเร่งด่วน เนื่องจากบรรดากลุ่มชาติพันธุ์เผชิญกับปัญหาการขาดแคลนข้าว โครงการที่มิชชันนารีเหล่านี้ริเริ่มขึ้นคือ โครงการ “ธนาคาร

ข้าว” ที่ช่วยแก้ไขปัญหาคือพื้นฐานในการดำรงชีพของกลุ่มชาติพันธุ์ กิจกรรมเหล่านี้ริเริ่มโดยคุณพ่อบาทหลวงชาวตะวันตก ซึ่งในเวลาต่อมาบาทหลวงพื้นเมืองก็เข้ามาสานงานต่อ (นายจอห์น โอโดเชา, 2558)

ธนาการข้าวมีที่มาจากพื้นฐานความคิดแบบสหกรณ์ในยุโรป ด้วยการให้ชาวบ้านที่ยากจนช่วยเหลือกันและกัน ในระยะเริ่มแรกบาทหลวงจะหาทุนเพื่อซื้อพันธุ์ข้าวและนำไปให้ชาวบ้านที่นับถือคาทอลิกปลูก และเมื่อได้ผลผลิตชาวบ้านก็จะต้องนำข้าวมาคืน โดยเพิ่มจำนวนในส่วนที่ถือเป็นดอกเบี้ย ซึ่งข้าวเหล่านี้ก็จะถูกนำไปให้คนอื่น ๆ ในชุมชนยืมต่อไป จากนั้นจึงได้มีการขยายงานไปยังชุมชนคาทอลิกในพื้นที่ต่างๆ ทั่วภาคเหนือ (บุญเทียน ทองประสาน, 2531, น.25-26)

การที่บาทหลวงพื้นเมืองเข้ามาทำหน้าที่แทนบาทหลวงตะวันตกนั้น ส่วนหนึ่งเป็นปัญหาเรื่องการขาดแคลนบุคลากรในการทำงานทั้งการแพร่ธรรมและงานพัฒนาที่ต้องทำควบคู่กันไป ประกอบกับปัญหาความหวาดระแวงตะวันตกที่ศาสนาครีสต์ถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของเจ้าอาณานิคม ปัญหาเหล่านี้พระศาสนจักรสากลและพระศาสนจักรไทยต่างก็ตระหนักดี และสะท้อนผ่านการปรับตัวตามนโยบายการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 โดยมีการฝึกอบรมสามเณรเพื่อบวชเป็นบาทหลวง ในส่วนของกลุ่มชาติพันธุ์เองก็มีเด็กชายและเด็กหญิงจำนวนหนึ่งได้รับการบวชเป็นบาทหลวงหรือเป็นภคินีในคณะต่างๆ โดยเฉพาะที่สังฆมณฑลเชียงใหม่ที่มีบาทหลวงชาวปากาเอะอยู่หลายท่าน เช่น คุณพ่อวินัย บุญลือ อธิการบ้านสวนเจ็ดริน คณะเยสุอิต คุณพ่อบุญเลิศ สร้างกุศลในพสุธาอุปสังฆราชสังฆมณฑลเชียงใหม่ เป็นต้น

บทบาทของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยในด้านการพัฒนาชัดเจนมากขึ้นภายใต้บริบทความหวาดระแวงภัยคอมมิวนิสต์ของรัฐบาล ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนที่นำโดยปัญญาชนและนักศึกษาที่ได้เข้าไปทำงานพัฒนาชนบทตั้งแต่พุทธทศวรรษ 2510 (ค.ศ. 1968-1977) เช่น มูลนิธิบูรณะชนบทแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ โครงการบัณฑิตอาสาสมัคร เป็นต้น (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2548, น.106-107) ต้องยุติการทำกิจกรรมเนื่องจากถูกระแวงและกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ (ยุกติ มุกดาวิจิตร, 2548, น.60)

รัฐบาลได้พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเข้าไปเพื่อสกัดกั้นคอมมิวนิสต์ รวมถึงการใช้องค์กรทางศาสนาเข้าไปทำงานพัฒนาชาวเขาในพื้นที่ห่างไกลที่รัฐละเลยตลอดมา

สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกที่เริ่มก่อตั้งใน ค.ศ. 1970 ภายใต้ชื่อ “สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา” เดิมคือ คณะกรรมการสังคมสงเคราะห์แห่งสภาพระสังฆราชคาทอลิกแห่งประเทศไทย กลายเป็นอีกหนึ่งองค์กรหลักในการขับเคลื่อนงานพัฒนาชนบท (ยุคติ มุกดาวิจิตร, 2548, น.59) ที่ยังคงดำเนินการต่อมาจนกลายเป็นองค์กรหลักในการพัฒนาชนบทและกลุ่มชาติพันธุ์ ส่งผลให้ศาสนาคริสต์ในช่วงก่อนหน้านี้ต้องเผชิญความหวาดระแวงได้รับการยอมรับในบทบาทด้านการพัฒนามากยิ่งขึ้น ซึ่งเราไม่อาจปฏิเสธได้ว่ารัฐมององค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกเป็นส่วนหนึ่งในการเข้าถึงชนบทที่ห่างไกล เพราะอย่างที่เราพบว่าแนวคิดพื้นฐานของคาทอลิกเองไม่สอดคล้องกับอุดมการณ์คอมมิวนิสต์ การที่รัฐใช้องค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกเป็นเครื่องมือดังกล่าวนี้ดำเนินมาจนกระทั่งปัจจุบัน เนื่องจากองค์กรเหล่านี้ติดต่อกับชุมชนและเข้าถึงชุมชนอยู่ตลอดเวลา (คุณสุนทร วงศ์จอมพร, 2558)

นอกจากบทบาทในงานพัฒนาชนบทและกลุ่มชาติพันธุ์ที่โดดเด่นมากขึ้นของสภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา ในช่วงพุทธทศวรรษ 2520 (ค.ศ.1978-1987) ยังเป็นองค์กรที่บุกเบิกแนวคิดงานพัฒนาที่เน้นศักยภาพของชุมชนและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นการเพิ่มอำนาจให้แก่ชุมชน มีนักพัฒนาคนสำคัญอย่าง *บาทหลวงนิพนธ์ เทียนนิหาร* ที่เป็นทั้งผู้ปฏิบัติและนักทฤษฎีคนสำคัญ แนวทางดังกล่าวนี้เวลาต่อมารู้จักกันในชื่อ “วัฒนธรรมชุมชน” คุณพ่อนิพนธ์ได้ใช้แนวทางดังกล่าวกับงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย โดยทำงานกับชาวปกาเกอะญอเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความยากจน งานพัฒนาที่เกิดขึ้นจะมุ่งเน้น “การผลิตให้พอยังชีพ หรือความสามารถในการผลิตพอบริโภค ซึ่งเชื่อกันว่าสูญหายไปพร้อมกับกรอบจำของระบบทุนนิยมต่อชุมชน” (จาเมรี เชียงทอง, 2543, น.14-16) คุณพ่อนิพนธ์ยังได้สร้างเครือข่ายงานพัฒนานาวัฒนธรรมชุมชนกับองค์กรพัฒนาเอกชนและนักพัฒนาเอกชนอื่นๆ ทั้งในศาสนาและต่างศาสนาอีกด้วย เช่น คุณบำรุง บุญปัญญา เป็นต้น (ประยงค์ วรรณรงค์, 2555, น.41,92)

งานพัฒนาในทัศนะของนักพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนจะต้องเป็นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือ จะต้องให้ความสำคัญกับมิติของวิถีชีวิต ศาสนา รวมถึงด้านของจิตใจของทุกคนในชุมชน ไม่ได้มุ่งเน้นเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว เหมือนกับการพัฒนากระแสหลัก เนื่องจากนักพัฒนาแนววัฒนธรรมชุมชนเห็นว่า “...ปัญหาเศรษฐกิจในแง่ของจิตสำนึกทางเศรษฐกิจ ซึ่งยังเป็นจิตสำนึกระดับผิวเผิน มันเป็นปัญหาว่าเราไม่เข้าใจขบวนการของระบบสัญลักษณ์ทั้งหมดของชุมชน นั่นคือ เราไม่แตะตรงระบบจิตสำนึกที่ลึกๆ เลย จุดนี้เองเป็นจุดที่สรุปว่า ‘ทำไมโครงการทางเศรษฐกิจของเราไม่กระตุ้น ไม่ได้เป็นกุญแจไขประตูเข้าไปถึงชีวิตของชาวบ้าน’...” (บุญเทียน ทองประสาน, 2531, น.161-162) ดังนั้น นักพัฒนาแนวนี้จึงใช้วัฒนธรรมเป็นฐานของการพัฒนา โดยศึกษาจากประวัติศาสตร์ชุมชนเพื่อค้นหาระบบคุณค่าและภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่ในชุมชน และพัฒนาบนฐานคิดเหล่านี้ ทั้งหมดก็เพื่อ “...แสวงหาแบบวิถีชีวิตอย่างใหม่บนพื้นฐานของชุมชนดั้งเดิม เพื่อหลีกเลี่ยงและต่อสู้กับกระแสวัฒนธรรมที่กำลังครอบงำชุมชนอยู่...” (ยุกติ มุกตาวิจิตร, 2548, น.13)

สำหรับการนำแนวทางวัฒนธรรมชุมชนเข้ามาปรับใช้กับงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ขององค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิก โดยเสริมจากงานหลักที่บรรดาคุณพ่อเจ้าวัดในแต่ละพื้นที่ดูแล นั่นคือ โครงการธนาคารข้าวและธนาคารวัว/ควาย จากเดิมงานพัฒนาดังกล่าวมุ่งเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว พิจารณาจากชื่อโครงการ “ธนาคาร” มีมิติด้านการเงิน ด้วยหวังให้พี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์มีความมั่นคงทางอาหาร ในแง่ที่คุณพ่อนิพนธ์มองว่า “ถ้าเราเอาแต่เศรษฐกิจหรือธนาคารข้าวเข้าไป มันก็เป็นการช่วยได้เพียงชั่วคราวชั่วคราว มันเป็นการช่วยในลักษณะเฉพาะหน้า และในท้ายที่สุดธนาคารข้าวก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาชีวิตในหมู่บ้านได้...” (บุญเทียน อ้างถึงใน ยุกติ มุกตาวิจิตร, 2548, น.43)

ดังนั้น งานพัฒนาของคุณพ่อนิพนธ์ที่นำแนวทางวัฒนธรรมชุมชนเข้ามาปรับใช้จะต้องคำนึงถึงมิติทางด้านวัฒนธรรมและความเข้มแข็งของชุมชน การจะบรรลุเป้าหมายดังกล่าวนี้จำเป็นต้องพัฒนาบุคลากรในชุมชน สร้างผู้นำชุมชนขึ้นมาเพื่อที่พวกเขาจะสามารถสานต่องานขององค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกหรือโบสถ์ในพื้นที่ หรือสามารถริเริ่ม

โครงการใหม่ๆ ต่อไปได้ ดังตัวอย่างของธนาคารข้าวเมื่อคุณพ่อนิพนธ์เข้ามาทำงานก็มีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นคือ เมื่อให้ข้าวแก่ชาวบ้านไปปลูกแล้วได้ผลผลิตจะให้ชาวบ้านนำข้าวที่ก่อนหน้านี้นี้จะต้องส่งคืนศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่ไปส่งมอบให้กับหมู่บ้านอื่นๆ ที่ยังประสบปัญหาการขาดแคลนข้าวแทน (บุญเทียน ทองประสาน, 2531, น.26) ในแง่นี้จะเห็นได้ว่าเริ่มมีการให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในงานพัฒนาและให้ความช่วยเหลือชุมชนอื่นๆ โดยองค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกอย่างศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่เป็นเพียงผู้คอยให้คำปรึกษา ไม่ได้เป็นผู้ริเริ่มและปฏิบัติอีกต่อไป กระทั่งปัจจุบันนี้ได้เกิดเป็น “กองบุญข้าว” ที่ชาวบ้านส่งต่อให้กับพี่น้องที่ยังยากไร้ รวมไปถึงนำข้าวเหล่านี้ไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยพิบัติในที่ต่างๆ (นิพนธ์ เทียนนิหาร, 2558)

แต่เมื่อเข้าสู่พุทธทศวรรษ 2530 (ค.ศ.1988-1997) ดูเหมือนว่าผลของการพัฒนาประเทศสะท้อนออกมาผ่านการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย รวมไปถึงประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะเดียวกันมีประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นทั่วโลก สำหรับไทยเองพื้นที่ป่าที่ลดจำนวนลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้รัฐไทยต้องออกแผนแม่บทป่าไม้เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว ทว่ามุมมองของกรมป่าไม้และคนส่วนใหญ่ในสังคมไทยเห็นว่าการที่ป่าไม้ถูกทำลายนั้น เป็นผลมาจากชาวเขาและชาวบ้านที่ยากไร้บุกรุกเข้าไปในพื้นที่ป่า ซึ่งในขณะนั้นถือว่าเป็นของรัฐ นี่เป็นสาเหตุหนึ่งที่มีการจำกัดพื้นที่ป่าและพยายามย้ายถิ่นของบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยร่วมกับป่ามาเป็นเวลานาน นอกจากนี้ยังทำให้พื้นที่ทำกินของกลุ่มชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่สูงลดลง จนก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ (เบลโล, 2542, น.263-275)

หากพิจารณาถึงรากเหง้าของปัญหาทรัพยากรป่าไม้จะพบว่าแท้จริงแล้วเป็นผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนากระแสหลัก เนื่องจากการเน้นพัฒนาอุตสาหกรรมเพียงด้านเดียว ทำให้ภาคเกษตรกรรมต้องแบกรับภาระหนัก ข้ำร้ายแนวทางการพัฒนาภาคเกษตรกรรมที่เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อจำหน่าย ได้ทำลายความมั่นคงทางอาหารของเกษตรกร โดยเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงซึ่งเคยพึ่งตนเองได้กลับต้องพึ่งพิงตลาดมากขึ้นทุกขณะ ส่วนคนพื้นราบไรที่ดินทำกินก็เริ่มย้ายถิ่นรุกเข้าไปในพื้นที่สูง ก่อให้เกิดการหักล้างถางป่าเพิ่มมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ตัวการสำคัญคือกลุ่มทุนที่ได้รับสัมปทานให้ทำไม้

อย่างถูกกฎหมาย แต่กลุ่มชาติพันธุ์กลับกลายเป็นผู้รับบาป (เบลโล, 2542, น.263-275) สภาพการณ์ดังกล่าวข้างต้นได้สร้างปัญหาให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งเป็นคนชายขอบของสังคมไทยมาเป็นเวลายาวนาน

ในเวลานั้นนอกจากงานศึกษาของนักวิชาการจำนวนมากที่ออกมาค้านกับแนวคิดของรัฐ การทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกตามแนวทางวัฒนธรรมชุมชนก็สามารถสร้างผู้นำในชุมชนที่เข้มแข็งจนสามารถเคลื่อนไหวเรียกร้องสิทธิในการอยู่ร่วมกับป่า เช่น คุณจอนิ โอโดเฮา ผู้ใหญ่บ้านหนองเต่า ต.แม่วิน อ.แม่วาง จ.เชียงใหม่ ที่ได้นำพี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ขมุมนุมปิดล้อมทำเนียบรัฐบาลคัดค้านนโยบายอพยพกลุ่มชาติพันธุ์ออกจากพื้นที่ป่าใน ค.ศ.1997 แม้แนวทางการเคลื่อนไหวดังกล่าวขัดต่อแนวทางความเชื่อของคาทอลิก ทว่าก็ยังได้รับความช่วยเหลือจากคุณพ่อวิชัย โภคทวี ซึ่งในเวลานั้นเป็นผู้ดูแลคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ (นายจอนิ โอโดเฮา, 2558)

จากสภาพการณ์ดังกล่าว บาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหารผู้มีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ตระหนักว่าเรื่อง สิทธิ เป็นปัญหาพื้นฐานที่สำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งในขณะนั้นงานพัฒนาในส่วนที่คุณพ่อรับผิดชอบเป็น “งานเย็น” ไม่สามารถที่จะทำควบคู่กับการเรียกร้องสิทธิและสิทธิของชาติของกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็น “งานร้อน” เพราะเกี่ยวข้องกับการเมือง ดังนั้น จึงได้เสนอเรื่องเข้าสู่สภามหาราช ซึ่งพระสังฆราชบุญเลื่อน หมั่นทรัพย์เห็นชอบและผลักดันจนเกิดองค์กรพัฒนาเอกชนคาทอลิกที่ทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์โดยตรงที่เน้นงานด้านสิทธิและสัญชาติคือ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ หรือ คชพ. ในปี ค.ศ.1991

คชพ. ถือกำเนิดขึ้นเพื่อดูแลเรื่องสัญชาติและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ เนื่องจากปัญหาพื้นฐานที่สุดคือ ยังมีกลุ่มชาติพันธุ์อีกเป็นจำนวนมากที่ไม่มีสัญชาติไทย นั่นทำให้พวกเขาไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ เปรียบเช่นพลเมืองไทย ดังนั้น การจะหาเอกสารมาแสดงสิทธิในการถือครองที่ดินนั้นยังเป็นไปไม่ได้ไม่ พระศาสนจักรไทยในเวลานั้นตระหนักถึงความเร่งด่วนของปัญหาดังกล่าว จึงได้มีการตั้งหน่วยงานดังกล่าวขึ้น และพระสังฆราชบุญเลื่อนได้ทาบทามให้คุณพ่อวิชัย โภคทวีเข้าร่วมงาน (บาทหลวงวิชัย โภคทวี, 2558) และต่อมาก็กลายเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงสำคัญในหน่วยงานนี้

การทำงานของ คชพ. จะเน้นลงพื้นที่เพื่อสำรวจปัญหาและเก็บรวบรวมหลักฐานในการยืนยันสิทธิ เพื่อดำเนินการขอสัญชาติไทยให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งก็มีกระบวนการและขั้นตอนทางกฎหมายที่ซับซ้อน ลำพังฝ่ายคาทอลิกเองยังขาดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถในด้านนี้ อย่างไรก็ตาม ด้วยความพยายามหาข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่องานของ คชพ. ทำให้คุณพ่อวิชัยได้พบกับ ดร.พันธุ์ทิพย์ กาญจนะจิตรา สายสุนทร ซึ่งเป็นอาจารย์คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในภายหลังจึงได้รับความร่วมมือจากอาจารย์พันธุ์ทิพย์และคณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งในส่วนการลงพื้นที่เก็บข้อมูลหลักฐานและในส่วนกระบวนการทางกฎหมาย (บาทหลวงวิชัย โภคทวี, 2558) การประสานงานระหว่าง คชพ. กับคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมไปถึงเจ้าหน้าที่ส่วนปกครองท้องถิ่นทำให้สามารถผลักดันจนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายเรื่องสัญชาติและช่วยให้พี่น้องกลุ่มชาติพันธุ์ได้รับการลงสัญชาติกว่า 1 แสนคน (ชุดิ งามอรุเลิศและสรินยา กิจประยูร, 2558) ทั้งนี้แนวทางการทำงานและกลยุทธ์ของ คชพ. ก็ได้ถูกรวบรวมเป็น “คู่มือปฏิบัติการเพื่อให้บุคคลมีสถานภาพทางกฎหมายที่ถูกต้อง” อันจะเป็นแนวทางให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ในการดำเนินการเรื่องสัญชาติด้วยตนเอง หรือแองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ที่จะเข้ามาให้ความช่วยเหลือกลุ่มชาติพันธุ์ในประเด็นเรื่องสิทธิและสัญชาติต่อไป (สรินยา กิจประยูร, ชุดิ งามอรุเลิศ, และคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์, 2544)

งานของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ดำเนินการควบคู่ไปกับการพัฒนาของศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่จนกระทั่งถึงปัจจุบัน (นิพนธ์ เทียนนิหาร, 2558) ในส่วนของอาจารย์พันธุ์ทิพย์เองก็ยังคงสานงานเรื่องสัญชาติและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์โดยไม่คำนึงถึงปัจจัยด้านศาสนาอยู่ตลอดเวลา ขณะที่ คชพ. ในส่วนกลางมีบทบาทลดลง แต่ในส่วนงานเรื่องสัญชาติและสิทธิของกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือยังคงทำงานอย่างต่อเนื่องในพื้นที่สังฆมณฑลเชียงใหม่โดยมีคุณกิ่งแก้ว จันดีเป็นผู้ประสานงาน

อภิปรายผลการศึกษา

จากผลการวิจัยที่ถูกเรียบเรียงเป็นประวัติศาสตร์งานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย ระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1950-2000 สามารถสรุปความสัมพันธ์ระหว่างการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลอันมีผลกระทบต่องานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย ซึ่งเป็นงานที่ฝ่ายคาทอลิกไทยดำเนินการอย่างต่อเนื่องเกือบ 7 ทศวรรษ โดยแบ่งประวัติศาสตร์ออกเป็น 3 ช่วง ที่สะท้อนจุดเปลี่ยนสำคัญของแนวทางการพัฒนา ท่ามกลางบริบทแวดล้อมทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่แตกต่างกันที่ทั้งพระศาสนจักรคาทอลิกไทยและกลุ่มชาติพันธุ์ต้องเผชิญได้ดังนี้

สำหรับงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือระยะเริ่มแรกเป็นการดำเนินการโดยมิชชันนารีที่มุ่งเน้นการแพร่ธรรมควบคู่ไปกับการพัฒนา ประกอบด้วยช่วงแรกที่มีมิชชันนารีเข้าไปในชนกลุ่มชาติพันธุ์ประสบปัญหาความยากไร้ สิ่งที่บรรดามิชชันนารีคาทอลิกจำเป็นต้องทำคือ การแก้ปัญหาเฉพาะหน้าเพื่อให้กลุ่มชาติพันธุ์มีพอกิน ทำให้ละเลยความสำคัญของวัฒนธรรมและคุณค่าที่มีอยู่ในชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์

ช่วงที่สองภายหลังการสังคายนาวาติกัน การปรับตัวของพระศาสนจักรสากลส่งผลต่องานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยอย่างชัดเจนคือ การยอมรับและเห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่ให้กลุ่มชาติพันธุ์เป็นตัวขับเคลื่อน รวมถึงการร่วมงานกับต่างศาสนา ประกอบกับบริบททางการเมืองภายในของไทยที่ทำให้บทบาทงานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ของคาทอลิกมีความโดดเด่นตลอดพุทธทศวรรษ 2520 (ค.ศ.1978-1987) เป็นต้นมา

เมื่อบริบททางการเมืองเปลี่ยนแปลงไปส่งผลต่องานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์อย่างมากตั้งแต่ต้นพุทธทศวรรษ 2530 (ค.ศ.1988-1997) เป็นต้นมา เมื่อภัยคอมมิวนิสต์สิ้นสุดลงนโยบายของรัฐบาลต่อกลุ่มชาติพันธุ์ก็มีการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสะท้อนแนวคิด “ความเป็นอื่น” ออกมาอย่างชัดเจนมากกว่าช่วงก่อนหน้านี้ที่ต้องเผชิญกับคอมมิวนิสต์ ผนวกกับปัญหาผู้ลี้ภัยและแรงงานข้ามชาติสัญชาติพม่า และปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมที่ถูกกดดันจากเวทีการเมืองระหว่างประเทศ ทำให้รัฐบาลไทยต้องกำหนดนโยบายเพื่อแก้ปัญหาเหล่านี้ทั้งนโยบายเกี่ยวกับป่าไม้และสัญชาติที่ล้นแล้วแต่ส่งผลร้ายต่อกลุ่มชาติพันธุ์ จนต้องมี

การเคลื่อนไหวทางการเมืองของบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ ฝ่ายคาทอลิกที่ตระหนักถึงปัญหา จึงได้ก่อตั้งองค์การพัฒนาเอกชนคือ คชพ. ขึ้นมาเพื่อรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาเรื่อง สิทธิและสัญญาชาติของกลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะ

จากที่กล่าวข้างต้นจะเห็นว่าแนวทางของ คชพ. อยู่บนฐานคิดและแนวทาง ปฏิบัติที่แตกต่างกับแนวทางวัฒนธรรมชุมชนที่เน้นให้กลุ่มชาติพันธุ์เป็นผู้ขับเคลื่อน การพัฒนาและเป็นผู้กระทำ ซึ่งในช่วงเวลาหนึ่งทั้งนักวิชาการมานุษยวิทยาและนักพัฒนาต่าง ยึดถือแนวทางนี้เป็น “การพัฒนาทางเลือก” ทว่าจากปัญหาที่กลุ่มชาติพันธุ์ต้องเผชิญซึ่งเป็น ปัญหาหลัก ทั้งยังเกี่ยวข้องกับเรื่องกฎหมายที่ต้องใช้ความชำนาญเฉพาะทางอย่างมาก ทำให้ฝ่ายคาทอลิกที่ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหานี้เริ่มมีการปรับตัวและใช้แนว ทางการทำงานที่แตกต่างออกไปจากแนววัฒนธรรมชุมชน นั่นคือ การที่เจ้าหน้าที่ของ คชพ. และพันธมิตรมีบทบาทหลักในกระบวนการที่ทำให้ได้มาซึ่งสิทธิและสัญญาชาติของ กลุ่มชาติพันธุ์ อย่างไรก็ตาม งานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ตามแนววัฒนธรรมชุมชนของฝ่าย คาทอลิกก็ยังคงดำเนินควบคู่กันไปกับการทำงานของ คชพ.

สิ่งที่กล่าวถึงข้างต้นสะท้อนให้เห็นการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิก อัน เป็นผลมาจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ที่เน้นการปรับตัวเพื่อให้เข้ากับวัฒนธรรมและ สภาพแวดล้อมท้องถิ่น ทั้งยังมีความพร้อมในการเปลี่ยนแปลงให้ทันต่อสถานการณ์ เห็น ได้ชัดจากการไม่ยึดติดในแนวทางวัฒนธรรมชุมชนว่าเป็นคำตอบสุดท้ายของการพัฒนา ทั้งยังหาทางออกในการแก้ไขปัญหาโดยการก่อตั้งองค์การพัฒนาเอกชนคาทอลิกขึ้นมา ทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์โดยเฉพาะเพื่อแก้ปัญหาอย่างตรงจุด นั้นแสดงให้เห็นว่าพระศาสน จักรคาทอลิกไทยยึดถือหลักสิทธิมนุษยชนเป็นที่ตั้ง พร้อมทั้งจะอยู่ร่วมกับพี่น้อง ผู้ด้อยโอกาส ผู้ยากไร้ในสังคม และเป็นคนชายขอบของสังคม โดยมุ่งหวังประโยชน์สูงสุด นั่นคือ “ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์” ที่เท่าเทียมของคนชายขอบในสังคม

การศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ที่ผ่านมามีแนวคิดในการศึกษาที่เห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์ จะต้องดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และควรให้พวกเขาดำรงวิถีชีวิตดั้งเดิมให้มาก ที่สุด อันเป็นผลมาจากแนวคิดที่เป็นปฏิริยาต่อแนวทางการผลักดันคนออกจากป่าของ ฝ่ายรัฐ ซึ่งการศึกษาของนักวิชาการในระยะหลังจะเน้นประเด็นดังกล่าวเป็นส่วนใหญ่

ทว่าสำหรับผู้วิจัยมองว่ารากฐานของปัญหาที่สำคัญซึ่งเป็นสิ่งที่ฝ่ายคาทอลิกตระหนักถึง นั่นคือ เรื่องสิทธิและสัญชาติของกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ในแวดวงการศึกษายังคงจำกัดแต่งงาน ทางด้านนิติศาสตร์ สำหรับประเด็นดังกล่าวยังมีสิ่งที่น่าสนใจศึกษาอีกมาก เช่น ความตระหนักเรื่องสิทธิและสัญชาติของกลุ่มชาติพันธุ์เอง ผลดีและผลเสียในการมีสัญชาติไทยของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นต้น

สรุปผลการศึกษา

จากผลการวิจัยที่ถูกเรียบเรียงเป็นประวัติศาสตร์งานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือของไทย ระหว่างคริสต์ทศวรรษ 1950-2000 ผู้วิจัยได้ชี้ให้เห็นจุดเปลี่ยนสำคัญ ในประวัติศาสตร์การแพร่ธรรมของพระศาสนจักรคาทอลิกสากล คือ การสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 รวมถึงบริบทที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว การเปลี่ยนแปลงของพระศาสนจักรสากลซึ่งเป็นองค์กรศาสนาที่เป็นร่มใหญ่ของคาทอลิกทั่วโลก ย่อมส่งผลต่อการปรับตัวของพระศาสนจักรท้องถิ่น นั่นหมายรวมถึงพระศาสนจักรคาทอลิกในประเทศไทย

ในกรณีของประเทศไทยการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกไทยตามนโยบายการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 ไม่ได้เป็นเพียงเงื่อนไขเดียวที่ทำให้การแพร่ธรรมและงานพัฒนาของพระศาสนจักรคาทอลิกและคณะนักบวชในนิกายคาทอลิกต่างๆ ประสบความสำเร็จและได้รับการยอมรับจากคนไทยส่วนใหญ่ในสังคม แต่จากผลการวิจัยข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าบริบทสังคมและการเมืองในประเทศไทยก็เป็นส่วนสำคัญในการกำหนดความสำเร็จและแนวทางการทำงานของพระศาสนจักรคาทอลิกอยู่ไม่น้อย

ส่วนผลกระทบจากการปรับตัวของพระศาสนจักรคาทอลิกสากลที่มีต่องานพัฒนากลุ่มชาติพันธุ์ เห็นได้ชัดเจนจากการที่บาทหลวงท้องถิ่นได้เข้ามารับช่วงต่องานพัฒนาจากบาทหลวงตะวันตก ทั้งยังได้ผลักดันแนวทางการพัฒนาที่มีแนวคิดหลักอยู่ที่การพัฒนาคนอย่างรอบด้าน ซึ่งเป็นนโยบายหลักจากการสังคายนาวาติกันครั้งที่ 2 นอกจากนี้พระศาสนจักรในไทยยังมีการปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อปัญหาที่เกิดขึ้นภายในประเทศ โดยเฉพาะปัญหาที่เกิดกับกลุ่มชาติพันธุ์ โดยการตั้งองค์กรพัฒนาเอกชน

คาทอลิกเพื่อจัดการกับปัญหาที่มีความสำคัญเฉพาะด้านอย่างปัญหาเรื่องสัญชาติและสิทธิ แม้ว่าการทำงานของทั้งพระศาสนจักรและคณะบาทหลวง รวมไปถึงองค์กรพัฒนาเอกชน คาทอลิกจะยังคงไม่เป็นที่ประจักษ์แก่สาธารณชนชาวไทย แต่สำหรับบรรดากลุ่มชาติพันธุ์ ต่างตระหนักถึงคุณค่าของการของบุคลากรคาทอลิกเหล่านี้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

หนังสือและบทความ

- จามะรี เชียงทอง. (2543). ชุมชนกับการจัดการทรัพยากร: ศักยภาพและการต่อสู้ของ ท้องถิ่น. ใน อานันท์ กาญจนพันธุ์ (บ.ก.), *พลวัตของชุมชนในการจัดการ ทรัพยากร: สถานการณ์ในประเทศไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 1, น.1-51). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บุญเทียน ทองประสาน. (2531). *แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในงานพัฒนา* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สมาคมคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. (2529). *ศาสนาลงพัฒนาชุมชน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองสาสน์.
- บุญเลื่อน หมั่นทรัพย์. (2553). *อยู่กับปวงประชา*. กรุงเทพฯ: แผนกยุติธรรมและสันติ คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อการพัฒนาสังคม.
- ประยงค์ รณรงค์. (2555). *แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทย* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.
- ปรีชา จินตเสวีวงศ์. (2531). *แนวทางการพัฒนาสังคมของพระศาสนจักรคาทอลิกใน ประเทศไทย: เอกสารการวิจัย*. นครปฐม: วิทยาลัยแสงธรรม.
- พิพัฒน์ กระแจะจันทร์. (2550). *การสร้างภาพลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ “ชาวเขา” ใน สังคมไทยระหว่างทศวรรษ 2420 ถึงทศวรรษ 2520* (วิทยานิพนธ์). จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย.
- ยุกติ มุกดาวิจิตร. (2548). *อ่าน “วัฒนธรรมชุมชน” วาทศิลป์และการเมืองของชาติพันธุ์ นิพนธ์แนววัฒนธรรมชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.

- ราชบัณฑิตยสถาน (บ.ก.). (2549). *พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน* (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- วอลเดน เบลโล. (2542). *โคกนาฏกรรมสยาม: การพัฒนาและการแตกสลายของสังคมไทยสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดคิมทอง.
- สรินยา กิจประยูร, ชูติ งามอรุเลศ, และคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ (บ.ก.). (2544). *คู่มือปฏิบัติการเพื่อให้บุคคลมีสถานภาพทางกฎหมายที่ถูกต้อง* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: คณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์.
- สังฆมณฑลเชียงใหม่. (2557). *จากด้าหल्ली สู่เชียงใหม่: 25 ปี ระลึกถึงมรณภาพของพระสังฆราชแบร์นาร์ด ลูเซียน ลากอสต์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อัสสัมชัญ.
- เสรี พงศ์พิศ, คมสัน หุตะแพทย์, และรุ่งโรจน์ ตั้งสุรกิจ (บ.ก.). (2528). *คำสอนเพื่อสังคม: สมณสารสำคัญของศาสนจักรคาทอลิกเกี่ยวกับการพัฒนาและสันติภาพ* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สภาคาทอลิกแห่งประเทศไทยเพื่อการพัฒนา.
- Amin, S. (2014). *Theory is History* (Vol. 17). Cham: Springer International Publishing. Retrieved from <http://link.springer.com/10.1007/978-3-319-03816-2>
- Aubert, R., & Boileau, D. A. (2003). *Catholic Social Teaching: An Historical Perspective*. Milwaukee: Marquette Univ Pr.
- Bautista, J., & Lim, F. K. G. (Eds.). (2009). *Christianity and the state in Asia: complicity and conflict*. London ; New York: Routledge.
- Brown, D. (1997). Internal colonialism and ethnic rebellion in Thailand. In *The State and Ethnic Politics in SouthEast Asia* (1 edition, pp. 158–205). London: Routledge.
- Casanova, J. (1994). Secularization, Enlightenment, and Modern Religion. In *Public Religions in the Modern World* (1 edition, pp. 11–39). Chicago: University Of Chicago Press.

- Chia, E. (2012). ASIAN CHRISTIANITY: The Postcolonial Challenge of Identity and Theology. *Compass*, 46(1), 9–13.
- Davies, T. R. (2013). *NGOs: a new history of transnational civil society*. London: Hurst & Company.
- G. Sidney Silliman, & Lela Garmer Noble (Eds.). (1998). *Organizing for Democracy: NGOs, Civil Society, and the Philippine State*. Hawai: University of Hawai'i Press.
- Hefner, R. W. (2010). Religious Resurgence in Contemporary Asia: Southeast Asian Perspectives on Capitalism, the State, and the New Piety. *The Journal of Asian Studies*, 69(04), 1031–1047. <http://doi.org/10.1017/S0021911810002901>
- Jesuit Conference of Asia Pacific. (2011). Indigenous Ministry. Retrieved from <http://sjapc.net/what-we-do/indigenous-ministry>
- John Harris. (2005). Great promise, hubris and recovery: a participant's history of development studies. In U. Kothari (Ed.), *A radical history of development studies: individuals, institutions and ideologies* (pp.17–46). London: Zed Books.
- Silvano M. Tomasi. (2012a). Editorial. In *International Catholic Organizations & Catholic Inspired NGOs: Their Contribution to the Building of the International*. Chambéry: The Caritas in Veritate Foundation.
- Silvano M. Tomasi. (2012b). The Diplomatic Representations of the Holy See to the United Nations and Other International Organizations. In *International Catholic Organizations & Catholic Inspired NGOs: Their Contribution to the Building of the International* (pp.11–20). Chambéry: The Caritas in Veritate Foundation.

- Strate, S. (2011). An uncivil state of affairs: Fascism and anti-Catholicism in Thailand, 1940–1944. *Journal of Southeast Asian Studies*, 42(01), 59–87. <http://doi.org/10.1017/S0022463410000548>
- Winzeler, R. L. (2008). Religious Conversion on the Ethnic Margins of Southeast Asia. In *Living on the Margins: Minorities and Borderlines in Cambodia and Southeast Asia*. Siem Reap.
- Winzeler, R. L. (2011a). Religion, Society, and the State. In *The Peoples of Southeast Asia Today: Ethnography, Ethnology, and Change in a Complex Region* (pp. 179–202). Plymouth: AltaMira Press.
- Winzeler, R. L. (2011b). Religious Conversion on the Ethnic Margins. In *The Peoples of Southeast Asia Today: Ethnography, Ethnology, and Change in a Complex Region* (pp. 203–219). Plymouth: AltaMira Press.
- Winzeler, R. L. (2011c). *The peoples of Southeast Asia today: Ethnography, ethnology, and change in a complex region*. Lanham: AltaMira Press.

ลัทธิภาษณ์

- กิ่งแก้ว จันดีบ. (2558). งานของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์ในภาคเหนือ.
- จอห์น โอโดเชา. (2558). งานพัฒนาของคาทอลิกต่อกลุ่มชาติพันธุ์ปากเอะญอ.
- ชุตติ งามอรุณเลิศ และสรินยา กิจประยูร. (2558). การทำงานในฐานะบุคลากรของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์.
- นิพนธ์ เทียนนิหาร. (2558). การริเริ่มงานเรื่องสิทธิและสัญชาติ.
- บุญเลิศ สร้างกุศลโนพสุธา. (2558). ความร่วมมือระหว่างศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่กับ คชพ.
- วิชัย โภคทวี. (2558). การทำงานของคณะกรรมการคาทอลิกเพื่อกลุ่มชาติพันธุ์.
- วินัย บุญลือ. (2558). การทำงานกับกลุ่มชาติพันธุ์ของคณะเยสุอิต.
- ศรีมา พุ่มเมืองทอง. (2558). งานพัฒนาของคาทอลิกในความรู้รักกลุ่มชาติพันธุ์ชาวพุทธ.
- สุนทร วงศ์จอมพร. (2558). งานพัฒนาศูนย์สังคมพัฒนาเชียงใหม่.

บทบาท อำนาจหน้าที่และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในอนาคต
เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของหมู่บ้าน รองรับประชาคมอาเซียน
The Role Authority and Status of future village chief and village
headman in developing the strength of villages to support
Southeast Asian Nations Community (ASEAN)

รัฐพล ฐระพันธ์¹

Rataphol Turaphan²

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1) เพื่อศึกษาบทบาท อำนาจหน้าที่และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในอดีตถึงปัจจุบันและ 2) เพื่อสังเคราะห์บทบาท อำนาจหน้าที่และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในอนาคตที่เหมาะสมกับการพัฒนาความเข้มแข็งของหมู่บ้าน เพื่อการรองรับประชาคมอาเซียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษามีจำนวน 1,014 คน สุ่มโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่มจากพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ตอนบน) คืออำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นพื้นที่มีการติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้าน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ตอนกลาง) คือ อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ตอนล่าง) คือ อำเภอราศีไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นอำเภอที่มีหมู่บ้านมีการปฏิบัติเป็นเลิศ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม และแบบประเมินการสนทนากลุ่ม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัยพบว่า 1) บทบาท อำนาจหน้าที่และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในอดีต พบว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มาจากการเลือกของประชาชนในหมู่บ้าน รับค่าตอบแทนจากรัฐ มีวาระตลอดชีวิตและต่อมาปรับให้เหลือคราวละ 5 ปี ทำหน้าที่ในทุกเรื่องเกี่ยวกับการบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ส่วนปัจจุบัน มาจากการเลือกของประชาชนในหมู่บ้าน มีวาระจนถึงอายุ 60 ปี รับค่าตอบแทนจากรัฐ เมื่อพิจารณาบทบาท และอำนาจ

¹ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

² Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University, Thailand

หน้าที่ในภาพรวมทำได้อยู่ในระดับปานกลาง เพราะว่าบทบาท อำนาจหน้าที่ มีมากเกินไป เนื่องจากต้องรองรับอำนาจหน้าที่ของทุกกระทรวง ทบวง กรม ในการดำเนินงานที่เข้าสู่ระดับหมู่บ้าน ทำให้บทบาทและอำนาจหน้าที่ ไม่โดดเด่นเท่าที่ควร 2) บทบาท อำนาจหน้าที่และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในอนาคต ที่เหมาะสมกับการพัฒนา ความเข้มแข็งของหมู่บ้าน เพื่อรองรับประชาคมอาเซียน คือ ต้องมีคุณลักษณะสามารถปรับตัวได้อย่างรวดเร็ว เป็นนักบริหารจัดการ เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจกับประชาชนในพื้นที่และแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้อง ส่วนสถานภาพที่เหมาะสมคือเป็นผู้นำหรือตัวแทนของราษฎร มาจากการเลือกของประชาชนในหมู่บ้านและรับค่าตอบแทนรายเดือนจากรัฐ

คำสำคัญ : บทบาท, อำนาจหน้าที่, สถานภาพ

Abstract

The purposes of the study were two fold of 1. to study the roles, authority and functions, and status of village and sub-district leaders from past to present, and 2. to synthesize the proper roles, authority and functions, and status of those appropriate to the development of the village and sub-district strength based on the ASEAN. The sample consisted of 1,014 subjects gained by the cluster sampling technique. The subjects in the upper northeast region were in Thatphanom District, Nakorn Phanom Province since it is neighboring to Laos, those in the central northeast region were in Suwannabhum District, Roi-Et Province, and those in the lower northeast region were in Rasisalai District, Si Sa Ket Province since they had villages and districts of excellent performance. The tools employed included questionnaires, and an evaluation form of focus group discussion, the statistics employed for the collected data analysis was mean, and standard deviation. The findings were as follows: 1) It was found that, in the past, both village chiefs and headmen elected by the people in the villages received compensation from state in

a life-long term, but the term was later adjusted to five-year term. Their duty was about all subject matter relating to relieving sufferings of the people. At present, however, they are elected from the people from the villages. They receive compensation from state and to be retired at the age of sixty. As far as their overall roles and authority and function was concerned, their performance was rated medium. This was believed to be resulting from the fact that they had too much duty: they had to shoulder many responsibilities from every state department and ministry in the village level, thus, made their roles and authority and function not quite as dominant as it should have been. 2)The appropriate roles, authority and function and status of the future village chiefs and headmen which fit for developing the strength of the village to support ASEAN community is to develop specific attributes that can be able to adjust themselves more quickly. They must, furthermore, be good executives in order to create better understanding among people in the area and be able to solve problems correctly. Their suitable status is to be leaders or representatives elected by people from the villages and receive compensation from the state.

Keywords : Roles, Authority and Function, Status

บทนำ

จากปัจจุบันนี้กระแส การเตรียมความพร้อมของทุกภาคส่วนเพื่อเข้าร่วมประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) ในปีพ.ศ.2558 ดึงดูดเป็นอย่างมากจากข่าวสารทางสื่อสารมวลชน ทั้งทางทีวี หนังสือพิมพ์ นิตยสารต่างๆรวมทั้งการประชุมสัมมนาของหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่มุ่งเน้นในการเตรียมตัวและเตรียมองค์กรเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงในเรื่องการเน้นให้มีความร่วมมือพัฒนาในด้านหลักๆ 3 ด้าน คือ ด้านการเมืองและความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและวัฒนธรรม หรือที่เรียกว่า

3 เสาหลักของอาเซียนนั่นเอง เมื่อพูดถึงการพัฒนาในด้านดังกล่าวแล้ว ล้วนแต่มีปัจจัยสำคัญมาจาก “คน” ทั้งสิ้น เนื่องจากเป็นทรัพยากรทางการบริหารที่สำคัญที่สุดในยุคสมัยปัจจุบัน ไม่ว่าจะอยู่ในองค์กรระดับใด ภาครัฐหรือเอกชน ไม่เว้นแม้แต่ในระดับหมู่บ้าน/ชุมชน เนื่องจากองค์กรทุกประเภทและทุกขนาด ต่างก็มีเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่จะทำงาน ภาระหน้าที่ต่างๆ ขององค์กรบรรลุผลสำเร็จที่ตั้งไว้ ซึ่งก็หนีไม่พ้นที่จะต้องอาศัย “บุคคล” เป็นพื้นฐานในการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด จึงเห็นได้ว่าในปัจจุบันการให้ความสำคัญต่อคนทำงาน ได้พัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้น โดยมองว่าคนทำงานคือ “ทุนมนุษย์” (Human Capital) เป็นทุนสำคัญที่สุดในการสร้างความแตกต่างระหว่างองค์กรหน่วยงาน ชุมชนที่สำเร็จกับที่ล้มเหลว

ดังนั้น การพัฒนาทุกระดับ โดยเฉพาะหมู่บ้าน ซึ่งถือเป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดของสังคมไทย เป็นจุดแตกหักในการพัฒนาประเทศชาติ จะต้องเริ่มต้นที่คนซึ่งในที่นี้หมายถึง ผู้นำหมู่บ้าน คือตำแหน่ง “ผู้ใหญ่บ้าน” หรือ “กำนัน” จะต้องมีการพัฒนาเสียก่อน โดยให้มีความคิด ความเข้าใจ ที่ถูกต้องในบทบาทอำนาจหน้าที่และวิสัยทัศน์ของหมู่บ้านของตนเอง เพราะถึงแม้ว่าจะมีการวางระบบ การจัดโครงสร้างและวางกรอบในการพัฒนาไว้ดีเพียงใด แต่ถ้าหากผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นกลไกสำคัญขาดความรู้ ความคิดที่ถูกต้อง แนวทางและระบบใดๆ ที่สร้างไว้ก็ไม่สามารถทำให้การพัฒนาหมู่บ้านมีประสิทธิภาพขึ้นได้ โดยเฉพาะในระดับหมู่บ้าน ซึ่งถือเป็นระดับรากหญ้า อันหมายถึงเป็นระดับรากฐานที่สำคัญของประเทศ จะต้องมีความเข้มแข็งมั่นคง เพราะถ้าหากรากฐานดี มีความแข็งแกร่ง ก็จะส่งผลให้ภาพรวมซึ่งคือระดับประเทศมีความเจริญก้าวหน้าและมั่นคงตามไปด้วย หมู่บ้านตัวอย่างการพัฒนาที่เข้มแข็งต่างๆ ที่เกิดขึ้นแล้ว ก็ล้วนแต่ได้รับความสำเร็จอันเกิดขึ้นที่มีลักษณะตรงกันจากปัจจัยในเรื่องของคน คือ ผู้นำ ตำแหน่ง “ผู้ใหญ่บ้าน” หรือ “กำนัน” ทั้งสิ้น ฉะนั้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นผู้นำสูงสุดจะต้องนำพาหมู่บ้าน/ชุมชน ของตัวเองให้มีการพัฒนาความเข้มแข็งของหมู่บ้านให้มีความยั่งยืนตลอดไป เพื่อให้มีความสอดคล้องกับการที่จะต้องก้าวไปสู่การเป็นประชาคมอาเซียนของประเทศไทย อันจะส่งผลกระทบต่อประชาชนทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ

สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งในแต่ละภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จะต้องเตรียมความพร้อมที่จะเข้าสู่การเป็นประชาคมอาเซียน ในปี พ.ศ.2558 นี้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาท อำนาจหน้าที่ และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านจากอดีตถึงปัจจุบัน
2. เพื่อวิเคราะห์ทิศทางความเหมาะสมของ บทบาท อำนาจหน้าที่ และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในอนาคต เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของหมู่บ้าน รองรับประชาคมอาเซียน (AC)

สมมุติฐานการวิจัย

บทบาท อำนาจหน้าที่และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในอนาคต ที่เหมาะสมกับการพัฒนา ความเข้มแข็งของหมู่บ้าน เพื่อรองรับประชาคมอาเซียนในปี 2558 ควรมีลักษณะอย่างใด

ขอบเขตของการวิจัย

ด้านเนื้อหา

การวิจัยในครั้งนี้ มุ่งศึกษาเพื่อหาบทบาท อำนาจ หน้าที่และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในอนาคต เพื่อพัฒนาความเข้มแข็งหมู่บ้าน รองรับการเปิดประชาคมอาเซียน โดยจะศึกษาบทบาท อำนาจหน้าที่และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จากอดีต ปัจจุบัน ซึ่งบทบาทนั้นจะศึกษาในประเด็น 1)บทบาทในการปฏิบัติและเชื่อมประสานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2)บทบาทในการดำเนินตามโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ 3)บทบาทในการเป็นผู้นำในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน 4)บทบาทในการรักษาความสงบเรียบร้อย 5)บทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจและพัฒนาสังคม 6)บทบาทในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมให้กับประชาชน ส่วนอำนาจหน้าที่ จะศึกษาในประเด็น 1)หน้าที่ในการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยในท้องที่ 2)หน้าที่ในการ

ป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน 3)หน้าที่เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา 4)หน้าที่ว่าด้วยการให้เช่าที่ดินเพื่อเกษตรกรรม 5)หน้าที่ในการปกป้องคุ้มครองทรัพยากรป่าไม้ 6)หน้าที่ในการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า 7)หน้าที่ในการป้องกันโรคภัยและโรคติดต่อ 8)หน้าที่ในการดูแลที่สาธารณะประโยชน์ และสถานภาพ จะศึกษาประเด็น 1)สถานภาพเป็นข้าราชการ 2)สถานภาพเป็นผู้นำหรือตัวแทนของราษฎร 3)สถานภาพเป็นนักการเมือง 4)สถานภาพเป็นอาสาสมัคร 5)สถานภาพเป็นลูกจ้างของรัฐ 6)สถานภาพเป็นพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 7)สถานภาพเป็นลูกจ้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้แบ่งกลุ่มตัวอย่างพื้นที่ ตามลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ คือ 1) จังหวัดและอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน คืออำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม 2)จังหวัดและอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนกลาง คืออำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด 3)จังหวัดและอำเภอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง คืออำเภอราชสีห์ จังหวัดศรีสะเกษ (คัดเลือกเอาจังหวัดละ 1 อำเภอ)

ด้านประชากรกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยกำหนดประชากรที่จะศึกษาไว้ 8 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มข้าราชการ 2) กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น 3) กลุ่มครูผู้สอนในสถาบันการศึกษา 4) กลุ่มกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน 5)กลุ่มเกษตรกร 6)กลุ่มพ่อค้า นักธุรกิจ 7) กลุ่มรับจ้าง 8) กลุ่มอื่นๆ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

1. แบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับ ความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ที่มีต่อบทบาท อำนาจ หน้าที่ และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน (Questionnaire)

2. การจัดทำระดมสมองกลุ่ม (Fogus Group) เพื่อให้แสดงความคิดเห็นต่อบทบาท อำนาจหน้าที่ และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันและอนาคต

3. การสัมภาษณ์บุคคล (Deptinterview) เพื่อให้แสดงความคิดเห็นต่อบทบาท
อำนาจหน้าที่ และสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันและอนาคต

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำผลการตอบแบบสอบถามจากการรวบรวมข้อมูลและนำข้อมูลทั้งหมด
มาจัดหมวดหมู่และบันทึกคะแนนแต่ละข้อในรูปแบบรหัส (Coding Form) หลังจากนั้น
นำไปวิเคราะห์ด้วยคอมพิวเตอร์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป สถิติการวิเคราะห์ ใช้การแจก
แจงความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean) ค่าเบี่ยงเบน
มาตรฐาน (Standard Deviation) โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ .5 (Level of
Significant .05) โดยแปลความหมายค่าเฉลี่ยปรับปรุงจากเกณฑ์ของบุญชม ศรีสะอาด
(2535, 100) และนำเอาข้อสรุปประเด็นต่างๆจากการจัดทำระดมสมอง (Fogus Group)
และการสัมภาษณ์ (Deptinterview) จากนั้นจึงได้นำข้อมูลสู่การวิเคราะห์เนื้อหาและ
สรุปผลเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

ด้านบทบาท

ผลการวิจัยด้านบทบาทของกำนันและผู้ใหญ่บ้านโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง
ต่ำกว่าที่ประชาชนคาดหวังซึ่งอยู่ในระดับมาก และประชาชนเห็นว่าบทบาทของกำนัน
ผู้ใหญ่ในอนาคต ยังมีความจำเป็นในระดับมาก

เมื่อพิจารณาบทบาทเป็นรายด้านพบว่า ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้าน
ที่เห็นว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำได้ดีที่สุด คือ บทบาทด้านการประสานงานกับองค์กร
ปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนด้านที่เห็นบทบาทต่ำสุด คือ ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
ซึ่งทุกด้านมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าความคาดหวังของประชาชน โดยด้านที่ประชาชนมีความ
คาดหวังสูงสุด คือ การประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนด้านที่ประชาชน
มีความคาดหวังต่ำที่สุด คือ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และประชาชนเห็นว่าบทบาท
ทุกด้านมีความจำเป็นในระดับมาก ซึ่งบทบาทด้านที่มีความจำเป็นในอนาคตสูงที่สุด คือ

การประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนด้านที่มีความจำเป็นในอนาคตน้อยที่สุด คือ การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ด้านอำนาจหน้าที่

ผลการวิจัยอำนาจหน้าที่ของกำนันและผู้ใหญ่บ้านได้บ้านโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งเป็นระดับเดียวกันกับที่ประชาชนคาดหวังซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง เช่นกัน โดยประชาชนเห็นว่าอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้านในอนาคต ยังมีความจำเป็นในระดับมาก

เมื่อพิจารณาอำนาจหน้าที่เป็นรายด้าน พบว่า ผลการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ทุกด้านอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีผลการปฏิบัติหน้าที่ได้ดีที่สุด คือ อำนาจหน้าที่ในการปกครองราษฎร ส่วนด้านที่มีผลการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ได้ต่ำสุด คือ อำนาจหน้าที่ในการจัดทำทะเบียน ซึ่งผลการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ทุกด้านมีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าความคาดหวังของประชาชน โดยด้านที่ประชาชนมีความคาดหวังสูงสุด คือ อำนาจหน้าที่ในการปกครองราษฎร ด้านที่ประชาชนมีความคาดหวังต่ำที่สุด คือ อำนาจหน้าที่ในการจัดทำทะเบียน และประชาชนเห็นว่าอำนาจหน้าที่ในอนาคตมีจำเป็นในระดับมาก โดยด้านที่มีความจำเป็นมากที่สุด คือ อำนาจหน้าที่ในการปกครองราษฎร และด้านที่มีความจำเป็นในระดับน้อยที่สุดคือ อำนาจหน้าที่ในการจัดทำทะเบียน

ด้านสถานภาพ

ผลการวิจัยสถานภาพที่เหมาะสมของกำนันและผู้ใหญ่บ้านในอนาคต ในการศึกษาครั้งนี้ ตามลำดับ คือ 1) สถานภาพเป็นผู้นำหรือตัวแทนของราษฎร 2) สถานภาพเป็นข้าราชการ 3) สถานภาพเป็นลูกจ้างของรัฐ 4) สถานภาพเป็นนักการเมือง 5) สถานภาพอาสาสมัคร 6) สถานภาพเป็นพนักงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 7) สถานภาพเป็นลูกจ้างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

อภิปรายผล

ด้านบทบาท

1. ด้านบทบาท มีความเห็นส่วนใหญ่ว่าควรให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีตำแหน่งใดๆ ก็ตามในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อมิให้สังคมหมู่บ้านเกิดการแข่งขันกันสูงและนำมาซึ่งการทะเลาะวิวาทกันทำให้สังคมหมู่บ้านแตกแยกไม่เกิดการพัฒนาย่างที่ควรจะเป็น เนื่องจากการลงสมัครรับเลือกตั้งทั้งในส่วนของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และนายกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นหรือสมาชิกองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ล้วนมีที่มาจากประชาชนในหมู่บ้าน/ชุมชน/ตำบลทั้งสิ้น ทำให้ประชาชนมีความคิดเห็นที่จะสนับสนุนบุคคลที่ใกล้ชิดหรือบุคคลที่เป็นเครือญาติหรือที่บุคคลที่ตนเองชื่นชอบ ที่ต่างกัน จึงนำไปสู่การแตกแยกกัน ซึ่งภาพในชนบทจะมีสภาพนี้ เช่น เมื่อตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมดวาระลงและจะต้องมีการเลือก ทำให้บุคคลในหมู่บ้านนั้นๆ จะต้องเชียร์คนละข้าง แล้วคนในหมู่บ้านจะต้องผัดใจกันไป เนื่องจากการมีผู้แพ้และมีผู้ชนะ เมื่อเวลาผ่านไประยะหนึ่ง (ประมาณ 2-3 ปี) คนในหมู่บ้าน/ชุมชนกำลังจะดิ้นหน้าเข้าหากัน ตำแหน่งทางองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (นายกฯหรือสมาชิกอปท.) ก็หมดวาระลงอีกแล้ว แล้วคนในตำบล หมู่บ้านนั้นๆ ก็จะต้องเลือกตั้งกันอีกตามกรอบระยะเวลาที่กฎหมายกำหนด ซึ่งก็จะเริ่มแตกแยก ผัดใจกันอีกครั้ง เพราะการเชียร์หรือสนับสนุนบุคคลที่ตัวเองชื่นชอบที่ต่างคนกันนั่นเอง ในสังคมหมู่บ้านจะเป็นวงจรเช่นนี้ไปเรื่อยๆ หรือบางที่หากบางแห่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านกับทีมผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีใช้กลุ่มหรือฐานคะแนนเดียวกันก็อาจจะมีการทะเลาะเบาะแว้งกัน ใส่ร้ายป้ายสีกันไปตลอด ทำให้สังคมตำบล หมู่บ้าน/ชุมชนขาดโอกาสการพัฒนาที่ควรจะเป็น ผู้ที่รับผลแห่งการกระทำดังกล่าวก็คือประชาชนในพื้นที่นั่นเอง แต่หากว่าให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีตำแหน่งอยู่ในสภาท้องถิ่นได้ด้วยนั้น ความขัดแย้งอาจจะลดลงได้ สอดคล้องกับไพโรจน์ พรหมสาส์น (2557 ; 86) กล่าวว่าขณะนี้ประเทศไทยอยู่ระหว่างการปฏิรูปองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีแนวโน้มว่าจะยกฐานะองค์การบริหารส่วนตำบลทุกแห่งเป็นเทศบาล หากทำได้ก็จะทำให้สมาชิกสภาเทศบาลลดลงเหลือเพียงแห่งละ 12 คน จึงสมควรอย่างยิ่งที่จะให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเข้าไปเป็นสมาชิกในสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดังกล่าว ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของซังพงศ์

เอมะสุวรรณ (2557 ; ความคิดเห็นต่อแนวคิดตามร่างพระราชบัญญัติจังหวัดบริหารปกครองตนเอง) ที่เห็นว่าแม้ปัจจุบันจะมีการกระจายอำนาจ เมืองปกครองส่วนท้องถิ่นเกิดขึ้นเต็มพื้นที่ แม้จะมีผลดีคือบ้านเมืองเจริญ เกิดการพัฒนา แต่ผลกระทบทางลบคือสังคมท้องถิ่นที่เคยอยู่สงบสุข ถูกกลไกการเมืองสร้างให้เกิดความแตกแยกของคนในพื้นที่ เป็นฝ่ายค้าน ฝ่ายแค้น ตัดสินปัญหาด้วยความรุนแรง หรือผู้มีอิทธิพลเข้ามามีอำนาจควบคุมสังคม ก็ยังแก้ไขกันไม่ได้และกลายเป็นปัญหาให้ฝ่ายปกครองต้องเข้ามาร่วมแก้ไขปัญหาในหลายๆ เรื่อง แต่ผลการวิจัยนี้ไม่สอดคล้องกับหลักการของพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 และแก้ไขเพิ่มเติม (หมวด 2 มาตรา 44) ที่กำหนดให้สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลมาจากการเลือกตั้งของประชาชน มีจำนวนหมู่บ้านละ 2 คน ในกรณีที่ในเขตองค์การบริหารส่วนตำบลมีจำนวน 1 หมู่บ้าน ให้มีสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลได้ 6 คนส่วนในกรณีที่เขตองค์การบริหารส่วนตำบลมีจำนวน 2 หมู่บ้าน ให้มีสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลได้ 6 คน และพระราชบัญญัติเทศบาล พ.ศ.2496 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (หมวด 2 มาตรา 15) กำหนดให้สมาชิกสภาเทศบาลมาจากการเลือกตั้งโดยตรงของประชาชนและกำหนดให้สภาเทศบาลตำบลมีสมาชิกได้ 12 คน สภาเทศบาลเมือง มีสมาชิกได้ 18 คน และสภาเทศบาลนคร มีสมาชิกได้ 24 คน

2. บทบาททางสังคมนั้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะมีบทบาททางการปกครองและความยำเกรงจากสังคมมากกว่าทางผู้บริหารหรือสมาชิกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะความเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หากจะคิดโครงการเพื่อพัฒนาหมู่บ้านแล้ว ไม่มีเงิน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็ทำได้ด้วยการระดมขอความร่วมมือจากราษฎรในปกครองของตน เพราะชาวบ้านให้ความนับถือเกรงอก เกรงใจ แต่เมื่อจะให้ประชาชนเปิดงานต่างๆ แล้วสังคมมักจะให้ผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมากกว่า และมองว่าบทบาทกำนัน ผู้ใหญ่บ้านคือหัวใจสำคัญของความเจริญเติบโต การอยู่ดีกินดีของประชาชนในหมู่บ้าน เพราะเป็นผู้ที่รับหน้าที่มาจากทุกกระทรวง ทบวง กรมที่จะลงมาทำงานในหมู่บ้านเหล่านั้นด้วย

3. ศักดิ์ศรีและความมั่นคงในอาชีพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านกับนายกฯและสมาชิกองค์รปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น เห็นว่าศักดิ์ศรีใกล้เคียงกัน แต่ด้านความมั่นคงในอาชีพกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน จะมีความมั่นคงในอาชีพมากกว่า ซึ่งมีสถิติจากการที่เมื่อมีการประกาศรับสมัครเลือกผู้ใหญ่บ้านคราใด สมาชิกองค์รปกครองส่วนท้องถิ่นมักจะลาออกไปสมัครอยู่เป็นเนืองๆ

4. ให้มีสถาบันหรือตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คงมีอยู่ในสังคมไทยต่อไป เพื่อให้ตรงตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ที่มีพระราชประสงค์และกำเนิดตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านแก่สังคมไทย ซึ่งที่ประชุมในการระดมความคิดเห็นฯ ว่าแม้จะปฏิรูปประเทศไปในทิศทางรูปแบบใดก็ตาม สังคมไทยยังต้องคงตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้านไว้ต่อไปเพราะยังมีความจำเป็นกับบริบทของประเทศไทย ซึ่งสอดคล้องกับ (พรบ.ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ.2457 แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 12 (พ.ศ.2552) มาตรา 3 การยุบเลิกตำแหน่งกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล สารวัตรกำนัน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน จะกระทำไม่ได้)

ด้านอำนาจหน้าที่

1. ด้านอำนาจหน้าที่ ผลการวิจัย พบว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านทำหน้าที่ได้ต่ำกว่าความคาดหวังของประชาชนซึ่งคาดหวังไว้สูง นั้น อาจจะเป็นเพราะว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบันนี้ มีงานที่ทำอยู่มากเกินไป จึงยังทำงานได้ไม่ดีพอ ตามความคาดหวังประชาชนที่ตั้งไว้ หรืออาจจะเป็นเพราะว่าการเกิดเลยหรือได้น้อยเกินไป ทำให้ประชาชน จึงยังมีความคาดหวังอยากให้อำนาจหน้าที่เหล่านั้นเป็นของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านอยู่ต่อไป สอดคล้องกับแนวคิดของ สารัตถ ลูกเทศา (2557; 28) ที่มีความคิดว่าขณะนี้บ้านเมืองกำลังเจริญเติบโต ปัญหามีมากขึ้น เช่นแรงงานอพยพ แรงงานต่างด้าว สิ่งแวดล้อม ยาเสพติด ปัญหาสังคม ปัญหาอาชญากรรม ในขณะที่บุคลากรฝ่ายปกครองท้องที่ทุกคน กำลังทำงาน ด้วยความตั้งใจ ปัญหาที่ได้รับการแก้ไข นอกจากนี้ยังมีเสียงที่เห็นต่างว่า ควรกำหนดอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ให้ชัดเจนคือลดลงกว่าปัจจุบัน เพื่อให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ให้ได้ดีที่สุด โดยกำหนดหน้าที่ไว้เพียงด้านการรักษาความสงบ

เรียบริ้อย การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและการประสานงานกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. เกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ด้านการอำนวยความสะดวกในหมู่บ้าน การแก้ไข ปัญหาข้อพิพาทหรือการไกล่เกลี่ยประนีประนอม กำนันผู้ใหญ่บ้านทำได้ดีกว่าองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงควรแยกออกจากกันให้ชัดเจนเป็นหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แล้วให้หน้าที่ในการส่งเสริมอาชีพ การบำรุงดูแลที่สาธารณะ ให้เป็นอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อันจะนำมาซึ่งการทำงานด้านการดูแลที่สาธารณะประโยชน์ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่เกี่ยงกัน เกิดประโยชน์สูงสุด เมื่อที่สาธารณะประโยชน์ถูกบุกรุกแล้ว จะมีเจ้าภาพเป็นเอกภาพในการแก้ไขปัญหา ไม่มีการเพิกเฉยจากหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องอีกต่อไป

ด้านสถานภาพ

1. สถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านต่อสังคม ทุกคนเห็นด้วยและเห็นว่าเหมาะสมแล้ว ที่จะให้มีสถานภาพเป็นตัวแทนของราษฎรอย่างเช่นปัจจุบัน โดยไม่สนใจที่จะให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีสถานภาพเป็นข้าราชการ เพราะหากเป็นเช่นนั้นก็ย่อมจะถูกกีดกันด้วยการเอาวุฒิการศึกษามาเป็นกำแพงขวางกั้น เนื่องจากต้องกำหนดคุณสมบัติปริญญา ระดับต่างๆ มาเป็นคุณสมบัติส่วนหนึ่ง หรือการให้เป็นแบบนักการเมืองก็จะทำให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านไปเป็นลูกน้องนักการเมือง แล้วผู้บังคับบัญชาอย่างนายอำเภอ ผู้ว่าราชการจังหวัดจะใช้งานใครให้เป็นแขน เป็นขา อนาคตพหุเพื่อผลสัมฤทธิ์ของงานได้ หรือแบบอาสาสมัคร อปพร.หรือ อสม.ก็ไม่สามารถเป็นได้ เพราะไม่มีค่าตอบแทนหรือมีก็น้อย จะสวนกระแสกับการใช้จ่ายค่าครองชีพและค่าสังคมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่นับวันจะทวีมากขึ้นๆ

2. การเข้าสู่ตำแหน่งของกำนันนั้น ผลวิจัยพบว่าเห็นด้วยที่จะให้กำนัน มาจากการเลือกโดยตรงของประชาชน ซึ่งแตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับปัจจุบันที่กำหนดให้ตำแหน่งกำนันต้องมาจากการเลือกของผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นๆ เพียงไม่กี่คน (พรบ.ลักษณะปกครองท้องที่ 2457 มาตรา 30) กำหนดให้นายอำเภอประชุมและเสนอชื่อเลือกผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นมาเป็นกำนัน 1 คน) เพราะการเลือกลักษณะดังกล่าวนี้ขาดความ

ยึดโยงกับประชาชนที่ตนเองปกครองทั้งตำบล ผิดหลักเจตนาที่ต้องการให้กำนันเป็นหัวหน้าราษฎรในตำบลนั้นๆ ทำให้เกิดช่องว่างในการทำงาน ขาดความสนิทสนม มักคั่นกัน ต่างจากกำนันในอดีตที่ได้รับเลือกมาจากประชาชนทั้งตำบล จะมีความรู้สึกภาคภูมิใจมาก และเป็นเกียรติ มีศักดิ์ศรี องค์การบริหารส่วนตำบลหรือเทศบาล ไม่สามารถตอบสนองการดำรงชีวิต ความเป็นอยู่ของประชาชนได้ มีความรักความศรัทธา จากพี่น้องประชาชนที่ได้เลือกตนเองเป็นคนส่วนใหญ่ของตำบล ทำให้ความเป็นหัวหน้าราษฎรของคนทั้งตำบล จะรู้สึกว่ามีเกียรติและบารมีมากกว่า

3. จะต้องมีการพัฒนาบุคลิกภาพความเป็นผู้นำของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้มีความน่าเชื่อถือและเกรงขาม น่าศรัทธา ให้เกิดการยอมรับของประชาชนทั่วไป หมายถึงการแต่งกาย เสื้อผ้าอาภรณ์ ทรงผม รองเท้า เป็นการพัฒนาทางกาย อันจะส่งผลต่อการทำงานให้ราบรื่นได้ดีด้วย

4. เกี่ยวกับการเพิ่มคุณวุฒิการศึกษาให้กำหนดคุณสมบัติบุคคลที่จะมาเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้มีวุฒิการศึกษาที่สูงขึ้นกว่าปัจจุบัน สอดคล้องกับความกับ (Fied, Holden and Lawlor (2000 ; 7) ที่กล่าวว่าความเป็นผู้นำสามารถเรียนรู้ ผึกฝน และสร้างขึ้นมาได้ แต่จะแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กับคุณสมบัติกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในปัจจุบัน (พรบ.ลักษณะปกครองท้องที่ 2457 มาตรา 12(14)) ที่ระบุว่าจะต้องเป็นผู้ที่มีพื้นความรู้ไม่ต่ำกว่าการศึกษาภาคบังคับ (ซึ่งอาจจะแตกต่างกันของแต่ละยุค กล่าวคือจะมีช่วงอายุที่การศึกษาภาคบังคับให้จบเพียงชั้นป.4 /ป.6/ป 7/ม.3) นั้น ไม่สอดคล้องกับความเห็นตามผลการวิจัยที่ให้กำหนดคุณวุฒิการศึกษาของผู้มีคุณสมบัติสมัครเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านเพิ่มกว่าเดิมอีกชั้นหนึ่ง แต่ไม่ถึงระดับการศึกษาชั้นปริญญาตรี เนื่องจากมีความเห็นว่ากำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นั้นจะใช้ประสบการณ์คือ (ความสามารถ) มากกว่าจะใช้ (ความรู้) ในตำราตามระบบการศึกษา ทั้งนี้ ก็เนื่องจากว่าเป็นบุคคลที่อยู่ในพื้นที่ ย่อมที่จะรับทราบบริบททุกด้านของหมู่บ้านอยู่แล้ว และมีความเห็นว่ากรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ควรกำหนดกรอบแนวทางในการเพิ่มพูนประสิทธิภาพให้เข้าใจบทบาทหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านอย่างจริงจังเพื่อนำไปสู่ 3 ภูมิคือ ภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิฐาน อันสอดคล้องกับแนวคิดของ Mc Cauley (1986 ; 15) ที่สรุปว่า การเรียนรู้จากการทำงาน เป็นวิธีในการ

พัฒนาการเป็นผู้นำ เพราะผู้นำสามารถเรียนรู้ได้จากการทำงาน งานที่ท้าทายมากขึ้นเท่าใดย่อมเรียนรู้มากขึ้นเท่านั้น งานที่ท้าทายจะกระตุ้นให้คนมีความคิดสร้างสรรค์และทำงานดีขึ้น และการเรียนรู้จากการฝึกอบรม ซึ่งการฝึกอบรมจะช่วยให้เข้าใจสถานการณ์และเข้าใจวิธีการที่จะควบคุมกิจกรรมกลุ่ม ช่วยให้มีความรู้ รู้จักกระบวนการนำและรู้จักเทคนิคที่จะปรับพฤติกรรมของตนให้สอดคล้องกับสถานการณ์ และงานวิจัยของ Bush and Grover (2004; 243) ที่พบว่า การพัฒนาภาวะผู้นำด้วยการเรียนรู้บนพื้นฐานของการทำงาน การเรียนรู้จากการปฏิบัติ เป็นวิธีการพัฒนาภาวะผู้นำที่สำคัญมาก

5. เกี่ยวกับอุดมคติหรือการสร้างอุดมการณ์ เนื่องจากการกำหนดสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านให้อยู่ตรงกลางระหว่างราชการกับประชาชน ทำให้สถานภาพก่อนเป็นผู้ใหญ่บ้านกับหลังการได้รับการคัดเลือกจะแตกต่างกัน คือก่อนการเลือกตั้ง ผู้ใหญ่บ้านมักจะบอกว่า “เมื่อได้รับเลือกเป็นกำนัน ผู้ใหญ่บ้านแล้ว ตนเองจะทำงานรับใช้ประชาชน” แต่เมื่อได้รับเลือกไปแล้วกลับต้องไปทำงานรับใช้ผู้บังคับบัญชาเช่น นายอำเภอหรือปลัดอำเภอ ฯลฯ มากกว่าประชาชน จึงควรปรับทัศนคตินายอำเภอ ปลัดอำเภอ และกำนัน ผู้ใหญ่บ้านว่า เป้าหมายสุดท้ายการทำงานของทุกคนคือ “ประชาชนที่อยู่หมู่บ้านด้วยกัน”

6. เกี่ยวกับสถานภาพ (Status) ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในอนาคต การวิจัยที่พบ คือ การเป็นผู้นำหรือตัวแทนของราษฎรแบบประเทศไทยนั้น ยังมีข้อดีและเหมาะสมกับสังคมไทยอยู่ แตกต่างจากสถานภาพของกำนันในประเทศ อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ซึ่งมีสถานภาพเป็นข้าราชการที่แต่งตั้งจากนายอำเภอและส่วนกลางคือ (การสอบ) ในขณะที่กำนันของประเทศฟิลิปปินส์นั้นถือเป็นนักการเมืองที่มาจากการเลือกตั้งของประชาชนเป็นตัวแทนทั้งของรัฐและประชาชน ส่วนของประเทศเวียดนามเป็นของรัฐบาลท้องถิ่น เพราะประเทศเวียดนาม มีการปกครองแบบรวมศูนย์ไว้ที่รัฐบาลกลาง ส่วนผู้ใหญ่บ้าน มีสถานภาพเป็นตัวแทนของรัฐและประชาชนคืออยู่ตรงกลางซึ่งแตกต่างจากผู้ใหญ่บ้านของมาเลเซียที่เป็นทั้งราชการและอินโดนีเซียเป็นข้าราชการท้องถิ่น ส่วนฟิลิปปินส์ เป็นนักการเมืองมาจากการเลือกตั้งของประชาชนเช่นเดียวกับของไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย โดย ทั้งหมดจะต่างจากของเวียดนามเพราะสภาประชาชนหมู่บ้านเลือก/องค์กรที่สูงกว่า

รับรอง แต่ทั้งหมดนี้สถานภาพกำนัน ผู้ใหญ่บ้านก็เป็นไปตามวิทยา วรรณศิริ (2529; 20-21) ได้ให้ความหมายไว้ว่า บทบาทที่เกิดขึ้นตามสถานภาพที่ได้มาโดยการแต่งตั้ง หรือโดยความสามารถ เป็นสถานภาพที่บุคคลได้รับมาภายหลัง อันได้แก่สถานภาพทางการศึกษา สถานภาพทางการเมืองหรือทางสังคม และสอดคล้องกับบทบาทที่คาดหวังของ Getzels and others (1968; 77) ที่ให้ความเห็นว่า ความคาดหวังนี้ย่อมแตกต่างกันไปเพราะเราต่างมีความคิดความต้องการต่างกัน ในสังคมทุกชนิด พฤติกรรมทางสังคมของบุคคลได้รับอิทธิพลมาจากความคาดหวังของบุคคล อันสอดคล้องกับ Secord and Backman (1964 ; 456) ที่กล่าวว่า บทบาทที่คาดหวัง คือการคาดหวังที่เกี่ยวกับกับบทบาทประเภทต่างๆ ซึ่งแต่ละคนจะคาดหวังบทบาทแตกต่างกันไป กล่าวโดยสรุป บทบาทที่คาดหวังคือ บทบาทของบุคคลที่อยู่ในตำแหน่งใดตำแหน่งหนึ่งในสังคม ถูกคาดหวังให้ปฏิบัติตามความประสงค์ของคนส่วนใหญ่ในสังคม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ เพื่อให้ผลการวิจัยไปใช้ กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในฐานะเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ควรส่งเสริมสนับสนุนให้มีการสังเคราะห์ด้านบทบาทและอำนาจหน้าที่ รวมทั้งสถานภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในประเด็นที่มีผลจากความคาดหวังของประชาชนสูง และประเด็นที่เห็นว่ายังมีความจำเป็นในอนาคตมาก อย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อทำให้หมู่บ้านที่เป็นหน่วยการปกครองที่เล็กที่สุดของสังคมประเทศสมาชิกประชาคมอาเซียนมีความเข้มแข็งพร้อมที่จะรองรับผลที่จะเกิดจากการเปิดประตูภูมิภาคเป็นหนึ่งเดียวในปี 2558 โดยนำผลการวิจัยในครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้ด้วย ดังนี้

บทบาทกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่จะต้องคงไว้ต่อไป เนื่องจากว่าประชาชนมองว่าทำหน้าที่เหล่านี้ได้ดีแล้วและยังเห็นว่ามีมีความจำเป็นมากต่อสังคมไทยในอนาคต คือ 1)การเข้าร่วมประชุมเมื่อได้รับเชิญจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2)การเข้าร่วมกิจกรรมที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดขึ้น 3)การทำหน้าที่เป็นคนกลางประสานงานระหว่างประชาชนกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 4)การสนับสนุนส่งเสริมให้ชาวบ้านได้รับ

ประโยชน์สูงสุดจากโครงการอันเนื่องมาจากโครงการพระราชดำริ 5)การสนับสนุนส่งเสริมโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำรินในพื้นที่ให้มีความยั่งยืน 6)การส่งเสริมให้เกิดเวทีชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหาแนวทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน 7)การติดตามและกระตุ้นให้ประชาชนร่วมมือร่วมใจในการพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนอย่างต่อเนื่อง 8)การประชุมชี้แจงข้อราชการแก่ราษฎรตามความเหมาะสม 9)การดูแลราษฎรให้ปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบข้อบังคับของสังคม 10)การใกล้ชิด ประนีประนอมข้อพิพาทในหมู่บ้านด้วยความยุติธรรม 11)การสร้างความรักและสามัคคีให้เกิดขึ้นในตำบลหมู่บ้าน

อำนาจหน้าที่ ที่ควรยกเลิกไปจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือหากจะให้คงไว้กับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยจะต้องเพิ่มพูนศักยภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่นี้ให้ได้ดีขึ้นมากกว่าเดิม ประกอบไปด้วย 1)การเสนอหรือริเริ่มให้เกิดโครงการอันเนื่องมาจากโครงการพระราชดำริ 2)การระดมทรัพยากรภายในและภายนอกหมู่บ้านมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อหมู่บ้าน 3)ดำเนินการจัดหมู่บ้านตำบลให้เป็นระเบียบเรียบร้อยถูกสุขลักษณะ 4)การดำเนินการป้องกันและปราบปรามยาเสพติด 5)การดำเนินการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมอาชญากรรมและบ่อนการพนันอบายมุข 6)การส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง 7)การพัฒนาส่งเสริมอาชีพให้กับราษฎรในด้านต่างๆ 8)การอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมประเพณีและการอบรมสั่งสอนให้ราษฎรเป็นคนดี 9)การทำหน้าที่ระงับข้อพิพาทต่างๆในหมู่บ้านได้อย่างมีประสิทธิภาพ 10)การรักษาความสงบเรียบร้อย 11)การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

อำนาจหน้าที่กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจะต้องคงไว้ต่อไป เนื่องจากว่าประชาชนมองว่าทำหน้าที่เหล่านี้ได้ดีแล้วและยังเห็นว่ามีความจำเป็นมากต่อสังคมไทยในอนาคต คือ 1)การส่งเสริมวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆของหมู่บ้าน 2)อำนาจหน้าที่ในการปกครองราษฎร 3)อำนาจหน้าที่ในการประสานงานกับหน่วยงานราชการ 4)อำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกิจการสาธารณประโยชน์ 5)การปกครองดูแลราษฎรที่อยู่ในเขตหมู่บ้านของตนให้อยู่ด้วยความสงบเรียบร้อย 6)การดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยให้แก่ราษฎรในหมู่บ้าน 7)การอำนวยความสะดวกแก่ราษฎรในการติดต่อรับบริการกับหน่วยงานของรัฐ 8)การนำความเดือดร้อนและความต้องการที่จำเป็นของราษฎรแจ้งต่อส่วนราชการ 9)การอำนวยความสะดวก

สะดวกในการให้บริการของส่วนราชการต่างๆ 10) การดูแลราษฎรในหมู่บ้านให้ปฏิบัติตามกฎหมาย 11) การปฏิบัติตามที่กระทรวง ทบวง กรม หน่วยงานของรัฐหรือผู้บังคับบัญชามอบหมาย 12) การรายงานเหตุการณ์ทุกข์ร้อนหรือเหตุการณ์ผิดปกติต่อนายอำเภอ 13) การจัดการประชุมราษฎรและคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อแจ้งข้อราชการแก่ราษฎรเป็นประจำอย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง 14) การแจ้งให้ราษฎรที่มีสัญชาติไทยอายุครบ 7 ปี บริบูรณ์ไปยื่นขอมีบัตรประจำตัวประชาชน 15) การแจ้งให้ชายไทยอายุย่างเข้าปีที่ 18 ไปลงบัญชีทหารกองเกิน และชายไทยอายุย่างเข้า 21 ปี ไปแสดงตนเพื่อรับหมายเรียก 16) การทำหน้าที่รับแจ้งการเกิด การตาย การย้ายออกย้ายเข้า การแจ้งปลายทาง และการให้คำรับรองบุคคล 17) การระดมความร่วมมือจากราษฎรให้ช่วยเหลือป้องกันอันตรายรวมถึงบรรเทาทุกข์แก่ผู้ประสบภัย 18) การเข้าจัดการและสั่งให้บุคคลเข้าช่วยเหลือเพื่อจัดภัยเมื่อมีกรณีฉุกเฉินหรือภัยพิบัติต่างๆ เกิดขึ้น

อำนาจหน้าที่ ที่ควรยกเลิกไปจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพราะประชาชนมองว่ากำนันผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่ได้ไม่ดีพอหรือโดยที่มีหน่วยงานอื่นที่มีอำนาจหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงแล้ว อันประกอบไปด้วย 1) อำนาจหน้าที่ในการจัดทำทะเบียน 2) อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย 3) การทำหน้าที่ในฐานะพยานกรณีมีการยื่นคำร้องขอจดทะเบียนสมรสต่อกำนัน 4) การทำหน้าที่รับจดทะเบียนสมรสตามความเห็นชอบของผู้ว่าราชการจังหวัด 5) การรับจดทะเบียนสมรสด้วยวาจาหรือกิริยาจากชายหญิงที่ตกอยู่ในอันตรายใกล้ความตาย 6) การทำหน้าที่เป็นพยานในการจดทะเบียนรูปทำตัวรูปพรรณสัณฐาน 7) การทำหน้าที่สอดส่องพฤติกรรมของผู้ได้รับใบอนุญาตมีอาวุธปืน 8) การกำหนดอัตราค่าเช่าที่ดินชั้นสูงของตำบลและหมู่บ้านตามความเหมาะสม 9) การทำหน้าที่พิจารณาข้อพิพาทเกี่ยวกับการเรียกเก็บค่าเช่า การชำระค่าเช่า ระยะเวลาเช่าที่ดินด้วยความเป็นธรรม 10) การป้องกันและปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า 11) การสั่งให้ทำหรืองดเว้นหรือแก้ไขหรือถอนสิ่งที่อันตรายหรือทำให้ป่าสงวนแห่งชาติเสื่อมโทรม 12) การป้องกันและปราบปรามการลักลอบค้าและไม่มีใบอนุญาตในการครอบครองสัตว์ป่าสงวนตามกฎหมาย

13)การเกณฑ์แรงงานราษฎรหรือเครื่องอุปกรณ์เพื่อการชลประทานที่ใช้ร่วมกัน 14)การทำหน้าที่แบ่งปันน้ำในเขตชลประทานเพื่อราษฎรด้วยความยุติธรรม 15)การทำหน้าที่ขอโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็ก จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

อำนาจหน้าที่ ที่ควรยกเลิกไปจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือหากจะให้คงไว้กับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยจะต้องเพิ่มพูนศักยภาพของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ทำหน้าที่นี้ให้ได้ดีขึ้นมากกว่าเดิม ประกอบไปด้วย 1)การดูแลคนเดินทางให้มีที่พักหรือขับไล่ออกจากท้องที่เมื่อสงสัยว่าเป็นผู้ร้าย 2)การดูแลรักษาคุ้มครองที่สาธารณะซึ่งประชาชนใช้ร่วมกัน 3)การร่วมกับแพทย์ประจำตำบลในการจัดหมู่บ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อยและถูกต้องตามสุขลักษณะ 4)การจับตรวจค้นตามหมายจับหรือหมายค้นกรณีได้รับแจ้งการกระทำผิดกฎหมาย 5)การทำหน้าที่สำรวจที่ดิน (ก.บ.ท.5) เพื่อให้เจ้าของมาชี้เขตและแจ้งจำนวนเนื้อที่ดิน 6)การแจ้งให้ทางราชการทราบเมื่อมีโรคติดต่ออันตรายเกิดขึ้น 7)การเรียกระดมราษฎรให้ช่วยกันกำจัดผักตบชวาไม่ให้กีดขวางทางน้ำ

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ในฐานะเป็นหน่วยงานต้นสังกัดของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อาจนำข้อค้นพบในการสรุปตามบทที่ 5 นี้ ไปประกอบการกำหนดบทบาท อำนาจหน้าที่ คุณสมบัติ สถานะ ที่มา สวัสดิการ หรืออื่นๆ ในการปรับปรุงตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ 2457 และที่แก้ไขเพิ่มเติมทุกฉบับ เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะการปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป

เอกสารอ้างอิง

กรมการปกครอง. *คู่มือการปฏิบัติงานกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อสาการศึกษา
ดินแดน. 2556.

กรมการปกครอง. *เทศาภิบาล (ฉบับเดือนตุลาคม 2554)*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อสาการศึกษา
ดินแดน, 2554.

กรมการปกครอง. *เทศาภิบาล (ฉบับเดือนตุลาคม 2557)*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, 2557.

- โกวิทย์ พวงงาม. *ถอดรหัส 3 การพัฒนาชุมชน สังคม ท้องถิ่น การเมือง ประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: เสมาธรรม, 2556.
- คอลลิנס, จิม. *ภาวะผู้นำ*. กรุงเทพฯ: เอ็กซ์เปอร์เน็ท. 2556.
- คณิน บุญสุวรรณ. สถานะทางกฎหมาย ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน. <http://www.kaninboonsuwan.com> 2555.
- เฉลิมชัย ปัญญาเลิศ. *อัตลักษณ์และการสร้างอัตลักษณ์ขององค์การบริหารส่วนตำบลในฐานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น*. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้. 2553.
- ชัชพงศ์ เอเมะสุวรรณ. ความคิดเห็นต่อแนวคิดตามร่างพระราชบัญญัติจังหวัดบริหารปกครองตนเอง พ.ศ... อ้างถึงในบทความรายงานการประชุมคณะกรรมการปฏิรูปกฎหมาย. 2557.
- ชัยพงษ์ สำเนียง. *พัฒนาการการปกครองท้องถิ่นไทยผ่านความเปลี่ยนแปลงของผู้ใหญ่บ้านกำนันอำมาตย์หรือทาสประชาชน*. <http://www.siamintelligence.com/the-evolution-of-thailand-local-governance/>
- ชำนาญ จันทร์เรือง. *กรุงเทพธุรกิจ คอลัมน์ มองมุมใหม่ มายาคติและข้อสงสัยในการยกเลิกการส่วนภูมิภาค*. 2554.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ. *บทบาทอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและการปกครองท้องถิ่น*. รายงานการศึกษาวิจัย 2546. 2-3.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์และคณะ. *บทบาทอำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านและการปกครองท้องถิ่น*. รายงานการศึกษาวิจัย 2546. 5.
- นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ และคณะ. *รายงานการศึกษาวิจัย เรื่อง บทบาทอำนาจหน้าที่ของกำนันผู้ใหญ่บ้าน และการปกครองท้องถิ่น (เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา)*. (2546) จาก <http://www.lawreform.go.th/lawreform/index>.
- ปรีดี พนมยงค์. *ปาฐกถาเรื่องพระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบบริหารราชการแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ. 2476*.
- พระราชบัญญัติเทศบาล 2496 (ฉบับที่ 12) พ.ศ. 2546.

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ.2534

พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 (ฉบับที่ ๑๒) พ.ศ. ๒๕๕๒)

ไพโรจน์ พรหมสาสน์. “การบริหารส่วนภูมิภาคเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างไร”.

สมาคมนักปกครองแห่งประเทศไทย 2544

วิกรม กรมดิษฐ์. *มองโลกแบบวิกรม AEC คนไทยได้หรือเสีย*. กรุงเทพฯ: พรินซ์ซีดี จำกัด, 2556.

วิชัย ปิติเจริญธรรม. *คุณก็เป็นผู้นำที่ดีได้ใน 21 วัน*. กรุงเทพฯ: ปัญญาชน. 2552.

วิทยากร บุญเรือง. *คนทำงาน : มองการประทุ้งเรี่ยวรื่องของ ‘กำนันผู้-ใหญ่บ้าน’ ใน มุมมอง ‘สวัสดิการ’ คนทำงานภาครัฐ*. <http://prachatai.com/journa>. 2555.

วิทยา สุจริตนารักษ์. *การพัฒนาเศรษฐกิจการเมืองอินโดนีเซีย*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชีย ตะวันออกศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

สกวรรณการ วรวรรณ, ม.จ. และพระยาสุนทรพิพิธ. *สากลเทศบาล*. 2478. 1-2.

สมาคมนักปกครองแห่งประเทศไทย. *รายงานผลการเสวนา เรื่องการบริหารราชการส่วน ภูมิภาคเป็นประโยชน์ต่อประเทศชาติอย่างไร*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อสาการศึกษา ดินแดน. 2555.

สมชาติ กิจยรรยง. *ศาสตร์และศิลปะของผู้นำที่ครองใจทุกคน*. กรุงเทพฯ: สมาร์ทไลฟ์, 2555.

ไสว บุญขวัญ. *ภาวะผู้นำเชิงของกำนัน ใหญ่บ้าน อำเภอดาคัส จังหวัดนครสวรรค์*.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสน ศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาชิราลงกรณราชวิทยาลัย. 2551.

เสม พริ้งพวงแก้ว. *ผู้นำ*. กรุงเทพฯ: มติชน. 2542.

การเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ : แนวคิดพื้นฐานเพื่อการปฏิบัติงาน

Home Visiting in Health Social Work : Fundamental

Concepts for Practices

ปรียานุช โชครณวนิชย์¹

Preeyanuch Choktanawanich²

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อทบทวนความหมายการเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ วัตถุประสงค์ ขั้นตอนการเยี่ยมบ้านในด้านการบูรณาการหลักการและทักษะในงานสังคมสงเคราะห์ แนวทางสำหรับการสัมภาษณ์และสังเกตในขณะเยี่ยมบ้าน และประเด็นที่ควรพิจารณาในการเยี่ยมบ้านประกอบการยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมจากประสบการณ์ของผู้เขียน เพื่อให้ นักศึกษาสังคมสงเคราะห์ ผู้เริ่มต้นปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ และผู้ที่สนใจเกิดความเข้าใจว่าการเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์มีบทบาทและมีความสำคัญอย่างไรต่อการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของผู้ใช้บริการและครอบครัว

คำสำคัญ : การเยี่ยมบ้าน, สังคมสงเคราะห์สุขภาพ, แนวคิดพื้นฐานเพื่อการปฏิบัติงาน

Abstract

This paper was aimed at reviewing the definitions of home visiting in health social work, its objectives and procedures in terms of the integration of principles and skills necessary for the social work. The guidelines for interviews and observations during the home visiting including the necessary issues and concrete examples from the experience of the author were also

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecturer at Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

provided so that the social work students, novices, and persons interested in the social work could better understand the role and importance of home visiting including its impact on the quality of life of the clients and their families.

Keywords : Home visiting, Health social work, Fundamental concepts for practices

บทนำ

การเยี่ยมบ้านเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์ได้นำวิธีการเยี่ยมบ้านมาใช้ในกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนในการแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมนอกเหนือจากการสัมภาษณ์ การสังเกตของนักสังคมสงเคราะห์ต่อผู้ใช้บริการในหน่วยให้บริการ ขั้นตอนการติดตามประเมินผลภายหลังการให้บริการ ขณะเดียวกันการเยี่ยมบ้านมิใช่เป็นเพียงเครื่องมือในการแสวงหาข้อมูลเพิ่มเติมดังที่กล่าวมาเท่านั้น ทว่าการเยี่ยมบ้านสามารถส่งผลให้เกิดกระบวนการช่วยเหลือหรือการให้บริการ (Implementation) แก่ผู้ใช้บริการและครอบครัวให้เกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่ดีขึ้นด้วย โดยบทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อถ่ายทอดแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพซึ่งประกอบด้วยการทบทวนความหมายการเยี่ยมบ้าน วัตถุประสงค์ ขั้นตอนในการเยี่ยมบ้าน แนวทางสำหรับการสัมภาษณ์ สังเกตในขณะทำการเยี่ยมบ้าน และประเด็นที่นักสังคมสงเคราะห์สุขภาพ³ ควรพิจารณาในการเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการ ประกอบการยกตัวอย่างประสบการณ์การทำงานใน

³ ในประเทศไทยผู้เริ่มต้นใช้คำว่า “สังคมสงเคราะห์สุขภาพ” (Health Social Work) ในงานเขียนวิชาการ คือ รศ. ดร.กิตติพัฒน์ นนทพิทยะดลย์ ในบทความวิชาการเรื่อง “จิตเวชแนววิพากษ์ จิตเวชยุคหลัง และสังคมสงเคราะห์สุขภาพจิต” (2556, น.139) ท่านได้ให้ทัศนะว่า การเปลี่ยนแปลงจากคำว่า “สังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์” มาสู่คำว่า “สังคมสงเคราะห์สุขภาพ” นั้น มีนัยยะสะท้อนถึง “(ก) การขยายขอบเขตความหมายที่คับแคบไปสู่ความหมายที่กว้างขวาง ซึ่งตรงกับสถานการณ์จริงของการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์มากกว่า และ (ข) การแสดงสัญญาณที่จะลดการครอบงำของ แนวคิดพื้นฐานทางชีวการแพทย์ (Biomedical model) พร้อมๆ กับเปิดพื้นที่ให้กับแนวคิดด้านจิตสังคม (Psychosocial model) มากยิ่งขึ้น”

ฐานะที่ผู้เขียนเคยเป็นนักสังคมสงเคราะห์ ณ สถาบันสุขภาพเด็กแห่งชาติมหาราชินี กรมการแพทย์ กระทรวงสาธารณสุข บทความนี้มุ่งหวังให้นักศึกษาสังคมสงเคราะห์ ผู้เริ่มต้นปฏิบัติงานเป็นนักสังคมสงเคราะห์ เกิดความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐาน ในการเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ

การเยี่ยมบ้าน : ความหมาย

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความรู้พื้นฐานการเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์ทั้งในประเทศและต่างประเทศ พบว่า มีหนังสือและเอกสารในประเด็นนี้ไม่มากนัก โดย อัลเลนและเทรซี่ (Allen & Tracy, 2004, p.198) ให้ทัศนะการเยี่ยมบ้านว่าหมายถึง “กลยุทธ์ในการแทรกแซงปัญหา (intervention) ของผู้ใช้บริการ โดยเป็นการทำงานบนฐานของการจัดบริการที่เป็นประโยชน์ให้แก่ครอบครัวภายใต้สภาพแวดล้อมตามธรรมชาติของครอบครัวนั้นๆ” ในขณะที่สุรางค์รัตน์ วัฒนารมณ (2542, น.185-186) ให้คำนิยามว่า การเยี่ยมบ้าน คือ การกระทำที่นักสังคมสงเคราะห์นำพาตัวเองออกไปสู่สิ่งแวดล้อมของผู้ใช้บริการ โดยมีวัตถุประสงค์และเป้าหมายตามแผนงานที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้การเยี่ยมบ้านเป็นวิธีการหนึ่งสำหรับการแสวงหาข้อเท็จจริงประกอบการสัมภาษณ์ในขั้นการกรอกรับ และการกำหนดแนวทางการให้ความช่วยเหลือในหน่วยงานบางแห่ง หรือในบางลักษณะงาน เช่น งานสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ฝ่ายกาย-จิต (งานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ) กรณีการรับบุตรบุญธรรม กรณีเด็กถูกทารุณกรรม ฯลฯ นอกจากนี้ การเยี่ยมบ้านได้รับการยอมรับว่าเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้การติดตามประเมินผลในการให้บริการมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น เช่นเดียวกับ อัญมณี บุรณกานนท์ (2556, น.23) มีมุมมองเกี่ยวกับการเยี่ยมบ้านว่า เป็นวิธีการเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงาน สามารถเข้าใจสถานการณ์ การเปลี่ยนแปลง รวมทั้งติดตามผลการวางแผนและการดำเนินงาน อย่างต่อเนื่องและเป็นปัจจุบันให้มากที่สุด การเยี่ยมบ้านจึงมิใช่การปฏิบัติงาน เพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงเฉพาะในขั้นตอนแรกของการทำงานเท่านั้น หากต้องดำเนินการให้ต่อเนื่อง สม่่าเสมอในทุกขั้นตอน/กระบวนการของการปฏิบัติงาน เพื่อให้สามารถปรับเปลี่ยนแผนและกระบวนการทำงานให้ต่อเนื่องและบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ

อย่างไรก็ตามจากนิยามการเยี่ยมบ้านข้างต้น จะเห็นได้ว่าเป็นคำนิยามการเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์ในบริบททั่วไป และยังไม่มีผู้ใดให้คำนิยามเกี่ยวกับการเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ เนื่องจากการเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพจะมุ่งเน้นหรือให้ความสำคัญกับการค้นหาปัจจัยทางด้านจิต-สังคม (Psycho-Social Aspect) ที่มีความเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกัน บำบัดรักษา รวมถึงการฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคมเกี่ยวกับพยาธิสภาพที่ผู้ป่วยเผชิญอยู่ อาทิ ปัญหาความเครียดของผู้ป่วยหรือของสมาชิกในครอบครัวอันเนื่องมาจากโรค ปัญหาเศรษฐกิจของผู้ป่วยที่มีผลต่อการบำบัดรักษา ปัญหาความขัดแย้งของสมาชิกในครอบครัวอันเนื่องมาจากความคิดเห็นที่แตกต่างกันเกี่ยวกับวิธีการรักษาผู้ป่วย ปัญหาการปรับตัวของผู้ป่วยภายหลังจากการบำบัดรักษาและกลับไปอยู่ที่บ้าน เป็นต้น

ดังนั้น การเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ จึงหมายถึง วิธีการหนึ่งของการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์สุขภาพในการเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการเพื่อแสวงหาข้อเท็จจริงเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยทางด้านจิต-สังคม (Psycho-Social Aspect) ที่มีความเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาพ การป้องกัน การบำบัดรักษา การฟื้นฟูสมรรถภาพทางสังคม อันเนื่องมาจากโรคที่เผชิญอยู่ จากผู้ใช้บริการและสภาวะแวดล้อม อันได้แก่ ครอบครัว เพื่อนบ้าน ฯลฯ ในกรณีที่มีการสัมภาษณ์และการสังเกตในหน่วยงานไม่เพียงพอต่อการประเมินและวินิจฉัยทางสังคม (Social Assessment & Social Diagnosis) หรือการได้รับข้อมูลจากผู้ใช้บริการยังมีความคลุมเครือ สับสน ทำให้ไม่สามารถจัดบริการทางสังคมให้แก่ผู้ใช้บริการได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้การเยี่ยมบ้านยังเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการติดตามประเมินผลสภาวะหรือคุณภาพชีวิตของผู้ใช้บริการภายหลังจากการรับบริการจากหน่วยงาน โดยนักสังคมสงเคราะห์สุขภาพจำเป็นต้องมีการบูรณาการทักษะต่างๆในการปฏิบัติงาน เช่น การสัมภาษณ์ การฟังอย่างตั้งใจ การสังเกต การจดบันทึก การประชุมร่วมกับทีมสหวิชาชีพ ฯลฯ ร่วมกับการประยุกต์ใช้หลักการทางสังคมสงเคราะห์เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับจากการเยี่ยมบ้านเป็นประโยชน์ต่อการบำบัดรักษา หรือพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ใช้บริการอย่างสูงสุด

จุดมุ่งหมายของการเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ

สำหรับจุดมุ่งหมายของการเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์นั้น (ปรับจาก สุรางค์รัตน์ วนิชากร, 2542, น.50-52) มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ 4 ข้อ ได้แก่ 1) เพื่อให้เกิดความเข้าใจบริบทของปัญหาที่มีส่วนสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของผู้ใช้บริการ 2) เพื่อสร้างสัมพันธภาพทางวิชาชีพที่ีระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับผู้ใช้บริการและครอบครัว 3) เพื่อเสริมสร้างแนวทางการปรับตัวของผู้ใช้บริการให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติ 4) เพื่อการติดตามและประเมินผลผู้ให้บริการและครอบครัว โดยผู้เขียนได้นำกรณีศึกษาจากประสบการณ์การทำงานเพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1) การเยี่ยมบ้านเพื่อให้เกิดความเข้าใจบริบทของปัญหาที่มีส่วนสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของผู้ใช้บริการ

ในการให้บริการผู้ป่วยโรคเรื้อรังในหลายกรณี พบว่า แม้ผู้ป่วยจะได้รับการรักษาด้านการแพทย์โดยการบำบัดรักษาจากโรงพยาบาลแล้ว แต่ทีมรักษายังพบว่า ผลการรักษาผู้ป่วยยังไม่ดีขึ้น ยกตัวอย่างเช่น กรณีของเด็กชายอายุ 10 ปี⁴ ดิ๊ดเชื้อเอชไอวี โดยทีมผู้รักษาซึ่งประกอบด้วย แพทย์ พยาบาล นักจิตวิทยา และนักสังคมสงเคราะห์ ได้มีการประชุมทีมสหวิชาชีพประจำเดือน พบว่า ผู้ป่วยอาศัยอยู่กับตาและยาย เนื่องจากบิดามารดาเสียชีวิต โดยผู้ป่วยจะเป็นผู้มารับยาต้านไวรัสด้วยตนเองที่โรงพยาบาล จากการสังเกตของทีมฯในการตรวจนับเม็ดยาของผู้ป่วยพบว่า ไม่มีเม็ดยาเหลือในถุงยาและจากการสอบถามผู้ป่วยก็ได้รับคำตอบว่าได้ทานยาสม่ำเสมอตามที่แพทย์สั่ง แต่ผลการตรวจเลือดของผู้ป่วย พบว่า เซลล์เม็ดเลือดขาว (CD4) มีจำนวนลดลง การที่ผู้ป่วยมีจำนวนเซลล์เม็ดเลือดขาวลดลง ส่งผลให้ผู้ป่วยมีโอกาสได้รับโรคแทรกซ้อนได้ง่ายขึ้น แต่ถ้าผู้ป่วยทานยาครบตามจำนวนที่แพทย์สั่งและทานอย่างสม่ำเสมอผลที่ควรจะเป็นคือ เซลล์เม็ดเลือดขาวควรมีจำนวนที่เพิ่มมากขึ้น ดังนั้นทีมสหวิชาชีพจึงหารือกันว่าการเยี่ยมบ้านเพื่อสืบค้นข้อเท็จจริงว่า “เหตุใดผู้ป่วยที่ทานยาครบและสม่ำเสมอ จึงมีภูมิคุ้มกันหรือมีจำนวนเม็ดเลือดขาว (CD4) ที่ลดลง”

⁴ ข้อมูลจากการประชุมทีมนักสังคมสงเคราะห์

นักสังคมสงเคราะห์ได้ดำเนินการเยี่ยมบ้านผู้ป่วย พบว่า สภาพบ้านของผู้ป่วยที่อาศัยอยู่กับตาและยายนั้น มีสภาพเป็นบ้านไม้ยกสูง อยู่กลางทุ่งนา นักสังคมสงเคราะห์ได้สร้างสัมพันธภาพโดยการพูดคุยกับตายาย จึงได้รับข้อมูลว่า โดยปกติผู้ป่วยเป็นผู้ไปรับยาด้วยตนเองที่โรงพยาบาล เนื่องจากตาและยายมีอายุมากแล้ว ไม่สามารถขึ้นรถโดยสารได้ คล่องแคล่วเหมือนในอดีต หลังจากผู้ป่วยได้ยามาแล้ว ตาหรือยายจะเป็นผู้ที่นำมาเม็ดยามาตัดครึ่ง⁵ วิธีการตัดคือ จะใช้มีดและเชียงตัดเม็ดยาแต่เนื่องจากพื้นบ้านเป็นแผ่นไม้ปูเรียงกันไม่สม่ำเสมอ ประกอบกับสภาพใต้ถุนบ้านเป็นพื้นดินที่มีน้ำขัง ทำให้บางครั้งเม็ดยาที่ตัดได้กระเด็นตกลงใต้ถุนบ้าน ซึ่งตาและยายได้ให้ข้อมูลแก่นักสังคมสงเคราะห์ว่า “เมื่อเม็ดยาตกลงใต้ถุนบ้านก็ไม่กล้านำมาให้ผู้ป่วยกิน เนื่องจากใต้ถุนบ้านเป็นดินโคลนและมีน้ำขัง”

จากข้อมูลการเยี่ยมบ้านดังกล่าว ทำให้นักสังคมสงเคราะห์ทราบสาเหตุของสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อสภาพปัญหาของผู้ใช้บริการ ได้แก่ ปัจจัยของผู้ดูแลผู้ป่วย สภาพเศรษฐกิจและสังคม รวมถึงสาเหตุหลักที่ทำให้ผู้ป่วยไม่ได้กินยาครบตามจำนวนที่แพทย์สั่ง คือ วิธีการในการตัดเม็ดยาของผู้ดูแล นักสังคมสงเคราะห์ได้ให้กำลังใจแก่ตา ยาย ในความพยายามดูแลผู้ป่วยอย่างดีที่สุด ขณะเดียวกันได้ให้กำลังใจผู้ป่วยในการพยายามดูแลตนเองอย่างดี ภายหลังจากการเยี่ยมบ้านนักสังคมสงเคราะห์ได้นำข้อมูลดังกล่าวเข้าร่วมประชุมทีมสหวิชาชีพอีกครั้งเพื่อรายงานผลการเยี่ยมบ้าน ทีมสหวิชาชีพได้แก้ไขปัญหาในการกินยาของผู้ป่วยคือ การให้เจ้าหน้าที่ตัดเม็ดยาที่โรงพยาบาลให้เรียบร้อย เพื่อป้องกันปัญหาการกินยาไม่ครบตามจำนวน

จากกรณีศึกษาชิ้นนี้ ผู้เขียนมีมุมมองว่า ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อม อันได้แก่ สภาพที่อยู่อาศัย สภาพเศรษฐกิจ ลักษณะของผู้ดูแล มีความเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับสุขภาพของผู้ป่วยให้ไปในทิศทางที่ดีขึ้นหรือแย่ลง หากนักสังคมสงเคราะห์ทำงานโดยใช้ข้อมูลจากการสังเกตและสัมภาษณ์เฉพาะในหน่วยงาน ย่อมจะทำให้ไม่ทราบสาเหตุที่แท้จริงของการทานยาไม่ครบตามจำนวนของผู้ป่วยเด็กรายนี้

⁵ เนื่องจากผู้ป่วยเป็นผู้ป่วยเด็ก ณ ช่วงเวลานั้นการผลิตขนาดเม็ดยาด้านไวรัสให้มีขนาดเท่ากับยาหรือน้ำหนักตัวเด็กยังไม่แพร่หลายนัก ฉะนั้นผู้ป่วยจึงจำเป็นต้องมีการตัดขนาดเม็ดยาให้เหมาะสมกับอายุหรือน้ำหนักตัวเด็ก

2) การเยี่ยมบ้านเพื่อสร้างสัมพันธภาพทางวิชาชีพที่ตึงระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับผู้ใช้บริการและครอบครัว

สัมพันธภาพทางวิชาชีพ (Professional Relationships) ระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับผู้ใช้บริการและครอบครัวถือเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นรากฐานที่สำคัญตลอดกระบวนการให้บริการแก่ผู้ใช้บริการ ซึ่งสัมพันธภาพที่ตึงระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับผู้ใช้บริการจะช่วยให้ นักสังคมสงเคราะห์เข้าถึงข้อเท็จจริงและข้อมูลต่างๆ ของผู้ใช้บริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากเกิดความร่วมมือในการทำงานจากผู้ใช้บริการ โดยในการทำงานสังคมสงเคราะห์อย่าง “มืออาชีพ” นั้น สัมพันธภาพทางวิชาชีพเป็นสิ่งที่มีความจำเป็นในการทำงานเป็นอย่างมาก สัมพันธภาพทางวิชาชีพมีความแตกต่างจากสัมพันธภาพส่วนตัวโดยทั่วไป กล่าวคือ สัมพันธภาพทางวิชาชีพ นักสังคมสงเคราะห์มุ่งเน้นการสร้างสัมพันธภาพกับผู้ใช้บริการอย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ออกไปเกิดการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตแก่ผู้ใช้บริการ โดยตลอดกระบวนการสร้างสัมพันธภาพนั้น นักสังคมสงเคราะห์จะไม่นำอารมณ์ ความรู้สึกส่วนบุคคล ค่านิยม ทศนคติของตนเองเข้ามาเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงาน เพื่อให้การให้บริการปราศจากอคติมากที่สุด ซึ่งสัมพันธภาพทางวิชาชีพนี้จะเป็นประโยชน์สูงสุดต่อผู้ใช้บริการ ขณะเดียวกันก็เป็นประโยชน์แก่นักสังคมสงเคราะห์ในขั้นตอนยุติการให้บริการอย่างเหมาะสม (สายจิตร สิงห์เสนี, 2541, น. 76, อัญมณี บุรณกานนท์, 2556, น.25) การสร้างสัมพันธภาพทางวิชาชีพมีความเกี่ยวข้องกับประเด็นการกำหนดขอบเขตความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย โดยความหมายคำว่าขอบเขตสัมพันธภาพทางวิชาชีพ (Professional Boundaries) หมายถึง “ชุดของแนวทาง ความคาดหวัง และกฎเกณฑ์ ซึ่งเป็นชุดของจริยธรรมและมาตรฐานในการให้บริการงานสังคมสงเคราะห์ โดยการกำหนดขอบเขต/ข้อจำกัดความสัมพันธ์ระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับผู้ใช้บริการ มีเพื่อกำหนดขอบเขตการแสดงออกที่เหมาะสม สามารถยอมรับได้ในการให้บริการ ในขณะเดียวกันยังเกี่ยวข้องกับประเด็นความปลอดภัยของทั้งผู้ให้บริการและนักสังคมสงเคราะห์เองด้วย” (Peterson, 1992, p. 74; Cooper, 2012, p.11)

นอกจากการตระหนักถึงขอบเขตความสัมพันธ์หรือระยะห่างของสัมพันธภาพ (Professional Boundaries) ที่เหมาะสมระหว่างตัวนักสังคมสงเคราะห์กับผู้ใช้บริการแล้ว นักสังคมสงเคราะห์ควรตระหนักเกี่ยวกับ “พลังอำนาจ” ที่มีอยู่ในตัวของนักสังคมสงเคราะห์ในฐานะนักวิชาชีพที่พลังอำนาจดังกล่าวอาจคุกคามและส่งผลกระทบต่อสัมพันธภาพที่มีต่อผู้ใช้บริการ (Dietz & Thompson, 2004, p.2)

ทั้งนี้อาจกล่าวได้อีกมุมมองหนึ่งว่า การเยี่ยมบ้านจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งในการช่วย “สร้างสัมพันธภาพทางวิชาชีพ” และ “รักษาสัมพันธภาพทางวิชาชีพ” ระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับผู้ใช้บริการและครอบครัว ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้ใช้บริการเกิดความไว้วางใจ (trust) อันจะเป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดความร่วมมือ ร่วมใจในขั้นตอนการให้ความช่วยเหลือ

ดังเช่นกรณีของ นางแวว (นามสมมติของมารดา) และด.ช.เก้ง (นามสมมติของบุตรชาย) อายุ 7 ปี⁶ โดยแพทย์ได้ปรึกษา ณ ศูนย์พึ่งได้ (One Stop Crisis Center) เนื่องจากผู้ป่วยเด็กได้กินยานอนหลับของมารดาและมีแนวโน้มว่าจะถูกปล่อยปละละเลย ขณะเดียวกันเมื่อสืบค้นประวัติทางการแพทย์จากแฟ้มประวัติผู้ป่วยที่ผ่านมา พบว่า ผู้ป่วยเด็กมารับการรักษาพยาบาลด้วยอาการได้รับบาดเจ็บจากอุบัติเหตุที่มีแนวโน้มว่าถูกปล่อยปละละเลยหลายครั้งในรอบปี อาทิ เดินตกท่อจนขาได้รับบาดเจ็บ, ได้รับอุบัติเหตุบนไบหน้เนื่องจากถูกรถแทก ฯลฯ

จากการสัมภาษณ์ของผู้ป่วยเด็กที่มาโรงพยาบาลด้วยกัน พบว่า มารดามีอาการจิตเภท มักพูดว่าตัวเองมีคนมาทำร้ายตนเอง โดยช่วงเวลาดังกล่าวมารดายังคงรับยาจากโรงพยาบาลจิตเวชแห่งหนึ่งอยู่ ในขณะที่แพทย์วินิจฉัยว่าผู้ป่วยเด็กมีอาการสมาธิสั้น (Attention Deficit Hyperactivity Disorder) ซึ่งในช่วงเวลาของการสัมภาษณ์ในโรงพยาบาลนั้นได้มีนักสังคมสงเคราะห์สองคนในการให้บริการ โดยผู้เขียนในขณะนั้นเป็นหนึ่งในนักสังคมสงเคราะห์และได้สังเกตเห็นว่า เด็กมีพฤติกรรมแสดงความรุนแรงต่อมารดา เช่น การใช้เท้าถีบมารดาและการด่าด้วยคำหยาบคาย ผู้เขียนจึงทำการแยกตัวเด็กให้นั่งห่างมารดาและดึงความสนใจเด็กด้วยการให้วาดรูปด้วยดินสอสี ในขณะเดียวกัน

⁶ จากรายงานประวัติผู้ใช้บริการ

ผู้เขียนพบว่า บนฝ่ามือของเด็กมีร่องรอยแผลคล้ายการถูกเหยียดหลายรอย ผู้เขียนได้รับคำตอบจากเด็กว่ามารดาเป็นคนกระทำ ในขณะที่นักสังคมสงเคราะห์อีกคนหนึ่งทำการสัมภาษณ์มารดาและยาย ในช่วงของการสัมภาษณ์ทำให้ข้อมูลว่ามีความกังวลว่าขณะที่ตนเองออกไปขายผักที่ตลาดกับตา เกรงว่ามารดาจะทำร้ายเด็ก เนื่องจากมีเหตุการณ์หลายครั้งเมื่อยายกลับมา พบว่าผู้ป่วยเด็กไม่ได้กินนมตามเวลาและถูกยุงกัดตรงกระเบื้อง เพราะมารดาเกิดอาการหวู่วว่ามีคนจะมาทำร้าย ในขณะเดียวกันในช่วงของการสัมภาษณ์มารดามีท่าที่ซึมเศร้า เนื่องจากมีความคิดถึงสามีที่หนีไปบวชเป็นพระ

นักสังคมสงเคราะห์ได้วางแผนการเยี่ยมบ้าน ในเบื้องต้นมารดามีความกังวลและมีท่าที่ไม่ยินยอมให้เยี่ยมบ้านแต่เมื่อเห็นว่าบุตรชายของตนมีสัมพันธภาพที่ดีกับนักสังคมสงเคราะห์ในขณะที่นั่งวาดรูปด้วยกัน ซึ่งโดยปกติแล้วเด็กรักใคร่ก็จะดี เตะหรือดำเป็นส่วนใหญ่ รวมถึงนักสังคมสงเคราะห์อีกคนเกือบจะถูกเด็กพยายามเตะที่ขาเมื่อพบหน้ากันครั้งแรก เมื่อมารดาเห็นว่าเด็กมีความสัมพันธ์อันดีกับบุตรชายของตน มารดาจึงตัดสินใจให้นักสังคมสงเคราะห์เยี่ยมบ้านได้ โดยนักสังคมสงเคราะห์ได้ทำการเยี่ยมบ้านและเยี่ยมโรงเรียนที่เด็กเรียนอยู่ โดยได้วางแผนหาแนวทางในการช่วยเหลือเด็กและครอบครัว ร่วมกับทางโรงเรียนอย่างเป็นระบบต่อไป รวมถึงนักสังคมสงเคราะห์ได้ดำเนินการช่วยเหลือให้เกิดการประจักษ์ครอบครัวคือ การนิมนต์พระ (บิดา) เชิญมารดาและบุตร มาหาข้อตกลงร่วมกันเพื่อหาแนวทางในการดูแลบุตร โดยผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นคือ พระ (บิดา) ได้ตกลงว่าจะย้ายมาจำพรรษาวัดที่ใกล้บ้านเพื่อที่มารดาและบุตรสามารถมาเยี่ยมได้บ่อยครั้ง ในขณะที่มารดาได้ตกลงกับนักสังคมสงเคราะห์รวมถึงครอบครัวตนเองว่าจะกินยารักษาอาการจิตเวชอย่างสม่ำเสมอและจะพยายามควบคุมควบคุมอารมณ์ตนเองเพื่อไม่ทำร้ายบุตรอีกต่อไป

หลังจากสิ้นสุดกระบวนการช่วยเหลือแล้ว มารดาและบุตรยังคงมาเยี่ยมเยียนนักสังคมสงเคราะห์เป็นระยะๆ แม้ว่าในครั้งแรกมีท่าที่ไม่ยินยอมให้นักสังคมสงเคราะห์เยี่ยมบ้าน ซึ่งสะท้อนให้เห็นสัมพันธภาพที่ดีก่อให้เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหของผู้ใช้บริการได้อย่างเป็นองค์รวม ซึ่งสัมพันธ์กับแนวคิดของ เบเดอร์ (Beder, 1998, pp.514-522) และ ไวส์ (Weiss, 1993, pp.113-128.) ที่กล่าวอย่างสอดคล้องกันว่า การ

พบกันระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับผู้ใช้บริการภายใต้บรรยากาศในบ้านของผู้ใช้บริการเองจะช่วยส่งเสริมสัมพันธภาพอันไว้วางใจระหว่างนักวิชาชีพและผู้ใช้บริการอันจะนำไปสู่กระบวนการช่วยเหลืออย่างมีประสิทธิภาพ

3) การเยี่ยมบ้านเพื่อเสริมสร้างแนวทางการปรับตัวของผู้ใช้บริการให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างปกติ

จุดมุ่งหมายของการเยี่ยมบ้านอีกประการหนึ่งคือ การที่นักสังคมสงเคราะห์มีหน้าที่เสริมสร้างแนวทางการปรับตัวของผู้ใช้บริการขณะที่ยังอยู่ในช่วงการรักษาพยาบาลหรือสิ้นสุดการรักษาพยาบาลและได้กลับบ้านเรียบร้อยแล้ว ยกตัวอย่างเช่น กรณีมารดาและบุตรสาวติดเชื้อเอชไอวีที่เคยเป็นสมาชิกและมาร่วมกิจกรรมกลุ่มสนับสนุนทางสังคมของทางสถาบัน⁷ นักสังคมสงเคราะห์สังเกตเห็นว่าในระยะหลังๆ มารดาและบุตรสาวไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มเหมือนดังเคย นักสังคมสงเคราะห์หัดตัดสินใจเยี่ยมบ้านและสอบถามถึงสาเหตุของการขาดหายจากการร่วมกิจกรรม ผลจากการเยี่ยมบ้าน พบว่ามารดาไม่มีความไม่สบายใจ เนื่องจากมีเพื่อนร่วมอาคารที่อาศัยอยู่ตึกเช่าเดียวกัน มักสอบถามมารดาบ่อยครั้ง ในวันที่ต้องออกไปร่วมกิจกรรมกลุ่มที่สถาบันว่า “ออกไปไหนไปทำอะไร?” ส่งผลให้มารดาเกิดความรู้สึกอึดอัดใจ เพราะใจหนึ่งก็ไม่อยากโกหก อีกใจหนึ่งก็เกรงว่าหากเพื่อนบ้านทราบจะรังเกียจตนเองและบุตร

นักสังคมสงเคราะห์ได้ให้การปรึกษาเกี่ยวกับแนวทางการปรับตัวแก่มารดาเมื่อต้องตอบคำถามกับเพื่อนบ้านหรือคนอื่นๆ ที่สงสัย เพื่อให้มารดาคลายความเครียดและความกังวลใจ เนื่องจากหากมารดาไม่มีความเครียดและความกังวลใจ ย่อมส่งผลต่อสุขภาพร่างกายของผู้ป่วยในที่สุด

จากกรณีศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า การเยี่ยมบ้านร่วมกับการใช้ทักษะการให้การปรึกษาเพื่อให้ผู้ใช้บริการสามารถเผชิญและแก้ไขปัญหา สามารถส่งผลต่อการตัดสินใจ “ใช้บริการ” หรือ “ยกเลิกการใช้บริการ” ของผู้ใช้บริการและครอบครัว อันจะนำมาสู่ความสามารถในการปรับตัวของผู้ใช้บริการและครอบครัวในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม

⁷ จากประสบการณ์ของผู้เขียนในการปฏิบัติงานกับกลุ่มผู้ป่วยเด็กติดเชื้อเอชไอวีและครอบครัว

4) การเยี่ยมบ้านเพื่อการติดตามและประเมินผลผู้ให้บริการและครอบครัว

การติดตามประเมินผลเป็นหนึ่งในกระบวนการทางสังคมสงเคราะห์ โดยวิธีการประเมินผลการปฏิบัติงานสามารถทำได้หลากหลายวิธี อาทิ การนัดหมายผู้ให้บริการมาที่หน่วยงานเพื่อติดตามประเมินผล การโทรศัพท์ติดตาม การส่งจดหมาย และรวมถึงการเยี่ยมบ้านเพื่อติดตามประเมินผล ดังเช่นกรณีของ ด.ญ.มีนา อายุ 5 ปี⁸ เข้ารับการรักษาที่สถาบันฯ แพทย์วินิจฉัยว่าเด็กมีอาการ “สมาธิสั้นเทียม” โดยแพทย์ได้ขอให้นักสังคมสงเคราะห์เยี่ยมบ้านเพื่อติดตามประเมินผลหลังหนึ่งสัปดาห์ภายหลังการรักษา

นักสังคมสงเคราะห์ได้นัดหมายมารดาของผู้ป่วยและได้เยี่ยมบ้านตามวันและเวลาที่นัดหมายร่วมกัน เมื่อถึงห้องพักแบบเช่ารายเดือนของผู้ใช้บริการพบว่า ด.ญ. มีนา กำลังนั่งดูโทรทัศน์โดยลำพัง ขณะที่มารดาทำงานบ้านอยู่ภายในห้อง นักสังคมสงเคราะห์ได้ทำการทักทายและขอให้มารดาของผู้ใช้บริการทบทวนการแก้ไขปัญหาอาการสมาธิสั้นเทียมของบุตร มารดาแจ้งว่า “คุณหมอขอให้ให้น้องดูทีวี ดูการ์ตูน เพราะจะทำให้กระตุ้นอาการของน้อง...แต่ถ้าน้องไม่ดูทีวี น้องก็จะนั่งนิ่งๆไม่ได้ ดิฉันก็จะทำงานไม่ได้เลย...” นักสังคมสงเคราะห์สังเกตว่ามารดามีความเข้าใจในวิธีการแก้ไขปัญหา แต่เนื่องจากมารดาต้องดูแลบุตรตามลำพัง เนื่องจากบิดาต้องออกไปทำงานข้างนอก นักสังคมสงเคราะห์จึงได้พูดคุยเพื่อแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาร่วมกับมารดา ผลสรุปคือ ช่วงเวลาที่มารดาต้องทำงานในลักษณะที่เด็กไม่สามารถมีส่วนร่วมได้ เช่น รีดผ้า ซัดห้องน้ำ ฯลฯ มารดาจะขอฝากบุตรไว้กับเพื่อนข้างห้อง ซึ่งชอบมาเล่นกับบุตรของตนเองบ่อยครั้ง และสามารถไว้ใจได้ แต่ถ้ากิจกรรมใดที่บุตรสามารถร่วมทำได้ เช่น กวาดบ้าน เด็ดผัก ฯลฯ มารดาจะให้บุตรช่วยทำร่วมกัน โดยมารดาตกลงกับนักสังคมสงเคราะห์ว่าจะพยายามไม่เปิดทีวีให้ผู้บริการดู เพื่อป้องกันการกระตุ้นอาการสมาธิสั้นเทียม

จากกรณีศึกษาข้างต้นเห็นได้ว่าบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์มีความสำคัญอย่างยิ่งในการติดตามประเมินผลด้วยวิธีการเยี่ยมบ้าน เพราะหากนักสังคมสงเคราะห์นัดหมายผู้ให้บริการและครอบครัวเพื่อติดตามและประเมินผล ณ หน่วยงาน นักสังคม

⁸ จากรายงานประวัติผู้ให้บริการ

สงเคราะห์อาจไม่ได้พบข้อเท็จจริงที่เป็นปัจจัยกระตุ้นให้อาการสมาธิสั้นเทียมของผู้ป่วย ยังคงอยู่

ขั้นตอนการเยี่ยมบ้าน: การบูรณาการหลักการและทักษะในงานสังคมสงเคราะห์ สุขภาพ

ในการเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการแต่ละครั้ง สามารถแบ่งขั้นตอนการปฏิบัติงานออกเป็น 3 ขั้นตอนหลักที่สำคัญ (สุรางค์รัตน์ วศินารมณ, 2542, น.53), (ศิริจิตต์ คณากุล , ปรียานุช โชคธนวนิชย์ และศิรินรินทร์ เอี่ยมละออ, 2551, น. 104-115) ได้แก่ 1) ขั้นตอนก่อนการเยี่ยมบ้าน 2) ขั้นตอนขณะเยี่ยมบ้าน และ 3) ขั้นตอนภายหลังการเยี่ยมบ้าน โดยผู้เขียนมีมุมมองว่า “วิธีการเยี่ยมบ้าน” จัดเป็นวิธีการที่นักสังคมสงเคราะห์ จำเป็นต้องมีการบูรณาการทั้งหลักการทางสังคมสงเคราะห์และทักษะทางสังคมสงเคราะห์มาประยุกต์ใช้ในรูปแบบที่หลากหลายซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

1) ขั้นตอนก่อนการเยี่ยมบ้าน

การที่นักสังคมสงเคราะห์จะพิจารณาตัดสินใจเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการนั้น มี 2 เงื่อนไขหลักที่ควรพิจารณา คือ 1.1) นักสังคมสงเคราะห์เป็นผู้ตัดสินใจเยี่ยมบ้านเอง ในกรณีนี้หมายถึง การที่นักสังคมสงเคราะห์ได้ทำการประเมินและวินิจฉัยภายหลังจากการสัมภาษณ์และสังเกตผู้ใช้บริการในหน่วยงานและพบว่าจำเป็นต้องได้รับข้อมูลเพิ่มเติมเนื่องจากข้อมูลที่ได้รับจากการสัมภาษณ์ในหน่วยงานไม่เพียงพอต่อการวางแผนให้การช่วยเหลือ หรือต้องการติดตามประเมินผลภายหลังจากการให้บริการ

1.2) การถูกส่งต่อข้อมูลจากสหวิชาชีพเพื่อให้นักสังคมสงเคราะห์เยี่ยมบ้าน อาทิ แพทย์ พยาบาลประจำหอผู้ป่วย ได้แจ้งจากหอผู้ป่วยหรือจากการประชุมทีมสหวิชาชีพให้นักสังคมสงเคราะห์เยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการ ซึ่งในกรณีนี้อาจเป็นการเยี่ยมบ้านโดยนักสังคมสงเคราะห์เองหรืออาจเป็นลักษณะทีมสหวิชาชีพที่ลงพื้นที่ในการเยี่ยมบ้านพร้อมกัน

สำหรับขั้นตอนก่อนการเยี่ยมบ้านถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญ เนื่องจากหากนักสังคมสงเคราะห์มีสัมพันธภาพทางวิชาชีพกับผู้ใช้บริการที่ดีย่อมส่งผลให้ผู้ใช้บริการเกิด

ความไว้วางใจในตัวนักสังคมสงเคราะห์ โดยนักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมตนเอง (Allen & Tracy, 2004, p.198; ศิริจิตต์ คณากุล, ปรียานุช โชครณวณิช และศิรินรินทร์ เอี่ยมละออ, 2551, น.104-115) ดังนี้

- การชี้แจงวัตถุประสงค์ที่ต้องการลงไปเยี่ยมบ้านให้แก่ผู้ใช้บริการได้รับทราบล่วงหน้า
- การนัดหมายวัน/เวลา ที่ทั้งสองฝ่ายสะดวก
- นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องศึกษาหรือทราบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้ใช้บริการและบ้านอย่างชัดเจน เช่น บ้านเลขที่/ถนน/เขตหรือตำบล แขวงหรืออำเภอ จังหวัด, เบอร์โทรศัพท์ของผู้ใช้บริการ และหากเป็นไปได้คือ เบอร์ของสมาชิกภายในบ้านกรณีเพื่อไม่สามารถติดต่อผู้ใช้บริการได้ รวมถึงสาเหตุของการเยี่ยมบ้าน โดยอาจศึกษาข้อมูลดังกล่าวจากแฟ้มประวัติของผู้ป่วยเพิ่มเติม โดยการศึกษาข้อมูลที่ผ่านมาของผู้ป่วยจะทำให้ นักสังคมสงเคราะห์ได้ทบทวนว่า มีประเด็นใดขาดหายไป หรือขัดแย้งกันอยู่ ซึ่งการเยี่ยมบ้านจะช่วยให้การค้นหาข้อมูลเพิ่มเติมและมีความชัดเจนยิ่งขึ้น
- อุปกรณ์สำหรับการบันทึกเสียงและภาพ เช่น กระจก, ปากกา, เครื่องบันทึกเสียง, กล้องถ่ายภาพ, กล้องบันทึกภาพเคลื่อนไหว รวมถึงโทรศัพท์มือถือเพื่อใช้ในการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้ใช้บริการหรือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สำหรับหลักการทางสังคมสงเคราะห์สำคัญในขั้นตอนนี้คือ หลักการมีส่วนร่วม (The Principle of Participation) โดยหลักการนี้มุ่งเน้นให้ผู้ใช้บริการมีส่วนร่วมในการร่วมคิด วางแผน ดำเนินการและติดตามประเมินผลในทุกขั้นตอนการทำงาน และหลักการติดต่อสื่อสาร (The Principle of Communication) เป็นหลักการที่ให้ความสำคัญกับการสื่อสารบนพื้นฐานสัมพันธ์ภาพทางวิชาชีพระหว่างนักสังคมสงเคราะห์กับผู้ใช้บริการ (Poindexter, Conway & Valentine, 1999) โดยในการประยุกต์ใช้หลักการร่วมกับการปฏิบัติงานคือ ในการนัดหมายวัน เวลาที่จะลงไปเยี่ยมบ้านต้องเกิดจากการมีส่วนร่วมของ

ผู้ให้บริการเป็นสำคัญ หากนักสังคมสงเคราะห์ยึดความสะดวกของตนเองเป็นหลัก เช่น นัดหมายวันและเวลาที่ผู้ให้บริการต้องทำงาน ซึ่งผู้ให้บริการจะต้องขาดรายได้เพราะต้องหยุดงานเพื่อรอพบนักสังคมสงเคราะห์ แน่นอนว่าการทำงานในลักษณะดังกล่าวไม่ได้ยึดการทำงานโดยให้ผู้ให้บริการเป็นศูนย์กลางในการให้บริการ ในขณะเดียวกันหลักการติดต่อสื่อสารระหว่างนักสังคมสงเคราะห์และผู้ให้บริการถือว่ามีความจำเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากการสื่อสารทั้งทางภาษาพูดและภาษากายจะเชื่อมโยงไปยังการสร้างสัมพันธภาพทางวิชาชีพ หากนักสังคมสงเคราะห์มีการสื่อสารที่เคารพในตัวของผู้ใช้บริการ ย่อมส่งผลให้เกิดการสร้างสัมพันธภาพทางวิชาชีพที่เท่าเทียมกันทั้งสองฝ่าย

ด้านทักษะที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในขั้นตอนก่อนการเยี่ยมบ้าน ได้แก่ ทักษะการสร้างสัมพันธภาพทางวิชาชีพ ทักษะการสัมภาษณ์ ทักษะการสังเกต และทักษะการฟังอย่างตั้งใจ โดยทักษะเหล่านี้จะถูกใช้ในกรณีที่นักสังคมสงเคราะห์พบกับผู้ให้บริการเพื่อนัดหมายกันล่วงหน้าก่อนการไปเยี่ยมบ้าน ซึ่งการใช้ทักษะเหล่านี้จะเป็นบันไดสำคัญที่ทำให้ผู้ให้บริการยินดีและเปิดใจที่จะให้นักสังคมสงเคราะห์ก้าวเข้าไปในบ้านของตนเอง

2) ขั้นตอนขณะเยี่ยมบ้าน

เมื่อนักสังคมสงเคราะห์เดินทางไปถึงบ้านผู้ให้บริการ ในกรณีพบผู้ให้บริการสิ่งที่นักสังคมสงเคราะห์ควรพิจารณาคือ ความสะดวกของผู้ให้บริการในการให้ข้อมูลการสัมภาษณ์ โดยนักสังคมสงเคราะห์ควรยึดหลักการยอมรับ (The Principle of Acceptance) ทั้งในด้านตัวของผู้ให้บริการและปัญหาของผู้ให้บริการ (นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์, 2541) แม้ว่าวันและเวลาผู้ให้บริการได้เป็นผู้นัดหมายด้วยตนเอง แต่มีความเป็นไปได้ว่า ผู้ให้บริการอาจติดขัดปัญหาฉุกเฉินบางประการ อาทิ การมีสมาชิกในบ้านที่เจ็บป่วย ความจำเป็นต้องดูแลเด็กอ่อน/เด็กเล็ก การติดธุระนอกบ้านเร่งด่วน ฯลฯ ฉะนั้นนักสังคมสงเคราะห์อาจต้องขอนัดหมายวันและเวลาใหม่เพื่อกลับมาเยี่ยมบ้านอีกครั้ง

⁹ ผู้สนใจรายละเอียดทักษะในการปฏิบัติงานสามารถอ่านเพิ่มเติมได้ในงานของ รศ.รศ.ศรีรัตน์ วชิราภรณ์ ในหนังสือเรื่อง ทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ (2554)

ในกรณีที่ผู้ใช้บริการสะดวกให้เยี่ยมบ้าน ผู้เขียนมีมุมมองว่านักสังคมสงเคราะห์สามารถใช้ทักษะต่างๆ เพื่อให้การเยี่ยมบ้านบรรลุผล ดังนี้

2.1) การใช้ทักษะการสร้างสัมพันธภาพ ในการสร้างความไว้วางใจกับผู้ใช้บริการและครอบครัว เช่น การทักทายและการมีท่าทีที่เป็นมิตรแก่ผู้ใช้บริการและครอบครัว

2.2) การใช้ทักษะการสัมภาษณ์ การฟังอย่างตั้งใจ การสังเกตเพื่อตอบโจทยวัตถุประสงค์ของการลงไปเยี่ยมบ้าน เช่น การเยี่ยมบ้านครั้งนี้อาจมีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามประเมินผลหลังรับการรักษา นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องใช้หลากหลายทักษะข้างต้นเพื่อให้ได้ข้อมูลรอบด้าน สำหรับแนวทางการสัมภาษณ์และสังเกตในการเยี่ยมบ้าน ผู้เขียนจะกล่าวถึงในหัวข้อถัดไป

2.3) การใช้ทักษะการให้ปรึกษา ในขณะเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการนั้น มีโอกาสที่ผู้ใช้บริการอาจมีปัญหาหรือมีความคับข้องใจและต้องการขอรับการปรึกษาจากนักสังคมสงเคราะห์ ฉะนั้นทักษะการให้การปรึกษาจึงเป็นทักษะที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่นักสังคมสงเคราะห์ควรให้ความสำคัญ

2.4) การใช้ทักษะการจดบันทึกข้อมูลในขณะเยี่ยมบ้าน โดยการจดบันทึกที่ดี นักสังคมสงเคราะห์ควรจดบันทึกในประเด็นหรือข้อมูลที่สำคัญเท่านั้น อาทิ ชื่อบุคคล เบอร์โทรศัพท์ ฯลฯ ของผู้ใช้บริการ หากผู้ใช้บริการมีการกำลังเล่าถึงเรื่องราวต่างๆ นักสังคมสงเคราะห์ไม่ควรหยุดการสนทนาเพื่อบันทึกในขณะสัมภาษณ์ เพราะผู้ใช้บริการอาจรู้สึกที่นักสังคมสงเคราะห์ไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร (สายจิตร์ สิงห์เสนี, 2541, น.47) หรือนักสังคมสงเคราะห์อาจใช้วิธีการเก็บข้อมูลโดยเขียนเป็นรูปภาพหรือสัญลักษณ์แทนการใช้ตัวอักษร เช่น การใช้ พงศาวรรคครอบครัว (Genogram), แผนผังนิเวศ (Eco-map) หรือ แผนที่ความคิด (Mind map) เพื่อให้การบันทึกข้อมูลที่เป็นได้รับการบันทึกอย่างรวดเร็วและเพื่อให้ผู้ใช้บริการสัมผัสได้ว่านักสังคมสงเคราะห์ตั้งใจที่จะฟังในสิ่งที่ผู้ใช้บริการต้องการจะสื่อสารอย่างแท้จริง

อย่างไรก็ตามในกรณีที่นักสังคมสงเคราะห์ต้องการบันทึกเสียง ถ่ายภาพ ผู้ใช้บริการหรือถ่ายภาพสภาพบ้าน นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องขออนุญาต

ผู้ให้บริการก่อนทุกครั้ง โดยในกรณีนี้หลักการรักษาความลับ (The Principle of Confidentiality) จะเข้ามามีส่วนสำคัญในการปฏิบัติงาน โดยการรักษาความลับเป็นหลักการที่นักสังคมสงเคราะห์สร้างความเชื่อมั่นแก่ผู้ใช้บริการว่าข้อมูลที่ได้รับไม่ว่าจะเป็นเรื่องโรค ความเจ็บป่วย ปัญหาต่างๆของผู้ใช้บริการจะถูกเก็บเป็นความลับ ไม่มีการเผยแพร่ให้บุคคลที่ไม่เกี่ยวข้องในการบำบัดรักษาได้รับทราบ ซึ่งหลักการนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะทำให้ผู้ใช้บริการเกิดความไว้วางใจในตัวนักสังคมสงเคราะห์ (Poindexter, Conway & Valentine, 1999, p.22) โดยนักสังคมสงเคราะห์ต้องแจ้งข้อมูลให้แก่ผู้ใช้บริการได้รับทราบว่า ข้อมูลเสียงหรือภาพที่ขออนุญาตบันทึกไปนั้นจะถูกเก็บรักษาไว้เป็นความลับ แต่อาจจะมีการนำมาใช้เพื่อการวางแผนช่วยเหลือร่วมกับทีมสหวิชาชีพเท่านั้น ในกรณีผู้ใช้บริการไม่ยินยอมให้บันทึกเสียงหรือภาพ จะไม่มีผลในเชิงลบต่อการให้บริการช่วยเหลือของบุคลากรด้านสุขภาพ กล่าวคือ ผู้ใช้บริการยังคงได้รับบริการที่มีมาตรฐานจากบุคลากรด้านสุขภาพเช่นเดิม

แนวทางสำหรับการสัมภาษณ์และสังเกตในขณะลงเยี่ยมบ้าน

ในการเยี่ยมบ้านของนักสังคมสงเคราะห์แต่ละครั้ง นอกจากวัตถุประสงค์หลักของการเยี่ยมบ้านแล้ว ข้อมูลเกี่ยวกับบริบทแวดล้อมต่างๆของผู้ใช้บริการและครอบครัวล้วนมีความสำคัญที่จะนำมาประกอบการประเมินและวินิจฉัยทางสังคมเพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของผู้ใช้บริการ ฉะนั้นการมีแนวทางสำหรับการสัมภาษณ์และสังเกตในขณะเยี่ยมบ้านย่อมจะเป็นประโยชน์เบื้องต้นให้แก่นักศึกษาสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์ผู้เริ่มต้นในการปฏิบัติงานได้พิจารณาเพื่อประยุกต์ใช้เป็นแนวทางสำหรับการสัมภาษณ์และสังเกตในขณะเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการ (ศิริจิตต์ คณากุล, ปรียานุช โชคธนวนิชย์ และศิรินรินทร์ เอี่ยมละออ, 2551, น. 110) โดยมีประเด็นต่างๆ ดังนี้

I. ประวัติข้อมูลของผู้ใช้บริการ

- ชื่อ สกุล ชื่อของผู้ป่วยที่คนในชุมชนรู้จัก (เช่น ชื่อจริงของผู้ใช้บริการชื่อ “นายพงษ์ศักดิ์” แต่คนในชุมชนมักรู้จักในนาม “อาแปะชายผัก” เป็นต้น)
- อายุ
- อาชีพ ฯลฯ

II. สภาพความเป็นอยู่

- การบันทึกเกี่ยวกับสภาพที่อยู่อาศัย สภาพภายในบ้าน ความสะอาด ความปลอดภัยภายในบ้าน/ความเสี่ยง ฯลฯ
- จำนวนสมาชิกในครอบครัว บทบาทหน้าที่ของแต่ละบุคคล
- สัมพันธภาพภายในครอบครัว อาจใช้พงศาวดารครอบครัว (Genogram) ในการอธิบายความสัมพันธ์ในครอบครัว ฯลฯ
- วงจรชีวิตครอบครัว (Family life cycle) รวมถึงความเชื่อ ค่านิยม วัฒนธรรมของ ผู้ป่วยและครอบครัว

III. สภาพเศรษฐกิจภายในครอบครัว

- อาชีพของสมาชิกในครอบครัว
- รายได้ รายจ่ายในครอบครัว
- ใครเป็นผู้ดูแลหลัก ดูแลเรื่องเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในบ้าน
- หนี้สินในระบบและนอกระบบ ฯลฯ

IV. สิ่งแวดล้อม

- สถานที่ตั้งบ้าน/ที่พักอาศัย เป็นชุมชน ย่านการค้า อุตสาหกรรม ในเมืองหรือชนบท
- ลักษณะเพื่อนบ้าน และ ชุมชน
- บรรยากาศ มลภาวะ
- การคมนาคม

V. การปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น การพักผ่อนหย่อนใจ งานอดิเรก ฯลฯ

- ปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้บริการ/ครอบครัวกับเพื่อนบ้าน/คนในชุมชน อาจใช้แผนผังนิเวศ (Eco-Map) ในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใช้บริการกับแหล่งทรัพยากรทางสังคม
- การมีส่วนร่วมกับกิจกรรมในชุมชน
- การใช้เวลาว่าง การพักผ่อนหย่อนใจ ฯลฯ

VI. การดูแลสุขภาพของสมาชิกในครอบครัว

- การกินยา (กรณีที่เป็นผู้ป่วยเป็นเด็ก ใครเป็นผู้ดูแลหลักในการเตรียมยาให้เด็ก)
- ความถูกต้องในการเตรียมยา/ความเหมาะสมของสถานที่ลักษณะในการเก็บยา
- สุขภาพของผู้ป่วยและสมาชิกในครอบครัว
- วิธีการดูแลรักษาสุขภาพของผู้ป่วย

VII. หน่วยงานหรือเครือข่ายทางสังคมที่ให้ความช่วยเหลือผู้ป่วยและครอบครัว

VIII. แผนที่บ้านของผู้ใช้บริการ

อย่างไรก็ตามประเด็นการสัมภาษณ์และการสังเกตขณะเยี่ยมบ้านข้างต้นเป็นเพียงแนวทางเบื้องต้นสำหรับนักศึกษาสังคมสงเคราะห์ นักสังคมสงเคราะห์ผู้เริ่มต้นปฏิบัติงาน ซึ่งในการเยี่ยมบ้านแต่ละครั้งไม่จำเป็นต้องถามในทุกประเด็นข้างต้น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพปัญหาและบริบทแวดล้อมของผู้ใช้บริการเป็นสำคัญ

ในกรณีที่พบสภาพปัญหาเพิ่มเติมในขณะที่นักสังคมสงเคราะห์กำลังเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการ นักสังคมสงเคราะห์สามารถร่วมวางแผนและแก้ไขปัญหาพร้อมกับผู้ใช้บริการและครอบครัวได้ ยกเว้นหากมีสถานการณ์ที่ไม่เอื้ออำนวยหรือยังไม่เหมาะสม เช่น มีเพื่อนบ้านนั่งอยู่ด้วย ฯลฯ นักสังคมสงเคราะห์อาจนัดหมายผู้ใช้บริการเพื่อทำการเยี่ยม

บ้านใหม่อีกครั้ง นอกจากนี้หากนักสังคมสงเคราะห์ที่พบผู้ใช้บริการขณะเยี่ยมบ้าน แม้ว่าเจตนาหมายล่วงหน้าเอาไว้แล้ว นักสังคมสงเคราะห์อาจสอบถามข้อมูลของผู้ใช้บริการกับสมาชิกในครอบครัวหรือเพื่อนบ้านในบางประเด็นที่ไม่ส่งผลเชิงลบต่อตัวผู้ใช้บริการ (สุรางค์รัตน์ วศินารมณ, 2542) โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ควรสอบถามในประเด็นที่ละเอียดอ่อน เช่น เรื่องโรคหรือความเจ็บป่วยที่ผู้ใช้บริการที่ต้องการให้ผู้อื่นทราบ เป็นต้น

3) ขั้นตอนภายหลังการเยี่ยมบ้าน

ภายหลังจากการเยี่ยมบ้านแล้ว สิ่งสำคัญที่นักสังคมสงเคราะห์ควรจะทำเป็นอันดับแรกคือ การใช้ทักษะการจดบันทึกในสิ่งที่ได้จากการสัมภาษณ์ สังเกต โดยในการจดบันทึกนั้น นักสังคมสงเคราะห์ควรมีการแบ่งการบันทึกข้อมูลออกเป็น 2 ส่วน (อัญมณี บุรณกานนท์, 2556, น.29) คือ

1. ข้อมูลที่มีลักษณะเป็นข้อเท็จจริง (Fact) หมายถึง ข้อมูลที่ไม่มีความคิดเห็น ดุลยพินิจหรือ อคติของผู้บันทึกเข้าไปเกี่ยวข้อง ยกตัวอย่างเช่น สภาพบ้านเป็นบ้านไม้ชั้นเดียว เป็นต้น

2. ข้อมูลที่มีลักษณะเป็นข้อคิดเห็น (Opinion) หมายถึง ข้อมูลที่เขียนโดยมีความคิดเห็น ดุลยพินิจของผู้บันทึกลงไปด้วย ยกตัวอย่างเช่น สภาพเป็นบ้านไม้ชั้นเดียวมีลักษณะเก่าทรุดโทรม เป็นต้น

อย่างไรก็ตามสำหรับการบันทึกภายหลังการเยี่ยมบ้าน นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องมีการนำข้อมูลที่ได้จากการบันทึกเบื้องต้นมาเรียบเรียงและวิเคราะห์อีกครั้ง โดยรูปแบบการนำเสนอควรให้ผู้ที่ใช้ข้อมูล เช่น ทีมสหวิชาชีพ ได้ทราบว่าข้อมูลส่วนใดเป็นข้อเท็จจริงและข้อมูลส่วนใดที่เป็นข้อคิดเห็นเกี่ยวกับตัวผู้ใช้บริการภายหลังการเยี่ยมบ้าน

ประเด็นที่ควรพิจารณาในการเยี่ยมบ้าน

ในการเยี่ยมบ้านในงานสังคมสงเคราะห์ แม้ว่าผู้ให้บริการจะมีสภาพปัญหาที่อ่อนไหว เพราะบางมาก น้อยแตกต่างกัน ผู้เขียนได้เรียบเรียงและสรุปจากประสบการณ์ และจากการปฏิบัติงานของตนเอง ดังนี้

ด้านการแต่งกายและพาหนะในการเดินทางของนักสังคมสงเคราะห์

นักสังคมสงเคราะห์บางหน่วยงานมีรูปแบบที่สะท้อนความเป็นวิชาชีพในการทำงาน และมีการใช้พาหนะที่มีสัญลักษณ์ของหน่วยงานในการเยี่ยมบ้านผู้ให้บริการ ซึ่งในบางกรณีผู้ให้บริการไม่ต้องการให้เยี่ยมบ้านเนื่องจากเกรงว่าเพื่อนบ้านจะรับทราบ ฉะนั้นนักสังคมสงเคราะห์ที่ต้องเยี่ยมบ้านผู้ให้บริการที่มีปัญหาอ่อนไหว เพราะบาง อาทิ ผู้ติดเชื้อเอชไอวี ผู้ป่วยที่มีปัญหาสุขภาพจิต ฯลฯ จำเป็นต้องยืดหยุ่นทั้งในด้านการแต่งกายและพาหนะ ยกตัวอย่างเช่น การแต่งกายด้วยชุดธรรมดาที่มีใช้รูปแบบทำงาน หรือการใช้ยานพาหนะที่ไม่มีสัญลักษณ์ของหน่วยงาน เป็นต้น และควรยืดหยุ่น เวลาในการเยี่ยมบ้านที่สะดวกทั้งสองฝ่าย

ด้านความไวต่อความเชื่อ ศาสนา จิตวิญญาณของนักสังคมสงเคราะห์ในการเยี่ยมบ้านผู้ให้บริการและครอบครัว

เนื่องจากผู้ให้บริการแต่ละบุคคลล้วนถูกหล่อหลอมจากรากฐานวัฒนธรรมครอบครัวที่แตกต่างหลากหลาย ดังนั้นความเชื่อ ศาสนา รวมถึงศรัทธาทางด้านจิตวิญญาณย่อมมีความแตกต่างกัน ในขณะเดียวกันอาจมีความแตกต่างกับความเชื่อ ศาสนา จิตวิญญาณของนักสังคมสงเคราะห์ด้วย ยกตัวอย่างเช่น ผู้เขียนเคยเยี่ยมบ้านผู้ให้บริการรายหนึ่ง เมื่อเดินทางไปถึงบ้านผู้ให้บริการได้เปิดประตูต้อนรับขับสู้อย่างดี พลางเชิญให้ผู้เขียนหาที่นั่งได้ตามอัธยาศัย ผู้เขียนตัดสินใจเดินไปที่โต๊ะรับแขก ที่มีเก้าอี้หนึ่งตัววางอยู่มุมห้องและมีผ้าสีชาวลูมไว้ ขณะที่ผู้เขียนกำลังจะใช้มือแตะที่ผ้าสี

ชาวนั้น ผู้ใช้บริการรีบบอกว่าห้ามนั่งเพราะมีท่านอยู่¹⁰ ผู้เขียนจึงรีบผล่มี้อออกจากผ้า และขอโทษผู้ให้บริการและบอกว่าตนเองไม่ทราบจริงๆ

จากการณ้ข้างต้นเป็นบทเรียนสะท้อนได้ว่าผู้เขียนได้ละเลยในประเด็นความไวต่อความเชื่อ ศาสนา จิตวิญญาณของผู้ใช้บริการ ซึ่ง ทอมสัน (Thompson, N., 2000, p.82) ได้กล่าวไว้ว่า ความไวหรือความอ่อนไหว (Sensitivity) เป็นคุณสมบัติหรือทักษะที่ควรมีในตัวนักสังคมสงเคราะห์ ซึ่งผู้เขียนมีมุมมองว่า หากสถานการณ์ใดที่นักศึกษาสังคมสงเคราะห์หรือนักสังคมสงเคราะห์ที่เริ่มต้นปฏิบัติงานรู้สึกไม่แน่ใจหรือลังเล ควรสอบถามจากผู้ให้บริการที่ดีที่สุด

ด้านการทำงานเป็นทีม

ในการเยี่ยมบ้านครั้งแรกโดยเฉพาะอย่างยิ่งนักสังคมสงเคราะห์ที่มีประสบการณ์น้อย ควรลงเยี่ยมบ้านพร้อมกับผู้นิเทศงานในหน่วยงาน อันได้แก่ หัวหน้างาน นักสังคมสงเคราะห์อาวุโส/รุ่นพี่ที่มีประสบการณ์มากกว่า เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ทักษะจากผู้นิเทศงาน เช่นเดียวกับในกรณีผู้ให้บริการที่มีปัญหายุ่งยากซับซ้อน ผู้เขียนพบว่า การเยี่ยมบ้านเป็นทีม¹¹ มีประสิทธิภาพอย่างยิ่งวัดทั้งในแง่ของความเร็ว ความครอบคลุมในการทำงาน และมีความหลากหลาย ความคลุ่มลึกของข้อมูลจากแต่ละวิชาชีพ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อมของทีมสหวิชาชีพและจำนวนนักสังคมสงเคราะห์ในแต่ละหน่วยงานว่าเพียงพอต่อการลงพื้นที่ที่มากน้อยเพียงใด

ด้านบทบาทของเทคโนโลยีเพื่อการประยุกต์ใช้การเยี่ยมบ้าน

ปัจจุบันเทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ผู้เขียนได้เห็นช่วงของเปลี่ยนผ่านว่าเทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทสำคัญต่องานสังคมสงเคราะห์ในรูปแบบที่หลากหลายยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น จากเดิมที่นักสังคมสงเคราะห์นัดหมายผู้ให้บริการโดยส่งจดหมายทางไปรษณีย์โดยใช้เครื่องพิมพ์ดีดไฟฟ้ามาเป็นการนัด

¹⁰ จากประสบการณ์ผู้เขียนในการเยี่ยมบ้าน ซึ่งผู้เขียนเข้าใจว่าคำว่า “ท่าน...” ในความหมายของผู้ใช้บริการคือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้บริกากรนับถือและเป็นแหล่งยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ

¹¹ การเยี่ยมบ้านเป็นทีมของผู้เขียน หมายถึง การลงเยี่ยมบ้านเป็นทีมสหวิชาชีพ และ การเยี่ยมบ้านของนักสังคมสงเคราะห์จำนวน 2 คนขึ้นไป

หมายทางโทรศัพท์และทางอีเมลตามลำดับ การเขียนแผนที่เยี่ยมบ้านจากเดิมผู้เขียนเคยด้วยดินสอหรือปากกาในการวาดแผนที่เยี่ยมบ้านบนกระดาษ กระทั่งในปัจจุบันนักศึกษาสังคมสงเคราะห์ได้นำเสนอรายงานการเขียนแผนที่การเยี่ยมบ้านโดยใช้โปรแกรมไมโครซอฟต์เวิร์ด (Microsoft Word) หรือ โปรแกรมกูเกิลเอิร์ธ (Google Earth) ที่เป็นภาพถ่ายจากดาวเทียมทำให้เห็นสภาพบ้าน ถนน สภาพแวดล้อมที่ผู้ใช้บริการอยู่จากสถานที่จริงเป็นต้น

แม้ว่าประเด็นที่ควรพิจารณาดังกล่าวข้างต้น อาจยังไม่ครอบคลุมในทุกประเด็นที่ควรตระหนักในการเยี่ยมบ้าน เนื่องจากแต่ละหน่วยงาน แต่ละลักษณะของปัญหา ผู้ใช้บริการล้วนมีความแตกต่างกัน แต่ผู้เขียนมีความมุ่งหวังว่าข้อมูลข้างต้นจะเป็นข้อสังเกตพื้นฐานหรือข้อควรพิจารณาให้นักศึกษาสังคมสงเคราะห์และผู้เริ่มปฏิบัติงานได้ตระหนักถึงประเด็นเหล่านี้ในการปฏิบัติงาน

บทสรุป

การเยี่ยมบ้านถือว่ามีสำคัญในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์สุขภาพ จากกรณีศึกษาที่นักสังคมสงเคราะห์ทำการเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการข้างต้นจะเห็นได้ว่า ข้อมูลจากการเยี่ยมบ้านทำให้นักสังคมสงเคราะห์และทีมสหวิชาชีพได้รับรู้และความเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาด้านจิต-สังคมของผู้ใช้บริการว่ามีส่วนสัมพันธ์อย่างไรหรือมีปัจจัยใดบ้างที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของผู้ใช้บริการซึ่งข้อมูลจากการเยี่ยมบ้านดังกล่าวจะนำไปสู่การวางแผนและช่วยเหลือต่อไป ทั้งนี้ข้อท้าทายในการเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการของนักสังคมสงเคราะห์แต่ละครั้ง คือ ทำอย่างไรให้การเยี่ยมบ้านผู้ใช้บริการ “มิใช่เป็นการลงไปจับผิด” หรือ “ตรวจสอบสถานะทางเศรษฐกิจของผู้ใช้บริการและครอบครัว” แต่ควรเป็น การเยี่ยมบ้านที่นักสังคมสงเคราะห์ได้บูรณาการทักษะและหลักการทางสังคมสงเคราะห์เพื่อทำงานภายใต้หลักการที่เคารพคุณค่าศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้ใช้บริการและนำไปสู่การป้องกันและแก้ไขปัญหาของผู้ใช้บริการอย่างแท้จริง

รายการอ้างอิง

- กิตติพัฒน์ นนทปัทมະตุลย์. (2556). จิตเวชแนววิพากษ์ จิตเวชยุคหลัง และสังคมสงเคราะห์สุขภาพจิต. ใน รายงานสืบเนื่อง (Proceedings) สัมมนาวิชาการเนื่องในโอกาสการสถาปนาคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ครบรอบ 59 ปี : สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ : ศาสตร์แห่งการบูรณาการเพื่อการปฏิรูปสังคม. (น.139-148). กรุงเทพฯ: คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์.
- นงลักษณ์ เอมประดิษฐ์. (2541). การสังคมสงเคราะห์กับการให้การศึกษา. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ระพีพรรณ คำหอม. (2551). หลักการและกระบวนการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ จุลภาค. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วันทนี วาสิกะสิน, กิตติพัฒน์ นนทปัทมະตุลย์ และสุรางค์รัตน์ วศินารมณ. (2543). ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสวัสดิการสังคมและสังคมสงเคราะห์. ปทุมธานี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วันทนี วาสิกะสิน. (2546). สังคมสงเคราะห์คลินิก. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศิริจิตต์ คณากุล, ปรียานุช โชคชนวณิชย์ และศิรินรินทร์ เอี่ยมละออ. (2551). แนวทางการปฏิบัติงานการเยี่ยมบ้านสำหรับเด็กติดเชื้อเอชไอวี. ใน วิจารณ์ บุญสิทธิ และคณะ (บรรณาธิการ), *คู่มือการเปิดเผยสภาวะการติดเชื้อเอชไอวีแก่เด็ก* (น.104-115). กรุงเทพฯ: อักษรกราฟฟิคแอนด์ดีไซน์.
- สายจิตร สิงห์เสนี. (2541). สังคมสงเคราะห์จุลภาค. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุรางค์รัตน์ วศินารมณ. (2542). Home Visiting: การเยี่ยมบ้าน. ใน สารานุกรมทางสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ (ฉบับทดลองใช้, น.185-186) กรุงเทพฯ: สมาคมนักสังคมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย
- สุรางค์รัตน์ วศินารมณ. (2553). การบูรณาการในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์. กรุงเทพฯ : จรัสสินทวงศ์การพิมพ์

- สุรางค์รัตน์ วศินารมณ. (2554). *ทักษะการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อัญมณี บุณกานนท์. (2556). การเยี่ยมบ้านของนักสังคมสงเคราะห์. ใน นันทภรณ์ เอี่ยมวนานทชัย (บรรณาธิการ), *เอกสารประกอบการฝึกภาคปฏิบัติ 1 ภาคฤดูร้อน/ 2556 คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต* (น.22-30). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Allen, S., & Tracy, E. (2004). Revitalizing the role of home visiting by school social workers. *Children & Schools*, 26(4), 197-208.
- Beder, J. (1998). *The home visit, revisited*. Families in Society: *The Journal of Contemporary Social Services*, (5), 514.
- Canda, E. R., & Furman, L. D. (2010). *Spiritual Diversity in Social Work Practice: The Heart of Helping*. Oxford: Oxford University Press.
- Cooper, F. (2012). *Professional Boundaries in Social Work and Social Care: A Practical Guide to Understanding, Maintaining and Managing Your Professional Boundaries*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Dietz, C., & Thompson, J. (2004). Rethinking Boundaries: Ethical Dilemmas in the Social Worker-Client Relationship. *Journal of Progressive Human Services*, 15(2), 1-24.
- Peterson, M. R. (1992). *At personal risk: Boundary violations in professional-client relationships*. New York, NY, US: W. W. Norton & Co.
- Poindexter, C. C., Conway, P. G., & Valentine, D. P. (1999). *Essential skills for human services*. Belmont, Calif.: Brooks/Cole.
- Thompson, N. (2000). *Understanding social work: preparing for practice*. Basingstoke [England]: Macmillan.
- Trevithick, P. A. (2005). *Social work skills: a practice handbook*. Maidenhead, England: Open University Press.

Weiss, H. B. (1993). Home Visits: Necessary but Not Sufficient. *The Future of Children*, (3). 113-128.

Woodside, M., & McClam, T. (2006). *An introduction to human services*. Belmont, Calif., U.S.A.: Thomson/Brooks/Cole.

ปฏิบัติการสร้างร่างกายได้บงการของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ

The Construction Practices of Female Inmate Docile Body in the Prisons

เบญจวรรณ บุญโทแสง¹

Benchawan Boontongsang²

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ต้องการที่จะศึกษาปฏิบัติการสร้างความเป็นร่างกายได้บงการ (Docile Body) ของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ โดยการวิเคราะห์ให้เห็นกระบวนการสร้างตัวตนของผู้ต้องขังหญิงในปริณทลของรัฐสมัยใหม่ ซึ่งอำนาจและความรู้ของรัฐและอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ได้ร่วมกันสร้างความจริง ผ่านปฏิบัติการทางอำนาจหรือเทคโนโลยีแห่งอำนาจว่าด้วยการสังเกตการณ์ที่เป็นลำดับขั้นและการตัดสินใจเพื่อสร้างความเป็นปกติในเรือนจำ ภายใต้ข้ออ้างของระบบความถูกต้องในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมผู้หญิงที่กระทำความผิดให้กลายเป็นพลเมืองดีหรือผู้หญิงที่ดีของสังคม โดยความจริงที่เกิดขึ้นไม่ได้เป็นอำนาจบังคับ หากแต่เป็นความจริงในฐานะแนวปฏิบัติในชีวิตให้ผู้ต้องขังหญิงคิด เชื่อ กระทำตามอย่างเชื่อฟังและปราศจากข้อสงสัย ทั้งนี้ผู้วิจัยได้อาศัยวิธีการศึกษาเรื่องเล่า (Narrative Approach) ตามแนวฟูโกต์เดียน (Foucauldian Approach) ภายใต้ฐานคิดหลังโครงสร้างนิยม (Post-Structuralism) เพื่อแลกเปลี่ยนพูดคุยกับกลุ่มผู้เล่าเรื่องราวประสบการณ์ชีวิต นั่นคือ อดีตผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำและเจ้าหน้าที่ของเรือนจำ โดยผลการวิเคราะห์พบว่า อำนาจ ความรู้ และอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ได้ร่วมกันสร้างปฏิบัติการทางอำนาจในระบบเรือนจำ นับตั้งแต่แรกเข้า วิถีชีวิตประจำวัน การแบ่งงานกันทำ รวมไปถึงความเป็นหญิงในเรือนจำ ซึ่งปฏิบัติการทั้งหลายนี้เป็นระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจที่เกิดขึ้นภายใต้ระบอบความจริง อันผลิตสร้างและตอกย้ำให้ผู้ต้องขังหญิงกลายเป็นร่างกายได้บงการหรือร่างกายที่สยบยอม ด้วย

¹ สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

² Development Education, Graduate School, Srinakharinwirot University, Thailand

การควบคุมตนเอง (Self-Monitoring) และสร้างวินัยในตนเอง (Self-Discipline) อย่างมีสำนึกรู้ตามแนวปฏิบัติหรือความเป็นปกติในฐานะความจริงของเรือนจำ

คำสำคัญ : ร่างกายที่สยบยอม, เทคโนโลยีแห่งอำนาจ, ผู้ต้องขังหญิง

Abstract

The purpose of this article was to study the creation of Docile Body among female Inmate through the analysis of a process of construction the body of female inmate in the vicinity of the modern state. The combination of the state's knowledge and power and the patriarchy creates the truth through practices or technology of power: hierarchical observation, normalizing judgment and examination under the claim of legitimacy in changing female prisoners into good citizens. The truth emerged does not derive from coercion but practice for female Inmate' obedience in terms of life, attitude, belief, and action. The researcher relied on Foucauldian's narrative approach under the Post-Structuralism to exchange the idea with former female Inmate and prison officials. The analysis showed that power, knowledge, and patriarchy jointly have established powerful action in prison system since an initial day. It affects admission, reutilization of everyday life, division of labor, and femininity in the prison. These actions are the powerful relationship under the regime of truth, leading to the presence of Docile Body among female inmate through Self-Monitoring and Self-Discipline based on practice or normality in the context of prison.

Keywords : Docile Body, Technology of Power, Female Inmate

คำนำ

สถาบันทางสังคมที่เรียกว่า “เรือนจำ” ถือเป็นสถาบันสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางอาญาของรัฐสมัยใหม่ ซึ่งมีหน้าที่อันชอบธรรมในการใช้อำนาจโดยตรงต่อการกระทำความผิดและผู้กระทำความผิด ภายใต้วิธีคิดที่เชื่อในการตัดสินผู้กระทำความผิดว่าเป็นอาชญากร และการจำแนกแยกแยะผู้กระทำความผิดออกจากสังคมมาหักล้างไว้ภายใต้อาณานิยมเดียวกัน ภายใต้วินัย การควบคุม และการลงโทษของระบบเรือนจำ ด้วยข้ออ้างในเรื่องความปลอดภัยต่อสังคมส่วนรวม และข้ออ้างในความสามารถที่จะปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงผู้กระทำความผิดให้เป็นพลเมืองดีของสังคม พื้นที่ของเรือนจำจึงเป็นพื้นที่แห่งการใช้อำนาจที่เข้มข้น ทั้งในระดับที่มองเห็นได้และมองไม่เห็น เพื่อจัดการกับตัวตนของผู้กระทำความผิดให้เป็นไปตามเจตจำนงของเรือนจำและเจตจำนงแห่งรัฐ ในฐานะผู้ต้องขังหรือผู้ต้องราชทัณฑ์ (Inmate/Prisoner) ที่สยบยอมต่ออำนาจ ถูกถอดถอนรากเหง้าแห่งอิสรภาพทางความคิด จิตวิญญาณ และการกระทำภายใต้อาณานิยมของเรือนจำ ผู้ต้องขังจึงยากที่จะหนีพ้นจากการประกอบสร้าง ตัดสิน ตีตรา และตอกตรึงให้มีตัวตนที่เป็นเสมือนวัตถุของอำนาจที่ถูกกระทำผ่านระบบของเรือนจำ ตัวตนของผู้ต้องขังจึงมิใช่สิ่งที่ เป็นธรรมชาติที่ติดตัวมาแต่กำเนิด หากแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นด้วยระบบความสัมพันธ์ที่โยงใยระหว่างอำนาจ ความรู้ และความจริง เพื่อให้ผู้ต้องขังมีตัวตนหรือร่างกายที่เป็นไปตามเจตจำนงของอำนาจ ท้ายที่สุดปฏิบัติการของอำนาจในระบบเรือนจำก็เบียดขับให้ผู้ต้องขังกลายเป็นบุคคลที่มีตัวตนสอดคล้องไปกับอัตลักษณ์ทางสังคม (Social Identity) ภายใต้มายาคติที่แผ่เร้นไปด้วยความหมายและคุณค่าในทางลบ อันส่งผลให้ผู้ต้องขังถูกเบียดขับและกลายเป็นอื่นในที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่ได้ชื่อว่าเป็น “ผู้ต้องขังหญิง” (Female Inmate/Female Prisoner) ด้วยจำนวนเพียงร้อยละ 21.72 ของผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ (กรมราชทัณฑ์, 2558) ได้ทำให้ผู้ต้องขังหญิงมักจะถูกกลืนเลือนไปจากการรับรู้ของสังคม ทั้งที่เรือนจำเป็นพื้นที่ที่อำนาจสามารถทำงานลงบนร่างกายของผู้ต้องขังหญิงได้อย่างชัดเจนมากที่สุด พื้นที่ของเรือนจำได้เปิดโอกาสให้ความรู้ว่าด้วยความเป็นเพศและมายาคติที่ว่าด้วยความเป็นหญิง ภายใต้วิธีคิดชายเป็นใหญ่เข้า

จัดกระทำอย่างซับซ้อน ผู้หญิงที่เป็นผู้ต้องขังในเรือนจำจึงยากที่จะหนีพ้นการถูกทำให้เป็นร่างกายที่จำนนต่ออำนาจในเรือนจำ

วัตถุประสงค์งานวิจัย

บทความชิ้นนี้มุ่งหวังจะเผยให้เห็นกระบวนการสร้างร่างกายที่สยบยอมหรือเชื่อต่ออำนาจของผู้ต้องขังหญิง ด้วยอำนาจและความรู้ของเรือนจำผ่านกลไกการลงโทษที่ไปสร้างความจริง รวมไปถึงอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ในพื้นที่ของเรือนจำ อันทำให้ความจริงสามารถแพร่กระจายเข้ากำกับร่างกายของผู้ต้องขังหญิง จนกลายเป็นตัวตนที่สยบยอมด้วยความเชื่อฟังและมีสำนึก

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการเผยและวิเคราะห์ให้เห็นถึงกระบวนการประกอบสร้างร่างกายหรือความเป็นอัตบุคคลของผู้ต้องขังหญิง ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ทางอำนาจในระบบเรือนจำ ผู้วิจัยจึงเริ่มต้นด้วยการวางกรอบแนวคิดในการวิจัย เพื่อให้มองเห็นเรือนจำในฐานะที่เป็นพื้นที่ของการสมคบคิดกันของอำนาจ ทั้งอำนาจควบคุมทางวินัยของเรือนจำและอำนาจความเป็นหญิงตามวิธีคิดชายเป็นใหญ่ ที่ทำให้ผู้ต้องขังหญิงกลายเป็นร่างกายหรือตัวตนที่สยบยอมต่ออำนาจ โดยเป็นการวิเคราะห์อำนาจ ความรู้ และการสร้างความจริง ผ่านปฏิบัติการหรือเทคโนโลยีแห่งอำนาจ

การสมคบคิดกันของอำนาจในระบบเรือนจำ

ใน “Discipline and Punish: The Birth of the Prison” ของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ได้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนถึงยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลงในระบบการลงโทษทัณฑ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงโทษทัณฑ์สมัยใหม่ (Modern Punishment) ของเรือนจำ ที่มีได้เป็นการลงโทษทัณฑ์ในลักษณะที่ตรงไปตรงมา เปิดเผยและโจ่งครึ่มเช่นในอดีตที่ผ่านมา หากแต่เป็นปฏิบัติการทางอำนาจในระดับจุลพิสัย (Micro-physic) ที่ทำงานอย่างยับยั้งลงบนร่างกายของผู้กระทำผิด ด้วยการควบคุมชีวิต

ที่หมายรวมไปถึงร่างกาย ความคิด และจิตใจ ภายใต้ข้ออ้างในการแก้ไขพฤติกรรมที่เลวร้ายของผู้กระทำผิด และสร้างมนุษย์คนใหม่ให้มีคุณลักษณะหรือมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสมขึ้นมาทดแทน เพื่อแก้ไขสิ่งผิดให้กลายเป็นสิ่งถูก (Correctional System) เรือนจำในสังคมสมัยใหม่จึงมิได้มีความหมายต่อสังคมในฐานะที่เป็นสถานกักกัน (Detention) เพื่อการลงโทษเท่านั้น หากแต่เป็นสถานดัดนิสัย (Penitentiary) ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคล เพื่อป้องกันและแก้ไขความผิดพลาดในตัวผู้กระทำผิด ให้กลายเป็นพลเมืองดีกลับเข้าสู่สังคมเมื่อพ้นโทษ (Requalifying Individuals) อีกทางหนึ่งด้วย อำนาจของเรือนจำและรัฐจึงกลายเป็นอำนาจที่ถูกพอกพูน โดยการใช้อำนาจทางบวก ผ่านการสร้างความรู้ (Knowledge) หลากหลายชุด เพื่อสร้างความจริงให้สังคมรับรู้ ว่า เรือนจำเป็นสถาบันที่มีมนุษยธรรมและชอบธรรม ซึ่งพร้อมจะให้ความช่วยเหลือฟื้นฟู และดูแลผู้กระทำผิด ฉะนั้นแล้ว สำหรับฟูโกต์โยงโยฮอนเร้นของอำนาจและความรู้จึงมีฐานะเป็นวาทกรรม (Discourse) ที่มีภาคปฏิบัติการทางวาทกรรม (Discursive Practice) หรือรูปแบบการกระทำทางสังคม (Social Practice) ที่ทำหน้าที่สร้างภาพตัวแทนทางสังคม (Social Representation) สร้างความรู้ ความสัมพันธ์ทางสังคม รวมไปถึงอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล โดยที่วาทกรรมนี้จะทำหน้าที่อ้างสิ่งที่สร้างขึ้นให้กลายเป็นเรื่องปกติ โดยไม่มีใครตั้งคำถาม เมื่อเป็นเช่นนั้น เรือนจำในปริณิณทลของอำนาจสมัยใหม่ในความคิดของฟูโกต์จึงมีฐานะเป็นสถาบันแห่งอำนาจทางวินัย (Disciplinary Institution Power) อันเป็นพื้นที่ปิดเฉพาะ (Closed space) และสังคมจุลภาพ (Micro-Society) ที่เต็มไปด้วยเครือข่ายอำนาจการควบคุม ปฏิบัติการทางวาทกรรม ระเบียบการ และกระบวนการทำงานของอำนาจที่อาศัยระบบความรู้มาใช้ในการสร้างอัตบุคคล (Subjugated Knowledge)

อำนาจในระบบของเรือนจำได้อาศัยความรู้ทั้งในทางอาชญาวิทยา (Criminology) ความรู้ด้านจิตใจ (Phrenology) จิตวิทยา (Psychology) หรือแม้แต่สังคมวิทยา (Sociology) (Danaher, Schirato and Webb, 2012: 81) เพื่อสร้างความจริงในระบบเรือนจำ โดยฮอนเร้นเจตจำนงในการควบคุมความคิดและพฤติกรรมของผู้ต้องขัง เรือนจำในฐานะของสนามอำนาจและความรู้จึงถูกสร้างให้เป็นพื้นที่ของการใช้

อำนาจทางวินัย (Disciplinary Power) ในลักษณะของอำนาจครอบงำหรืออำนาจควบคุม (Dominant Power) เพื่อกำกับ ควบคุม สอดส่อง และตรวจตราชีวิตผู้ต้องขัง ให้เชื่อ คิด และกระทำตามกรอบกติกาของเรือนจำในทุกอณูของชีวิต ยิ่งไปกว่านั้น อำนาจ ความรู้ และความจริงในระบบเรือนจำยังมุ่งเป้าไปที่การคุมขังในระดับจิตสำนึกหรือจิตใจ เพื่อสร้างผู้ต้องขังให้เป็นตัวตนแห่งวินัย ด้วยการมีสำนึก (Internalized Discipline) จนนำไปสู่การจัดการกับร่างกายของตนเองอย่างจำนน ท้ายที่สุด การจำกัดควบคุม (Confinement) และการฝึกฝนร่างกาย (Bodies) ของตนเองนี้ ก็เบียดขับให้ผู้ต้องขังมีตัวตนที่เป็นวัตถุ อันสามารถถูกใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจและสังคม เรือนจำจึงเป็นพื้นที่อันชอบธรรมที่สร้างคน ปรับเปลี่ยนคน ให้กลายเป็นประชากรในฐานะทรัพยากรที่พร้อมจะรับใช้รัฐ

ประเด็นที่น่าสนใจคือ เรือนจำในฐานะที่เป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางอำนาจที่สร้างความจริงนั้น มิได้เพียงแต่อาศัยความรู้ในลักษณะที่เป็นอำนาจทางวินัย เพื่อสร้างความจริงในการควบคุม ด้วยกฎกติกาและข้อบังคับของเรือนจำเท่านั้น หากแต่ยังสำคัญกับอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่หรือระบบนิยมชาย (Patriarchy Ideology) ที่เข้ามาร่วมสร้างความจริง เพื่อควบคุมและกำกับผู้ต้องขังที่เป็นหญิงอย่างแยบยลอีกด้วย

เมื่อกล่าวถึงอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ คงไม่อาจจะปฏิเสธได้ว่าเป็นอุดมการณ์สำคัญที่มีจะถูกกล่าวถึงอย่างแพร่หลายในกลุ่มสตรีนิยม (Feminism) ในความหมายของการผลิตสร้างความไม่เท่าเทียมทางเพศ ความไม่เสมอภาคทางเพศ หรือแม้แต่การกดขี่หรือกดทับทางเพศที่ฝังรากลึกอยู่ในสังคมโลกมาอย่างยาวนาน ทั้งนี้เพราะอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่เป็นวิธีคิดที่วางอยู่บนโครงสร้างความสัมพันธ์ทางอำนาจ ภายใต้การจัดจำแนกด้วยความแตกต่าง (Differential) ของ “หญิง” (Female) และ “ชาย” (Male) หรือ “ความเป็นหญิง” (Feminine) และ “ความเป็นชาย” (Masculine) ที่เรียกว่า “ระบบสองเพศ” ในลักษณะที่เป็นคู่ตรงข้ามอย่างสุดขั้ว (Binary Opposition) โดยที่เพศสภาพหนึ่ง (ชาย/ความเป็นชาย) ถูกให้ค่าเหนือกว่าหรือดีกว่าอีกเพศสภาพหนึ่ง (หญิง/ความเป็นหญิง) อย่างไม่เท่าเทียม นับตั้งแต่ลักษณะทางชีววิทยาและสรีระทางกายภาพ อันเป็นเครื่องบ่งบอกความแตกต่างทางเพศบนฐานของสมรรถภาพร่างกาย ศักยภาพ

และความสามารถในการใช้ประโยชน์จากร่างกาย รวมไปถึงความแตกต่างจากการส่งผ่านความหมายของสถานะทางเพศที่ถูกกำหนดจากเงื่อนไขเชิงสังคมและวัฒนธรรม ผ่านการปลูกฝัง หรือขัดเกลา หรือกล่อมเกลาทางสังคม (Socializations) โดยสถาบันทางสังคม และวัฒนธรรมที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถาบันครอบครัว

เมื่อเป็นเช่นนี้ ความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างอำนาจในอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่จึงมิใช่สิ่งปกติหรือสิ่งธรรมชาติ (Naturalized) หากแต่เป็นสิ่งที่สร้างของสังคม (Social Construct) ซึ่งสถาปนาความเป็นเพศหรือเพศสภาพ (Gender) อันทำให้เกิดและตอกย้ำความแตกต่างระหว่างเพศ เพื่อใช้ประโยชน์จากความต่างสร้างความสัมพันธ์ที่ไม่เท่าเทียม ความแตกต่างที่ว่านี้จึงเป็นความต่างทั้งในทางกายภาพ ความสามารถ การทำงาน ตำแหน่งหน้าที่ บทบาทหน้าที่ หรือแม้กระทั่งอารมณ์ความรู้สึก มนุษย์ที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้หญิงทุกคนที่เกิดและเติบโตขึ้นมาในสังคม ซึ่งเป็นปริณิชนของอำนาจอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ จึงมีแนวโน้มที่ยินยอมต่ออำนาจความแตกต่าง อันนำมาซึ่งการสร้างตัวตนและมีอัตลักษณ์แบบผู้หญิงตามที่สังคมกำหนด

ฉะนั้นแล้ว โดยการรับรู้ของสังคมทั่วไป อัตลักษณ์ของผู้หญิงจึงถูกวางอยู่บนวิธีคิดแบบชายเป็นใหญ่ร่วมไปกับกระบวนทัศน์นิยมและโครงสร้างทางสังคมอื่นๆ ในเบื้องต้น ฐานคิดการตัดสินด้วยสรีระทางกายภาพได้จัดวางตำแหน่งหน้าที่ให้ผู้หญิงเป็นเพศของความอ่อนแอ อ่อนไหว ไร้เรี่ยวแรง ไม่เหมาะที่จะทำงาน ผู้หญิงจึงมักจะถูกกีดกันออกจากการผลิต (Productive) และการเป็นแรงงานของสังคม ในขณะเดียวกันความเชื่อในระบบชายเป็นใหญ่ก็ตอกย้ำผู้หญิงให้ถูกแช่แข็งอยู่กับภาวะในการเจริญพันธุ์ (Reproductive of Children) การมีเพศสัมพันธ์ และการขัดเกลาทางสังคมแก่เด็ก (Socialization of Children) ในฐานะวัตถุทางเพศที่มีหน้าที่ปรนนิบัติและตอบสนองความต้องการทางเพศให้แก่ผู้ชาย เพื่อให้กำเนิดและดำรงเผ่าพันธุ์ รวมไปถึงบทบาทของความเป็นแม่ในการให้กำเนิดและเลี้ยงดูลูก (Mitchell, 1977: 99-122) ด้วยความเชื่อเช่นนี้ ผู้หญิงจึงถูกให้ความหมายภายใต้กรอบอัตลักษณ์ความเป็นหญิงในฐานะผู้ที่ด้อยกว่า (Inferior) เป็นผู้ถูกกระทำ (Passive) และถูกจำกัดการมีตัวตนเพียงในขอบเขตพื้นที่ส่วนตัว (Private Space) หรือครอบครัว (Domestic) ในขณะที่ผู้ชายกลับถูกให้ความหมายในลักษณะทวี

ลักษณะของกระบวนทัศน์ เป็นพระเจ้าที่มีอำนาจสูงสุด (God the Father) เป็นผู้กระทำการ (Active) และอยู่ในปริณิณทลของพื้นที่สาธารณะ (Public Space) (Plumwood, Val. อ้างใน วารุณี ภูริณสินธิ์, 2545: 10) ผู้ชายจึงเป็นเพศที่มีอิสระ มีอภิสิทธิ์ และมีสมรรถภาพ อันสามารถจะควบคุมหรือกดขี่เอารัดเอาเปรียบผู้หญิงได้อย่างชอบธรรม ภายใต้ฐานคิดของความแตกต่างทางชีววิทยา การแบ่งแยกเพศ และการแบ่งเขตแดนความรู้ของผู้หญิงออกจากผู้ชาย

อำนาจความแตกต่างระหว่างหญิงและชายที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อจัดจำแนกและให้ความหมายเบ็ดเสร็จแก่หญิงและชายอย่างไม่เสมอภาค ไม่เพียงแต่ปรากฏให้เห็นในพื้นที่ทางสังคมทั่วไปเท่านั้น หากแต่อำนาจของความแตกต่างอย่างสุดขั้วยังแพร่กระจายเข้าสู่พื้นที่เรือนจำ สมคบคิดกับอำนาจความรู้ในระบบเรือนจำ เพื่อสร้างความจริงที่ส่งผลต่อการสร้างร่างกายหรือตัวตนของผู้หญิงผู้กระทำความผิดด้วย ฉะนั้น สำหรับผู้หญิงที่กลายเป็นผู้กระทำความผิดของสังคม ต้องก้าวเข้าสู่โลกของเรือนจำ จึงไม่เพียงแต่นำเอาร่างกายของตนเองภายใต้อัตลักษณ์ทางสังคมของความเป็นหญิงเข้าสู่เรือนจำเท่านั้น หากแต่ยังกลายเป็นผู้ที่ถูกกำกับด้วยอำนาจที่ทับซ้อน ทั้งอำนาจความรู้ของเรือนจำและอำนาจอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ เมื่อเป็นเช่นนี้ แม้หญิงและชายจะเป็นผู้กระทำความผิดในฐานะผู้ต้องขังเหมือนกัน แต่ด้วยวิถีคิดภายใต้ระบบความแตกต่างทางเพศ ผู้หญิงที่กระทำความผิดหรือผู้ต้องขังหญิงก็จะถูกจัดวางให้อยู่ในปริณิณทลที่แยกขาดออกจากผู้ต้องขังชายด้วยความแตกต่าง ทั้งกระบวนการก่อนเข้าสู่เรือนจำ การแรกเข้า วิถีชีวิตในเรือนจำ การแบ่งงาน หรือแม้กระทั่งกิจกรรมอื่นๆ ในเรือนจำ อันส่งผลต่อการสร้างร่างกายของผู้ต้องขังหญิงให้กลายเป็นวัตถุของอำนาจอย่างหมดจด ดังนั้น หากเรือนจำถูกออกแบบมาให้เป็นเพียงพื้นที่สำหรับผู้ชาย โดยไม่ได้ยืนอยู่บนฐานคิดที่ตระหนักถึงความสำคัญของเพศภาวะ (Gender Sensitivity) ที่เกี่ยวข้องกับความจำเป็น ความต้องการ หรือแม้แต่อัตลักษณ์ของผู้หญิง เรือนจำก็ไม่สามารถจะเอื้ออำนวยหรือตอบสนองต่อการใช้ชีวิตของผู้ต้องขังหญิง บนรากฐานของอิสรภาพทางร่างกายและจิตใจได้อย่างแท้จริง

ร่างกายพื้นที่เป้าหมายของอำนาจในเรือนจำ

ในการศึกษาการสร้างร่างกายที่สยบยอมของผู้ต้องขังหญิงในระบบเรือนจำนี้ ผู้วิจัยมองร่างกาย (Body) ของผู้ต้องขังหญิงผ่านเลนส์ความคิดของ มิเชล ฟูโกต์ ซึ่งมีข้อเสนอแนะไปที่ร่างกายในทางกายภาพหรือสรีระทางชีววิทยาเท่านั้น หากแต่หมายความว่าไปถึงชีวิต (Life) ทั้งที่เป็นความคิด จิตใจ จิตสำนึก รวมไปถึงคุณลักษณะนิสัย หรือสิ่งที่อยู่ภายในตัวมนุษย์ (Model of Internalization) ที่ไม่สามารถแยกขาดจากกันได้ ร่างกายของมนุษย์ในที่นี้จึงไม่ใช่อัตบุคคลที่เป็นสากล (Universal Subject) หากแต่สามารถเลื่อนไหลเปลี่ยนแปลง บนความแตกต่างหลากหลายตามวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์เฉพาะ (Particular Culture and History) ฉะนั้น ร่างกายของมนุษย์จึงสามารถจะเป็นได้ทั้งอัตบุคคลที่ถูกสร้างจากศาสตร์หรือความรู้ อัตบุคคลที่ถูกสร้างจากอำนาจที่เป็นวินัย หรือแม้แต่อัตบุคคลที่ถูกสร้างจากอำนาจในเชิงจริยธรรม ร่างกายของมนุษย์จึงมีฐานะเป็นร่างกายในทางการเมือง (Body Politics) ซึ่งเป็นเสมือนพื้นที่ของการถ่ายทอดและการสื่อสารที่สนับสนุนให้อำนาจและความรู้ทำงาน จนร่างกายนั้นถูกปราบให้กลายเป็นวัตถุของความรู้หรือเป็นร่างกายที่สยบยอม ผ่านทางวินัยหรือปฏิบัติการที่หลากหลาย ภายใต้ระบบของความถูกต้องและการทำให้เป็นมาตรฐานหรือการสร้างความเป็นปกติ (Process of Normalization) จนกระทั่งร่างกายนั้นมีสำนึก รู้ อันนำมาสู่การควบคุมตนเอง (Self-Monitoring) และการมีวินัยในตนเอง (Self-Discipline) ในฐานะร่างทรงที่จำนนต่ออำนาจอย่างหมดจด

เช่นเดียวกันกับร่างกายของผู้ต้องขังหญิง ด้วยอำนาจ ความรู้ ความจริง ภายใต้ปฏิบัติการทางอำนาจที่ซับซ้อนได้ทำให้ผู้ต้องขังหญิงต้องเคลื่อนที่เข้าสู่พิธีกรรมว่าด้วยการลดระดับความเป็นมนุษย์ (Degradation Ceremonies) จนกลายเป็นตัวตนที่ต่ำต้อย และนำมาสู่การถูกสลายตัวตน ร่างกายที่สยบยอมของผู้ต้องขังหญิงจึงกลายเป็นพื้นที่ของระบบความสัมพันธ์ (Relation) ระหว่างร่างกายกับระบบอำนาจภายในเรือนจำ ด้วยเหตุนี้ ร่างกายจึงมีฐานะเป็นวิธีการ (Means) ซึ่งเรือนจำสามารถจะสร้างให้เป็นไปตามความหมายของเรือนจำสมัยใหม่ ภายใต้ข้ออ้างของปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงร่างกายที่ผิดพลาดให้เกิดความถูกต้องเหมาะสม (Correctional Intervention) โดยการแบ่งแยก

ร่างกายออกเป็นส่วนย่อยๆ ในระดับจุลภาค เพื่อให้ทุกส่วนของร่างกายได้ถูกสังเกต พินิจ ตรวจสอบ วิเคราะห์ หรือเปรียบเทียบกับร่างกายในอุดมคติ (Ideal) ที่เชื่อว่าเป็นความสมบูรณ์แบบ (Shantz and Frigon, 2010: 8) ฉะนั้น การสร้างร่างกายที่ถูกต้องเหมาะสม จึงเป็นระบบความสัมพันธ์ในลักษณะของการกำหนดหรือควบคุม (Shaping) ทุกส่วนของร่างกายผู้ต้องขังหญิง เพื่อให้เกิดการตอบสนองต่ออำนาจอย่างความเชื่อฟัง มากไปกว่านั้นยังส่งผลให้ผู้ต้องขังหญิงพยายามขับเคลื่อนร่างกายของตนเองเข้าสู่ระบบความถูกต้อง โดยสมัครใจ ร่างกายของผู้ต้องขังหญิงจึงตกเป็นพื้นที่เป้าหมายของอำนาจอันแยบยล ซึ่งมิใช่การสยบยอมด้วยการข่มขู่บังคับ หากแต่เป็นการควบคุมตนเองด้วยความเชื่อและยินยอมอย่างว่านอนสอนง่าย

เมื่อการมองร่างกายและความเป็นอัตบุคคลตามแนวความคิดของฟูโกต์ได้สะท้อนให้เห็นว่า ฟูโกต์ให้ความสำคัญกับร่างกายโดยมุ่งเป้าไปที่วิธีการทำงานของอำนาจหรือปฏิบัติการของอำนาจที่เป็นตัวกำหนด จัดการ ควบคุม ทั้งความคิดและการกระทำของมนุษย์ถ้วนทั่วทุกคน อย่างไรก็ตาม เมื่องานชิ้นนี้เป็นการศึกษาที่มุ่งเน้นไปที่การวิเคราะห์ตัวตนหรือร่างกายของผู้ต้องขังหญิง การวิเคราะห์วิธีการทำงานของอำนาจจึงต้องอาศัยแนวคิดชายเป็นใหญ่ของนักคิดกลุ่มสตรีนิยมร่วมด้วย เพื่อให้สามารถเข้าใจและวิเคราะห์ให้เห็นถึงร่างกายที่สยบยอมด้วยอำนาจทางวินัยของเรือนจำที่กระทำกับผู้ต้องขังหญิงชายโดยทั่วไป รวมไปถึงอำนาจอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ที่เบียดขับผู้หญิงให้กลายเป็นอื่นในสังคม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในระบบของเรือนจำ อำนาจ ความรู้ และอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่จะร่วมกันสร้างความจริง เพื่อให้ผู้ต้องขังหญิงเป็นร่างกายใต้บังคับการภายใต้เป้าหมายของอำนาจในเรือนจำ แต่ในบางพื้นที่หรือในบางเงื่อนไขของเรือนจำ ผู้ต้องขังหญิงก็สามารถจะอาศัยปฏิบัติการทางอำนาจหรือเทคโนโลยีแห่งอำนาจ เพื่อสร้างความเป็นอัตบุคคลของตนเองขึ้นมา โดยไม่ได้สยบยอมต่ออำนาจหรือเป็นร่างกายที่เชื่อฟังไปเสียทั้งหมด ในบางพื้นที่ของเรือนจำจึงเปิดโอกาสให้ผู้ต้องขังหญิงได้มีตัวตนในอีกลักษณะหนึ่งที่แตกต่างไปจากผู้ต้องขังหญิงทั่วไป อันแสดงให้เห็นถึงความแตกต่างหลากหลายของปัจเจกบุคคลนั่นเอง

ร่างกายภายใต้ปฏิบัติการทางอำนาจของเรือนจำ

ดังที่กล่าวมาแล้วว่า การวิเคราะห์ให้เห็นร่างกายหรือตัวตนที่สยบยอมต่ออำนาจของผู้ต้องขังหญิงนั้น ในงานชิ้นนี้ได้อาศัยแนวความคิดของ มิเชล ฟูโกต์ ในการวิเคราะห์ เพื่อให้มองเห็นระบบความสัมพันธ์ของอำนาจ ความรู้ และการสถาปนาความจริงในระบบของเรือนจำทั้งอำนาจทางวินัยและอำนาจชายเป็นใหญ่ ที่ร่วมกันจัดกระทำกับร่างกายของผู้ต้องขังหญิงจนเป็นร่างกายที่เชื่อต่ออำนาจ โดยการวิเคราะห์จะให้ความสำคัญกับกระบวนการหรือวิธีการของอำนาจ ในฐานะที่เป็นปฏิบัติการทางกลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ หรือเทคนิควิธีการ ซึ่งฟูโกต์เรียกว่า “เทคโนโลยีแห่งอำนาจ” (Technology of Power) อันเป็นชุดของวิธีการสร้างความจริงในระบบของเรือนจำ เพื่อให้ความจริงนั้นสามารถจัดการกับผู้ต้องขังหญิง จนเกิดสำนึกในการควบคุมตนเอง

ในระบบเรือนจำมีเทคโนโลยีแห่งอำนาจในการสร้างความจริงให้ผู้ต้องขังหญิง กลายเป็นร่างกายที่เชื่อ ด้วย “การสังเกตการณ์ที่เป็นลำดับชั้น” (Hierarchical Observation) ซึ่งเป็นชุดของวิธีการที่อาศัยความรู้ เพื่อสร้างความจริงในการควบคุมจัดการกับร่างกายของผู้ต้องขังหญิง โดยอาศัยเทคนิคหรือปฏิบัติการในการเฝ้ามองหรือตรวจตรา (Surveillance) ทั้งในแนวดิ่งและแนวนอน รวมไปถึงการตรวจค้น (Searches) เพื่อให้ผู้ต้องขังหญิงตกอยู่ในพื้นที่ของการถูกมองเห็นได้ตลอดเวลา

เทคนิคในการเฝ้ามองหรือตรวจตราในแนวดิ่ง (Vertically) เป็นวิธีการของอำนาจที่เรือนจำสร้างตนเองให้เป็นพื้นที่ของการเฝ้ามองแบบตายตัว (Static) ผ่านการสังเกตโดยตรง ซึ่งเป็นการควบคุมที่มีลำดับชั้นตามบทบาทหน้าที่ ทั้งการควบคุมจากนโยบายและการควบคุมจากเจ้าหน้าที่ของเรือนจำ เพื่อให้ผู้ต้องขังหญิงปฏิบัติตนอยู่ในกฎระเบียบของเรือนจำอย่างเคร่งครัดตลอดเวลา การเฝ้ามองจึงอาศัยเครื่องมือที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น กล้องวงจรปิด เครื่องมือการจำกัด การจัดพื้นที่ การติดตารางการจัดเวลา สิ่งปลูกสร้าง หรือแม้แต่สภาพแวดล้อมในเรือนจำ เพื่อสร้างเรือนจำให้เป็นพื้นที่ (Space) และสถานที่ (Place) ที่เต็มไปด้วยวัตถุสิ่งของ (Objects) ที่เหมาะกับการเฝ้าดูหรือควบคุม (Monitor) อันเป็นการเฝ้ามองอย่างรอบด้าน (Panoptic Surveillance) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการออกแบบและจัดวางสิ่งปลูกสร้างภายใต้ฐานความรู้

ด้านอาชีววิทยาและนวัตกรรมทางสถาปัตยกรรมที่เรียกว่า สรรพทัศน์ (Panopticon) เพื่อความสามารถในการมองเห็นได้อย่างรอบด้าน ด้วยหน้าต่าง ฉกกัน หอคอยสูงตรงกลาง กลไกแสงสว่าง หรือแม้แต่การผลัดเปลี่ยนเวรยามของเจ้าหน้าที่ ทั้งนี้เพื่ออำนวยความสะดวกให้การตรวจตราเป็นไปอย่างถาวร ต่อเนื่อง และมีประสิทธิภาพสูงสุดในทุกวินาที (Danaher, Schirato and Webb, 2000: 52-57) นอกจากนี้ การเฝ้ามองยังเป็นเทคนิคที่เป็นพลวัต (Dynamic) ซึ่งมีลักษณะเป็นเครือข่ายทางอำนาจ (Network of Power) ที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Relation of Power) ภายใต้ระบบความสัมพันธ์ในเรือนจำ โดยอาศัยปฏิสัมพันธ์หรือระบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังหญิงกับผู้คุมรอบข้าง (Shantz and Frigon, 2010: 9) โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขังหญิงทั่วไปกับผู้ต้องขังหญิงที่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ หรือได้รับมอบหมายจากเจ้าหน้าที่เรือนจำให้ทำหน้าที่อย่างหนึ่งอย่างใด การเฝ้ามองและตรวจตราพฤติกรรมของผู้ต้องขังหญิงจึงเป็นไปอย่างซับซ้อนถี่ถ้วน อันส่งผลให้ผู้ต้องขังหญิงต้องถูกควบคุมอย่างหมดจดนั่นเอง

นอกเหนือไปจากการเฝ้าดูหรือตรวจตราแล้ว เทคนิคสำคัญอีกประการหนึ่งของการสังเกตการณ์ที่เป็นลำดับขั้นยังอาศัยเทคนิคของการตรวจค้น (Searches) โดยอาศัยความรู้ทั้งทางอาชีววิทยา ความรู้ทางการแพทย์ หรือแม้แต่ความรู้ด้านจิตวิทยา เพื่อตรวจสอบร่างกายของผู้ต้องขังหญิงให้เป็นร่างกายที่ถูกต้องและเหมาะสมตามวินัยของเรือนจำ การตรวจค้นร่างกายจึงเป็นกระบวนการลดระดับความเป็นมนุษย์ (Degrading) และการกระทำที่ล่วงละเมิดหรือปดเปื้อน (Abuse) ซึ่งเรือนจำสามารถกระทำต่อผู้ต้องขังหญิงได้อย่างเป็นปกติในทุกพื้นที่และทุกเวลาเมื่อเจ้าหน้าที่เกิดข้อสงสัยและต้องการจะตรวจค้น โดยที่ผู้ต้องขังหญิงไม่จำเป็นต้องรู้เห็น (Shantz and Frigon, 2010: 9) ผู้ต้องขังหญิงจึงตกอยู่ในสภาวะของความเกรงกลัว ไม่กล้าท้าทายหรือต่อต้านอำนาจของเรือนจำ และพยายามตรวจตราหรือควบคุมตนเอง จนเกิดเป็นแนวปฏิบัติสำหรับผู้ต้องขังหญิงด้วยการกำกับตนเอง (Conduct of Conduct) หรือสังเกต/ควบคุมดูแลตนเอง (Self-Monitoring) จนเป็นร่างกายที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ (Useful Body) และเป็นร่างกายที่เข้าใจได้ คิดได้ และคิดเป็น (Intelligible Body) (McLaren, 2002: 107-108) เทคโนโลยี

แห่งอำนาจการสังเกตการณ์อย่างเป็นลำดับขั้นจึงเป็นการสร้างความจริงเพื่อจัดการกับร่างกายของผู้ต้องขังหญิงจากภายนอก (External) ด้วยวินัยของเรือนจำเข้าสู่ภายใน (Internal) ด้วยการครอบงำความคิด จิตใจ ความรู้สึก ความเชื่อ อันส่งผลต่อการกระทำที่จำนนต่ออำนาจ ความจริงที่เกิดขึ้นในระบบเรือนจำก็จะกลายเป็นมาตรฐานการกระทำสำหรับผู้ต้องขังหญิง ด้วยกระบวนการของความเป็นปกติ (Normalization Process) แบบผู้หญิงในเรือนจำ ซึ่งฟูโกต์เรียกว่า “การตัดสินเพื่อสร้างความเป็นปกติ” (Normalizing Judgment) ในลักษณะที่เป็นแบบแผนแห่งการปฏิบัติร่วมกัน ภายใต้บทบาทหน้าที่ กฎเกณฑ์ทางเพศ (Gender Roles) และบรรทัดฐานทางพฤติกรรม (Behavioral Norms) เพื่อมุ่งจับจ้องความคิดและการกระทำของผู้ต้องขังหญิงให้เป็นไปตามมาตรฐานความเป็นปกติ (Normalizing Gaze) ของเรือนจำ นอกจากนี้การสร้างความเป็นปกติยังอาศัยเทคนิคของการกดดันทางสังคม (Social Pressure) และการเนรเทศออกจากพื้นที่ (Ostracism) ซึ่งเป็นการควบคุมในแนวนราบ (Laterally) ด้วยกลไกทางสังคม โดยที่เรือนจำไม่ต้องลงทุนลงแรง

ฉะนั้น เทคโนโลยีแห่งอำนาจของเรือนจำจึงเป็นปฏิบัติการของการสร้างความจริงว่าด้วยแนวการปฏิบัติตนในการควบคุมร่างกายในความหมายของการควบคุมชีวิต (Life) ความคิด (Thought) การกระทำ (Action) และความรู้สึก (Feeling) ของผู้ต้องขังหญิงในชีวิตประจำวัน (Routine Everyday Life) ซึ่งเกี่ยวข้องกับทุกกิจกรรมที่ผู้ต้องขังหญิงต้องปฏิบัติเป็นประจำ (Regular Basis) ในลักษณะของการเชื่องฟังและพร้อมปฏิบัติตามอย่างมีสำนึกในระดับจิตสำนึก จนในที่สุดวิถีปฏิบัติในฐานะที่เป็นความจริงก็กลายเป็นกฎของเรือนจำ (Disciplinary Routine) ที่มีผลต่อการกำหนดร่างกายของผู้ต้องขังหญิงให้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่งนั่นเอง

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

การจะเข้าถึงความจริงที่ทำให้ผู้ต้องขังหญิงเป็นอัตบุคคลหรือร่างกายที่สยบยอมในเรือนจำได้นั้น การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้ “วิธีการศึกษาเรื่องเล่า” (Narrative Approach) ตาม “แนวการศึกษาแบบฟูโกต์เดียน” (Foucauldian Approach) ภายใต้

วิธีคิดหลังโครงสร้างนิยม (Post-Structuralism) ซึ่งท้าทายการแสวงหาความรู้ตาม กระบวนทัศน์ปฏิฐานนิยม (Positivism) อย่างถอนรากถอนโคน ฉะนั้น การศึกษาค้นคว้านี้จึง มิได้หยาบยกเอาแนวทางการศึกษาเรื่องเล่ามาใช้ เพื่อมุ่งหวังที่จะให้เรื่องเล่าเป็นข้อมูลใน การอธิบายปรากฏการณ์ เหตุการณ์ ปฏิสัมพันธ์ หรือแม้แต่โครงสร้างทางสังคมแต่ เพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นการใช้เรื่องเล่าในฐานะเป็นเครื่องมือ หรือวิธีการ หรือ แนวทางในการศึกษา เพื่อรื้อสร้าง (Reconstruct) กระบวนการทำงานของอำนาจใน ระบบเรือนจำ ด้วยการวิเคราะห์ให้เห็นถึงอำนาจ ความรู้ และการสร้างความจริง ผ่าน เทคโนโลยีแห่งอำนาจที่หลากหลายภายใต้มุมมองทางความคิดของมิเชล ฟูโกต์

ส่วนสนามวิจัยของการศึกษานี้ ผู้วิจัยได้ร่วมแลกเปลี่ยนกับกลุ่มผู้เล่าเรื่องราว ประสบการณ์ชีวิตสองกลุ่มด้วยกัน นั่นคือ *กลุ่มผู้ต้องขังหญิงหรืออดีตผู้ต้องขังในเรือนจำ* เป็นกลุ่มคนผู้ให้ข้อมูลหลักที่มีประสบการณ์ชีวิต ซึ่งสามารถถ่ายทอดเรื่องราวที่นำไป วิเคราะห์ด้วยบทเพื่อตอบคำถามการวิจัยได้ โดยผู้วิจัยจะเลือกพูดคุยกับผู้ต้องขังหญิงหรือ อดีตผู้ต้องขังหญิง 3 กลุ่ม ผู้ต้องขังหญิงหรืออดีตผู้ต้องขังหญิงทั่วไป ผู้ต้องขังหญิงหรือ อดีตผู้ต้องขังหญิงที่ถูกจัดให้เป็นผู้ต้องขังชั้นเยี่ยม ชั้นดีมาก หรือชั้นดี และผู้ต้องขังหญิง หรืออดีตผู้ต้องขังหญิงผู้ได้รับแต่งตั้งหรือได้รับมอบอำนาจจากเรือนจำให้ทำหน้าที่ ช่วยเหลืองานต่างๆ ของเรือนจำ ทั้งนี้เพื่อให้สามารถมองเห็นความสัมพันธ์ของอำนาจ และความรู้ที่ทำงานผ่านปฏิบัติการอันเข้มข้นในการสร้างความจริงให้ผู้ต้องขังหญิงยอม จำนน และ *กลุ่มเจ้าหน้าที่หรือผู้คุม* ผู้วิจัยจะพูดคุยสนทนากับกลุ่มนี้ เพื่อให้ได้ข้อมูล เพิ่มเติมในการวิเคราะห์ให้เห็นอำนาจในเรือนจำที่มุ่งกระทำต่อร่างกายของผู้ต้องขังหญิง อันเป็นการตอบคำถามการวิจัยตามกรอบการวิจัยที่กำหนดไว้

ที่สำคัญ เนื่องจากการเข้าถึงประสบการณ์ชีวิตของผู้เล่าเรื่องตามแนวทาง การศึกษาเรื่องเล่าแบบฟูโกต์เดียวนั้น ให้ความสำคัญกับเรื่องเล่าและการเล่าที่เป็น เรื่องราวประสบการณ์ชีวิตส่วนตัวของผู้เล่า อีกทั้งในบางครั้งก็อาจกระทบกระเทือนต่อ อารมณ์และความรู้สึกของผู้เล่า การเล่าเรื่องจึงต้องเริ่มต้นพูดคุยสร้างความเชื่อมโยง (Rapport) ระหว่างผู้เล่าและผู้ฟัง (Hesse-Biber, 2014: 192) ความไว้วางใจ (Trustworthiness) การสร้างความคุ้นเคย (Familiar Ground) ความจริงใจ (Honesty)

(Payne, 2006: 40) บุคลิกภาพ อากัปกริยา คำพูด ช่วงเวลา หรือแม้แต่การจัดสถานที่และบรรยากาศในการพูดคุยที่เคารพและให้เกียรติเรื่องเล่ารวมถึงตัวผู้เล่าในฐานะผู้มีส่วนร่วม (Participants) โดยสมัครใจ ฉะนั้น การศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาบนฐานของความเคารพในตัวผู้เล่าและเรื่องเล่าที่หลากหลายอย่างเท่าเทียม โดยผู้วิจัยมีฐานะเป็นผู้เขียน (Author) ที่พยายามบอกเล่าเรื่องราวของความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติที่แตกต่างออกไปจากการรับรู้ของสังคม ภายใต้ความมุ่งหวังที่จะเปิดพื้นที่ของเสียงที่เคยเงียบหรือสิ่งที่ไม่เคยพูดถึง (Voiceless) ในเรื่องเล่ากระแสหลัก (Grand Narrative) ผ่านเรื่องเล่าขนาดเล็ก (Little Narrative) ของผู้ต้องขังหญิงที่เต็มไปด้วยประสบการณ์ชีวิตเพื่อเปิดมุมมองความคิดของสังคม อันจะนำไปสู่การยอมรับความแตกต่างหลากหลายในตัวตนของมนุษย์ และการก่อรูปสังคมที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเสมอภาค ยิ่งไปกว่านั้น ผู้วิจัยยังมีความเชื่อว่าการพูดคุยด้วยความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันของผู้เล่าและผู้ฟัง จะช่วยให้ผู้เล่าได้คิดทบทวนเรื่องราวชีวิตของตนเองอีกครั้ง ซึ่งการย้อนคิดในระหว่างการพูดคุยจะเป็นส่วนสำคัญในการสร้างความรู้ชุดใหม่ร่วมกันระหว่างผู้เล่าและผู้ฟัง อันสามารถนำไปสู่การสร้างตัวตนใหม่สำหรับผู้เล่าได้ในที่สุด

ผลการศึกษาและอภิปรายผลการศึกษา

เมื่ออำนาจและความรู้ของกลไกรีนัยและการลงโทษในเรือนจำ ได้สมคบคิดกับอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ เพื่อสร้างความจริงในฐานะที่เป็นวาทกรรมของเรือนจำ พื้นที่เรือนจำจึงเต็มไปด้วยปฏิบัติการทางวาทกรรม อันเป็นเรื่องของระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relation) ที่ไปสร้างความจริงให้เกิดขึ้นในเรือนจำ และความจริงที่ว่านี้ก็ทำหน้าที่กำหนดหรือกำกับให้ผู้ต้องขังหญิงเชื่อฟังและปฏิบัติตาม เรือนจำจึงเป็นพื้นที่ของปฏิบัติการในการสร้างความจริงด้วยเทคโนโลยีแห่งอำนาจอันหลากหลาย ได้แก่ ปฏิบัติการของแรกเข้า ปฏิบัติการวิถีชีวิตประจำวัน ปฏิบัติการของการแบ่งงาน รวมไปถึงปฏิบัติการของความเป็นหญิง

ปฏิบัติการของการแรกเข้า

เมื่อผู้หญิงได้ชื่อว่าเป็นผู้กระทำความผิดหรือละเมิดกฎหมายของสังคม ถูกจับกุม และถูกดำเนินคดีภายใต้กระบวนการตัดสินและกระบวนการลงโทษของรัฐ กระบวนการยุติธรรมทางอาญาจะทำให้ผู้หญิงต้องเข้าสู่ระบบของการจัดจำแนกหรือจัดแบ่ง ด้วยกระบวนการทางอาญาที่มีหลายลำดับขั้นตอน ว่าจะเป็นการถูกจับกุม สืบสวน สอบสวนโดยอำนาจหน้าที่ของตำรวจและพนักงานสอบสวน การส่งฟ้องศาลตามหน้าที่ของอัยการ การพิจารณาคดีและพิพากษาตัดสินโทษโดยหน้าที่ของศาล และหลังจากนั้นผู้หญิงที่กระทำความผิดก็ต้องเข้าสู่ระบบการลงโทษของกรมราชทัณฑ์และกรมคุมประพฤติ

ปฏิบัติการของการแรกเข้าที่ทำให้ผู้ต้องขังหญิงถูกสร้างให้เป็นร่างกายที่เชื่อฟัง ปรากฏให้เห็นนับตั้งแต่การจับกุม โดยอำนาจและความรู้ได้สร้างความจริงที่บอกว่า ผู้หญิงที่กระทำความผิดคืออาชญากรที่ละเมิดกฎหมายต้องถูกลงโทษ ไม่สามารถจะขัดขืนการจับกุมได้ ภายใต้ความจริงข้อนี้ ผู้หญิงที่ถูกจับกุมจึงต้องตรวจตรา พิจารณา หรือสังเกตตนเอง แม้ว่าจะต้องการหนีหรือขัดขืน ก็ไม่สามารถจะกระทำได้ เพราะความจริงได้บอกอยู่แล้วว่า ถึงอย่างไรก็ไม่สามารถจะหนีรอด หากหนี ก็มีแนวโน้มที่จะถูกจับได้ เนื่องจากการหลบหนีสำหรับผู้หญิงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก และหากถูกจับได้ก็ยิ่งจะถูกลงโทษ ถูกเพิ่มโทษหนักมากขึ้น หรืออาจจะทำให้กระบวนการยุติธรรมทางอาญายืดเยื้อออกไป ผู้หญิงจึงเชื่อในความจริงข้อนี้ไม่กล้าขัดขืนการจับกุม ยิ่งไปกว่านั้น ภายใต้ความจริงนี้ยังทำให้ผู้หญิงที่กระทำความผิดพยายามตรวจตราตนเองให้เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของเจ้าหน้าที่ตำรวจ ในฐานะผู้มีอำนาจที่เป็นตัวแทนของรัฐ ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เป็นลำดับชั้น ประหนึ่งว่าอยู่ในสายตาของเจ้าหน้าที่ตลอดเวลา ฉะนั้น แม้กระบวนการจับกุม สืบสวน สอบสวน จะเป็นไปในลักษณะใด และจะต้องถูกปฏิบัติอย่างไร ผู้หญิงที่กระทำความผิดก็พร้อมจะยอมรับ ยิ่งไปกว่านั้นการสยบยอมด้วยความเชื่อในความจริงนี้ยังทำให้ผู้หญิงไม่กล้าที่จะเรียกร้องหรือไม่ขัดขืนต่อกระบวนการดังกล่าว แม้ว่าจะเป็นไปด้วยการบีบบังคับ ข่มขู่ คุกคาม ปฏิบัติอย่างไม่เหมาะสม หรือเป็นไปด้วยความรุนแรง อาทิ การถูกจับใส่กุญแจมือต่อหน้าผู้คนมากมาย เพื่อนบ้าน หรือแม้แต่ครอบครัว การ

สอบสวนด้วยคำพูดที่ไม่สุภาพ การถูกกักขังไว้ในห้องขังของโรงพัก ท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ทรุดโทรมและไม่เอื้ออำนวย ซึ่งเต็มไปด้วยเจ้าพนักงานที่ขาดความเอาใจใส่ และผู้กระทำความผิดคนอื่นๆ ทั้งหญิงและชายปะปนกัน หรือแม้แต่การเคลื่อนย้ายผู้ต้องหอยังไม่เหมาะสมไปยังสถานี่ตำรวจ โดยมีได้สนใจความรู้สึก ความจำเป็น บริบทแวดล้อม หรือศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์อย่างเท่าเทียม ปฏิบัติการของการแรกเข้าจึงเป็นระบบความสัมพันธ์ที่สร้างความจริงให้ผู้หญิงที่กระทำความผิดกลายเป็นร่างกายที่เชื่อฟังนับตั้งแต่มิไม่ได้ก้าวเข้าสู่เรือนจำ ในฐานะผู้ที่ไม้อาจจะปฏิเสธความผิดและการลงโทษ

หรือแม้แต่เมื่อก้าวเข้าสู่อาณานิคมของเรือนจำ ด้วยแบบแปลนและสิ่งปลูกสร้างของเรือนจำ บนฐานคิดที่มุ่งเน้นการแยกผู้กระทำความผิดกฎหมายออกจากสังคม ให้อยู่ในพื้นที่จำกัดที่มีการดูแลด้านความปลอดภัยสูงสุด เพื่อเป็นการลงโทษและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปสู่การเป็นพลเมืองดีของสังคม รั้วรอบขอบชิด กำแพงสูงชันหลายชั้น ประตูเหล็กขนาดใหญ่ ประตูเล็กสำหรับผู้ต้องขังโดยเฉพาะ ลวดหนามบนกำแพง คุน้ำกั้นระหว่างกำแพงกับรั้ว หอคอยสูงรักษาการณ์หน้าเรือนจำ ป้อมรักษาการณ์บนกำแพงรอบเรือนจำ หรือแม้แต่ตัวอาคารทึบและแน่นหนา ได้กลายเป็นวัตรกรรมทางสถาปัตยกรรมในการจับจองและตรวจตราที่ตอกย้ำความจริงว่า ผู้ต้องขังหญิงเป็นผู้ที่ต้องถูกลงโทษโดยไม่สามารถจะหลบหนีหรือปฏิเสธการลงโทษได้ ฉะนั้นผู้ต้องขังหญิงจึงเลือกที่จะเชื่อและปฏิบัติตามวินัยหรือกฎกติกาของเรือนจำโดยไม่มีข้อแม้ ยิ่งไปกว่านั้น สิ่งปลูกสร้างแต่ละอย่างแต่ละชนิดของเรือนจำยังถูกจัดสัดส่วนพื้นที่เฉพาะเพื่อกำหนดประโยชน์ใช้สอย และกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ ผู้ต้องขังหญิงจึงต้องสังเกตและตรวจตราตนเองอย่างเคร่งครัดว่ามีหน้าที่อะไร ต้องคิดอย่างไร และต้องทำอะไรภายใต้พื้นที่และตำแหน่งแห่งที่ที่ถูกกำหนด สถาปัตยกรรมของเรือนจำจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างความจริง เพื่อกำกับร่างกายผู้ต้องขังหญิงให้กลายเป็นวัตถุของอำนาจ การถูกถอดถอนอิสรภาพไม่สามารถจะปฏิบัติตนได้อย่างเสรี ภายใต้สัญญาหรือความหมายของความเป็นเรือนจำในฐานะสถานที่กักขังและลงโทษผู้กระทำความผิด

นอกจากนั้น ปฏิบัติการของการแรกเข้ายังครอบคลุมไปถึงกระบวนการแรกรับเมื่อผู้หญิงที่กระทำความผิดต้องก้าวเข้าสู่โลกของเรือนจำ ในฐานะผู้ต้องขังหญิง อำนาจ

ความรู้ และอุดมการณ์ขายเป็นใหญ่ได้สร้างความจริงภายใต้ปฏิบัติการแรกเข้า ซึ่งผู้ต้องขังหญิงจะต้องเข้าสู่เรือนจำด้วยความสะอาดหมดจด ปราศจากสิ่งของต้องห้ามที่เรือนจำไม่พึงปรารถนา ความจริงข้อนี้ทำให้ผู้ต้องขังหญิงทุกคนก้าวเข้าสู่การตรวจค้นร่างกาย พร้อมกับสำรวจตรวจตราตนเอง ไม่ให้มีสิ่งผิดกฎหมายหรือสิ่งของแปลกปลอมในร่างกายเข้าสู่เรือนจำ ผู้ต้องขังหญิงจึงเดินเรียงแถวอย่างว่องไว ผ่านประตูเหล็กและลูกกรงเหล็กอันแน่นหนาหลายชั้นเข้าสู่แดนแรกรับ เพื่อทำการคัดกรอง สอบประวัติ ชักประวัติสุขภาพ ตรวจสอบความถูกต้องของเอกสาร บันทึกข้อมูลประจำตัว และตรวจค้นร่างกายอย่างละเอียดถี่ถ้วน แม้ว่าในบางครั้งจะต้องเปิดเผยเรือนร่างในที่สาธารณะ ด้วยนุ่งผ้าถุงกระโจมอก ไม่สวมเสื้อ หรือต้องอ้าปาก แบมือ ปล่อยผม กางขา หันหน้าหันหลัง ถูกค้นตัวซ้ำแล้วซ้ำเล่า หรือถูกตรวจภายในในบางกรณี ผู้ต้องขังหญิงก็พร้อมจะปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด อำนาจของระบบเรือนจำที่ได้สร้างความจริงจึงไม่เพียงแต่จัดการกับร่างกายภายนอกของผู้ต้องขังหญิงเท่านั้น หากแต่ยังมีพลังในการกำกับกับจิตใจหรือความรู้สึกนึกคิดของผู้ต้องขังหญิงให้สยบยอมต่ออำนาจ ศิโรราบต่อความจริง และยินยอมปฏิบัติตามกระบวนการขั้นตอนแรกรับ โดยไม่ซุกซ่อนสิ่งผิดกฎหมายเข้าสู่เรือนจำ แม้ว่าจะถูกปฏิบัติด้วยความรุนแรง ถูกเหยียดหยาม ละเมิดสิทธิในร่างกาย หรือแม้แต่ไม่ได้เป็นไปในลักษณะที่เคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ก็ตาม

ปฏิบัติการของวิถีชีวิตประจำวัน

ภายใต้ข้ออ้างแห่งรัฐที่ว่า เรือนจำเป็นสถาบันแห่งการลงโทษและแก้ไขพฤติกรรมของมนุษย์ผู้กระทำความผิดให้กลายเป็นพลเมืองดีของสังคม เรือนจำจึงเป็นพื้นที่ของการใช้อำนาจเพื่อสร้างร่างกายหรือตัวตนใหม่ให้แก่ผู้ต้องขังหญิงในทุกวิถีทางชีวิตของผู้ต้องขังหญิงในรั้วกำแพงเหล็กสูงชันได้ถูกจำกัดอิสรภาพและความปรารถนาด้วยอำนาจ ความรู้ และอุดมการณ์ขายเป็นใหญ่ ผ่านปฏิบัติการในวิถีชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังหญิงด้วยการจัดพื้นที่และตารางเวลา เพื่อสร้างตัวตนผู้ต้องขังหญิงภายใต้การควบคุมจัดการของเรือนจำ โดยที่ผู้ต้องขังหญิงไม่สามารถจะออกแบบตนเองให้อยู่ในพื้นที่หรือเวลาตามความปรารถนาได้อย่างอิสระ ความจริงว่าด้วยวิถีชีวิตประจำวันของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำเป็นการกำหนดให้ร่างกายของผู้ต้องขังหญิงอยู่ในพื้นที่หนึ่งๆ ในช่วงเวลาที่

กำหนดตลอดยี่สิบสี่ชั่วโมง ในวันจันทร์ถึงศุกร์ ผู้ต้องขังหญิงจะต้องปฏิบัติตามกรอบเวลาและกรอบพื้นที่ คือ 06.00 น. ลงจากเรือนนอน อาบน้ำแปรงฟัน/ สระผม/ ซักผ้า, 07.00 น. รับประทานอาหารเช้า, 08.00 น. เคารพธงชาติ สวดมนต์ ฟังการอบรมจากเจ้าหน้าที่, 08.30 น. เข้ารับการฝึกวิชาชีพและศึกษาอบรม, 12.00 น. หยุดพักรับประทานอาหารกลางวัน, 13.00 น. เข้ารับการฝึกวิชาชีพหรือศึกษาอบรม (ต่อ), 15.00 น. เลิกงาน อาบน้ำ, 15.30 น. รับประทานอาหารเย็น, 16.00 น. เตรียมตัวขึ้นเรือนนอน พักผ่อนตามอัธยาศัย, 19.00 น. สวดมนต์ให้พระ แล้วพักผ่อนตามอัธยาศัย และ 21.00 น. ฟังสัญญาณเข้านอน (ผู้ต้องขังใหม่จะต้องอบรมจิตภาวนา 1 เดือน) ส่วนวันหยุดนักขัตฤกษ์ และวันเสาร์อาทิตย์ หลังจาก 8.00 น. ที่ผู้ต้องขังหญิงเคารพธงชาติและสวดมนต์เสร็จสิ้น จะมีเวลาพักผ่อนตามอัธยาศัย อาจจะเล่นกีฬา ดูหนังวีซีดีหรือดีวีดี (VCD/DVD) ทำความสะอาดเรือนนอน ซักผ้า จนถึง 15.00 น. จึงอาบน้ำ รับประทานอาหารเย็น แล้วเข้านอน

ความจริงว่าด้วยกิจกรรมตามตารางพื้นที่และตารางเวลาที่เรือนจำได้กำหนดขึ้น สะท้อนให้เห็นว่าผู้ต้องขังหญิงต้องปฏิบัติตามแนวทางที่ระบบเรือนจำสร้างขึ้น ในฐานะที่เป็นวินัยของระบบเรือนจำ ภายใต้การควบคุมดูแลของเจ้าหน้าที่อย่างเคร่งครัด โดยไม่สามารถต่อต้านหรือขัดขืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการถูกกำกับด้วยกรอบเวลาที่เร่งรีบ ทำให้ผู้ต้องขังหญิงต้องพยายามจัดการตนเองให้สามารถทำกิจกรรมจนเสร็จสิ้นภายในเวลาที่กำหนด ทั้งที่ในบางกิจกรรมก็เป็นไปด้วยความยากลำบากอย่างยิ่ง

ที่เห็นได้ชัดคือ การอาบน้ำ อันเป็นเสมือนเวทีของการแก่งแย่งฉกฉวยพื้นที่ เวลา และโอกาส เพื่อเข้าครอบครองอาณาบริเวณส่วนตัวในการอาบน้ำ ซักผ้า และตากผ้าในเวลาเดียวกัน บริเวณลานอาบน้ำจะเป็นลานโล่งกว้าง มีอ่างอาบน้ำขนาดใหญ่รูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าหลายอ่างให้ผู้ต้องขังหญิงยืนเรียงแถวกันอาบน้ำ ในบางแห่งเป็นฝักบัวติดผนัง ในเรือนจำวาทกรรมของการอาบน้ำได้ผลิตสร้างความจริงที่ผู้ต้องขังหญิงต้องอาบน้ำให้สะอาดภายในระยะเวลาที่กำหนด เมื่อความจริงในเรือนจำเป็นเช่นนี้ ผู้ต้องขังหญิงทุกคนจึงต้องตรวจตราตนเองให้เรียบร้อยก่อนที่จะถึงเวลาอาบน้ำ โดยเตรียมความพร้อมในการนุ่งกระโจมอก เตรียมขันน้ำพลาสติกของตนเอง เตรียมแปรงสีฟัน/ยาสีฟัน/สบู่ให้เรียบร้อย เพื่อให้สามารถเข้าสู่ลานอาบน้ำและอาบน้ำได้ทันทีเมื่อถึงเวลา ซึ่งการสำรวจ

ตรวจตราตนเองจะทำให้ผู้ต้องขังหญิงสามารถอาบน้ำได้อย่างสะอาดและเสร็จสิ้นทันเวลา แม้ว่าสรีระทางกายภาพของผู้หญิงจะต้องการความละเอียดอ่อนและประณีต ซึ่งต้องใช้เวลาค่อนข้างมากก็ตาม การอาบน้ำของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำจึงมีการเตรียมพร้อมก่อนถึงเวลาที่กำหนด ผู้ต้องขังหญิงจะตื่นตัว รู้ตัว รู้คิดตลอดเวลาว่าต้องทำอะไร ทำอย่างไร ให้กิจกรรมเสร็จสิ้นในพื้นที่และระยะเวลาที่กำหนด

ยิ่งไปกว่านั้น ความจริงว่าด้วยการอาบน้ำ ยังเป็นตัวกำหนดให้เกิดระบบการแบ่งงานกันภายในกลุ่มเพื่อนผู้ต้องขังหญิงที่สนิทสนมกัน เพื่อแบ่งหน้าที่ในช่วงเช้า จับจองคิวอาบน้ำ และช่วยเหลือกัน โดยจะรู้กันภายในกลุ่มว่าใครต้องทำอะไร เพื่อให้ทุกคนสามารถทำกิจกรรมทุกอย่างให้เสร็จทันเวลา หรือแม้แต่ในบางครั้งที่เกิดกรณีการทะเลาะเบาะแว้งเกิดขึ้นในพื้นที่อาบน้ำ ผู้ต้องขังหญิงก็ต้องอดทนและพยายามหลีกเลี่ยงให้มากที่สุด เพราะอาจนำไปสู่การถูกลงโทษโดยการลดชั้นนักโทษ ซึ่งจะมีผลต่อการขอลดโทษหรือขอภัยโทษได้ การอาบน้ำจึงเป็นพื้นที่ที่สะท้อนให้เห็นความจริงของผู้ต้องขังหญิงที่มีผลต่อการก่อรูปตัวตน ให้ผู้ต้องขังหญิงต้องพยายามกำกับและควบคุมตนเองตามแนวปฏิบัติเพื่อให้สามารถทำกิจกรรมได้อย่างเป็นปกติในระบบของเรือนจำ ซึ่งผู้ต้องขังหญิงที่สามารถอาบน้ำ สระผม และซักผ้าได้สะอาดหมดจดภายในระยะเวลาที่กำหนดจะได้รับการยอมรับในฐานะเป็นผู้ต้องขังที่ดีของเรือนจำ

ปฏิบัติการของการแบ่งงาน

ปฏิบัติการของการแบ่งงาน เป็นปฏิบัติการที่เกิดจากอำนาจ ความรู้ และอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ที่ร่วมมือกันสร้างความจริง ด้วยฐานความเชื่อในความแตกต่างระหว่างเพศอย่างสุดขั้วของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ อันนำมาสู่การจัดจำแนกแยกแยะงานระหว่างเพศหญิงและชายออกจากกัน ผู้ต้องขังหญิงในฐานะที่เป็นหญิงจึงถูกกำหนดให้ต้องทำงานที่สอดคล้องไปอัตลักษณ์ความเป็นหญิงที่ถูกให้ความหมายบนความแตกต่างทางเพศ และการแบ่งงานตามเพศภาวะ (Gender Division of Labour) ภายใต้การมองว่าเป็นสภาวะธรรมชาติที่มีความแตกต่างด้านสรีระทางกายภาพ รวมไปถึงความมั่นคงทางจิตใจและอารมณ์ระหว่างหญิงและชาย ขอบเขตการทำงานจึงต้องถูกแยกขาดออกจากกัน (Washbrook, 2007: 5) โดยผู้หญิงมักจะถูกยึดโยงอยู่กับการเป็นแรงงานเพียงภายใน

บ้านหรือครอบครัว ในขณะที่งานของผู้ชายเป็นงานในตลาดแรงงานที่สามารถสร้างรายได้ และนำมาซึ่งความมั่นคงทางเศรษฐกิจแก่ตนเอง ครอบครัว และสังคม การแบ่งงานตาม เพศภาวะจึงถูกผูกโยงไว้ด้วยคำอธิบายที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่ไม่ เท่าเทียมและมีอคติทางเพศ (Gender-Biased) (Sikod, 2007:60) ด้วยฐานคิดเช่นนี้ ใน ระบบเรือนจำผู้ต้องขังหญิงจึงถูกจัดการด้วยการแบ่งแยกระหว่างเพศ ภายใต้การตรวจ ตราหรือเฝ้าดูจนเกิดเป็นวิถีปฏิบัติที่เป็นปกติของผู้ต้องขังหญิง ด้วยงานที่ยืนอยู่บนความ แตกต่างในการรับรู้และการให้ความหมายที่ยึดโยงอยู่กับอัตลักษณ์ทางเพศ งานและพื้นที่ ของผู้ต้องขังหญิงและชายจึงถูกแยกขาดออกจากกัน เช่น การจัดให้ผู้ต้องขังหญิง ครอบครองพื้นที่ในการประกอบอาหาร ภายใต้ความเชื่อที่ยึดโยงความเป็นหญิงเข้ากับ ปริณมทของอาหาร และความสามารถในการประกอบอาหาร หน้าที่ในการปรุงอาหาร เพื่อเลี้ยงเจ้าหน้าที่ในเรือนจำ เลี้ยงผู้ต้องขังด้วยตนเอง หรือแม้แต่บุคคลภายนอกจึงเป็น สิ่งที่มีความหมายต่อตัวผู้ต้องขังหญิง ซึ่งทำให้ผู้ต้องขังหญิงรู้สึกว่าการได้เปิดโอกาสให้ ตนเองสามารถจะทำอาหารได้ (Shantz and Frigon, 2010: 10-11) พื้นที่ในการ ทำอาหารจึงเป็นพื้นที่ของการสร้างความจริง ด้วยอำนาจและความรู้ของรัฐสมัยใหม่ร่วม ไปกับอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ อันทำให้ผู้ต้องขังหญิงเชื่อฟังและยินยอมพร้อมใจที่จะ ปฏิบัติตามความจริงนั้นอย่างไม่ได้เถียง อีกทั้งยังพยายามสำรวจตรวจตราตนเองให้ สามารถทำอาหารได้อย่างมีประสิทธิภาพตามความต้องการของเรือนจำ และพยายาม พัฒนาตนเองให้มีความชำนาญมากยิ่งขึ้น

นอกจากนั้น ปฏิบัติการของการแบ่งงานกันทำในเรือนจำ ยังมีผลต่อการตอก ตีผู้ต้องขังหญิงไว้กับพื้นที่ของการฝึกอาชีพแบบผู้หญิง โดยสร้างความจริงให้ผู้ต้องขัง หญิงรับรู้และเชื่อว่า การฝึกอาชีพสามารถทำได้จริง สร้างรายได้จริง ภายใต้การรับรอง อย่างเป็นทางการของเรือนจำ และเมื่อฝึกอาชีพตามที่เรือนจำกำหนดแล้วชีวิตจะดีขึ้น มี รายได้มากขึ้น สะดวกสบายขึ้น และมีความสุขมากขึ้น การแบ่งงานในเรือนจำได้สร้าง ความจริงให้ผู้ต้องขังหญิงต้องฝึกอาชีพที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะและความสามารถของ ความเป็นหญิงที่ล้วนแล้วแต่อาศัยทักษะในการทำงานอย่างง่าย ไม่ต้องอาศัยฝีมือหรือ ระยะเวลาในการฝึกฝนมากนัก อาทิ การทำของชำร่วย โคมไฟดอกไม้อ้อยลูกปัด ร้อย

มาลัย ดิดโบว์ ทำขนม เย็บปักถักร้อย เลี้ยงเด็ก เสริมสวย นวดแผนไทย เป็นต้น การฝึกอาชีพแบบผู้หญิงในเรือนจำจึงเป็นพื้นที่หรือปฏิบัติการที่ตอกย้ำความจริงว่าผู้ต้องขังหญิงต้องทำงานอะไร ทำแบบไหน ซึ่งผู้ต้องขังหญิงที่เข้าสู่เรือนจำต้องฝึกอาชีพหรือทำงานตามที่เรือนจำกำหนด และต้องฝึกฝนให้เกิดความเชี่ยวชาญจนได้ชื่อว่า ทำได้หรือทำเป็น รวมทั้งสามารถสอนผู้ต้องขังหญิงคนอื่นได้ การตระหนักรู้ตัวเองว่าต้องทำอะไรและทำอย่างไรนั้นในที่สุดก็กลายเป็นแนวปฏิบัติที่ผู้ต้องขังหญิงต้องควบคุมและตรวจตราตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อให้เป็นผู้ต้องขังหญิงที่ตรงตามความต้องการของเรือนจำ

ปฏิบัติการของความเป็นหญิง

อำนาจ ความรู้ และอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ได้ร่วมกันสร้างความจริง ภายใต้ปฏิบัติการของความเป็นหญิง อันมีผลต่อการสร้างร่างกายได้บ่งการของผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำ ผ่านการตรวจตราและเฝ้ามองตนเอง สามารถมองเห็นได้จากพื้นที่ของแพชั่นและความงาม ภายใต้ความจริงที่ว่าผู้หญิงต้องสวย ตามวาทกรรมความสวยงามแบบผู้หญิงทั่วไปในสังคม ภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่มาเข้ากำกับ ซึ่งปฏิบัติการที่ว่านี้ได้สร้างความจริงให้ผู้ต้องขังหญิงยินยอมปฏิบัติตาม แม้ต้องจะอยู่ในพื้นที่ของเรือนจำ ผู้ต้องขังหญิงจึงตรวจตราและพยายามควบคุมตนเองอยู่ตลอดเวลา โดยจัดการกับร่างกายให้มีรูปร่างสวยงามบอบบางอยู่เสมอ ด้วยการลดน้ำหนักหรือจำกัดอาหาร รวมทั้งควบคุมตนเองให้มีกิริยามารยาทที่เรียบร้อยเป็นระเบียบ มีร่างกายที่สะอาดเกลี้ยงเกลาหมดจดตลอดจนมีความสวยงามด้วยการเสริมเติมแต่งหรือประดับประดาร่างกาย เพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นร่างกายที่มีความเป็นผู้หญิงตามลักษณะของผู้หญิงที่สมบูรณ์แบบ อย่างไรก็ตามเนื่องจากเรือนจำเป็นบริบทเฉพาะ การสร้างร่างกายของผู้หญิงในเรือนจำจึงอาจจะถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขบางอย่างที่ทำให้การสร้างร่างกายตามบรรทัดฐานทางเพศแบบผู้หญิงนั้นแตกต่างออกไป ผู้ต้องขังหญิงจึงอาจจะไม่ได้เป็นร่างกายที่สวยงามตามคำอธิบายแบบผู้หญิงในสังคมภายนอกไปเสียทั้งหมด หากแต่เป็นความงามในลักษณะเฉพาะที่ผู้ต้องขังหญิงยอมรับและปฏิบัติต่อกันมา ปฏิบัติการความเป็นผู้หญิงผ่านแพชั่นและความงามจึงเป็นพิธีกรรมของการสร้างความจริงว่าด้วยการสร้างทักษะ ความสามารถ และศักยภาพ

เฉพาะของผู้ต้องขังหญิง เพื่อพัฒนาให้มีความงามแบบผู้หญิงด้วยตนเอง (Beautify Oneself)

นอกเหนือไปจากนั้น ผู้ต้องขังหญิงในเรือนจำยังถูกสร้างให้เป็นร่างกายที่เชื่อต่ออำนาจและความจริง ผ่านการตรวจตราและความเป็นปกติในเรือนจำด้วยความเป็นแม่ (Motherhood) ภายใต้อำนาจจริงของจริยธรรมของความเป็นหญิงที่ถูกโยนอยู่บนฐานความเชื่อในเรื่องความแตกต่างระหว่างเพศ ผู้หญิงจึงถูกจัดวางให้อยู่ในปริณิถนาของพื้นที่ส่วนตัว ถูกให้ความหมายที่แนบชิดกับบทบาทหน้าที่ในการสร้างครอบครัว และธำรงรักษาสัมพันธภาพระหว่างสมาชิกในครอบครัว อันทำให้ผู้หญิงถูกร้อยรัดเข้ากับงานทุกอย่างภายในครอบครัวหรือภายในบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทหน้าที่ในการอุ้มท้องคลอด และดูแลลูก ผู้หญิงกับความเป็นแม่จึงกลายเป็นสิ่งที่ไม่สามารถแยกขาดออกจากกันได้ เมื่อเป็นเช่นนี้ ผู้ต้องขังหญิงจึงกลายเป็นร่างทรงของมายาภาพทางเพศที่เคลื่อนที่เข้าสู่เรือนจำ และตอกย้ำความคิดความเชื่อในวิธีคิดแบบคู่ตรงข้ามอย่างเป็นลำดับขั้นระหว่างหญิงและชาย ปฏิบัติการของความเป็นหญิงผ่านความเป็นแม่จึงได้สร้างความจริงที่บอกว่า เรือนจำเป็นพื้นที่ที่พร้อมจะให้การช่วยเหลือแม่และเด็ก ผู้ต้องขังหญิงจึงถูกพันธนาการให้เชื่อและคิดว่า ตนเองสามารถจะตั้งครุฑ คลอด และเลี้ยงดูลูกในพื้นที่ของเรือนได้ แม้ว่าเรือนจำจะมีข้อจำกัดหลายประการ อาทิ พื้นที่ที่ไม่เหมาะสม อาหารที่ไม่เพียงพอต่อความต้องการ การคลอดที่ไม่สามารถจะไปโรงพยาบาลได้ในทันที การถูกนำตัวส่งโรงพยาบาลในชุดเครื่องแบบผู้ต้องขังของเรือนจำ ระหว่างการคลอดที่ต้องอยู่ภายใต้การจับจ้องเฝ้ามองของเจ้าหน้าที่เรือนจำตลอดเวลา หรือแม้แต่ภายหลังการคลอดที่เรือนจำจะอนุญาตให้แม่ได้พักพื้นที่โรงพยาบาลเพียงไม่กี่วัน และอนุญาตให้แม่ได้อยู่กับลูกได้เพียงหนึ่งปีเท่านั้น หากแต่ผู้ต้องขังหญิงก็พร้อมจะให้กำเนิด เฝ้ามองตรวจตราตนเอง และควบคุมดูแลตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อเรียนรู้ฝึกปรือทักษะในการดูแลเด็กแบบแม่ในเรือนจำ เพื่อให้ตนเองและลูกสามารถที่จะมีชีวิตอยู่ได้ ความเชื่อและวิถีปฏิบัติภายใต้อำนาจจริงของเรือนจำที่เกี่ยวข้องกับความเป็นแม่จึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการก่อรูปร่างกายแบบผู้ต้องขังหญิงที่สยบยอมต่ออำนาจอย่างง่ายดาย

สรุป

การสร้างร่างกายที่สยบยอมใต้บังคับของผู้ต้องขังหญิงในระบบของเรือนจำเป็นปฏิบัติการของอำนาจ ความรู้ของรัฐสมัยใหม่ ร่วมไปกับอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ ในการสร้างความจริง ผ่านเทคโนโลยีแห่งอำนาจในการสังเกตการณ์ที่เป็นลำดับขั้นและการตัดสินใจเพื่อสร้างความเป็นปกติ ด้วยการตรวจตราหรือเฝ้ามอง การตรวจค้น การจับจ้องเพื่อความเป็นปกติ และการกีดกันทางสังคม เพื่อสร้างร่างกายหรือตัวตนที่เป็นปกติแบบผู้หญิงต้องขังในเรือนจำ ไม่ให้เบี่ยงเบน (Deviant) ออกไปจากเจตจำนงของอำนาจและความรู้ในระบบเรือนจำ ความเป็นปกติที่เกิดขึ้นจึงมีฐานะเป็นความจริงเบ็ดเสร็จที่ถูกสร้างขึ้น เพื่อเป็นแนวปฏิบัติในการคิดและการกระทำให้ผู้ต้องขังหญิงเชื่อและกระทำตามในลักษณะที่ไม่อาจปฏิเสธได้ หากผู้ต้องขังหญิงคนใดสามารถควบคุมจัดการตนเองให้เป็นไปตามแนวปฏิบัติ ก็จะได้รับการยอมรับในฐานะผู้ต้องขังหญิงที่ดี เป็นปกติ และถูกต้องเหมาะสมของเรือนจำ ในทางตรงข้ามผู้ต้องขังหญิงที่ไม่อาจกระทำตามแนวทางปฏิบัติ ก็กลายเป็นผู้เบี่ยงเบน ผิดพลาด และเป็นอื่นในเรือนจำ แนวปฏิบัติหรือความจริงหรือความเป็นปกตินี้จึงเป็นเสมือนมาตรฐานกำหนดตัวตน และตัดสินตัวตนของผู้ต้องขังหญิงให้เป็นไปในลักษณะหนึ่งลักษณะใด ในฐานะที่เป็นวัตถุและเป้าหมายของอำนาจ ยากจะหนีพ้นการถูกกำกับและชักเชิดให้เป็นร่างกายที่เชื่องและเชื่อฟัง

อย่างไรก็ตาม ด้วยฐานคิดของผู้วิจัยในเชิงภววิทยาที่ได้รับอิทธิพลจากวิธีคิดแบบหลังสมัยใหม่ (Post-Modern) จึงมิได้เชื่อในความจริงหนึ่งเดียวเบ็ดเสร็จ แต่กลับมองความจริงว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น ณ บริบทหรือช่วงเวลาหนึ่งๆ ภายใต้เจตจำนงของอำนาจ ซึ่งพร้อมจะเลื่อนไหลและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การศึกษาครั้งนี้จึงมิได้มุ่งนำเสนอผลการศึกษาในลักษณะที่เป็นความจริงหนึ่งเดียว หากแต่พยายามที่จะชี้ให้เห็นความจริงอีกมุมหนึ่งในฐานะความจริงของผู้ต้องขังหญิง ด้วยความเชื่อว่ามีความจริงหลายชุดดำรงอยู่ในสังคม ฉะนั้นงานวิจัยชิ้นนี้จึงคาดหวังที่จะเปิดพื้นที่ให้กับความจริงที่มีอยู่หลากหลายให้ได้ปรากฏขึ้น เพื่อการเรียนรู้และทำความเข้าใจกับความแตกต่าง ภายใต้ความเท่าเทียมและการเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ที่เสมอภาค

เอกสารอ้างอิง

- กรมราชทัณฑ์. (2558). สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ สํารวจ ณ วันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2558. สืบค้นเมื่อวันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2558, จาก <http://www.correct.go.th/start102/display/result.php?date=2015-02-01&Submit=%B5%A1%C5%A7>.
- กฤตยา อาชวนิจกุล และพริศรา แซ่ก้วย. (2551). *ถา ปฏิบัติการของสังคมไทยในกระแสจารีตเรื่องเพศจะอ่อนกำลังลง?*. รายงานการประชุมประจำปีเพศภาวะศึกษาในสังคมไทย ครั้งที่ 1. นครปฐม: โครงการจัดตั้งศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข.
- กฤตยา อาชวนิจกุล และกุลภา วจนสาระ. (2558). *ผู้ต้องขังหญิง: สถานการณ์และข้อเสนอเชิงนโยบาย*. นครปฐม: สมาคมนักวิจัยประชากรและสังคมและสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- กิตติกร สันคติประภา. (2555). *มีชีวิตอยู่ได้ด้วยความรักและการดูแลเด็กที่เกิดในคุก*. กรุงเทพฯ: สำนักกิจการในพระราชดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.
- ชลิตาภรณ์ ส่งสัมพันธ์. (2542). *ผู้หญิงกับความรู้ในจักรวาลของผู้ชาย: ความหมาย การมองเห็นโลก และระบอบอำนาจความจริง*. เอกสารประกอบการสัมมนาวิชาการ ประเพณีสตรีศึกษาแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: โครงการสตรีและเยาวชนศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มูลนิธิธีรนาถ กาญจนอักษร.
- _____. (2549). *เมื่อผู้หญิงคิดจะมีหนวด: การต่อสู้ “ความจริง” ของเรื่องเพศในสภาผู้แทนราษฎร*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.
- นภาพรณ หะวานนท์. (2547). *คุณูปการด้านสตรีศึกษาต่อสังคมไทย*. เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- _____. (2552). “วิธีการศึกษาเรื่องเล่า: จุดเปลี่ยนของการวิจัยทางด้านสังคมศาสตร์”. ใน *วารสารสังคมลุ่มแม่น้ำโขง*. ปีที่ 5 (2) (กันยายน-ธันวาคม 2550). 1-22.

- _____. (2555). *คำให้การของผู้หญิงที่ถูกสามีทำร้าย*. กรุงเทพฯ: สำนักกิจการในพระราชดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.
- นภาพรณ หะวานนท์ และคณะ. (2555). *คำให้การของผู้หญิงซึ่งถูกพิพากษาจำเอนจำในคดีอาชญากรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักกิจการในพระราชดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.
- _____. (2555). *ชีวิตที่ถูกกลืน เรื่องเล่าของผู้หญิงในเรือนจำ*. กรุงเทพฯ: สำนักกิจการในพระราชดำริ พระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.
- นภาพรณ หะวานนท์ และธีรวัลย์ วรรณโนทัย. (2555). *เมื่อต้องก้าวเข้าสู่การเป็นผู้ใหญ่ภายในกำแพงเรือนจำ*. กรุงเทพฯ: สำนักกิจการในพระราชดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.
- แบร์รี สมาร์ท. (2555). *มิแชล ฟูโกต์=Michel Foucault*. แปลโดย จามะรี เชียงทอง, สุนทร สุขสรณจิต. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- พิศมัย รัตนโรจน์สกุล. (2555). *สร้างชีวิตใหม่ในเรือนจำ*. กรุงเทพฯ: สำนักกิจการในพระราชดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.
- เพ็ญสิริ จิระเดชากุล. (2555). *เมื่อสายใยยังคงเชื่อมโยงชีวิตของแม่ในเรือนจำ*. กรุงเทพฯ: สำนักกิจการในพระราชดำริพระเจ้าหลานเธอ พระองค์เจ้าพัชรกิติยาภา สำนักงานปลัดกระทรวงยุติธรรม.
- มิแชล ฟูโกต์. (2547). *ร่างกายได้บังการ*. แปลโดย ทองกร โภคธรรม. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ
- วารุณี ภูริสินสิทธิ์. (2545). *สตรีนิยม: ขบวนการและแนวคิดทางสังคมแห่งศตวรรษที่ 20*. กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ.

- สายพิน ศุพุทธรมงคล. (2542). *คู่กับคน: อำนาจและการต่อต้านชัดเจน*. วิทยานิพนธ์ปริญญา สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล สาขาวิชาสังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Bosworth, Mary. (2000). *Confining Femininity: a History of Gender, Power and Imprisonment*. London: SAGE Publications.
- Campbell, Rebecca and Wasco, Sharon M. (2000). “Feminist Approaches to Social Science: Epistemological and Methodological Tenets” *American Journal of Community Psychology*. Vol. 28, No.6: 773-791.
- Charmaz, Kathy. (2006). *Constructing Grounded Theory: a Practical Guide through Qualitative Analysis*. London: SAGE Publications.
- Danaher, Geoff; Schirato, Tony and Webb, Jen. (2000). *Understanding Foucault*. London: SAGE Publications.
- _____. (2012). *Understanding Foucault: A Critical Introduction*. Second Edition. London: SAGE Publications.
- De Beauvoir, Simone. (1993). *The Second Sex*. Translated and edited by H. M. Parshley. London: David Campbell.
- Foucault, Michel. (1977). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. Translated by Sheridan, Alan. London: Penguin Books.
- _____. (1978). *The History of Sexuality Volume I : An Introduction*. New York: Vintage Books.
- _____. (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings 1972-1977*. Edited by Collin Gordon. Translated by Collin Gordon, Leo Marshall, John Mepham and Kate Soper. London: Harvester Wheatsheaf.
- _____. (1982). “The Subject and Power” In Dreyfus, Hubert L. and Paul Rabinow

- (eds.) *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutic*. Chicago: The University of Chicago Press.
- _____. (1985). *The Use of Pleasure The History of Sexuality Volume 2*. Translated by Robert Hurley. New York: Vintage Books.
- _____. (1988). "Power and Sex," in *Michel Foucault: Politics Philosophy Culture*. Kritzman, Lawrence D. (ed.). New York: Routledge.
- _____. (1990). *The History of Sexuality Volume I: An Introduction*. Translated by Hurley, Robert. Harmondsworth: Penguin Books.
- Frost, Nollaig and Elichao, Frauke. "Feminist Postmodernism, Poststructuralism, and Critical Theory". *Feminist Research Practice*. Second Edition. SAGE: London Boston College.
- Gerhard, Ute. (2001). *Debating Women's Equality: Toward a Feminist Theory of Law from a European Perspective*. New Jersey: Rutgers University Press.
- Hesse-Biber, Sharlene Nagy. (2014). "Feminist Approaches to In-Depth Interview". *Feminist Research Practice*. Second Edition. SAGE: London Boston College.
- Hirsch, Marianne. (1989). *The Mother/ Daughter Plot: Narrative, Psychoanalysis, Feminism*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Jackson, Robert Max. (2014). "Inequality and the Division of Labor". *Down So Long*. Retrieved May 8, 2015, from www.nyu.edu.
- Jiang, S and Winfree, L.T., Jr. (2006). "Social Support, Gender, and Inmate Adjustment to Prison Life: Insights From a National Sample", *The Prison Journal*. 86(1): 32-55.
- King, Angela. (2002). *The Prisoner of Gender: Foucault and the Disciplining of the Female Body*. London: Metropolitan University.

- Macmillan, Alexander. (2011). *Michel Foucault's Techniques of the Self and the Christian Politics of Obedience*. London: SAGE Publications.
- McLaren, Margaret A. (2002). *Feminism, Foucault and Embodied Subjectivity*. New York: State University of New York Press.
- McNay, Lois. (1992). *Foucault and Feminism*. UK: Blackwell Publishers.
- Millett, Kate. (1971). *Sexual Politics*. New York: Avon Books.
- Mitchell, Juliet. (1977). *Woman' Estate*. Harmondworth: Penquin Books Ltd.
- Ortner, Sherry B. (1998). "Is Female to Male as Nature Is to Culture?", in Joan B. Landes, *Oxford Readings In Feminism: Feminism, the Public and the Private*. New York: Oxford University Press. pp.21–44.
- Patterson, Wendy. (2013). "Narratives of Events: Labovian narrative analysis and its limitations" in Andrews, Squire and Tamboukou (eds.) *Doing Narrative Research*. Second Edition. London: SAGE Publications. pp.27–46.
- Payne, Martin. (2006). *Narrative Therapy: An Introduction for Councillors*. London: SAGE Publications.
- Rabinow, Paul. (1984). *The Foucault Reader*. New York: Pantheon Books.
- Riessman, Catherine Kohler. (1993). *Narrative Analysis*. London: SAGE Publications.
- Roger-Pol, Droit (1975). "Interview with Michel Foucault on the Role of Prisons". *The New York Time* (5 August 1975). Online: (http://www.nytimes.com/books/00/12/17/specials/foucault-prisons.html?_r=1)
- Rowe, Abigail. (2011). "Narratives of self and identity in women's prisons: Stigma and the struggle for self-definition in penal regimes" . *Punishment & Society*. 13(5) 571–59.
- Shantz, Laura and Frigon, Sylvie. (2010). "Home free? The (After) Effects of

- Imprisonment on Women's Bodies, Physical and Mental Health and Identity". *Aporia-The Nursing Journal*. Vol. 2 Issue 1, 6-17.
- Savin-Baden, M. and van Niekerk, L. (2007). "Narrative Inquiry: Theory and Practice" *Journal of Geography in Higher Education*. 31(3), 459-472.
- Sikod, Fondo. (2007). "Gender Division of Labour and Woman's Decision-Making Power in Rural Households in Cameroon". *Africa Development*, Vol.XXXII, No.3, 58-71.
- Smart, Barry. (2002). *Michel Foucault Revised Edition*. USA and Canada: Routledge.
- Subramanian, Ram and Shames, Alison. (2013). *Sentencing and Prison Practices in Germany and the Netherlands: Implications for the United States*. New York: VERA Institution of Justice.
- Tamboukou, Maria. (2013). "A Foucauldian Approach to Narratives" in Andrews, Squire and Tamboukou (eds.) *Doing Narrative Research*. Second Edition. London: SAGE Publications. pp.88-107.
- Tong, Rosemarie. (1989). *Feminist Thought: A Comprehensive Introduction*. Colorado: Westview Press.
- Ugelvik, Thomas. (2012). *Prisoners and Their Victims: Techniques of Neutralization, Techniques of the Self*. London: SAGE Publications.
- Washbrook, Elizabeth. (2007). *Explaining the Gender Division of Labour: The Role of the Gender Wage Gap*. Bristol: CMPO, Bristol Institution of Public Affairs.
- Women in Prison Project Group. (2007). *Women in Prison and the Children of Imprisoned Mothers: A briefing for Friends*. London: Women in Prison Project Group.
- Woodward, Kathryn. (1997). *Identity and Difference*. London: SAGE Publications.

ผลกระทบการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ
กรณีศึกษา เทศบาลนครนทบุรี

The Effects from the Management of Life Quality Development Center
for the Older Persons in Nonthaburi Municipality

ณัฐพัชร สโรบล¹
Nattapat Sarobol²

บทคัดย่อ

บทความนี้เพื่อสะท้อนความคุ้มค่าทางสังคมของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เทศบาลนครนทบุรี ในประเด็นประสิทธิภาพการดำเนินงาน สัมฤทธิ์ผลและผลกระทบจากการดำเนินงานของศูนย์ ใช้การเก็บข้อมูลโดยศึกษาเอกสาร การสังเกต การเก็บแบบสอบถามกับสมาชิกที่มาใช้บริการ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและถ้อยคำ งานชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นว่า ศูนย์ฯที่อยู่ภายใต้การบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยผ่านตามเกณฑ์การประเมินในทุกด้าน ยกเว้นเพียงด้านกรอบอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอ และมีค่าเฉลี่ยของสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่าง ด้านอารมณ์ ด้านสังคม ด้านสุขภาพร่างกาย ด้านจิตวิญญาณ และด้านจิตใจ ในระดับมาก และมีผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบ แต่ผลกระทบที่สำคัญที่เกิดขึ้นคือ การเป็นศูนย์ต้นแบบด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และการเป็นศูนย์แลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Learning Center) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ได้จากการวิจัยคือ ควรมีการตัดสินใจกำหนดนโยบายการพัฒนาศูนย์ให้เป็นต้นแบบด้านใดด้านหนึ่งที่โดดเด่นและการเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านการจัดบริการแก่ผู้สูงอายุที่เป็นเลิศในระดับชาติ

คำสำคัญ : ผลกระทบ, การดำเนินงาน, ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

¹ อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecture at Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

Abstract

This article is part of the research on “the Evaluation of the Achievement of the Life Quality Development Center for the Elderly in Nonthaburi Municipality”. The purpose of this research is to study its benefits to social aspects from the local government’s mission in terms of the center’s effectiveness, achievement and effects. This is an evaluative research using data collection method from both provided supporting documents and survey questionnaires from 300 members of the center. Activities provided at the center were observed and interviews were conducted with 5 services receivers who experienced changes in health. Statistics was also used to analyse quantitative information such as frequency, average number and standard deviation. Information and interviews were used for qualitative information. According from the study, it is found that the average of achievement that took place from the sample group in terms of mental, social, health, physical and mind aspect met the criteria for the achievement. For example, 77.7% of the elderly who receive services at the center has 50% effects both positively and negatively. However, the most important change that took place is that this center has become the model on the elderly’s quality of life development and it has also become a learning center as well. Policy recommendations from this research is that decision should be made to assign the development of the center to be a model on one specific aspect that is significant or to become an outstanding elderly service provision learning centre at the national level.

Keywords : Effect, Implementation, Quality Development Center for the Older Person

บทนำ

เทศบาลนครนนทบุรีเห็นความสำคัญในการจัดบริการแก่ผู้สูงอายุเนื่องจาก ปัจจุบันจำนวนประชากรสูงอายุในพื้นที่ที่มีจำนวน 48,000 คน จากจำนวนประชากรรวม 258,000 คน คิดเป็นร้อยละ 18.6 ซึ่งถือเป็นสัดส่วนที่สูงมากเมื่อเทียบกับเกณฑ์ที่องค์การสหประชาชาติได้กำหนดว่า ประเทศใดมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปเป็นสัดส่วนเกินร้อยละ 10 หรือ อายุ 65 ปีขึ้นไปเกินร้อยละ 7 ของประชากรทั้งประเทศ ถือว่าประเทศนั้นหรือสังคมนั้นเป็นสังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) จึงจัดตั้งศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุขึ้นในปี 2555 ใช้งบประมาณในการก่อสร้าง 177 ล้านบาท (เอกสารประกอบการบรรยาย การศึกษาดูงานศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เทศบาลนครนนทบุรี) การให้บริการหลักเป็นศูนย์กลางในการจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพแก่ผู้สูงอายุในรูปแบบที่หลากหลาย ทั้งกิจกรรมสุขภาพและเป็นสถานที่ในการจัดประชุมของชมรมผู้สูงอายุ โดยมีเจ้าหน้าที่เทศบาลปฏิบัติงานประจำศูนย์ฯและให้บริการร่วมกับระบบจิตอาสา นอกจากนี้ ยังปรารถนาให้ศูนย์ฯ เป็นสถานที่รวมตัวของคนวัยเดียวกัน ในส่วนของผู้ใช้บริการหลักคือผู้สูงอายุ ปัจจุบันศูนย์ฯมีสมาชิกจำนวน 6,383 คน (ที่มา : รายงานการประชุม คณะกรรมการติดตามประเมินผลโครงการ/กิจกรรมศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครนนทบุรี 27 เมษายน 2558)

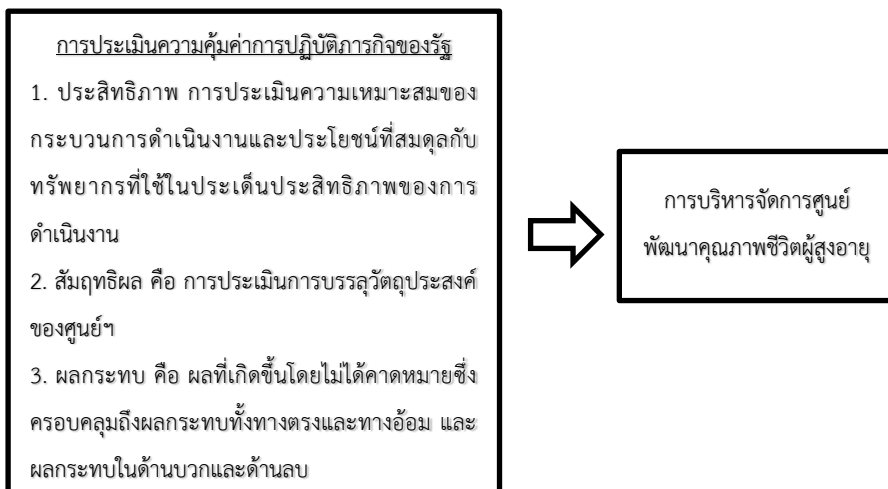
การบริหารจัดการศูนย์ฯเป็นการกระทำเฉพาะกิจซึ่งอยู่ในอำนาจหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยทางเทศบาลเป็นหน่วยงานหลักในการจัดสรรงบประมาณและรายได้ส่วนหนึ่งมาจากการจัดเก็บค่าสมาชิกรายปีและกองทุนหลักประกันสุขภาพ ต้องยอมรับว่า มีความท้าทายเป็นอย่างมากที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องรับผิดชอบศูนย์ฯพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุให้มีประสิทธิภาพแต่ด้วยปรารถนาให้เกิดบริการที่ตอบสนองการเป็นสังคมผู้สูงอายุ ปัจจุบัน ศูนย์ฯได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐและเอกชน เข้ามาศึกษาดูงานและแสวงหาความรู้ เพื่อนำไปประยุกต์และจัดตั้งขึ้นในพื้นที่ จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น สำนักการสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม เทศบาลนครนนทบุรี ในฐานะผู้รับผิดชอบ มีความคิดว่าควรมีการศึกษาความคุ้มค่าของงบประมาณที่เทศบาลได้ลงทุนไปโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความคุ้มค่าทางสังคมของการปฏิบัติการกิจของรัฐ

โดยในบทความฉบับนี้มุ่งเน้นการนำเสนอในส่วนของผลกระทบที่เกิดจากการบริหารจัดการศูนย์ฯเป็นสำคัญ

ขอบเขตการศึกษา

การศึกษานี้มุ่งเน้นประสิทธิภาพ สัมฤทธิ์ผลและผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เทศบาลนครนนทบุรี โดยกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ประกอบด้วย 1) สมาชิกศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เทศบาลนครนนทบุรี โดยการศึกษาเชิงปริมาณและมีขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 300 คน โดยวิธีการเปิดโอกาสให้สมาชิกที่ประสงค์ให้ข้อมูลมาลงทะเบียนเพื่อตอบแบบสอบถาม ร่วมกับการศึกษาเชิงคุณภาพกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ กลุ่มผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ (Case Study) จำนวน 5 คน 2) ผู้ปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ โดยคัดเลือกจากผู้ปฏิบัติงานมาร่วมในการสนทนาและสังเกตการทำกิจกรรมร่วมด้วย ประชากรในการศึกษาคือ สมาชิกที่มาใช้บริการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เทศบาลนครนนทบุรี ซึ่งปัจจุบันมีจำนวน 2,202 คน จากสมาชิกทั้งหมด 6,383 คน (ที่มา : รายงานการประชุมคณะกรรมการติดตามประเมินผลโครงการ/กิจกรรมศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครนนทบุรี 27 เมษายน 2558) การกำหนดกลุ่มตัวอย่างอ้างอิงจากข้อเสนอโครงการที่ทางคณะผู้วิจัยร่วมกันกำหนดร่วมกับเทศบาลนครนนทบุรี เป็นผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกศูนย์ฯ และมาใช้บริการเป็นประจำจำนวน 300 คน (ตามความสมัครใจ) โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกที่ประสงค์ตอบแบบสอบถามมาลงทะเบียนและทางคณะผู้วิจัยนัดหมายการเก็บข้อมูล และการศึกษาเชิงคุณภาพกับผู้สูงอายุที่ประสบความสำเร็จ (Case Study) โดยกำหนดแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 5 คน และสนทนากลุ่มกับบุคลากรผู้ปฏิบัติงาน โดยมีกรอบแนวคิดดังนี้

กรอบแนวคิดในการศึกษาวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยโดยสร้างเครื่องมือที่คำนึงถึงจุดมุ่งหมายในการประเมินตามวัตถุประสงค์ ประกอบด้วยเครื่องมือ 3 ชิ้นหลักๆ ประกอบด้วย 1) แบบสอบถามสำหรับผู้ใช้บริการศูนย์ฯ เพื่อสำรวจความพึงพอใจ สัมฤทธิ์ผลและข้อเสนอแนะที่มีต่อศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เป็นข้อคำถามแบบวัดระดับจากแนวคิดความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ แนวคิดการรวมกลุ่ม แนวคิดศูนย์เอนกประสงค์ 2) แบบสำรวจข้อมูลศูนย์ฯ สำหรับเก็บจากบุคลากรผู้ปฏิบัติงานในศูนย์ฯ เป็นคำถามปลายปิดและปลายเปิดที่วัดประสิทธิผลการดำเนินงานตามภารกิจรัฐ และ 3) แนวคำถามการศึกษาเฉพาะรายกรณี (Case Study) ที่กำหนดประเด็นคำถามเกี่ยวกับสุขภาวะองค์กรรวมทั้งด้าน กาย จิต สังคม อารมณ์และปัญญา มุ่งหาเหตุปัจจัยในการมาใช้บริการ การใช้บริการ ประโยชน์และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากการใช้บริการ คุณค่า และการมีส่วนร่วม ตลอดจนข้อเสนอแนะในการพัฒนาศูนย์ฯ ในส่วนของแบบสอบถามมีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือโดยนำแบบจำนวน 30 ชุดนำไปทดลองกับกลุ่มตัวอย่างก่อนเก็บจริง โดยผลจากการทดสอบนำไปวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ ได้เท่ากับ .9742

ซึ่งไม่ต่ำกว่า 0.7 เท่ากับมีความน่าเชื่อถือ นอกจากนั้น ยังมีการปรับแก้บางข้อความที่ทำให้ผู้ตอบแบบเกิดความสับสนก่อนนำไปเก็บจริง

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์จากแบบสำรวจความพึงพอใจและข้อเสนอแนะของผู้ใช้บริการที่มีต่อศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยสถิติวิเคราะห์ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ยแบบประมาณค่า 5 ระดับ และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในส่วนของการวิเคราะห์เชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการศึกษาคำตอบของแต่ละบุคคลก่อนการจำแนกประเภท โดยพิจารณาคำตอบทุกรายก่อนนำมาจัดหมวดหมู่ และพิจารณาจากความถี่ของแต่ละกลุ่ม

ความคุ้มค่าที่เกิดจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ความคุ้มค่าที่เกิดจากการดำเนินงานพิจารณาจาก 3 ส่วนประกอบด้วย 1) ประสิทธิภาพการดำเนินงานของศูนย์ฯ 2) สัมฤทธิ์ผลของศูนย์ฯ และ 3) ผลกระทบจากการดำเนินงานของศูนย์ฯ

1) ประสิทธิภาพการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ประสิทธิภาพในที่นี้ประเมินจากความเหมาะสมของกระบวนการดำเนินงานและการใช้ทรัพยากรในศูนย์ฯ เป็นตัวสะท้อนความคุ้มค่าของการมีศูนย์ฯ ซึ่งเมื่อศึกษาพบประเด็นสำคัญหลายประการที่อธิบายว่ากระบวนการทำงานของศูนย์ฯมีประสิทธิภาพ เห็นได้จากการมีกระบวนการบริหารจัดการตามหลัก 4 M ได้แก่ คน งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ และการบริหารจัดการ โดยเริ่มตั้งแต่มีการจัดสรรเจ้าหน้าที่ของเทศบาลมาประจำศูนย์ฯ เพื่อให้บริการ และผนวกเองงบประมาณการใช้จ่ายของศูนย์ฯ เข้าไว้กับงบประมาณของท้องถิ่น โดยดึงเองของกองทุนหลักประกันสุขภาพมาร่วมใช้สนับสนุนการดำเนินงานของศูนย์ฯ และทางเทศบาลยังสนับสนุนการจัดซื้ออุปกรณ์ตามระเบียบการเบิกจ่ายของส่วนราชการ ในส่วนของการบริหารจัดการทางเทศบาลคำนึงถึงความยั่งยืนในระยะยาวจึง

ออกประกาศใช้ระเบียบเทศบาลนครนนทบุรี ว่าด้วย “อัตราค่าธรรมเนียมการให้บริการ และระเบียบปฏิบัติในการให้บริการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต พ.ศ. 2556” และมีการตั้ง คณะกรรมการในการบริหารจัดการศูนย์ฯ ในส่วนของการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ผลการศึกษาสะท้อนถึงการมีประสิทธิภาพได้ ใน 2 ประเด็น ได้แก่ 1) การใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า พบว่า การให้บริการภายในศูนย์มีกิจกรรมมากกว่า 30 กิจกรรม แต่ใช้ผู้ปฏิบัติงานเพียง 8 คนเท่านั้น ในขณะที่มีผู้มาใช้บริการเฉลี่ยวันละ 200-300 คน แต่ได้บริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้ “จิตอาสา” วันละ 60 คนในการ จัดกิจกรรมภายในศูนย์ฯ 2) การลดค่าใช้จ่ายในการทำกิจกรรม โดยเทียบจากค่าใช้จ่ายในปี 2556 เป็นฐาน พบว่า สามารถลดค่าใช้จ่ายได้ร้อยละ 3.0 ในปี 2557

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าเมื่อนำผลไปเปรียบเทียบกับศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตในพื้นที่อื่นๆ จะพบว่าบางศูนย์ฯ เปิดให้บริการไม่สม่ำเสมอ บางศูนย์ปิดร้าง หรือบางศูนย์ฯ ให้บริการในลักษณะของกิจกรรมตามโอกาส หรือ ที่เรียกว่า Event เพราะขาดงบประมาณ ไม่มีผู้รับผิดชอบหลัก แต่ผลการศึกษาศูนย์ฯ ดังกล่าวสะท้อนว่ามีการบริหารจัดการคน งบประมาณ อุปกรณ์และมีแนวทางการบริหารจัดการที่ดีและครบในทั้ง 4 M และมีการดำเนินงานที่เน้นการประหยัดทรัพยากรและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่าจึงทำให้ ศูนย์ฯ ผ่านเกณฑ์การประเมินประสิทธิภาพ ส่วนที่สะท้อนความคุ้มค่ามากที่สุดคือการใช้บุคลากรน้อย แต่มีผู้ได้ประโยชน์จำนวนมาก โดยใช้จิตอาสาจำนวนมากในการจัดกิจกรรมที่มีความหลากหลาย จึงเรียกได้ว่าเป็นศูนย์ฯ ที่มีประสิทธิภาพในระดับมากแห่งหนึ่งฐานที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2) สัมฤทธิ์ผลของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ความคุ้มค่าของศูนย์ยังวัดได้จากการประเมินการบรรลุวัตถุประสงค์ของศูนย์ฯ ซึ่งเป็นการสะท้อนสัมฤทธิ์ผลในการบริหารงาน ซึ่งพิจารณาจาก 2 ตัวชี้วัด ได้แก่ การบรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งศูนย์ฯ และ ความพึงพอใจของผู้มาใช้บริการ ซึ่งร้อยละ 70.3 เป็นเพศหญิง และอายุเฉลี่ยส่วนใหญ่ร้อยละ 74.0 มีอายุระหว่าง 60-69 ปี โดยมีอายุเฉลี่ยที่ 66.8 ปี ทั้งหมดเป็นสมาชิกประเภทสามัญ และร้อยละ 47.0 ไม่ได้ประกอบอาชีพ ร้อยละ 37.3 เป็นข้าราชการบำนาญ จำนวนเงินรายได้ต่อเดือนร้อยละ 24.0 มีรายได้ไม่

เกิน 1,000 บาท (รวมเบี้ยยังชีพ) ด้านสุขภาพร้อยละ 53.3 ระบุว่าตนเองมีสุขภาพค่อนข้างดี กิจกรรมที่เข้าร่วมมากที่สุด คือ ร้องเพลง ร้องลงมา คือ โលន់ដេង และลีลาศตามลำดับ และส่วนใหญ่ร้อยละ 76.7 เข้าร่วมกิจกรรมในวันศุกร์มากที่สุด และร้อยละ 24.2 ประทับใจต่อจิตอาสาผู้นำกิจกรรม

ในส่วนของการบรรลุวัตถุประสงค์ คือ การจัดกิจกรรมภายในศูนย์ให้บรรลุตามกรอบความสุข 5 มิติ ได้แก่ ด้านสุขภาพร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสังคม ด้านอารมณ์และด้านสติปัญญา (ตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 สัมฤทธิ์ผลของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ตารางที่ 1.1 การประเมินสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่าง จำแนกรายสัปดาห์

สัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้น	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ด้านอารมณ์	3.51	.605	มาก
ด้านสังคม	3.50	.543	มาก
ด้านสุขภาพร่างกาย	3.40	.543	มาก
ด้านสติปัญญา	3.31	.711	มาก
ด้านจิตใจ	3.25	.625	มาก
รวม	3.37	.531	มาก

จากตารางการประเมินสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่าง จำแนกรายสัปดาห์พบว่า มีสัมฤทธิ์ผลเกิดกับกลุ่มตัวอย่างทุกด้านในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 3.37 และพบว่ามีค่าเฉลี่ยด้านอารมณ์สูงกว่าด้านอื่นๆ ที่ 3.51 อยู่ในระดับมาก (ตารางที่ 1.1)

ตารางที่ 1.2 ภาพรวมการประเมินระดับสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่าง

สัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้น	จำนวน	ร้อยละ
ระดับน้อยที่สุด (0-16 คะแนน)	1	0.3
ระดับน้อย (17-33 คะแนน)	4	1.3
ระดับปานกลาง (34-50 คะแนน)	62	20.7
ระดับมาก (51-68 คะแนน)	233	77.7
รวม	300	100.0

จากตารางภาพรวมการประเมินระดับสัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่าง พบว่า สัมฤทธิ์ผลที่เกิดขึ้นกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกศูนย์ฯ ร้อยละ 77.7 มีสัมฤทธิ์ผลอยู่ในระดับมาก ซึ่งเมื่อเทียบกับเกณฑ์คือมีค่าคะแนนมากกว่า 50 คะแนนขึ้นไป ถือว่ามีสัมฤทธิ์ผลอยู่ในระดับมาก (ตารางที่ 1.2)

การมีศูนย์ฯทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะดีในทุกด้าน และที่เห็นเป็นรูปธรรมว่ามากที่สุดคือ ผู้สูงอายุมีอารมณ์ที่ดี และการประเมินสัมฤทธิ์ผลในภาพรวมถือว่ามากเช่นเดียวกัน ดังนั้น ความคุ้มค่าที่เกิดขึ้นคือ การที่ผู้สูงอายุมีสุขภาวะดี การมีสุขภาวะที่ดีช่วยป้องกันโรค ลดอัตราการเจ็บป่วย ซึ่งเท่ากับว่าผู้สูงอายุสามารถพึ่งพิงตนเองได้มากขึ้น และพึ่งพิงผู้อื่นน้อยลง การเกิดศูนย์ฯจึงคุ้มค่าในแง่ของการลดอัตราการพึ่งพิงในวัยสูงอายุ

นอกจากนี้ ยังสามารถประเมินได้ว่าผู้สูงอายุพึงพอใจหรือไม่จากการมาใช้บริการศูนย์ฯ ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งในการอธิบายความคุ้มค่าของการเกิดศูนย์ฯ โดยสรุประดับความพึงพอใจของกลุ่มตัวอย่างรายประเด็น ดังนี้

ตารางที่ 2 ระดับความพึงพอใจต่อบริการที่ได้รับ

ประเด็น	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล
สภาพแวดล้อม	4.32	.605	มากที่สุด
เจ้าหน้าที่ผู้ให้บริการ	4.15	.683	มากที่สุด
ค่าสมาชิกรายปี	4.14	.663	มากที่สุด
สถานที่	4.07	.641	มากที่สุด
การแนะนำการบริการภายในศูนย์	4.00	.697	มากที่สุด
กระบวนการและขั้นตอนการให้บริการ	3.96	.665	มาก
กิจกรรมและอุปกรณ์ประกอบกิจกรรมการให้บริการ	3.92	.620	มาก
รวม	4.09	.506	มากที่สุด

จากตารางระดับความพึงพอใจต่อบริการที่ได้รับ พบว่า กลุ่มตัวอย่างพึงพอใจต่อบริการที่ได้รับทุกประเด็น ระดับมากที่สุดที่ค่าเฉลี่ย 4.09 เมื่อนำค่าเฉลี่ยดังกล่าวมาเทียบกับเกณฑ์การบรรลุวัตถุประสงค์ คือ มีค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในระดับมากขึ้นไปถือว่ากลุ่มตัวอย่างมีความพึงพอใจต่อบริการที่ได้รับในภาพรวม (ตารางที่ 2)

ในส่วนของสัมฤทธิ์ผลสรุปได้ว่า การบริหารจัดการของศูนย์ฯ ทำให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดีในระดับมากทุกด้าน และในภาพรวมถึงร้อยละ 77.7 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้ รวมทั้งพึงพอใจการให้บริการของศูนย์ฯ ในระดับมากที่สุด ซึ่งการบริหารจัดการก่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ต่อผู้สูงอายุทั้ง 5 มิติ จึงเป็นเรื่องที่สะท้อนความคุ้มค่าทางสังคมได้ดีเพราะการบริหารจัดการก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ และจากการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพและเกิดสัมฤทธิ์ผลต่อตัวผู้สูงอายุในระดับมากทำให้เกิดผลกระทบตามมาทั้งทางบวกและทางลบ โดยที่ไม่ได้คาดหมายมาก่อนว่าจะเกิดและในบทความฉบับนี้ผู้เขียนต้องการจะสะท้อนให้เห็นผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของศูนย์ฯ ในส่วนต่อไป

3) ผลกระทบจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

ในบทความวิจัยฉบับนี้ มุ่งเน้นการนำเสนอในส่วนของผลกระทบจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นหลัก เนื่องจากผลกระทบดังกล่าวสะท้อนความคุ้มค่าทางสังคมที่เป็นรูปธรรมที่สุดและมีปรากฏการณ์สำคัญในแวดวงวิชาการด้านผู้สูงอายุที่เกิดจากศูนย์ฯ นี้ โดยใช้แนวคิดการประเมินผลกระทบที่หมายถึง การประเมินผลอันสืบเนื่องจากการปฏิบัติการกิจ ที่ไม่ได้คาดหมายว่าจะเกิดขึ้นระหว่างและภายหลังการปฏิบัติการกิจที่อาจกระทบต่อการพัฒนาในมิติอื่นๆ หรือการปฏิบัติการหน่วยงานอื่นหรือประชาชน ทั้งที่เป็นกลุ่มเป้าหมายและกลุ่มอื่นทั้งในและนอกพื้นที่ การวิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานตามภารกิจของรัฐ ครอบคลุมถึงผลกระทบทั้งต่อประชาชนและต่อสังคม ทั้งในเชิงบวกและเชิงลบโดยผลการศึกษา มีดังนี้

3.1 ศูนย์ฯ ทำให้ผู้สูงอายุมีอาชีพและรายได้ที่เกิดจากการทำกิจกรรม

การมีอาชีพและรายได้เป็นผลกระทบต่อประชาชนในทางบวก เนื่องจากภายในศูนย์ฯ มีการจัดกิจกรรมกลองยาวที่เกิดจากการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุที่มีความชื่นชอบดนตรีไทย ผู้สูงอายุหมั่นฝึกซ้อมจนมีความสามารถในการเล่นและได้รับการติดต่อให้ไปเล่นตามงาน ตัวอย่างเช่น กรณีศึกษาเป็นหนึ่งในสมาชิกของวงกลองยาวและให้ข้อมูลว่ามี การรับงานแสดงอาทิตย์ละ 1 งาน โดยได้รับค่าตอบแทนครั้งละ 2,000-3,500 บาท ไม่รวมค่าเดินทาง ผู้สูงอายุนำเงินรายได้มาซื้ออุปกรณ์ในวงและสะสมรวมกันไว้ไปเที่ยวต่างจังหวัด เช่นเดียวกับผู้สูงอายุอีกรายที่มีความสามารถในการเล่นดนตรีไทยและสากล และมีความสามารถในการเล่นอูคูเลเล่ จึงได้รับการติดต่อให้ไปเล่นตามศูนย์การค้าและได้รับเงินค่าตอบแทน นอกจากนี้ ผู้สูงอายุที่เป็นจิตอาสายังได้รับค่าตอบแทนจากการเป็นวิทยากรไปช่วยสอนในวิชาต่างๆ เช่น ภาษาอังกฤษ รำไทย ดนตรีไทย เป็นต้น ดังนั้นผลกระทบในเชิงบวกที่เกิดจากการส่งต่อวิทยากรทำให้ผู้สูงอายุมีช่องทางและโอกาสในการมีอาชีพและเกิดรายได้

3.2 ศูนย์เป็นพื้นที่สร้างให้เกิดคุณค่าในตัวผู้สูงอายุ

ผู้สูงอายุที่มาร่วมกิจกรรมประเภทการละเล่น ดนตรี และการร้องรำทำเพลงจะถูกเชิญจากหน่วยงานราชการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ไปแสดงตามงานเทศกาลสำคัญ

ต่างๆของทางจังหวัด บางงานได้รับค่าตอบแทนและบางงานไม่ได้รับค่าตอบแทน ผลในทางบวก คือ ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึภาคภูมิใจและต้นตอที่ได้ไปแสดงในงานสำคัญต่างๆ และยังเป็นช่องทางในการเผยแพร่ให้ศูนย์ฯ เป็นที่รู้จักแก่หน่วยงานภายนอก นอกจากนี้ การแสดงของผู้สูงอายุยังเป็นตัวสะท้อนความสำเร็จของการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมและพัฒนาผู้สูงอายุของทางศูนย์ฯ และเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้แสดงความสามารถและเกิดความรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่า

3.3 ศูนย์ฯ ทำให้เกิดการขยายเครือข่ายการให้บริการแก่คนในชุมชน

เนื่องจากมีความต้องการของผู้สูงอายุที่จะมาใช้บริการศูนย์ฯจำนวนมาก แต่บางรายไม่สะดวกในการเดินทางประกอบกับภายในศูนย์ฯมีพื้นที่จำกัด ซึ่งปัจจุบันผู้มาใช้บริการหนาแน่นมากเมื่อเทียบกับจำนวนกิจกรรมและขนาดพื้นที่ ทำให้ทางศูนย์ฯต้องขยายเครือข่ายการให้บริการทางด้านสุขภาพ โดยเริ่มจากโครงการออกกำลังกายโดยใช้งบประมาณของกองทุนหลักประกันสุขภาพ และยังมีการรวมกลุ่มผู้สูงอายุตั้งแต่ 30 คนขึ้นไปในชุมชน ให้มาออกกำลังกายและมีการอบรมให้ความรู้ทางวิชาการ ซึ่งถือว่าเป็นผลในเชิงบวกที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของศูนย์ฯ คือ การให้บริการที่เกิดจากการขยายเครือข่ายของทางศูนย์ฯ

3.4 ศูนย์ฯเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตของผู้สูงอายุ

การเปิดให้บริการของศูนย์ฯ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2555 เป็นการพลิกโฉมการทำงานในเรื่องของการให้บริการด้านการส่งเสริมสุขภาพของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต เนื่องจากผู้สูงอายุกลุ่มหนึ่งในจังหวัดนนทบุรีที่ไม่เคยออกจากบ้านไปไหนมาไหน หรือกลุ่มที่ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคมตัดสินใจออกจากบ้านมาร่วมกิจกรรมกับทางศูนย์ฯ เพราะเห็นว่าคนเขามากันก็อยากมาดูว่าเขาทำอะไรกัน หรือบางรายภรรยาสามีก็ตามมาด้วย จึงกลายเป็นว่าผู้สูงอายุสนใจร่วมกิจกรรมของทางศูนย์ฯ และทำให้เกิดความร่วมมือกับทางเทศบาลมากขึ้นด้วย นับเป็นผลกระทบทางสังคมในเชิงบวกที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิต แต่ในส่วนผลกระทบต่อประชาชนในเชิงลบจากการดำเนินงานของศูนย์ฯ คือการที่ศูนย์ฯ ถูกมองว่าผู้มาใช้บริการต้องมีฐานะดี เป็นภาพลักษณ์ในเชิงลบที่ถูกมองจากสังคม เนื่องจากขนาดอาคารที่ใหญ่โต

โอโง่งและมีสภาพแวดล้อมที่สวยงามต่างจากศูนย์อื่นๆที่มีอยู่ ประกอบกับผู้มาใช้บริการส่วนใหญ่เป็นอดีตข้าราชการบำนาญที่มีตำแหน่งทางสังคม เนื่องจากเป็นผู้ที่มีกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังเวลาในการเดินทางมาศูนย์ฯ ทำให้ถูกมองจากคนภายนอกและสังคมว่าเป็นศูนย์ฯ ที่ให้บริการกับกลุ่มชนชั้นที่มีฐานะและหน้าที่ทางสังคม แต่ในความเป็นจริง ศูนย์ฯมีความปรารถนาในการให้บริการแก่ผู้สูงอายุทุกชนชั้น แม้ว่าคนที่เป็นสมาชิกมีความหลากหลายแต่เมื่อเข้ามาเป็นสมาชิกแล้วทุกคนจะเท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งแยกชนชั้น

3.5 ศูนย์ฯ กลายเป็นศูนย์ต้นแบบด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ (Model)

การเปิดศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการเปิดมิติใหม่ของการจัดตั้งศูนย์ฯและการให้บริการแก่ผู้สูงอายุในเขตเมือง ซึ่งภายหลังจากการเปิดให้บริการมีผู้สูงอายุมาใช้บริการต่อเนื่อง (จันทร์-ศุกร์) ส่งผลให้ศูนย์ฯมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักและมีการบอกเล่าปากต่อปากต่อกันไปทั้งในเขตและนอกเขต รวมระยะเวลาการเปิดให้บริการตั้งแต่กันยายน 2555 – มีนาคม 2558 มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนมาศึกษาดูงานทั้งหมด 95 คณะ (รายงานการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เทศบาลนครนนทบุรี ครั้งที่ 1 ประจำปี พ.ศ.2558) โดยพบว่า ในแต่ละเดือน มีจำนวนหน่วยงานที่ติดต่อเข้ามาขอดูงานไม่น้อยกว่าสัปดาห์ละ 1 หน่วยงาน ศูนย์ฯจึงกลายเป็นศูนย์ต้นแบบการจัดบริการด้านผู้สูงอายุและการศึกษาดูงาน

3.6 ศูนย์ฯเป็นศูนย์เรียนรู้และการให้บริการความรู้ (Learning Center)

การเกิดศูนย์ฯ ยังก่อให้เกิดองค์ความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพแก่ผู้สูงอายุ ซึ่งมีทั้งความรู้ที่เกิดจากการให้บริการ และเป็นความรู้ที่ผู้ปฏิบัติงานลองผิดลองถูกในการให้บริการตั้งแต่ศูนย์ฯเปิดให้บริการในปี 2556 มีหน่วยงานต่างๆเข้ามาศึกษาดูงานและศึกษาวิจัยจำนวน 22 คณะ ภายในระยะเวลา 3 ปีกว่าที่ผ่านมา (ข้อมูลเดือน มีนาคม 2558 รายงานการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ครั้งที่ 1 ประจำปี 2558) ดังนั้น ผลในเชิงบวกที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานของศูนย์ฯ จึงทำให้เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีทั้งนักศึกษา มาศึกษาดูงาน ฝึกปฏิบัติ ประกอบกับเลือกศูนย์เป็นกรณีศึกษาในการทำวิทยานิพนธ์

3.7 ศูนย์ทำให้เกิดองค์ความรู้ในการทำงานและการให้บริการในศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ

การดำเนินงานของศูนย์เป็นแบบลองผิดลองถูกตลอดระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา มีทั้งการทำงานที่ประสบความสำเร็จและเกิดข้อผิดพลาด ซึ่งผลจากการดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นบทเรียนทำให้ศูนย์ต้องมีการปรับเปลี่ยนรูปแบบและพัฒนาการดำเนินงานมาโดยตลอด ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงานก่อให้เกิดองค์ความรู้ในการทำงานด้านผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในเรื่องของการจัดกิจกรรม ความรู้ในเรื่องการบริหารจัดการศูนย์ฯ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงาน ซึ่งความรู้ดังกล่าวเป็นที่สนใจของบุคคลทั่วไปและเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นมาจากการที่ศูนย์ฯ เป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และการให้บริการความรู้

โดยสรุป ผลกระทบที่เกิดจากการดำเนินงานของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุมีทั้งในเชิงบวก ทั้งด้านการสร้างรายได้ การดำเนินชีวิต คุณค่าของผู้สูงอายุ และเชิงลบต่อประชาชนในด้านภาพลักษณ์ และเกิดผลกระทบในเชิงบวกต่อสังคมในการเป็นศูนย์ต้นแบบด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ การเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการเกิดองค์ความรู้ในการทำงานและการให้บริการในศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ซึ่งผลกระทบที่กล่าวมานี้เป็นตัวสะท้อนความคุ้มค่าของศูนย์โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ความคุ้มค่าทางสังคม” เป็นความคุ้มค่าที่ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้สูงอายุ ครอบครัวของผู้สูงอายุและต่อสังคมและแวดวงวิชาการที่ทำงานด้านผู้สูงอายุ

ผลกระทบจากการดำเนินงานของศูนย์ฯที่ก่อให้เกิดความคุ้มค่า

การวิเคราะห์ผลการศึกษาในเรื่องผลกระทบจากการดำเนินงานของศูนย์ฯที่มีต่อสังคมเป็นตัวสะท้อนความคุ้มค่าในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ความคุ้มค่าจากการเป็นศูนย์ต้นแบบ (Model) และศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center)

การเกิดศูนย์ฯมีผลกระทบในเชิงบวกต่อสังคมเพราะไม่ได้ก่อให้เกิดประโยชน์แต่ผู้สูงอายุหรือสมาชิกที่มาใช้บริการเท่านั้น แต่มีผลกระทบแก่สังคมทั้งในและนอกเขตเทศบาลคือ **การเป็นศูนย์ต้นแบบด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ** ศูนย์มีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักของคนในเขตจังหวัดนนทบุรีและประชาชนทั่วไปตลอดจนผู้ที่สนใจการดำเนินงานในลักษณะเดียวกันจากทั่วประเทศ มีการบอกกันไปแบบปากต่อปาก และจากการที่ทางเทศบาลฯ ประชาสัมพันธ์และได้รับการยอมรับให้เป็นต้นแบบของการจัดบริการ มีจำนวนผู้มาติดต่อขอศึกษาดูงาน จำนวน 95 ครั้งภายในระยะเวลา 3 ปี ในทางตรงกันข้าม การบริหารจัดการนับว่าเป็นภารกิจที่เพิ่มขึ้นของบุคลากรและเจ้าหน้าที่ รวมทั้งก่อให้เกิดงบประมาณ เช่น ค่าอาหารว่าง การเลี้ยงรับรอง ค่าเอกสารที่ต้องใช้จากการที่มีหน่วยงานมาขอศึกษาดูงานอีกด้วย นอกจากการเป็นศูนย์ต้นแบบยังมีการเปิดให้ศึกษาดูงาน จึงกลายเป็นศูนย์การเรียนรู้อีกด้วย ศูนย์ฯของท้องถิ่นที่มีลักษณะคล้ายกัน เช่น ศูนย์ฟื้นฟูสมรรถภาพผู้พิการและผู้สูงอายุ เทศบาลตำบลบางสีทอง จังหวัดนนทบุรี หรือศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา เป็นต้น การเป็นศูนย์ฯการเรียนรู้ก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงกับผู้สูงอายุที่มาใช้บริการซึ่งไปสอดคล้องกับแนวคิดศูนย์เอนกประสงค์ที่กล่าวไว้ถึงประโยชน์ของศูนย์ฯที่มีต่อผู้สูงอายุไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำให้เกิดการเรียนรู้ถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับกลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มบุคคลอื่น และชุมชน เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ การร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อแสวงหาทางออก เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และใช้ประสบการณ์ให้เป็นประโยชน์ รวมทั้งอาจเป็นแรงผลักดันให้เข้าร่วม เป็นอาสาสมัครอื่นๆ ในชุมชนได้ด้วย และเกิดการเรียนรู้จากการที่ศูนย์ฯเป็นแหล่งสะสมความรู้และประสบการณ์ที่มีอยู่มากมาย ซึ่งหมายถึง ภูมิปัญญาของผู้สูงอายุที่มีคุณค่า โดยศูนย์เอนกประสงค์ฯ จะเป็นแหล่งรวบรวมภูมิปัญญา เป็นสถานที่ๆ

ผู้สูงอายุจะได้มาอยู่ร่วมกัน ก่อให้เกิดการอนุรักษ์ และการถ่ายทอดภูมิปัญญาให้กับคนรุ่นต่อไป

การเป็นศูนย์การเรียนรู้และการให้บริการความรู้ (Learning Center) เนื่องจากศูนย์มีการจัดบริการที่มีความโดดเด่นและเป็นไปตามวิถีเดิมของชุมชนที่เกิดจากพื้นฐานการรวมกลุ่มของชมรมผู้สูงอายุเดิมและมีผู้สูงอายุที่มีจิตอาสาในการทำกิจกรรม ดังนั้นเมื่อวิเคราะห์รูปแบบของศูนย์อเนกประสงค์พบว่า รูปแบบของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุเทศบาลนครนนทบุรี มีการดำเนินงานที่สอดคล้องกับแนวคิดรูปแบบของศูนย์อเนกประสงค์ทั้ง 3 รูปแบบ ได้แก่ 1) รูปแบบอาสาสมัคร (Volunteer Model) เป็นลักษณะของสโมสรทางสังคมที่จัดหาหรือจัดบริการเพื่อสนับสนุน โดยจุดเด่นของการให้บริการของทางศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตเทศบาลนครนนทบุรีใช้รูปแบบของจิตอาสาเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานและจัดบริการตามความรู้ความสามารถของจิตอาสาเป็นหลัก 2) รูปแบบศูนย์บริการทางสังคม (Social Service Model) เป็นการให้บริการด้านสังคมแก่สมาชิก แต่การให้บริการภายในศูนย์จะไม่ครอบคลุมถึงการดูแลชั่วคราว การรักษาพยาบาล การกายภาพบำบัด แต่ศูนย์จะเน้นกิจกรรมนันทนาการ แต่ในส่วนองกิจกรรมเสริมรายได้นั้นเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการให้บริการโดยไม่ได้คาดหวังมาก่อนแต่นับว่ากิจกรรมการเสริมรายได้เป็นหนึ่งในกิจกรรมของศูนย์ในรูปแบบการบริการทางสังคม และ 3) รูปแบบศูนย์ที่มีสวัสดิภาพต่อผู้สูงอายุ (Well-Being Model) เป็นศูนย์ที่จัดตั้งขึ้นเพื่อให้บริการผู้สูงอายุใน 6 ด้าน ประกอบด้วย 1) ด้านร่างกาย 2) ด้านจิตใจ 3) ด้านอารมณ์ 4) ด้านสังคม 5) ด้านจิตวิญญาณ และ 6) ด้านการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งในด้านที่หนักนี้เป็นด้านเดียวที่ไม่ปรากฏว่ามีการให้บริการภายในศูนย์ฯ และจากการที่ศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตเทศบาลนครนนทบุรีเป็นศูนย์ที่มีรูปแบบการจัดบริการที่สอดคล้องและสามารถอธิบายให้เห็นตัวอย่างของแนวคิดรูปแบบของศูนย์อเนกประสงค์ได้อย่างครอบคลุมทั้ง 3 รูปแบบ ดังนั้น ศูนย์ฯ ควรพิจารณาวิธีบริหารจัดการที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเป็นศูนย์ต้นแบบ และศูนย์การเรียนรู้ในด้านการเตรียมความพร้อม การเตรียมอัตรากำลังคน และการพัฒนาขีดความสามารถของบุคลากรให้พร้อมรับมือกับการพัฒนาศูนย์ให้มีชื่อเสียงและพร้อมเป็นหน่วยการให้บริการและถ่ายทอดความรู้ รวมถึงควร

พิจารณาในเรื่องเงื่อนไขและข้อปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานของการศึกษาดูงานให้เป็นระบบ และมีมาตรฐาน

2. ความคุ้มค่าที่ก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุ

ผลกระทบจากการดำเนินงานของศูนย์ทำให้ผู้สูงอายุปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินชีวิตและยังเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ จากคนที่อยู่ติดบ้านมาเข้าร่วมกิจกรรมภายในศูนย์ฯ มากขึ้นและเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตไปจากเดิม เรียกได้ว่า “กลุ่มติดบ้าน” กลายมาเป็น “กลุ่มติดสังคม” มากขึ้น และเมื่อมาใช้บริการที่ศูนย์ฯ ผู้สูงอายุมีโอกาสนในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ทางศูนย์ฯ จัดขึ้น เรียกได้ว่า การมีส่วนร่วม กับกิจกรรมต่างๆ ของทางศูนย์ฯ ทำให้วิถีชีวิตเปลี่ยนไป โดยการบริหารจัดการศูนย์ฯ นั้น หลักการสำคัญคือ ผู้สูงอายุได้มีส่วนร่วมในการคิดตัดสินใจในรูปแบบของ คณะกรรมการ หรือ มีบทบาทในการบริหารจัดการศูนย์ฯ ของตนเองเพื่อผู้สูงอายุ

นอกจากการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำเนินชีวิตแล้ว ผู้สูงอายุยังได้แสดงบทบาทการมีส่วนร่วมกับทางศูนย์ฯ เมื่อนำไปเชื่อมโยงกับแนวคิดการมีส่วนร่วมมีการกำหนดตัวชี้วัด ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมในการสะท้อนปัญหาและความต้องการ การมีส่วนร่วมในการคิดและออกแบบกิจกรรมภายในศูนย์ฯ การมีส่วนร่วมในการเป็นจิตอาสา การมีส่วนร่วมในการบริจาคเงินเพื่อทำกิจกรรม การมีส่วนร่วมในการปรับปรุงและแก้ไขการทำงานของศูนย์ฯ การมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ ภายในศูนย์ฯ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมต่างๆ และการมีส่วนร่วมในการคิดและแก้ไขปัญหาดังกล่าว จะเห็นได้ว่า เมื่อนำตัวชี้วัดทั้ง 8 ข้อมาพิจารณา ผลการศึกษา พบว่า ผู้สูงอายุจะมีส่วนร่วมที่มากที่สุด คือ ร้อยละ 45.7 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ภายในศูนย์ฯ และที่น้อยที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการคิดและออกแบบกิจกรรมภายในศูนย์ฯ ซึ่งวิเคราะห์ได้ว่า สมาชิกส่วนใหญ่ ร่วมในการกระทำและลงมือปฏิบัติ ให้ความร่วมมือในการเข้าร่วมหรือทำกิจกรรม แต่การมีส่วนร่วมในการคิด ออกแบบ และนำเสนอกิจกรรมมีน้อยมากทั้งๆ ที่ศูนย์ฯ เป็นศูนย์ฯ ที่ให้บริการแก่กลุ่มผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ หากนำผลมาวิเคราะห์กับแนวคิดการจัดตั้งศูนย์อเนกประสงค์ สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน ว่าด้วยเรื่องของบทบาทของสาธารณะและองค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่น จะพบว่าหลักการสำคัญคือ การเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุหรือสมาชิกได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้เกิดการใช้ความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของผู้สูงอายุให้เป็นประโยชน์ สร้างให้เกิดความภาคภูมิใจต่อการเป็นผู้สูงอายุที่มีศักยภาพและมีคุณค่าในตนเอง นอกจากนี้ การที่ผู้สูงอายุหรือสมาชิกได้มีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมกับบุคคลอื่น ทำให้เกิดการเรียนรู้ เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาและเกิดความร่วมมือกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

3. ความคุ้มค่าทำให้เกิดการขยายเครือข่าย หรือที่เรียกว่า “ศูนย์บริวาร” (A Satellite Senior Center)

เมื่อกล่าวถึงเรื่องการบริหารจัดการของศูนย์ฯ ผู้เขียนได้พิจารณาตามแนวคิดการบริหารจัดการศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนโดยแนวคิดได้อธิบายถึงบทบาทของศูนย์ฯ ในการประสานงานเครือข่าย ทั้งในชุมชนและนอกชุมชน เพื่อให้ท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้ถูกวิธี และส่งเสริมประสิทธิภาพขององค์กรให้มีขีดความสามารถในการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีการขยายเครือข่ายด้านการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ซึ่งในการศึกษาคครั้งนี้ บทบาทในการขยายและประสานงานเครือข่ายเป็นหน้าที่หลักของศูนย์ฯ โดยศูนย์ฯ เป็นศูนย์กลางในการขยายเครือข่ายการให้บริการแก่คนในชุมชนและผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ไกลออกไปจากศูนย์ฯ แต่อยู่ในเขตเทศบาลโดยจะได้รับการบริการด้านสุขภาพ มีโครงการออกกำลังกายโดยการริเริ่มของศูนย์ฯ

อย่างไรก็ตาม การเริ่มดำเนินการกิจกรรมในชุมชน ควรให้เกิดผู้แทนอาสาสมัครและเกิดกิจกรรมที่ชุมชนร่วมกันและดำเนินไปได้เสียก่อนที่จะพิจารณาในประเด็นอื่นๆ ซึ่งหากวิเคราะห์ตามแนวคิดศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุฯ เรื่องคุณค่าของศูนย์อเนกประสงค์ที่มีต่อผู้สูงอายุได้อธิบายถึงการที่ศูนย์ฯ จัดบริการเพื่อให้ผู้สูงอายุที่มีความสามารถในการดูแลตนเองได้ และอาจต้องพึ่งพาผู้อื่นบ้างไม่ให้เกิดอยู่ในสภาพที่เสี่ยงจะสูญเสียศักยภาพ โดยชุมชนทำให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่อาศัยในที่เดิมและชุมชนเดิมได้ตามหลักแนวคิดการอาศัยอยู่ในที่อยู่เดิมของผู้สูงอายุ (Aging in Place) ซึ่งเป็นแนวคิดที่

ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้อยู่ในชุมชนเดิมของตน เพื่อให้ได้รับประโยชน์จากการอยู่ในที่เดิมด้วย ทั้งการดูแลจากครอบครัวและชุมชน การมีศูนย์ฯ จึงมีคุณค่าในการช่วยให้ผู้สูงอายุมีบริการหรือกิจกรรมที่ทำให้คงสภาพที่แข็งแรง รวมถึงการได้มีศูนย์บริการที่ทำให้ผู้สูงอายุได้ใช้บริการในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ได้

ศูนย์ฯ สามารถเสริมสร้างสัมฤทธิ์ผลให้เพิ่มขึ้นได้ ด้วยการจัดตั้งศูนย์บริการ (A Satellite Senior Center) ซึ่งศูนย์ฯ ควรพิจารณา จากการศึกษาศูนย์อเนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ ที่ตี ของ ศศิพัฒน์ ยอดเพชร (2550, น.45) ได้เสนอว่า ควรมีความสามารถในการให้บริการผู้สูงอายุและผู้ที่เกี่ยวข้องได้อย่างรอบด้าน หากชุมชนใดไม่สามารถให้บริการศูนย์อเนกประสงค์ฯ ได้ ด้วยเหตุผลว่า ระยะทางระหว่างชุมชนกับศูนย์อเนกประสงค์ฯ มีความห่างไกลกันมาก อาจมีการเปิดศูนย์อเนกประสงค์ฯ แยกแขนงเป็นสาขาออกไปเป็น “ศูนย์บริการ (Satellite Senior Center)” อาจไม่จำเป็นต้องเต็มรูปแบบดังศูนย์อเนกประสงค์หลัก ส่วนระยะห่างระหว่างชุมชน ควรอยู่ในรัศมี 1-3 กิโลเมตร เพื่อให้บริการผู้สูงอายุทั้งในศูนย์อเนกประสงค์ฯ และที่บ้านได้อย่างทั่วถึง เช่นเดียวกับทางเทศบาลเมืองบึงยี่โถ มีการจัดตั้งศูนย์ฯ กระจายไป 3 หมู่บ้าน ในเขตเมือง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายและข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติไว้ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

เทศบาลควรมีการตัดสินใจกำหนดนโยบายการพัฒนาศูนย์คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุระหว่างการให้ศูนย์ฯ ยังคงจัดบริการในสภาพเดิมและรักษามาตรฐานของศูนย์ฯ ในรูปแบบปัจจุบันหรือพัฒนาศูนย์ให้เป็นต้นแบบในการดำเนินด้านหนึ่งที่โดดเด่นหรือเป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านการจัดการบริการแก่ผู้สูงอายุที่เป็นเลิศในระดับชาติ

ข้อเสนอแนะในเชิงปฏิบัติ

1. ควรมีการจัดตั้งศูนย์ฯบริวาร (Satellite Senior Center) ขึ้นในพื้นที่รับผิดชอบที่ผู้สูงอายุมีความต้องการและความพร้อมต่อการเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการมีส่วนร่วมจัดบริการตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ
2. ควรมีการจัดระเบียบการศึกษาดูงานของหน่วยงานภายนอก ด้วยการกำหนดวันที่ให้บริการด้านการศึกษาดูงานที่แน่นอนสัปดาห์ละ 1 วัน เพื่อให้บุคลากรได้ปฏิบัติหน้าที่อื่นได้อย่างเต็มความสามารถ
3. ควรเพิ่มกิจกรรมด้านการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อให้การจัดบริการภายในศูนย์ฯ เป็นไปตามรูปแบบศูนย์ฯที่มีสวัสดิภาพต่อผู้สูงอายุ (Well-Being Model) และก่อให้เกิดสุขภาวะองค์รวม ที่ครอบคลุมทุกด้านแก่ผู้สูงอายุ
4. ควรให้ความสำคัญกับกิจกรรมการบริการแก่ผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาด้านสุขภาพกายได้มาใช้บริการ เช่น กิจกรรมกายภาพบำบัด การดูแลชั่วคราว หรือการดูแลระหว่างวัน (Day Care) โดยคิดค่าใช้จ่าย เพื่อให้ศูนย์ฯสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุได้ทุกกลุ่มวัยอย่างแท้จริง
5. ควรเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทั้งในรูปของ คณะกรรมการ และการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการศูนย์ฯในทุกด้าน เช่น การออกแบบและวางแผน การประเมินกิจกรรม การคิดแก้ไขปัญหา

รายการอ้างอิง

หนังสือภาษาไทย

- กิตติพร ปัญญาธิคุณ. (2527). *การประเมินทางการศึกษาหลักการและการปฏิบัติ*. เชียงใหม่: ภาควิชาประเมินผลและวิจัยการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ณัฐพัชร สโรบล และเอกจิตรา คำมีศรีสุข. (2558). *บทเรียนความสุข ๕ มิติ ของศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตบ้านฟ้ารังสิต*. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.

ปาริชาติ วลัยเสถียร (2542) กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.

กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).

ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ (2543). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา.

กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

พัฒน์ บุญยรัตพันธุ์. (2517). การสร้างพลังชุมชนโดยกระบวนการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ:

ไทยวัฒนาพานิช.

พิสนุ พองศรี. (2554). การประเมินทางการศึกษา : แนวคิดสู่การปฏิบัติ. พิมพ์ครั้งที่ 6.

กรุงเทพฯ: ด้านสุทธาการพิมพ์

เยาวดี ราชชัยกุล วิบูลย์ศรี. (2546). การประเมินโครงการ แนวคิดและแนวปฏิบัติ.

กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน .(2546). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ:

นานมีบุ๊คส์ จำกัด.

ราตรี นันทคุณธ์. (2555). หลักการวัดและประเมินผลการศึกษา. กรุงเทพฯ: จุฑทอง.

ศศิพัฒน์ ยอดเพชร. (2550). ศูนย์เอนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน: กลไกการ

ดำเนินงานเพื่อความยั่งยืน. กรุงเทพฯ: บริษัท มิสเตอร์ก๊อปปี้ จำกัด.

สมศักดิ์ ชุณหรัศมิ์, บรรณาธิการ (2551). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ.2550. มูลนิธิ

สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.) โดยการสนับสนุนของ กองทุน

ผู้สูงอายุ คณะกรรมการผู้สูงอายุแห่งชาติ.

สมหวัง พิธิยานุวัฒน์, บรรณาธิการ. (2544). รวมบทความทางการประเมินโครงการ.

กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อเนก สุวรรณบัณฑิต และภาสกร อุดลพัฒน์กิจ. (2548). จิตวิทยาบริการ. กรุงเทพฯ:

บริษัท เพรส แอนด์ ดีไซน์ จำกัด.

งานวิจัยและวิทยานิพนธ์

จักรพันธ์ มัททกุล. (2552). การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมของผู้สูงอายุตำบลบางสี

ทอง อำเภอบางกรวย จังหวัดนนทบุรี. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม, กรุงเทพฯ.

จิตวดี บันเทิง. (2546). *สัมฤทธิ์ผลของโครงการศูนย์เด็กเล็กนอกระบบในชุมชนในเขต 3 (ภาคตะวันออก)*. รายงานการศึกษาปัญหาพิเศษ หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารทั่วไป บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.

จิราภา สุขประเสริฐ. (2551). *รูปแบบการจัดบริการเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ : กรณีศึกษาศูนย์บริการผู้สูงอายุวัดอรุณภูมิ เทศบาลนครพิษณุโลก*. รายงานการศึกษานิพนธ์ ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ขอนแก่น.

ญาณิ นาคพงษ์. (2543). *ความพึงพอใจของผู้สูงอายุต่อศูนย์บริการผู้สูงอายุในวัดโดยชุมชน ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์บริการผู้สูงอายุวัดสุวรรณดาราราม จังหวัดพระนครศรีอยุธยา*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.

ทิตร์มชญา พิพัฒน์เพ็ญ และคณะ. (2557) *การประเมินประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการปฏิบัติราชการของเทศบาลนครสงขลา*. สนับสนุนทุนวิจัยโดย มหาวิทยาลัยหาดใหญ่.

ธีราวุฒิ วังสมบัติ (2552). *การทดสอบความตรงของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ : กรณีศึกษาข้อเท็จจริงของผู้สูงอายุที่เป็นสมาชิกศูนย์เอนกประสงค์สำหรับผู้สูงอายุ จังหวัดสกลนคร*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บุญส่ง นิลแก้ว. (2542). *การประเมินโครงการทางการศึกษา*. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.

- บุญส่ง นิลแก้ว. (2542). *การประเมินโครงการทางการศึกษา*. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตร์
มหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- ประเสริฐ กระจำจิตร. (2546). *สัมฤทธิ์ผลการให้บริการประชาชนของสำนักงานขนส่ง
จังหวัดบุรีรัมย์*. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา
บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันราชภัฏบุรีรัมย์, บุรีรัมย์.
- ประเสริฐ สุนทร. (2543). *การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันปราบปราม
อาชญากรรม:ศึกษาเฉพาะกรณีกองบังคับการตำรวจนครบาล 6*. วิทยานิพนธ์
สังคม สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พรสมบุรณ์ แสงรีน. (2551). *ความคาดหวังและความพึงพอใจของผู้ใช้บริการต่อบริการ
ของศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ*. รายงานการศึกษาอิสระ ปริญญา
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น. ขอนแก่น.
- วรชัย ไชยวัฒน์มาลากุล. (2547) *ความคิดเห็นของประชาชนต่อการให้บริการด้านข้อมูล
หลักฐานที่ดินของกรมที่ดิน*. สารนิพนธ์ สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหาบัณฑิต
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วัชรินทร์ เสมามอญ. (2556). *การมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรม
นันทนาการสำหรับผู้สูงอายุในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาและจังหวัดอ่างทอง*.
ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- สุรีย์พร หัฏฐคุณ. (2550). *กิจกรรมนันทนาการของผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง
กรุงเทพมหานคร*. รายงานการศึกษาอิสระ ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
(พัฒนาสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุรรา แก้วนุ้ย. (2551). *การศึกษาตัวชี้วัดศักยภาพของชุมชนในการจัดตั้งศูนย์เอนก
ประสงค์สำหรับผู้สูงอายุในชุมชน*. วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตร์มหา
บัณฑิต คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

อรุณพร พิทักษ์. (2553). *ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเข้าร่วมกิจกรรมของผู้สูงอายุในศูนย์บริการผู้สูงอายุดินแดง กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาสังคมวิทยาประยุกต์ ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.*

เอกสารอื่นๆ

คำสั่งเทศบาลนครนนทบุรี ที่ 2342/ 2556 เรื่อง การแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิต เทศบาลนครนนทบุรี. (2556, 19 ธันวาคม). เอกสารอัดสำเนา

เทศบัญญัติเทศบาลนครนนทบุรี เรื่อง การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เทศบาลนครนนทบุรี พ.ศ.2556 . (2556, 4 ตุลาคม). เอกสารอัดสำเนา

ประกาศเทศบาลนครนนทบุรี เรื่อง ระเบียบว่าด้วยอัตราค่าธรรมเนียมการให้บริการและการปฏิบัติในการให้บริการศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เทศบาลนครนนทบุรี. (2556, 24 ธันวาคม). เอกสารอัดสำเนา

พงศ์เทพ จิระโร. (2554). *การกำหนดวัตถุประสงค์ ตัวบ่งชี้ และเกณฑ์ในการประเมินโครงการ เอกสารการสอนชุด การประเมินโครงการ (เล่ม 1), นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.*

รายงานการประชุมคณะกรรมการดำเนินงานศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ เทศบาลนครนนทบุรี ครั้งที่ 1 ประจำปี พ.ศ.2558 .วันพุธที่ 22 เมษายน 2558

รายงานการประชุมคณะกรรมการติดตาม ประเมินผลโครงการ/กิจกรรมศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ และเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุชุมชนในเขตเทศบาลนครนนทบุรี ครั้งที่ 1 ประจำปี พ.ศ. 2558 วันพฤหัสบดีที่ 22 มกราคม 2558

รายงานการประชุมคณะกรรมการติดตาม ประเมินผลโครงการ/กิจกรรมศูนย์พัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุชุมชนในเขตเทศบาลนครนนทบุรี. ครั้งที่ 2 ประจำปี พ.ศ. 2558 วันจันทร์ที่ 27 เมษายน 2558

รายงานการประชุมคณะกรรมการติดตาม ประเมินผลโครงการ/กิจกรรมศูนย์พัฒนา
คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุและเครือข่ายชมรมผู้สูงอายุชุมชนในเขตเทศบาลนคร
นนทบุรี ครั้งที่ 3 ประจำปี พ.ศ. 2558 วันศุกร์ ที่ 4 กันยายน 2558

ศรุตดา ศรีสว่าง. (2558). *แนวทางการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดกิจกรรมนันทนาการ
สำหรับผู้สูงอายุ ตำบลหลักหก อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี*. การ
ประชุมวิชาการและนำเสนอผลการวิจัยระดับชาติ ครั้งที่ 6. น.418-427.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ฉัตรศิริ ปิยะพิมลสิทธิ์ (2544). เกณฑ์การให้คะแนน (Scoring Rubrics). [ออนไลน์].
เข้าถึงจาก: <http://www.watpon.com /Elearning/mea5.htm>. (12 พ.ย.
58).

แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
http://www.dop.go.th/upload/laws/law_th_20152309144546_1.pdf.
(13 พ.ย. 58).

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
<http://www.nesdb.go.th/Portals/0/news/plan/p10/plan10/book.pdf>.
f. (13 พ.ย. 58).

แผนยุทธศาสตร์กระทรวงมหาดไทย (พ.ศ. 2547-2551). [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
http://www.ppb.moi.go.th/midev02/upload/plan_strategy-mt-47-51.pdf. (12 พ.ย. 58).

พรชูลิย์ นิลวิเศษ (มปป.). *นันทนาการสำหรับผู้สูงอายุ*. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก:
http://www.stou.ac.th /stoukc/elder/ main1_10.html. (22 พ.ย. 58).

สถาบันพัฒนานโยบายและการจัดการ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (2551).
*โครงการประเมินความคุ้มค่าในการปฏิบัติการกิจของรัฐและการจัดทำรายงาน
การดำเนินงานของรัฐต่อสาธารณะ*. [ออนไลน์]. เข้าถึงได้จาก: [www.planning.
rmutk.ac.th/upload/download/2strategy/ risk.doc](http://www.planning.rmutk.ac.th/upload/download/2strategy/ risk.doc). (18 พ.ย. 58).

หนังสือต่างประเทศ

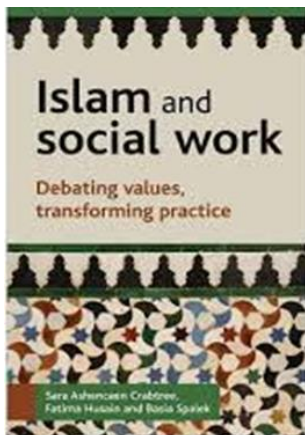
- Andersen, Ronald, Aday, Lu Ann. *“Insurance coverage and access: Implications for health policy”*. *Health Services Research*. 13, (4), 369-377.
- Beisgen, B. A., & Kraitichman, M. C. (2003). *Senior centers: Opportunities for successful aging*. New York: Springer Publishing Company.
- Canada Revenue Agency. (2015). *Line 101 Emergency Services Volunteers*. Retrieved May 12, 2015, from <http://www.cra-arc.gc.ca/tx/ndvdl/tpcs/ncm-tx/rtrn/cmpltng/rprtng-ncm/lns101-170/101/mrgncy-eng.html>
- Christine Stirlinga, Sue Kilpatrickb & Peter Orpin (2011) *“A psychological contract perspective to the link between non-profit organizations' management practices and volunteer sustainability”*. *Human Resource Development International*. Volume 14, Issue 3.
- Department for Communities and Local Government. (2010). *Citizenship Survey 2008-09*. Retrieved May 15, 2015, from <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20120919132719/http://www.communities.gov.uk/documents/statistics/pdf/1547056.pdf>
- Herzberg et al. (1959). *The Motivation to work*. New York : John Wiley and Sons.
- Leslie D. MacRae-Krisa, Joanne J. Paetsch. (2013). *An examination of best practice in multi-service senior centres*. Canadian Research Institute on Law and the Family, University of Calgary. From <http://www.crilf.ca/Documents/Best%20Practice%20in%20Senior%20Centres%20-%20Mar%202013.pdf>
- McCormick, Ernest J. & Daniel, Ilgen R. (1980). *Industrial Psychology*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice-Hall.

- Office of the Minister for the Community and Voluntary Sector. (n. d.). Volunteers and volunteering policy project: Paper one – recognition and valuing of volunteering. Retrieved May 13, 2015, from <http://www.volunteer-spirit.org/files/paper-one-recognition-and-valuing.pdf>
- Ronald H. Aday. (2003). *The Evolving Role Of Senior Centers In The 21st Century*. From http://www.indiana.edu/~leisure/module2/unit3_LA2/readings/Aday-Role%20of%20Sr%20Ctrs.pdf
- The National Council for Voluntary Organizations. (2015a). *History of the Investing in Volunteers Standard*. Retrieved May 8, 2015, from <http://iiv.investinginvolunteers.org.uk/about/iiv-history-of-the-investing-in-volunteers-standard>
- The National Council for Voluntary Organizations. (2015b). Introduction. Retrieved May 8, 2015, from <http://iiv.investinginvolunteers.org.uk/about>
- The National Council for Voluntary Organizations. (2015c). Investing in volunteers quality standard for organizations that involve volunteers. Retrieved May 8, 2015, from <http://www.volunteernow.co.uk/fs/doc/publications/investing-in-volunteers-quality-standard-for-organisations-that-involve-volunteers.pdf>
- Tilly, C., & Tilly, C. (1988). *Work under capitalism*. Boulder, CO: Westview Press.
- Vroom, W.H. (1964). *Working and Motivation*. New York . John Wiley andSon, Inc.
- Wolman, B. B. (1973). *Dictionary of Behavioral Science*. New York: Van Nostrand.

บทวิจารณ์หนังสือ (Book Review)

รองศาสตราจารย์วรรณาดี พูนพอกสิน¹

Associate Professor Wanwadee Poonpoksinn²

Islam and Social Work: Debating values, transforming practice

อิสลามและสังคมสงเคราะห์: การอภิปรายค่านิยม
การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ

เขียนโดย: Sara Ashencaen Crabtree, Fatima Husain
and Basia Spalek

ปีที่พิมพ์: 2008

สำนักพิมพ์: The Policy Press

จำนวนหน้า: 198 หน้า

" *Islam and Social Work: Debating values, transforming practice* "

“อิสลามและสังคมสงเคราะห์ : การอภิปรายค่านิยม การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติ”

ในช่วงรอบปีที่ผ่านมา กระแสความเป็นมุสลิมถูกพาดพิงถึงอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเหตุการณ์ความรุนแรงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมโลก มุสลิมยังถูกมองว่าเป็นผู้กระทำผิด เป็นต้นเหตุของสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในหลายประเทศ ความน่าสนใจดังกล่าวนำไปสู่การให้ความสนใจของผู้คนต่อทุกรายละเอียดในศาสนาอิสลาม ในความเป็นมุสลิม สำหรับสังคมไทย นอกเหนือจากสถานการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคใต้ยาวนานมากกว่า 10 ปีที่ความเป็นมุสลิมมักถูกโยงให้เข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะผู้ก่อให้เกิดความไม่สงบ ในรอบปีที่ผ่านมา ยังมีการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของ “มุสลิมโรฮิงจา”(Rohingya) กลุ่มชาติพันธุ์ที่นับถือศาสนาอิสลามในประเทศพม่า ชาวจีนมุสลิม

¹อาจารย์ประจำคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² Lecture at Faculty of Social Administration, Thammasat University, Thailand

ชนชาติ “อุยกูร์” (Uyghur) เชื่อมโยงไปถึงการวางระเบิดศาลพระพรหมใน กรุงเทพมหานคร มากไปกว่านั้น ที่ดูเป็นการก่อการร้ายสากลที่สร้างความรุนแรง ความหวาดกลัว ในหลายพื้นที่ของโลก มีการกล่าวหาตักเตือนว่ามีความเกี่ยวข้องหรือเป็นการกระทำของ “ไอซิส” (Islam State of Iraq and al-Sham: ISIS) ซึ่งหมายถึงรัฐอิสลามในอิรักและอัล-ชาม (ซีเรีย) เหล่านี้ทำให้ผู้ที่ไม่มีความรู้และไม่เข้าใจในศาสนาอิสลามอย่างแท้จริงต่างออกมาวิพากษ์วิจารณ์ถึงหลักคำสอนของศาสนาอิสลาม และความโหดร้ายของมุสลิม จนเกิดกระแสการต่อต้าน รังเกียจมุสลิมไปทั่วโลก ...ในขณะที่อีกมุมของโลก หลายคนอาจมองไม่เห็น หรือมองข้ามความรุนแรง ไม่ได้ยินเสียงของมุสลิมที่เป็นผู้ถูกกระทำ ความรุนแรง ความสูญเสียที่มุสลิมได้รับอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานานจนไม่อาจประเมินค่าการสูญเสียได้ พวกเขาถูกกระทำให้อยู่ในสถานการณ์เช่นนั้นจนแทบจะเป็นเรื่องปกติของชีวิตประจำวัน การก่อการร้ายที่เกิดขึ้นถูกทำให้เป็นความปกติ เจ็บ ไม่มีเสียง ไม่มีพลังที่จะไปต่อรองกับใคร เมื่อเทียบกับประเทศใหญ่ๆ ที่อำนาจของเสียงที่มีทำให้กลายเป็นเรื่องใหญ่โต อาวุธที่ครอบครองพร้อมที่จะจัดการกับผู้เกี่ยวข้องอย่างรุนแรง โดยการตัดสินใจผิดเอง และไม่สนใจว่าผู้ได้รับผลกระทบจะเป็นใครบ้าง เหตุการณ์เหล่านี้เกิดขึ้นอย่างสม่ำเสมอไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ของปาเลสไตน์ ซีเรีย อิรัก และประเทศมุสลิมอื่นๆ สถานการณ์ที่ดูเหมือนเป็นการลงโทษมุสลิมผู้กระทำผิดของประเทศมหาอำนาจที่มีบทบาทประหนึ่งศาลโลกเช่นนี้ ส่งผลให้เกิดกระแสการต่อต้านความเป็นมุสลิมของบุคคลในเกือบทุกประเทศทั่วโลก มุสลิมกลายเป็นภาพตัวแทนของความรุนแรง ความโหดร้าย ความน่ากลัว อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

อย่างไรก็ตาม บทวิจารณ์หนังสือในครั้งนี้ มิได้มุ่งไปที่ความรุนแรงที่เกริ่นนำในข้างต้น แต่เป็นหนังสือที่พยายามสะท้อนภาพและอภิปรายถึงหลักคำสอนของมุสลิมในเกือบทุกด้านที่มีความเป็นอัตลักษณ์ เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตซึ่งผนวกรวมการปฏิบัติตามคำสอนของศาสนาเข้าไว้ด้วยกัน เนื้อหาอาจช่วยสร้างความเข้าใจต่อมุสลิมได้ในบางบริบทและบางพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีการอธิบายเล็กน้อยถึงสงครามศาสนา (ญิฮาด) ในบทนำด้วย เป้าหมายของหนังสือ “อิสลามและสังคมสังเคราะห์” พยายามอธิบายและชี้ให้เห็นวัฒนธรรมมุสลิมที่ผู้เกี่ยวข้องต่างต้องเรียนรู้และให้ความเคารพในคำสอนที่มี

ความเฉพาะ เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ผู้วิจารณ์ซึ่งมีความเป็น “คนใน” มีความสนใจงานด้านสังคมสงเคราะห์สำหรับมุสลิมเป็นพิเศษ แต่แทบไม่มีหนังสือเล่มใดที่มีในท้องสมุดต่างๆ ที่กล่าวถึงเรื่องนี้ชัดเจน เป็นเรื่องเป็นราว ในที่สุดก็ได้รับความอนุเคราะห์จากห้องสมุดของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในการซื้อหนังสือเล่มนี้ เพื่อให้ผู้เขียนและผู้สนใจได้ศึกษาและเข้าใจในงานสังคมสงเคราะห์สำหรับมุสลิมชัดเจนมากขึ้น จึงขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

สาระสำคัญ

หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแนวปฏิบัติต่างๆ ของมุสลิม และบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ภายใต้วัฒนธรรม วิถีชีวิตต่างๆ ของมุสลิม โดยผู้เขียนทั้ง 3 ท่าน มีความสนใจ และมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับมุสลิม 1 ใน 3 เป็นมุสลิมที่มีพื้นฐานครอบครัวมาจากประเทศปากีสถาน ปัจจุบันเป็นนักวิจัย ส่วนผู้เขียนอีก 2 ท่านเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัย สอนด้านสุขภาพและสังคมสงเคราะห์ และอีกท่านสอนด้านอาชีวศึกษา โดยทั้งหมดปัจจุบันปฏิบัติงานในประเทศอังกฤษ เนื้อหาที่ผู้เขียนนำเสนอแบ่งออกเป็น 8 บท ดังรายละเอียด

บทที่ 1 บทนำ

ผู้เขียนเกริ่นนำถึงตำราด้านสังคมสงเคราะห์ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นชาติพันธุ์ ซึ่งปัจจุบันมีจำนวนน้อยมากในชั้นหนังสือทั่วไป โดยการเขียนหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนออกตัวว่าเป็นความพยายามในการเขียนอย่างมีสติที่จะหลีกเลี่ยงการนำข้อมูลจากจุดหนึ่งไปรวมกับอีกแห่ง ผู้เขียนได้นำเสนอข้อมูลทั่วไปของมุสลิมในสหราชอาณาจักร และมีบางส่วนที่กล่าวถึงความสำคัญของการญาติ (สงครามศาสนา) อย่างไรก็ตาม การเขียนหนังสือนี้มีเจตนาอย่างเปิดเผยไปที่การสร้างความเข้าใจต่อความต้องการของผู้ใช้บริการมุสลิม ซึ่งมีพื้นฐานความแตกต่างในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ภูมิภาค วัฒนธรรม และสังคัมเศรษฐกิจ

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังสรุปให้เห็นว่าเนื้อหาแต่ละบท กล่าวถึงรายละเอียดอะไรบ้าง โดยผู้เขียนได้ชี้แจงว่าเนื้อหาต่างๆ ภายในเล่ม ได้พิจารณาทั้งในมุมมองของความเป็นคนนอก และคนใน มีการอธิบายถึงเชื้อชาติและชาติพันธุ์ ที่มีความเกี่ยวข้องในงานสังคมสงเคราะห์

และอิทธิพลของลัทธิหลังสมัยใหม่ (postmodernism) รวมถึง การสะท้อนต่อการปฏิบัติงานสังคมสงเคราะห์ ในส่วนของท้ายบทนี้ ผู้เขียนทั้ง 3 ท่าน ได้เล่าประวัติของตนเอง เกี่ยวกับครอบครัว การศึกษา ความสนใจที่เกี่ยวข้องกับศาสนาอิสลาม ซึ่งข้อมูลพื้นฐานของผู้เขียนเช่นนี้ สะท้อนได้ชัดเจนถึงการอธิบายบางมุมของเนื้อหาที่ปรากฏในงานเขียน ประเด็นต่างๆ ที่นำเสนอในบทต่อไป บ่งบอกถึงความเป็น คนนอก และ คนใน ของผู้เขียนได้อย่างชัดเจนตามที่ตั้งใจจะให้เป็น

บทที่ 2 ประชาชาติมุสลิม: บริบทและแนวคิด

ผู้เขียนอธิบายถึงความสำคัญของคัมภีร์อัลกุรอาน อัลหะดิษ และกฎหมายอิสลาม ที่เป็นหลักการพื้นฐานของมุสลิมที่นำไปสู่การปฏิบัติ อัลกุรอานเป็นคัมภีร์อันศักดิ์สิทธิ์ที่ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ขณะที่กฎหมายอิสลาม (ชารีอะห์) เปิดกว้างต่อการตีความ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงภายในบริบทของวัฒนธรรม-สังคม ที่มีความเฉพาะ นอกจากนี้นี้ยังกล่าวถึงความหมายของศาสนาอิสลามและมุสลิม หลักการปฏิบัติพื้นฐานของประชาชาติ ทั้ง 5 ประการ (รูกนอิสลาม) ได้แก่ การปฏิญาณตน การละหมาด การถือศีลอด การบริจาคซะกาต และการเดินทางไปประกอบพิธีฮัจญ์ กล่าวถึง พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่น มัสยิด อัลกะบะฮ์ รวมไปถึงเรื่องเพศและอิสลาม โดยเฉพาะสถานภาพของสตรีมุสลิม วัฒนธรรม ความเชื่อและประเพณี ความหลากหลายของนิกาย เช่น สุหนี่ ชีอะห์ ความรุนแรงระหว่างสองนิกายนี้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องในหลายทศวรรษที่ผ่านมา ความเป็นชาตินิยมและการยังคงหลักการเดิม การย้ายถิ่นและชุมชนมุสลิมในยุโรป การเมืองและการแสวงหาตัวตน

บทที่ 3 การศึกษาสังคมสงเคราะห์และอิสลาม

กล่าวถึงการเลือกปฏิบัติในการศึกษาสังคมสงเคราะห์ โลกาวัดันและสังคมสงเคราะห์ การสอนความหลากหลายทางวัฒนธรรม การศึกษาที่โดดเด่น ค่านิยมสังคมสงเคราะห์ ค่านิยมของผู้นับถือศาสนาอิสลามซึ่งไม่ค่อยปรากฏให้เห็นในตำราเล่มอื่นๆ เช่น การให้ความสำคัญต่อความเป็นอยู่ที่ดีและสวัสดิการของชุมชน ทุกคนทั้งชายและหญิงได้รับการยกย่องในฐานะที่มีความเท่าเทียมกัน ความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพของบุคคลและภาระผูกพันของชุมชนที่มีต่อบุคคล จิตสำนึกและความสอดคล้องกำหนด

ความรู้สึกของบุคคลต่อการมีความรับผิดชอบและการผูกพัน และการปรึกษาหารือระหว่างกันที่ยังคงมีความสำคัญต่อการสร้างสัมพันธภาพ นอกจากนี้ ยังกล่าวถึงหลักการศรัทธาของศาสนาอิสลาม (รูกนอิหม่าน) 6 ประการ ได้แก่ การศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว การศรัทธาในบรรดามลาอิกะห์ การศรัทธาในศาสนทูต การศรัทธาในคัมภีร์ การศรัทธาในวันสิ้นโลก และการศรัทธาในการกำหนดสภาวะการณ์ต่างๆ มาจากพระเจ้า นอกจากนี้มีการกล่าวถึงสวัสดิการของชุมชนซึ่งมุ่งเน้นไปที่เรื่องของชะกาด เสรีภาพของบุคคลและมาตรฐานทางสังคม ความขัดแย้งในค่านิยม จิตวิญญาณ ญาณวิทยาและจักรวาลวิทยา การประเพณีและความหลากหลายทางวัฒนธรรม ที่น่าสนใจที่สุดในบทนี้คือ การนำเสนอโมเดลสังคมสงเคราะห์ของมุสลิม นับตั้งแต่การประเพณี แผนการดำเนินการ และกระบวนการที่แพร่หลาย (อ้างอิงใน Barise, 2005)

บทที่ 4 ความสัมพันธ์ทางเพศ และความเป็นศูนย์กลางของครอบครัว

สัญญาณวิทยาของครอบครัว กล่าวถึงบทบาทเพศชายในครอบครัว การมีภรรยา 4 คน อย่างไรก็ตาม โครงสร้างครอบครัวมุสลิมยังคงมีความหลากหลาย ขึ้นอยู่กับการบังคับของรัฐและกฎหมาย รวมไปถึงความเป็นพลวัตรของประเพณีและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของสังคมนั้นๆ ส่วนการแต่งงาน ในมิติของกฎหมายเป็นช่องทางการมีเพศสัมพันธ์ ในขณะที่ความเป็นพรหมจรรย์มีความสำคัญยิ่ง กล่าวถึงสตรีมุสลิมควรต้องแต่งงานกับผู้ที่มีศรัทธาในศาสนา ในขณะที่ชายสามารถแต่งงานกับหญิงต่างศาสนาได้ การเป็นบิดามารดาและการเลี้ยงดูเด็ก อิสลามยอมรับว่าการแต่งงานเป็นช่องทางเดียวของภวการณ์เป็นบิดามารดา การแต่งงานและความเป็นบิดามารดา ยังคงเป็นวัตถุประสงค์ที่สำคัญของชีวิตมุสลิม ความสัมพันธ์ทางเพศ ความสอดคล้องกับบรรทัดฐานทางเพศ ความพอประมาณและความเหมาะสม-กล่าวถึงความเหมาะสมของสตรีในการมีเพื่อนต่างเพศ การแต่งกาย การคลุมฮิญาบ ภาพของความเป็นผู้หญิงยุคโลกาภิวัตน์หรือความงามของผู้หญิงในฐานะสินค้าโภคภัณฑ์ในประเทศตะวันตก และความคิดของอิสลามต่อความเป็นผู้หญิงที่ได้รับการคุ้มครองโดยผู้ชาย ที่ถูกซ่อนไว้ภายใต้ฮิญาบ นักคิดบางท่านให้มุมมองที่น่าสนใจต่อฮิญาบว่า “การปกคลุมและการเปลือยเปล่าต่างเป็นคนละด้านของเหรียญเดียวกัน”

บทที่ 5 การทำงานกับครอบครัว

ผู้เขียนพยายามถ่ายทอดถึงมิติต่างๆ ที่เกิดขึ้นในครอบครัวมุสลิม ไม่ว่าจะเป็นการเปลี่ยนแปลงบทบาททางเพศที่มีการคำนึงถึงรายได้ และหน้าที่ในการเลี้ยงดูบุตร อย่างไรก็ตาม อาจมีการเปลี่ยนแปลงบทบาทของผู้หญิงในโลกตะวันตกที่มีโอกาสต่าง ๆ มากขึ้น แม้การเปลี่ยนแปลงนี้จะเป็นประโยชน์ทั้งต่อสังคมและผู้หญิงเอง แต่อาจเกิดความขัดแย้งขึ้นในครอบครัวที่ส่งผ่านวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น และความเป็นเพศ โดยความขัดแย้งนี้อาจนำไปสู่ความรุนแรงในครอบครัวได้ นอกจากนี้ผู้เขียนยังนำเสนอถึงวิกฤตครอบครัวอันเนื่องมาจากความสัมพันธ์ทางเพศที่ผิดกฎหมาย ไม่ว่าจะเป็นความต้องการที่จะมีสิทธิในการเลือกคู่ครองเองมากกว่าที่บิดามารดาเลือกให้ รกร่วมเพศ การผ่าตัดแปลงเพศ นอกจากนี้ ยังอธิบายถึงการหย่าซึ่งเป็นที่อนุญาตในอิสลาม แต่ไม่สนับสนุนให้กระทำ ทั้งหญิงและชายต่างมีสิทธิที่จะเป็นผู้เริ่มต้นการหย่า แต่ภายใต้เงื่อนไขที่ต่างกัน ในการทำงานกับครอบครัวนี้ ผู้เขียนไม่ละเลยที่จะกล่าวถึงเรื่องอื่นๆ ด้วย เช่น รูปแบบความรุนแรงในครอบครัว การล่วงละเมิดทางเพศของคู่สมรส การบังคับให้แต่งงาน การฆาตกรรม-ความเป็นเกียรติและความรุนแรงในครอบครัว การล่วงละเมิดเด็ก การข่มขืน และการอุปถัมภ์เด็ก

บทที่ 6 ประเด็นสุขภาพและครอบครัวมุสลิม

กล่าวถึงประเด็นทางสุขภาพที่เป็นวัฒนธรรมเฉพาะ ซึ่งนักสังคมสงเคราะห์ในทีมสหวิชาชีพสุขภาพควรต้องมีการแลกเปลี่ยนค่านิยมกับวิชาชีพอื่น โดยในที่นี้ กล่าวถึงการเจริญพันธุ์ และการคุมกำเนิดที่ยังคงมีความเห็นและการปฏิบัติที่หลากหลาย การทำแท้งที่มีความเชื่อร่วมกันในกลุ่มมุสลิมว่า วิญญาณจะถูกใส่เข้าไปในร่างเด็กหลังจากการปฏิสนธิ 120 วัน หลังจากนี้การทำแท้งในอิสลามไม่เป็นที่อนุมัติ อย่างไรก็ตาม การทำแท้งยังมีความเห็นที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นการตั้งครรภ์ที่เดือนแล้วก็ตาม มีการกล่าวถึงการขลิบหนังหุ้มปลายอวัยวะเพศชาย มิใช่มีการดำเนินการเพียงในชุมชนมุสลิมเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการดัดอวัยวะเพศหญิง ซึ่งการวิเคราะห์ของนักสตรีนิยมเป็นที่น่าสนใจว่า รากฐานของการทำเช่นนี้เป็นการควบคุมสัมพันธ์ภาพทางเพศของผู้หญิง ผลที่ตามมาการกระทำเช่นนี้ทำลายความสมบูรณ์ทางเพศ-จิตใจ-ร่างกาย ซึ่งจะนำไปสู่ปัญหาระยะยาว

ของชีวิต มีความเชื่อมโยงพัฒนาการ กิจกรรมทางเพศ และการให้กำเนิดบุตร และจะส่งผลต่อความเสียหายระยะยาวของกระเพาะปัสสาวะและลำไส้ ในส่วนของคนพิการ โดยหลักการพื้นฐานของอิสลามไม่ได้ให้รังเกียจคนพิการ ยังสนับสนุนให้ใส่ใจในความต้องการของพวกเขา อย่างไรก็ตาม ในบางประเทศมุสลิม มีทัศนคติด้านลบต่อเด็กในครรภ์ที่พิการ การให้กำเนิดทารกพิการเป็นความอัปยศ รวมถึงหนังสือได้อธิบายถึงความสำคัญในระยยะสุดท้ายของชีวิตที่มีกล่าวไว้ในคัมภีร์อัลกุรอานหลายครั้ง สำหรับการเตรียมตัวสำหรับความตายตั้งแต่ช่วงต้นๆ ของชีวิต

บทที่ 7 ชุมชนมุสลิม อาชญากรรม ความเป็นเหยื่อ และกระบวนการยุติธรรม

ผู้เขียนอธิบายถึงประเด็นกระบวนการยุติธรรมที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนมุสลิม ทั้งงานวิจัยที่มีการศึกษาในอังกฤษ รวมถึงประเทศอื่นๆ ด้วย ชุมชนมุสลิมในฐานะที่เป็นเหยื่อของอาชญากรรม มุสลิมในฐานะผู้กระทำผิดทางอาชญากรรม และการโต้ตอบกระบวนการยุติธรรมต่อความเป็นเหยื่อ เมื่อพิจารณาถึงความเป็นเหยื่อ นับเป็นสิ่งที่สำคัญที่จะต้องพิจารณาชุมชนมุสลิมในฐานะที่เป็นสมาชิกของเชื้อชาติ/ชุมชนชาติพันธุ์ เช่นเดียวกับการเป็นสมาชิกของกลุ่มศาสนา สิ่งเหล่านี้ทำให้มุสลิมมีความเสี่ยงสูงที่จะอยู่ในประเภทของอาชญากรรมอันเนื่องมาจากชาติพันธุ์ เช่นเดียวกับความเกี่ยวเนื่องทางศาสนาของพวกเขา ในขณะเดียวกัน หนทางในกระบวนการของความเป็นเหยื่อ อาจจะเป็นผลมาจากอัตลักษณ์ส่วนบุคคลในความสัมพันธ์ต่อชาติพันธุ์ เช่นเดียวกับศาสนาอิสลามของพวกเขา

บรรยายภาคในสังคมโลกปัจจุบัน คงปฏิเสธไม่ได้ว่า ชนกลุ่มน้อยมุสลิมกำลังได้รับความสนใจที่เพิ่มขึ้นอย่างเห็นได้ชัดจากตำรวจและระบบรักษาความปลอดภัยของประเทศนั้นๆ

บทที่ 8 ข้อสังเกตที่เป็นบทสรุป

ผู้เขียนสื่อสารให้เห็นถึงว่า หนังสือเล่มนี้ เป็นสุดยอดของกิจกรรมงานเขียนที่มีความทะเยอทะยาน ความพยายามที่จะนำเสนอ แนะนำต่อนักสังคมสงเคราะห์ ในมิติของปรัชญาและการปฏิบัติของมุสลิม แม้ว่าขอบเขตของหนังสือจะกว้างแต่ก็มีรายละเอียด

จำนวนมาก ซึ่งคงเป็นไปได้ที่จะให้หนังสือเล่มนี้เต็มไปด้วยความยุติธรรมของข้อมูลทุกด้าน อย่างไรก็ตามการสื่อสารในหนังสือเล่มนี้ อยู่บนหลักการพื้นฐานของสังคมสงเคราะห์ “ความเป็นปัจเจก” รวมไปถึงอีกหลักการที่มีความสอดคล้องกัน คือ “การเคารพบุคคล” อย่างไรก็ตาม ค่านิยมสังคมสงเคราะห์ต่อการให้บริการต่อมวลมนุษยชาติ เป็นสิ่งที่เหมาะกับหลักการของศาสนาอิสลามที่ควรเน้นการดูแลและการหนุนน้อมกัน การยืนอยู่เคียงข้างความยุติธรรมทางสังคมซึ่งพบในแนวคิดของ “ชะกาต”

ทิศทางในอนาคตสำหรับการวิจัย เนื่องจากมีหลายประเด็นที่ยังต้องการคำอธิบายที่ทำให้เข้าใจในเชิงลึกมากขึ้น ความตระหนักที่ควรคำนึงถึงต่อไป คือ ความต้องการด้านสุขภาพของผู้ป่วยมุสลิม โดยเฉพาะในพื้นที่ที่มีคนพิการ ดังนั้น วิจัยที่ควรมีการดำเนินการ คือ การป้องกันการละเมิดสตรีมุสลิมที่อยู่ในครอบครัวและชุมชน และในส่วนของประเด็นอาชญากรรม แม้ว่าพวกเขาจะเป็นเหยื่อของอาชญากรรมจำนวนไม่น้อย แต่ก็ยังมีบางส่วนที่มีความเกี่ยวข้องในฐานะเป็นผู้กระทำผิด ผู้เขียนมีความหวังว่าจะมีนักปฏิบัติด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมที่มีความชำนาญในประเทศอังกฤษมากขึ้น ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน คงไม่เป็นการเกินเลยที่ต้องยอมรับว่าไม่เคยมีการให้ความรู้และความร่วมมือในอาชีพด้านความหลากหลายทางวัฒนธรรมเช่นนี้ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างเร่งด่วนที่ต้องดำเนินการสร้างความเข้าใจนั้น

ในฐานะที่ผู้วิจารณ์เป็นมุสลิมไทย ต้องยอมรับว่าหนังสือ “Islam and Social Work: Debating values, transforming practice” มีความน่าสนใจ มีกรณีศึกษาที่พยายามนำเสนอความหลากหลายของวัฒนธรรมมุสลิมในพื้นที่ต่างๆ มิใช่เพียงแต่ในยุโรป อย่างไรก็ตาม ความยากของหนังสือเล่มนี้อยู่ที่การทำความเข้าใจในภาษาที่ผู้เขียนใช้ ภาษาที่มีความหมายเฉพาะของหลักคำสอนในอิสลาม รวมไปถึงการที่ผู้เขียนมีการนำภาษาอาหรับมาใช้ประกอบ และบางส่วนไม่มีการอธิบายความหมายของคำนั้นเป็นการเฉพาะ จึงทำให้มีความยากต่อการเข้าใจในเนื้อหามากขึ้น นอกจากนี้ สิ่งที่ผู้อ่านจะพบในกรณีศึกษาหรือคำอธิบายต่างๆ ที่ปรากฏในหนังสือ อาจทำให้ความรู้สึกถึงความไม่เท่าเทียมบางอย่างระหว่างเพศ โดยเฉพาะกรณีศึกษาเกือบทั้งหมดเกี่ยวข้องกับสตรีมุสลิมที่

ได้รับผลกระทบต่างๆ จากนโยบาย จากวัฒนธรรม จากหลักคำสอนของศาสนา รวมไปถึงจากผู้ชายซึ่งมีบทบาทเป็นผู้ตัดสิน เป็นผู้นำครอบครัว

อย่างไรก็ตาม ในมิติของสังคมสงเคราะห์ ต้องยอมรับว่าหนังสือเล่มนี้ (น่าจะ) เป็นเล่มแรกที่พยายามถ่ายทอดบทบาทนักสังคมสงเคราะห์ผ่านวัฒนธรรมเฉพาะของชาวมุสลิมในบางพื้นที่ของโลกที่น่าสนใจเช่นกัน สำหรับผู้วิจารณ์แล้ว ประเด็นสำคัญคงมีได้อยู่ที่ หนังสือนี้ทำให้ผู้อ่านทราบบทบาทของนักสังคมสงเคราะห์ต่อผู้ใช้บริการมุสลิมเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเคารพด้วยการแสดงออกอย่างเข้าใจในความต่างด้านวัฒนธรรมของมุสลิม และวัฒนธรรมของศาสนิกอื่นที่มีใช้เพียงกลุ่มมุสลิมเท่านั้น การเคารพในที่นี้ มิได้มีเป้าหมายที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติตามหลักคำสอนดั้งเดิมของศาสนา หรือการอภิปรายค่านิยมให้เป็นไปตามความเชื่อของผู้ให้บริการ แต่เป็นการปฏิบัติงานที่แสดงถึงความเคารพ ให้เกียรติ เข้าใจในวัฒนธรรม ไม่ตีตราผู้ใช้บริการ การเรียนรู้ความหลากหลายของวัฒนธรรมมุสลิม การปฏิบัติในโลกตะวันตกอาจเหมือนหรือต่างกับวัฒนธรรมของโลกตะวันออก อันเนื่องมาจากการตีความหลักคำสอนที่ต่าง ความเคร่งครัด ความยืดหยุ่น และบริบทอื่นๆ ที่อาจต่างกัน ส่งผลให้แนวปฏิบัติ หรือสิ่งที่ศาสนานุญาตให้ปฏิบัติมีความต่างกันในแต่ละพื้นที่ สิ่งนี้ต่างหากที่เป็นความท้าทายในการปฏิบัติงานของนักสังคมสงเคราะห์ที่ต้องเรียนรู้ในเชิงลึก เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ และนำไปสู่การปฏิบัติงานที่*เคารพในความเป็นบุคคล* และวัฒนธรรมของผู้อื่น...ท้ายที่สุดแล้ว ผู้วิจารณ์ขออนุญาตเชื่อมโยงไปถึงความรุนแรงที่มีการเกริ่นนำในส่วนต้นของบทวิจารณ์นี้ เชื่อมมันเสมอว่า ทุกการปฏิบัติ หลักคำสอนของศาสนาอิสลามที่ปรากฏในหนังสือเล่มนี้ มีตรรกะ มีความเป็นเหตุเป็นผลอยู่ในนั้น และพวกเราทุกคนที่เป็น*มุสลิม*ตัวจริง ต่างรักในเพื่อนมนุษย์ ปฏิเสธความรุนแรง และปรารถนาให้มีความรัก ความสันติ ความสงบสุข เกิดขึ้นต่อมวลมนุษยชาติอย่างแท้จริง

.....

หลักเกณฑ์การเสนอบทความเพื่อตีพิมพ์ ในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. เป็นบทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยด้านสังคมสงเคราะห์ สวัสดิการสังคมและการบริหารสังคม(เช่น องค์ความรู้ด้านสวัสดิการแรงงาน การพัฒนาชุมชน การศึกษาสังคมสงเคราะห์ทางการแพทย์ฝ่ายกายและฝ่ายจิต สังคมสงเคราะห์ในกระบวนการยุติธรรม ฯลฯ) ที่ไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในที่ใดมาก่อน
2. เป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ
3. ระบุชื่อบทความ ชื่อ-นามสกุลจริง (ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) ตำแหน่งทางวิชาการ สถานที่ทำงานของผู้เขียนบทความ และ E-mail
4. ส่งต้นฉบับบทความมีความยาวไม่เกิน 20 หน้ากระดาษ A4 จำนวน 2 ชุด พร้อมทั้งส่งแผ่นบันทึกข้อมูลบทความ 1 แผ่น ไปยัง “**บรรณาธิการวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถนนพระจันทร์ เขตพระนคร กทม. 10200**” ข้อความในบทความพิมพ์ด้วยโปรแกรม Microsoft Word ใช้ขนาดตัวอักษร 16 รูปแบบ ตัวอักษร Angsana New
5. บทความต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ มีความยาวไม่เกินหนึ่งหน้ากระดาษ A4 โดยระบุชื่อบทความ ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน คำสำคัญ เนื้อความ
6. หากเป็นงานแปลหรือเรียบเรียงจากภาษาต่างประเทศ ต้องมีหลักฐานการอนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์
7. เกณฑ์การพิจารณา มีดังนี้

7.1 กองบรรณาธิการจะพิจารณาเบื้องต้น

- 7.2 ผู้ทรงคุณวุฒิ (ผู้ประเมินบทความ) เป็นผู้พิจารณาเนื้อหาสาระ ตรวจสอบความถูกต้อง และคุณภาพทางวิชาการ
8. กองบรรณาธิการจะไม่คืนต้นฉบับและแผ่นบันทึกข้อมูลให้กับเจ้าของบทความ
 9. ลิขสิทธิ์บทความของผู้เขียนและสงวนลิขสิทธิ์ตามกฎหมาย การตีพิมพ์ซ้ำต้องได้รับอนุญาตจากผู้เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร ในกรณีที่มีแหล่งให้ทุน จะต้องมีการอนุญาตให้ส่งบทความเป็นลายลักษณ์อักษรจากแหล่งให้ทุนด้วย
 10. ผู้เขียนบทความซึ่งมิใช่เป็นบทความที่ส่งเพื่อให้จบตามหลักสูตรการศึกษา หากได้รับการตีพิมพ์จะได้รับวารสารเป็นอนันต์นาการ จำนวน 2 เล่ม

การอ้างอิงเอกสาร

การอ้างอิงใช้การอ้างอิงแบบนามปี และการเขียนรายการอ้างอิงตามแบบของ APA (American Psychological Association) ดังตัวอย่าง

พรทิพย์ กาญจนนิต และคณะ. (2546). *การจัดการความรู้: สู่วงจรคุณภาพที่เพิ่มพูน*. กรุงเทพฯ: สำนักปลัดทบวงมหาวิทยาลัย.

Axinn, J., & Levin, H. (1997). *Social Welfare: A History of the American Response to Need*. 4th ed. White Plains, NY: Longman.

ขั้นตอนการส่งบทความของวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

ผู้เขียนจะต้องดำเนินการตามขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1) การกรอกรายละเอียดแบบฟอร์ม

- 1.1 ผู้เขียนจะต้อง download แบบฟอร์มเพื่อกรอกประวัติส่วนตัว
- 1.2 ผู้เขียนต้องทำจดหมาย / บันทึกข้อความเพื่อขอส่งบทความพิจารณาตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์อักษรจากต้นสังกัด (กรณีนักศึกษาทำในลักษณะจดหมายทั่วไป และลงชื่อนักศึกษาผู้ขอส่งบทความ)

2) การส่งต้นฉบับ

1.1 ผู้เขียนจะต้องนำต้นฉบับตามข้อกำหนดรูปแบบวารสาร จำนวน 3 ชุด พร้อมไฟล์ Word Document ในแผ่น ซีดีรอม (CD Rom 1) แผ่นส่งด้วยตนเอง หรือไปรษณีย์มาที่กองบรรณาธิการวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เขตพระนคร กทม.10200

1.2 กรณีส่ง E-Mail มายังกองบรรณาธิการ ทางกองบรรณาธิการจะดำเนินการพิจารณาบทความของท่านก็ต่อเมื่อได้รับเอกสารต้นฉบับครบถ้วนแล้วเท่านั้น

3) การพิจารณาบทความจากผู้ทรงคุณวุฒิ

บทความจะได้รับการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ พิจารณาอย่างน้อย 2 ท่าน ต่อ 1 เรื่อง และจะส่งผลการพิจารณาไปให้ผู้เขียนตามที่กรอกรายละเอียดในแบบฟอร์มข้างต้น

ขั้นตอนการพิจารณาดังนี้

1.1 กรณีที่บทความผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิโดยไม่ต้องปรับแก้ไข ผู้เขียนจะได้รับใบตอบรับการตีพิมพ์เผยแพร่

1.2 กรณีที่บทความผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้วลงความเห็นว่าจะปรับแก้ไข ตามคำแนะนำจากผู้ทรงคุณวุฒิก่อนจึงจะจัดพิมพ์ผลงานได้ ท่านจะไม่ได้รับใบตอบรับการตีพิมพ์เผยแพร่จนกว่าส่งผลงานที่ปรับแก้ตามข้อเสนอแนะจากผู้ทรงคุณวุฒิมาให้พิจารณาใหม่ (แก้ไขภายใน 7 วัน)

1.3 กรณีที่บทความไม่ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ ท่านจะไม่ได้รับใบตอบรับการตีพิมพ์เผยแพร่ (ทางกองบรรณาธิการจะติดต่อท่านกลับตามเบอร์ติดต่อที่ให้ไว้ข้างต้น และจะไม่ส่งต้นฉบับคืนให้แก่ผู้เขียนบทความ)

แบบฟอร์มเสนอบทความเพื่อรับการพิจารณาตีพิมพ์
ในวารสารสังคมสงเคราะห์
(ส่งแนบมาพร้อมกับบทความ)

เรียนบรรณาธิการ

ข้าพเจ้า (นาย/นาง/นางสาว).....รหัสนักศึกษา.....

ตำแหน่งทางวิชาการ / สาขา / หมวดวิชา (โปรดระบุ).....

หน่วยงาน /สังกัด / คณะ

ขอส่งบทความวิจัย (Research Article)

.....บทความวิชาการ (Academic Article)

ชื่อเรื่อง (ไทย).....

.....

ชื่อเรื่อง (อังกฤษ)

.....

ชื่อผู้เขียน คนที่ 1

ชื่อผู้เขียน คนที่ 2

ชื่อผู้เขียน คนที่ 3

ชื่อผู้เขียน คนที่ 4

(กรณีผู้เขียนหลายคนกองบรรณาธิการขอสงวนให้ใช้ชื่อผู้เขียนหลักเพียงคนเดียว

ในบทความที่ได้รับการตีพิมพ์)

ที่อยู่ที่สามารถติดต่อได้สะดวก

.....

.....

โทรศัพท์ที่ทำงาน.....โทรศัพท์มือถือ.....

โทรสาร..... E-Mail.....

ข้าพเจ้ารับรองว่าบทความนี้

() เป็นผลงานของข้าพเจ้าแต่เพียงผู้เดียว

() เป็นผลงานของข้าพเจ้าและผู้ร่วมงานตามชื่อที่ระบุในบทความจริง

โดยบทความนี้ไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดมาก่อนนับจากวันที่ข้าพเจ้าได้ส่ง

บทความฉบับนี้มายังกองบรรณาธิการวารสาร

ผู้เขียน.....

(.....)

วันที่.....

หมายเหตุ : โปรดระบุชื่อทุนวิจัย (ถ้ามี)

.....
.....
.....

วิธีการเขียนบทความ

บทความวิชาการที่จะตีพิมพ์ในวารสารคณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มีส่วนประกอบดังต่อไปนี้

1) **ชื่อเรื่อง (Title)** การกำหนดชื่อเรื่อง ต้องใช้ภาษาที่เป็นทางการ ชื่อเรื่องชัดเจน ตรงไปตรงมา และครอบคลุมประเด็นของเรื่องและมีความยาวไม่เกิน 100 ตัวอักษร ชื่อเรื่องจะต้องสื่อถึงเนื้อหาของเรื่อง ซึ่งต้องมีลักษณะที่เจาะลึก ไม่กว้างเกินไป มีความใหม่และน่าสนใจ สอดคล้องกับเวลา สถานการณ์และนโยบายของวารสาร

2) **บทคัดย่อ (Abstract)** ควรเขียนให้สั้น กระชับ เน้นประเด็นสำคัญของงานที่ต้องการนำเสนอจริงๆ มีความยาวไม่เกิน 10 ถึง 15 บรรทัด โดยบทคัดย่อมักจะประกอบด้วยเนื้อหาสามส่วน คือ เกริ่นนำ สิ่งที่ทำ และสรุปผลสำคัญที่ได้ ซึ่งอ่านแล้วต้องเห็นภาพรวมทั้งหมดของงาน ควรมีคำสำคัญ (Keyword) อยู่ในย่อหน้าต่อจากบทคัดย่อ เพื่อให้ระบบสืบค้นฐานข้อมูลตรวจพบ

3) **บทนำ หรือคำนำ (Introduction)** ส่วนนี้จะเป็นส่วนที่ผู้เขียนมุ่งใจให้ผู้อ่านเกิดความสนใจในเนื้อเรื่อกนั้นๆ ซึ่งสามารถใช้วิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ตามแต่ผู้เขียนจะเห็นสมควร เช่น อาจใช้ภาษาที่กระตุ้น จูงใจผู้อ่านหรือยกปัญหาที่กำลังเป็นที่สนใจขณะนั้นขึ้นมาอภิปราย หรือตั้งประเด็นคำถามหรือปัญหาที่ท้าทายความคิดของผู้อ่านหรืออาจจะกล่าวถึงประโยชน์ที่ผู้อ่านจะได้รับจากการอ่าน เป็นต้น นอกจากจะเป็นส่วนที่ใช้จูงใจผู้อ่าน ส่วนนำเป็นส่วนที่ผู้เขียนสามารถกล่าวถึงวัตถุประสงค์ของการเขียนบทความนั้น หรือให้คำชี้แจงที่มาของการเขียนบทความนั้น ๆ รวมทั้งขอบเขตของบทความนั้น เพื่อช่วยให้ผู้อ่านไม่คาดหวังเกินขอบเขตที่กำหนด

นอกจากนั้น ผู้เขียนอาจใช้ส่วนนำนี้ในการปูพื้นฐานในการอ่านที่ควรจะอ่านเรื่อกนั้นให้แก่ผู้อ่านหรือให้กรอบแนวคิดที่จะช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเนื้อหาสาระที่นำเสนอต่อไป

บทนำประกอบด้วย

(1) หลักการและเหตุผล (Rationale) หรือความเป็นมาของภูมิหลัง (Background) หรือความสำคัญของเรื่องที่เขียน (Justification) หัวข้อนี้จะทำให้ผู้อ่านได้ทราบเป็นพื้นฐานไว้ก่อนว่าเรื่องที่เลือกมาเขียนมีความสำคัญหรือมีความเป็นมาอย่างไร เหตุผลใดผู้เขียนจึงเลือกเรื่องดังกล่าวมาเขียน ในการเขียนบทนำในย่อหน้าแรกซึ่งถือว่าเป็นการเปิดตัวบทความทางวิชาการและเป็นย่อหน้าที่ดึงดูดความสนใจของผู้อ่าน

(2) วัตถุประสงค์ เป็นการเขียนว่าในการเขียนบทความในครั้งนี้ต้องการให้ผู้อ่านได้ทราบเรื่องอะไรบ้าง โดยจำนวนวัตถุประสงค์ในแต่ละข้อไม่ควรมีมากเกินไปและวัตถุประสงค์แต่ละหัวข้อจะต้องสอดคล้องกับเรื่องหรือเนื้อหาของบทความ

(3) ขอบเขตของเรื่อง ที่ผู้เขียนต้องการจะบอกกล่าวให้ผู้อ่านทราบและเข้าใจตรงกันเพื่อเป็นกรอบในการอ่านโดยการเขียนขอบเขตนั้น อาจขึ้นอยู่กับปัจจัยในการเขียน ได้แก่ ความยาวของงานที่เขียน หากมีความยาวไม่มากก็ควรกำหนดขอบเขตการเขียนให้แคบลงไม่เช่นนั้นผู้เขียนจะไม่สามารถนำเสนอเรื่องได้ครบถ้วนสมบูรณ์และระยะเวลาที่ต้องรวบรวมข้อมูล การกำหนดเรื่องที่จะเขียนสักซึ่ง สลับซับซ้อนหรือเป็นเรื่องเชิงเทคนิคอาจจะยากต่อการรวบรวมข้อมูลและเรียบเรียงเนื้อเรื่อง ดังนั้นหากมีเวลาน้อยก็ควรพิจารณาเขียนเรื่องที่มีขอบเขตไม่กว้างหรือสลับซับซ้อนไม่มากนัก

(4) คำจำกัดความหรือนิยามต่างๆ ที่ผู้เขียนเห็นว่าควรระบุไว้เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านในกรณีที่คำเหล่านั้นผู้เขียนใช้ในความหมายที่แตกต่างจากความหมายทั่วไปหรือเป็นคำที่ผู้อ่านอาจจะไม่เข้าใจ

4) เนื้อเรื่อง (Body) การเขียนส่วนเนื้อเรื่องจะต้องใช้ทั้งศาสตร์และศิลป์ประกอบกัน กล่าวคือ ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับศาสตร์ (Sciences) นั้นเป็นหลักวิชาการที่ผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงในการเขียน ได้แก่ กรอบแนวความคิด (Conceptual framework) ที่ผู้เขียนใช้ในการเขียนจะต้องแสดงให้เห็นความเชื่อมโยงของเหตุผลที่นำไปสู่ผล (Causal relationship) การอ้างอิงข้อมูลต่าง ๆ ในส่วนศิลป์ (Art) ได้แก่ ศิลป์ในการใช้ภาษาเพื่อ

นำเสนอเรื่องที่เขียน การลำดับความ การบรรยาย วิธีการอ้างอิง สถิติและข้อมูลต่าง ๆ ที่ใช้ในการประกอบเรื่องที่เขียน เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความเข้าใจและประทับใจมากที่สุด

5) ส่วนสรุป บทความทางวิชาการที่ดีควรมีการสรุปประเด็นสำคัญๆ ของบทความนั้นๆ ซึ่งอาจทำในลักษณะที่เป็นการย่อ คือการเลือกเก็บประเด็นสำคัญๆ ของบทความนั้นๆ มาเขียนรวมกันไว้อย่างสั้นๆ ท้ายบท หรือ อาจใช้วิธีการบอกผลลัพธ์ว่า สิ่งทีกล่าวนั้นมีความสำคัญอย่างไร สามารถนำไปใช้อะไรได้บ้าง หรือจะทำให้เกิดอะไรต่อไป หรืออาจใช้วิธีการตั้งคำถามหรือให้ประเด็นทิ้งท้ายกระตุ้นให้ผู้อ่านไปสืบเสาะแสวงหาความรู้หรือคิดค้นพัฒนาเรื่องนั้นต่อไป งานเขียนที่ดีควรมีการสรุปในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเสมอ

6) ส่วนอ้างอิง เนื่องจากบทความวิชาการ เป็นงานที่เขียนขึ้นบนพื้นฐานของวิชาการที่ได้มีการศึกษา ค้นคว้า วิจัยกันมาแล้ว และการวิเคราะห์วิจารณ์อาจมีการเชื่อมโยงกับผลงานของผู้อื่น จึงจำเป็นต้องมีการอ้างอิงเมื่อนำบทความหรือผลงานของผู้อื่นมาให้โดยการระบุให้ชัดเจนว่าเป็นงานของใคร ทำเมื่อไหร่และนำมาจากไหน เป็นการให้เกียรติเจ้าของงาน และประกาศให้ผู้นั้นรับรู้ ว่า ส่วนนั้นไม่ใช่ความคิดของผู้อื่น รวมทั้งเป็นการให้หลักฐานแก่ผู้อ่าน ให้ผู้อ่านสามารถไปสืบเสาะแสวงหาความรู้เพิ่มเติม หรือติดตามตรวจสอบหลักฐานได้ การอ้างอิงควรจะเป็นการกระทำอย่างมีจุดหมาย เพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบแหล่งที่มาของความรู้ และช่วยให้ผู้อ่านมีโอกาสหาความรู้เพิ่มขึ้นและเป็นการแสดงว่าสิ่งที่นำมากล่าวมีหลักฐานควรเชื่อถือได้เพียงใด ความรู้พื้น ๆ เป็นสิ่งที่ผู้อ่านเข้าใจได้ง่าย ไม่จำเป็นต้องมีการสืบค้นอะไรอีก ไม่จำเป็นต้องมีการอ้างอิง ควรอ้างอิงเท่าที่จำเป็น การอ้างอิงมากเกินไปจนจำเป็นจำทำให้บทความดูรุ่มร่าม และก่อความรำคาญในการอ่านได้

นอกจากนั้น พึงตระหนักอยู่เสมอว่าการคัดลอกงานของผู้อื่นนั้นทำได้ แต่ต้องเป็นการนำมาเพื่ออธิบายสนับสนุนเท่านั้น มิใช่ลอกเอามาเป็นเนื้อหาของตน

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความในวารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความภายในสถาบัน

1. ศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ปธานวนิช	13. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐิติพร ศิริพันธ์ พันธเสน
2. ศาสตราจารย์ ดร.สุวิจรรยา เปี่ยมญาติ	14. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พงษ์เทพ สันติกุล
3. ศาสตราจารย์ระพีพรรณ คำหอม	15. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธัญญลักษณ์ วีระสมบัติ
4. ศาสตราจารย์วันทนี วาสิกะสิน	16. อาจารย์ ดร.มาตี ลิมสกุล
5. รองศาสตราจารย์ ดร.เดชา สังขวรรณ	17. อาจารย์ ดร.มาลี จีรวพัฒนานนท์
6. รองศาสตราจารย์ ดร.นฤมล นิราทร	18. อาจารย์ ดร.ศรินทร์รัตน์ กาญจนบุญชู
7. รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิทย์ พวงงาม	19. อาจารย์ ดร.วิไลภรณ์ โคตรบึงแก
8. รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์	20. อาจารย์ ดร.นราเขต ยิ้มสุข
9. รองศาสตราจารย์เล็ก สมบัติ	21. อาจารย์ ดร.จิรพรรณ นฤภัทร
10. รองศาสตราจารย์อภิญา เวชยชัย	22. อาจารย์ ดร.ประภาภรณ์ ติวยานนท์
11. รองศาสตราจารย์กิตติยา นรามาศ	23. อาจารย์ ดร.เอกจิตรา คำมีศรีสุข
12. รองศาสตราจารย์ศักดิ์ชัย เลิศพานิชพันธุ์	24. รองศาสตราจารย์ ดร.วรวิมล โรมรัตนพันธ์
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มธ.
	25. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จิตติ มงคลชัยอรัญญา
วิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มธ.

ผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความภายนอกสถาบัน

- ศาสตราจารย์ ดร. พ.ต.อ.(พิเศษ) จักรพงษ์ วิวัฒน์วานิช
โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
- รองศาสตราจารย์ ดร.ทิพาภรณ์ โพธิ์ถวิล
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
- อาจารย์ ดร.ธัญญา รุจิเสถียรทรัพย์
สาขาพัฒนศึกษาศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
- อาจารย์ ดร.สัญญาพงศ์ ลิ้มประเสริฐ
สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต
- ดร.สดี ไค้ คัมพรพจน์นันต์
สถาบันราชานุกูล
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญประภา ภัทรานุกรม
สาขาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และการพัฒนาสังคม
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกริก
- ดร.ฉัตรชัย ยอดอุดม
สำนักทันตวิทยา กรมราชทัณฑ์
- ดร.อังคณา บุญสิทธิ์
กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เสรี วรพงษ์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
- Dr.David Engstrom
Department of Social Work,
San Diego State University
- Dr.Jon Kei Matsuoka
Department of Social Work,
University of Hawaii
- Dr.Walter Jamieson
School of Travel Industry Management,
University of Hawaii at Manoa
- Dr.Bala Raju Nikku
Kadambari Memorial College of
Science and Management,
Purbanchal University,
Nepal
- อาจารย์ ดร.อารีนา เลิศแสนพร
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จตุรงค์ บุญยรัตนสุนทร
คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์และสวัสดิการสังคม
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
- รองศาสตราจารย์ ดร.วินดา ดุรงค์ฤทธิชัย
คณะพยาบาลศาสตร์
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
- อาจารย์ ดร.ฐิยาพร กันดาธนววัฒน์
คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหาร
ลาดกระบัง
- ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมศักดิ์ อมรสิริพงศ์
ภาควิชาสังคมศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหิดล
- รองศาสตราจารย์วุฒิสาร ตันไชย
สถาบันพระปกเกล้า

คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
Faculty of Social Administration Thammasat University

วารสารสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ | Journal of Social Work

ศูนย์ท้าวพระจันทร์

2 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง
เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร 10200
โทรศัพท์: 02-613-2500
โทรสาร: 02-224-9417

ศูนย์วิจัยสังคม

99 หมู่ที่ 18 ถนนพหลโยธิน ดคลองหนึ่ง
อ.คลองหลวง จ.ปทุมธานี 12120
โทรศัพท์: 02-696-5502
โทรสาร: 02-696-5513

ศูนย์ลำปาง

248 หมู่ 2 ลำปาง-เชียงใหม่
ด.เปียงคอก อ.ห้างฉัตร จ.ลำปาง 52190
โทรศัพท์: 054-268703 กด 3
โทรสาร: 054-268703 กด 5300